

UNIWERSYTET ŁÓDZKI

ACTA UNIVERSITATIS ŁODZIENSIS

FOLIA LINGUISTICA

6

Bożena Ostrowska-Fryczek

CZASOWNIKI POLSKIE
Z FORMANTEM ROZDZIELONYM

ŁÓDŹ 1983

ACTA
UNIVERSITATIS LODZIENSIS

FOLIA LINGUISTICA

6

Bożena Ostromecka-Frączak

CZASOWNIKI POLSKIE Z FORMANTEM ROZDZIELONYM

N. inv. 112156

ŁÓDŹ 1983

REDAKCJA NACZELNA
WYDAWNICTW UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO
Bohdan Baranowski (redaktor naczelny)
Krystyna Urbanowicz, Andrzej Banasiak
Tadeusz Jaskuła

REDAKCJA WYDAWNICTW
"FOLIA LINGUISTICA"
Witold Śmiech, Urszula Dzióbałtowska

REDAKTOR WYDAWNICTWA
Halina Milo

OKŁADKĘ PROJEKTOWAŁ
Wiesław Czapski

P 23 421

6. 1983

Poolc

A 305/A

U n i w e r s y t e t ł ó d z k i
1983

Wydanie I. Nakład 255+85 egz. Ark. wyd. 11,8.
Ark. druk. 13,25. Papier kl. V, 70 g, 70x100.
Zam. 63/999/83. W-3. Cena zł 118,-

Druk wykonano w Pracowni Poligraficznej
Uniwersytetu Łódzkiego

ISSN 0208-6077

WSTĘP

Rozwój lingwistyki strukturalnej, do której niewątpliwych osiągnięć należy wypracowanie ścisłych i obiektywnych metod badania przede wszystkim w fonologii i składni, stosunkowo słabo przejawiał się w dziedzinie słowotwórstwa czasowników¹.

Tradycyjnym jest już w literaturze językoznawczej podział czasowników na dwie wielkie grupy: dewerbatywów, a więc derywatów odczasownikowych prefiksalnych: pisać > napisać, odpisać² i su-

¹ We wszystkich pracach teoretycznych poświęconych słowotwórstwu synchronicznemu operuje się prawie wyłącznie materiałem rzeczownikowym i przymiotnikowym, który szczególnie po wojnie doczekał się oddzielnych opracowań, por. prace W. Dorosze wskiej o: Monografie słowotwórcze, PF XIII-XV, 1928-1931; Kategorie słowotwórcze, Sprawozdania TNW, Wydział I, Warszawa 1946; W. Pomiński, Klasyfikacja rzeczowników odrzeczownikowych, Wrocław 1967; R. Łaskowski, Derywacja rzeczowników w dialektach łaskich, t. I-II, Wrocław 1966 i 1971; H. Kurkowski, Budowa słowotwórcza przymiotników polskich, Wrocław 1954; S. Szlifert, Przymiotniki dzierżawcze w języku polskim, Wrocław 1960. Podobnie jest w tomie poświęconym słowotwórstwu: Problemy współczesnego słowotwórstwa a dydaktyka uniwersytecka, Warszawa 1972. Dokładniejszą bibliografię zagadnienia zawierają m. in. artykuły R. Grzegorzewskiej i J. Puzyniny, Z zagadnień słowotwórstwa synchronicznego, Por. Jęz. 1959, z. 5-7, s. 241-253; M. Honowskiej, Nowe drogi polskiego słowotwórstwa, JP LIII, 1973, s. 57-64, a także ostatnia książka tej autorki - Ewolucja metod polskiego słowotwórstwa synchronicznego (w dziesięciolecie 1967-1977), Wrocław 1979.

² Zagadnieniu prefiksacji i funkcji prefiksów poświęcone są prace: S. Agrella, Przedrostki postaciowe czasowników polskich, Materiały i Prace Komisji Językowej AU, t. XVIII, Kraków 1918; S. Słoiński, Funkcje prefiksów werbalnych w języku starosłowiańskim (starobułgarskim), Warszawa 1937; A. Krupianka, Próba logiczno-syntaktycznej klasyfikacji polskich czasowników przedrostkowych, Z polskich studiów slawistycznych, S. 3, Językoznawstwo, Warszawa 1968; a także - Czasowniki z przedrostkami przestrzennymi w polszczyźnie XVIII wieku, Warszawa-Poznań-Toruń 1979; T. Giermak-Zielińska, Polskie czasowniki przedrostkowe o znaczeniu przestrzennym i ich odpowiedniki w języku francuskim, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979;

fiksalnych: wykupić } wykupować, przenieść } przenosić³ oraz denominatywów, a więc derywatów powstałych w drodze przekształcenia imiennych części mowy na czasownik. Podział ten jest jednak mało precyzyjny, i dlatego też do ostatniej z tych dwu grup zaliczana często czasowniki zróżnicowane pod względem słotwórczym bez dalszego ich podziału⁴. Były to z jednej strony - proste czasowniki odimienne, które pojawiły się w rezultacie usunięcia innego czasownika z wyrażenia dwuwyrazowego i zastąpienia go sufiksem werbalizującym imię: pokrywać lakierem } lakierować, odbywać pokutę } pokutować⁵. Po drugie - część czasowników mogła powstać w

W. Śmiech, Funkcje aspektów czasownikowych we współczesnym języku ogólnopolskim, Łódź 1971; H. Wróbel, O zasadach opisu słotwórczego polskich czasowników prefiksalnych. Studia gramatyczne II, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 105-119, Nie wymienia tu monografii oddzielnych prefiksów, np.: o-//ob(e)-, od(e)-, po- itd. Fundamentalne znaczenie mają też dwie prace poświęcone prefiksacji w języku rosyjskim: A. Bogusławski, Prefiksacja czasownikowa we współczesnym języku rosyjskim, Wrocław-Warszawa-Kraków 1963; B. N. Golovın, Slovoobrazovatel'naja tipologija russkich pristavočnych glagolov, "Slavjanskoje Jazykoznanie" 1959.

³ Na sufikszy czasownikowe zwraca się oczywiście uwagę i w pracach poświęconych prefiksacji, a ponadto w monografiach: W. Śmiech, Rozwój form czasu teraźniejszego czasownika w języku polskim, Łódź 1967; M. Kucala, Rozwój iteratywów dokonanych w języku polskim, Wrocław 1966, a także w oddzielnych artykułach, np. B. Krei i I. Némca o sufiksie -nać, W. Rossowskiego - o sufiksie -erować itd.

⁴ Tak jest w pracy I. Dulęwic z owej, Czasowniki denominalne w języku polskim i rosyjskim, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981.

⁵ Ten typ czasowników denominalnych został dokładnie omówiony przede wszystkim przez R. Grzegorzewą w pracach: Czasowniki denominalne w języku staro-cerkiewno-słowiańskim, RS XXVI, 1966, s. 59-71; Czasowniki odimienne we współczesnym języku polskim, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969; O logiczno-syntaktycznej strukturze czasowników denominalnych, Por. Jéz. 1963, z. 3-4, s. 103-111, a także w artykułach innych językoznawców, np. S. Karolaka, O znaczeniach czasowników odimiennych, [w:] Semantyka i słownik, Wrocław 1972; W. Śmiech, Przyczyny przedrostkości bądź nieprzechodności czasowników odimiennych bezprzedrostkowych w języku polskim, RKJ LTN XXII, Łódź 1976; S. Saloni, O budowie słotwórczej czasowników odimiennych, Por. Jéz. 1963, z. 8, s. 326-334. Bibliografię zagadnienia zawierają także prace poświęcone czasownikom denominalnym w innych językach słowiańskich, np.: K. Herre j-Szymaska, Derywacja czasowników denominalnych we współczesnym bułgarskim języku literackim, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; N. S. Avilova, Razvitije otymennogo glagolnogo slovoobrazovanija,

wyniku deprefiksacji czasownika prefiksального, np. żeńić się, krzepić, prościć⁶. Po trzecie - duża ilość czasowników odimien-nych powstała w rezultacie przekształceń jeszcze bardziej złożo-nych, polegających na jednoczesnym dodaniu do podstawy słowotwór-czej dwu lub nawet więcej elementów, np. odgłowić, zarybić, u-
zdrowić, zdzwonić się, wczytać się, napiąkać się, odchamić się. Temu ostatniemu zagadnieniu poświęcono do tej pory niewiele uwa-
gi. O ile bowiem werbalizacja imion dokonująca się za pomocą de-
rywacji sufiksальной została poddana wnikliwej analizie językozna-
wców, o tyle derywacja dokonująca się za pomocą jednoczesnego do-
dania prefiksu i sufiksu nie doczekała się dotychczas oddzielnego
opracowania⁷.

W niniejszej pracy zostaną opisane synchronicznie typy prze-
kształceń rzeczowników, przymiotników, przysłówków i innych czę-
ści mowy w czasowniki dokonujące się w oparciu o co najmniej dwie
operacje słowotwórcze⁸. W tym też celu zostanie poddany analizie
materiał języka polskiego, w tym także materiał gwarowy.

[w:] Glagol, narečije, predlogi i sojuzy v ruskom literaturnom
jazyke XIX w., Moskwa 1964, s. 104-130, Z. M. V o l o c k a j a,
Semantičeskaja klassifikacija i sposoby obrazovanja otymennych
glagolov, [w:] Strukturnaja tipologija jazykov, Moskwa 1966.

⁶ Wspomina o tym W. Ś m i e c h w artykule: O pochodzeniu
czasowników typu bierać, pisywać w języku polskim, JP LII, 1973,
s. 192, opierając się na pracy I. N e m c a, Genese slovanského
systému vidového, Praga 1958, s. 83.

⁷ Na potrzebę takiego opracowania zwrócił uwagę W. Ś m i e c h,
O budowie czasowników typu odtańczyć 'odpłacić tańcem', RKJ ŁTN
XI, Łódź 1965 i autorka niniejszej pracy w artykule: Czasowniki
dwuformantowe z pref. wy- w języku polskim oraz wy- i iz- w
języku rosyjskim, RKJ ŁTN XXII, Łódź 1976.

⁸ Z pojęciem "operacji słowotwórczych" kojarzy się często mo-
ment diachronii jako nieodłączny element każdego procesu jednakże
derywacja pojmowana jako model, według którego tworzy się okre-
ślone kategorie wyrazowe, całkowicie młści się, według mnie, w
ramach synchronii. W moim rozumieniu, derywat denominalny może
być rezultatem nie tylko afiksacji (bieda - biedować), ale także
rezultatem innych zabiegów słowotwórczych. Porównaj także różni-
ce w interpretacji formantu: J. P u z y n i n a, Typy formantów
słowotwórczych w językach słowiańskich, Z polskich studiów sla-
wistycznych, S. 5, Warszawa 1978, s. 179-188, a także B r o d o-
w s k a-H o n o w s k a, Ewolucja metod..., s. 15-24.

Stan badań

Po raz pierwszy w polskiej literaturze językoznawczej odmiennosc formacji wybrzeże dostrzega W. Doroszewski⁹, dopiero jednak Z. Klemensiewicz¹⁰ widzi tu dokonanie się jednoczesnego procesu prefiksacji i sufiksacji. Podobnie w czasownikach przyswoić i ocalić uznaje on istnienie współformantu przedrostkowego przy-, o- i przyrostkowego -ić. Jest to pierwsza gramatyka polska, w której wspomina się o możliwości tworzenia czasowników bezpośrednio od imion za pomocą równoczesnego procesu prefiksacji i sufiksacji. Gramatyki wcześniejsze nic na ten temat nie piszą. Podobnie jest w monografiach S. Słońskiego i S. Agrella¹¹, gdyż autorzy tych monografii zajmują się przede wszystkim funkcją semantyczną prefiksów. Interesuje ich głównie to, co wyrazy znaczą, a nie to, jak znaczą. Maria Brodowska-Honowska¹², klasyfikując polskie derywaty, zalicza czasowniki ogłocić, usynowić do twórców przejściowych, gdyż według niej załamują one zasadę dwuczłonowości, ponieważ znaczenia tych struktur nie da się przetransponować w grupę dwuwyrzową, tylko należy się posłużyć omówieniem szerszym: ogłocić 'uczynić całkowicie gołym'. Wielu językoznawców zajmuje jednak odmienne stanowisko twierdząc, że teorię W. Doroszewskiego o dwudzielnej strukturze rzeczowników można w pełni zastosować również do wyjaśnienia budowy czasowników¹³. Przekształcenie połączeń dwuwyrzowych, np. odjąć, odciąć głowę > odgłowić, uczynić zdrowym > uzdrowić polega według W. Śmiecha na tym, że z czasownika podstawowego wchodzi w skład wyrazu pochodnego tylko prefiks,

⁹ D o r o s z e w s k i, Monografie słowotwórcze, PF XIII, s. 318.

¹⁰ Z. K l e m e n s i e w i c z, T. L e h r-S p ł a w i ń s k i, S. U r b a ń c z y k, Gramatyka historyczna języka polskiego, Warszawa 1964, s. 170-172.

¹¹ S. A g r e l l i wspomina co prawda jednym zdaniem o tym, że mnóstwo czasowników złożonych nie posiada formy niezłożonej, np. ubezwładnić, wkorzenieć, zaokrąglić, jednak nic więcej na ten temat nie pisze; por. A g r e l l i, op. cit., s. 12.

¹² M. B r o d o w s k a-H o n o w s k a, Zarys klasyfikacji polskich derywatów, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 56.

¹³ Pierwszy raz zwraca uwagę na ten fakt Ś m i e c h w pracy: Rozwój form..., s. 139, a także w późniejszych artykułach.

natomiast reszta formy podstawowej zastąpiona jest przez człon pełniący w połączeniu funkcję uzupełniającą¹⁴. Przyjmuję, że również czasownik ogłosić ma budowę dwuczłonową znacząc: 'uczynić gołym', zaś kwantyfikator "całkowicie" jest nadwyżką semantyczną tkwiącą w znaczeniu prefiksu o-. Przez "nadwyżkę semantyczną" rozumiem resztę poza znaczeniem wyznaczonym formą, co wynika z kierunku badawczego od formy ku funkcji. W ostatnim dziesięcioleciu obserwuje się w słowotwórstwie zmianę kierunku, a mianowicie: od znaczenia ku formie, co można nazwać w pewnym sensie powrotem do ujęć leksykalnych, przed którymi bardzo ostrzegali W. Doroszewski.

Termin derywacja prefiksально-sufiksalna, wprowadzony pierwszy raz przez M. Dokulila¹⁵ jest, według mnie, mało precyzyjny i zbyt pojemny semantycznie; używa się go najczęściej dla oznaczenia różnorodnych sposobów tworzenia nowych czasowników, po pierwsze - takich czasowników, jak: odgłowić, uzdrowić, zalesić, po drugie - odchamieć się, ośmielić się, ściemnić się, w których obok prefiksu i sufiksu jest także i zaimek się.

Trzeba zaznaczyć, że termin derywacja prefiksально-sufiksalna używany jest także w językoznawstwie polskim.

W obszernej, bo ponad stustronicowej monografii czasowników denominalnych R. Grzegorzycykowej jest zaledwie parę stron, na których zostały opisane modele prefiksально-sufiksalne, przy czym autorka nie analizuje ich struktury i genezy¹⁶. Grzegorzycykowa bada przede wszystkim proste czasowniki denominalne, tj. utworzone drogą sufiksacji, zaś tylko marginalnie wspomina o możliwości tworzenia czasowników bezpośrednio od imion za pomocą jednoczesnego dołączenia prefiksu i sufiksu.

Natomiast H. Satkiewicz, opisując produktywne typy słowotwórcze współczesnej polszczyzny, w oddzielnej, niewielką zresztą grupę, wydziela czasowniki przedrostkowo-przyrostkowe, uważając, że

¹⁴ W. Śmiech, O czasownikach polskich pochodnych od wyrażań przyinkowych, RKJ ETN XXI, Łódź 1974, s. 117-119.

¹⁵ M. Dokulil, Tvoření slov v češtině. I: Teorie odvozování slov, Praga 1962, s. 129.

¹⁶ Grzegorzycykowa, Czasowniki odimienne we współczesnym języku polskim..., s. 89-100.

jedynym sufiksem towarzyszącym prefiksacji jest suf. -i- wymienny z -a-¹⁷.

Najczęściej jednak, ze względu na skomplikowaną strukturę i znaczenie, derywaty te wyłącza się z analizy czasowników denominalnych, zwracając jednak uwagę na konieczność oddzielnego ich opracowania. Taki postulat zgłaszają autorzy prawie wszystkich monografii czasownikowych.

Na istnienie niektórych typów czasowników prefiksalnie-sufiksalnych wskazują przy okazji innych badań natury ogólnej tacy językoznawcy, jak A. Bogusławski, K. Wilczewska, C. Piernikarski, M. Rutkowska, J. Ząbkowska, B. Kryżan-Stanojević i inni¹⁸. I tak A. Bogusławski i M. Rutkowska zwracają uwagę na odmienność rosyjskich czasowników utworzonych drogą prefiksacji i czasowników typu: prefiks + verbum + się. Podobne spostrzeżenie w odniesieniu do języka serbsko-chorwackiego poczyniła B. Kryżan-Stanojević, która, przeprowadzając klasyfikację czasowników ruchu w oddzielną grupę, wydzieliła tzw. czasowniki augmentatywne i deminutywne z obligatoryjnym elementem się.

W pracach: J. Ząbkowskiej - o czasownikach rosyjskich i K. Wilczewskiej - o czasownikach polskich, postuluje się oddzielenie czasowników utworzonych bezpośrednio od imion za pomocą dwu elementów, tj. prefiksu i sufiksu od czasowników z dodatkowym elementem się łączącym się z podstawami imiennymi lub werbalnymi.

Jan Miodek¹⁹, omawiając syntetyczne konstrukcje leksykalne, czyli takie, w których dochodzi do zastąpienia połączeń dwu- lub kilkuwyrazowych, jednym określeniem wymienia zarówno czasowniki

¹⁷ H. S a t k i ę w i c z, Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka ogólnopolskiego, Warszawa 1969, s. 173.

¹⁸ B o g u s ł a w s k i, op. cit.; K. W i l c z e w s k a, Czasowniki zwrotne we współczesnej polszczyźnie, Toruń 1966; C. P i e r n i k a r s k i, O dokonaności czasowników procesywnych (receptywnych), Por. Jęz. 1970, z. 6, s. 376-385; M. R u t k o w s k a, Próba porównania funkcji prefiksów werbalnych w języku rosyjskim i polskim (na materiale morfemów w-), "Slavia Orientalis" XVIII, 1969, s. 425-438; J. Z ą b k o w s k a, Kilka uwag o prefiksalnie-sufiksальnym sposobie derywacji we współczesnym języku rosyjskim, "Slavia Orientalis" XVI, 1967, s. 53-56, B. K r y ż a n - S t a n o j e v i ć, Serbsko-chorwackie czasowniki ruchu - problemy ich interpretacji semantyczno-syntaktycznej, Studia z filologii polskiej i słowiańskiej XVI, 1977, s. 238-245.

¹⁹ J. M i o d e k, Syntetyczne konstrukcje leksykalne w języku polskim, Wrocław 1976.

bezpředrostkowe stać w kolejce } kolejkować, mieszkać na wale-
ta } waletować, jak i czasowniki złożone spisać na fiszkach }
 } sfiszkować, odgrodzić płotem } odpłotować. Interesują go przede-
 wszystkim odpowiedniości leksykalno-składniowe grupy wyrazo-
 wej i syntetyzmu²⁰. W pracy tej czasowniki zostały podzielone
 nie według typów formantów słowotwórczych, ale właśnie według
 składniowych typów odpowiadających im znaczeniowo grup syntetycz-
 nych. Umożliwiło to J. Miodkowi określenie składniowych funkcji
 poszczególnych członów grupy syntaktycznej. Jest to więc syntak-
 tyczna interpretacja struktur słowotwórczych, którą jako metodę
 badawczą wprowadził W. Doroszewski i która jest kontynuowana w
 pracach uczniów Profesora. Podobnie postępuje autorka najnowszej
 monografii poświęconej czasownikom denominalnemu - I. Dulewiczowa,
 która na jednakowej płaszczyźnie traktuje czasowniki utworzone
 tylko za pomocą dodania prefiksu, jak i czasowniki powstałe przez
 równoczesne dołączenie prefiksu i sufiksu. Sam opis czasowników
 polskich i rosyjskich został usystematyzowany według kryterium
 formalnego; w pierwszej części pracy według formantów sufiksál-
 nych, w drugiej - według prefiksów.

Podstawy teoretyczne

1. Wyjaśnienia terminologiczne

Wstępem do badań jakiejś kategorii - morfologicznej, leksyka-
 lnej czy innej - winno być określenie jej zakresu, wydzielenie
 tego, co do niej należy, i usystematyzowanie tej zawartości. W
 wypadku czasowników, którymi się zajmuję, ani ich zakres, ani
 systematyka nie zostały w sposób zadowalający przedstawione; nie-

²⁰ O nieostrej granicy terminu syntetyzm patrz: Z. K u r z o-
 w a, Recenzja książki J. Miodka, Syntetyczne konstrukcje leksyka-
kalne w języku polskim, JP LVII, 1977, s. 209-217. Najczęściej
 na określenie tego zabiegu spotyka się termin uniwerbizacja, sy-
 nonimiczny w ujęciu J. Miodka z syntetyzmem, jest to jednak poję-
 cie z zakresu leksykologii a nie słowotwórstwa, w którym mamy do
 czynienia wyłącznie z derywacją albo kompozycją, por. P. Z w o-
 l i Ń s k i, Polsko-czeska paralela słowotwórcza, [w:] Z pró-
blemów współczesnych języków i literatur słowiańskich, Warszawa
 1976, s. 78.

jasne są też problemy terminologiczne. Różni autorzy mówią więc o czasownikach współformantowych, dwuformantowych, cyrkumfiksalnych, prefiksalno-paradygmatacznych, kompleksach czy morfemach nieciągłych lub rozłącznych, formantach złożonych lub mieszanych. Unikając zaś nazwy, podają ich strukturę, np. prefiks + imię + + sufiks, prefiks + verbum + się lub określają sposób powstania tych czasowników jako kombinowany (por. ros. смешанный) albo syntetyczny, nazywając je syntetyzmami. Ta mnogość terminów wynika z różnego podejścia autorów do sposobu powstania interesujących nas czasowników oraz z odmiennych założeń opisu słowotwórczego. I jakkolwiek wszystkie wymienione nazwy są mniej więcej synonimiczne, to zakresy określanych nimi czasowników są jednak dość zróżnicowane.

W pracy będę się posługiwać terminem - czasowniki z formantem rozdzielonym, gdyż jest on, według mnie, najbardziej pojemny semantycznie; obejmuje swoim zakresem czasowniki o bardzo zróżnicowanej strukturze, a ponadto nie precyzuje bliżej elementu towarzyszącego derywacji, np. zmiany paradygmatu, dodania elementu się, ucięcia tematu, alternacji, a także nie precyzuje rodzaju współformantu. Autorka świadomie rezygnuje ze spotykanego często w językoznawstwie polskim terminu - derywacja prefiksalno-sufiksalna, gdyż nie jest on adekwatny w stosunku do zawartości pracy, w której analizowane są nie tylko czasowniki prefiksalno-sufiksalne, ale i takie, które oprócz prefiksu i sufiksu mają także element się. Przez formant rozdzielony rozumiem taki formant, który składa się z co najmniej dwu morfemów słowotwórczych, nie występujących razem obok siebie, lecz rozdzielonych podstawą słowotwórczą. Skład morfemowy takiego formantu może być bardzo zróżnicowany; może to być, np. prefiks i sufiks lub prefiks, sufiks i się lub prefiks i się.

2. Metody analizy słowotwórczej

Podstawowym celem klasyfikacji słowotwórczej jest ukazanie dwuczłonowych schematów formalno-pojęciowych, które są nadrzędnymi w stosunku do derywatów danego języka i które determinują powstanie nowych konstrukcji. Są to tzw. typy słowotwórcze,

obejmujące zarówno konstrukcje regularne, jak i nieregularne²¹.

Przez typ słowotwórczy rozumiem grupę czasowników posiadającą jednolity gramatycznie typ podstawy słowotwórczej, jednolite znaczenie słowotwórcze (strukturalne) oraz takie same współformanty.

I jakkolwiek zdają sobie sprawę z trudności w przeprowadzeniu ścisłych granic między synchronią i diachronią²² i z płynności granic dwudzielności wyrazów, to mimo to przyjmują synchroniczny punkt widzenia. W konsekwencji uwzględniam znaczenie strukturalne, dające się wyodrębnić na podstawie struktury wyrazu motywowanego: zapełnić rybami (staw) > zarybić, obsadzić drzewami (plac) > odrzewić, przemienić branżę > przebranżowić²³.

Trzeba też zaznaczyć, że nie zawsze taka parafraza słowotwórcza jest możliwa, gdyż szereg czasowników może być utworzonych na podstawie samej tylko analogii do formacji już istniejących w języku. Tak jest np. w wypadku czasowników odskarpetczyć, odspodnić, odśmiecić i innych, które zostały utworzone mimo braku połączeń typu: odjąć skarpetki, spodnie, śmieci. W takim wypadku podaje się definicję semantyczną.

Czasowniki z formantem rozdzielonym mogą mieć motywację bezpośrednią (imienną lub werbalną) i pośrednią, którą nazywam i-

²¹ J. P u z y n i n a, Pojęcie regularnej i nieregularnej konstrukcji morfemowej a fakty słowotwórcze, BPTJ XXV, 1967, s. 102; tam też bogata bibliografia na temat regularności i nieregularności w słowotwórstwie, a także dyskusja z A. Bogusławskim na łamach Por. Jęz. w latach 1959-1960.

²² "Jeśli się nie chce dochodzić do nonsensu [...] nie można rozgraniczać w sposób absolutny synchronii i diachronii", por. G r z e g o r c z y k o w a, P u z y n i n a, op. cit., s. 251. Na trudności w oddzieleniu synchronii i diachronii zwracają też uwagę inni językoznawcy, np. P. Z w o l i Ń s k i, Wspólne tendencje słowotwórcze (derywacyjne) języków słowiańskich, Z polskich studiów slawistycznych, S. 3, Językoznawstwo, Warszawa 1968, s. 89-99 i W. D o r o s z e w s k i, Wśród słów, wrażeń i myśli. Refleksje o języku polskim, Warszawa 1966, s. 151.

²³ Dla badań, które nie odtwarzają przebiegu procesu derywacyjnego, lecz badają tylko strukturę wyrazu tak, jak ją aktualnie odczuwają posługujący się językiem, L. S c h n e i d e r proponuje wprowadzić nazwę - analiza morfosemantyczna (zamiast dotychczasowej analizy słowotwórczej), a dział językoznawstwa zajmujący się badaniem tego systemu nazwać morfosemantyką, por. Morfosemantyczna analiza wyrazu, "Slavia Orientalis" XVI, 1967, s. 467-470.

mienio-werbalną²⁴. Ten sam czasownik może być równocześnie motywowany kilkoma wyrazami, np. rzeczownikiem i przymiotnikiem. Zdarza się tak w wypadku rozejścia się relacji formalnych i znaczeniowych, w wyniku czego mamy do czynienia z motywacją wielokierunkową. I tak np. czasowniki zagęścić, wydelikacjować (się), wypogodzić (się) kolejno znaczą: 'uczynić gęstym, delikatnym, pogodnym'; są więc semantycznie motywowane odpowiednim przymiotnikiem, podczas gdy ich budowa morfologiczna wskazuje na pochodność rzeczownikową. Dla celów klasyfikacji materiału przyjmuję w takich wypadkach jako główną motywację semantyczną, zaś jako towarzyszącą - motywację morfologiczną. Taka interpretacja tych czasowników jest możliwa dlatego, że zarówno motywujące je przymiotniki gęsty, delikatny, pogodny (w dwu ostatnich wypadkach byłaby to derywacja z ucięciem), jak i rzeczowniki - gęstwa, delikat//delikacik, pogoda mają właściwie takie samo znaczenie semantyczne, a różnią się tylko znaczeniem gramatycznym, por. gęsty las i gęstwa, delikatny człowiek i delikat//delikacik, pogodny dzień i pogoda. Innymi słowy, mamy tu podobne relacje, jak w śmiały i śmiałość, miły i miłość itd. Zgodnie z tym, czasowniki: odwodnić 'pozbawić wody', naludnić 'napełnić ludźmi', zarobaczywić 'zapuścić robakami', umaszynować 'zaopatrzyć w maszyny', wyrdzawić 'pokryć rdzą', traktuję jako derywaty odrzeczownikowe, mimo istnienia odpowiednich przymiotników, tj. wodny, ludny, robaczywy, maszynowy, rdzawy.

Trzeba też zaznaczyć, że często jeden czasownik może mieć kilka parafraz i wtedy trzeba się zdecydować na ten typ relacji, który pozwala zinterpretować w sposób jednolity większą liczbę podobnych formacji, np. pchła: zapchlić, pluskwa: zapluskwic, więc robak: zarobaczywić i wesz: zawszyć, zawszawić. Czasownik zarobaczywić może mieć dwie parafrazy: 'zapełnić, zarazić, zapuścić robakami' i 'uczynić robaczywym', jednak ze względu na istnienie czasowników zapchlić, zapluskwic i zawszyć przyjmuję jako główną - motywację rzeczownikową, a jako towarzyszącą - mo-

²⁴ Dwa rodzaje motywacji wymieniają autorki najnowszego synchronicznego opisu słowotwórstwa polskiego - R. Grzegorzczkowska i J. Puzynina. O podwójnej motywacji derywatu i związanych z tym konsekwencjach diachronicznych pisały one także wcześniej w Por. Jęz. z 1960 r., s. 437, por. też B. Krejca w JP XXXVII, 1957, s. 268 i D o k u l i l, op. cit., s. 11.

tywację przymiotnikową, por. też naludnić, odwodnić, umaszyno-
wić, wyrdzawić.

Podobnie czasowniki: oddalić (się), przeinaczyć, wyjawić wią-
żą się dzisiaj raczej z przymiotnikami: daleki, inaki, jawny, zaś
historycznie są derywatami odprzysłówkowymi, por. scs dale > uda-
liti, javě > javiti. Takie czasowniki zostają sklasyfikowane jako
odprzymiotnikowe, tym bardziej że w wielu wypadkach odróżnienie
przymiotnika od przysłówka jest niemożliwe, por. daleki lub da-
leko, inaki lub inako, jawny lub jawnie.

Za czasowniki z formantem rozdzielonym uznają nie tylko ta-
kie czasowniki, które nie mają (nie miały) odpowiedników w po-
staci czasowników prostych, np. zaokrąglić, odziarnić, umasowić,
ale także i takie, które co prawda mają odpowiedniki proste, lecz
ich skomplikowana struktura semantyczna wskazuje na wykorzystanie
czasownika wzorca, są więc one jakby podwójnie motywowane, po
pierwsze - prefiksalnym czasownikiem wzorcowym i imieniem, po dru-
gie - czasownikiem prostym stanowiącym zwerbalizowane imię, np.
odgruzować - odrzucić gruz lub od- + gruzować, odkurzyć - odczy-
ścić coś z kurzu lub od- + kurzyć, odręczyć - odjąć rękę, tj.
dane słowo lub od- + ręczyć. W takim wypadku mamy do czynienia z
motywacją pośrednią, tj. imiennie-werbalną.

Należy też zwrócić uwagę na fakt, że niektóre derywaty cza-
sownikowe mogły, jak się wydaje, powstać na zasadzie opozycji i
że w takim wypadku mamy do czynienia tylko z wymianą prefiksów,
por. np. odkurzyć-zakurzyć, odręczyć-zaręczyć.

W ten sposób tworzą się neologizmy analogiczne, które są re-
zultatem wiernego skopiowania już istniejącego wzoru lub jednost-
kami wchodzącymi w skład ciągów słowotwórczych²⁵ i korelacyjnych²⁶.
Chodzi tu bowiem o powielenie składników struktur czasownikowych,
które mogą wchodzić między sobą w proporcjonalne relacje, np.

²⁵ D. Butler, H. Kurkowska, H. Satek i
wicz, Kultura języka polskiego, Warszawa 1973, s. 105.

²⁶ "Wyraz podzielony w języku o bogatym słowotwórstwie moty-
wuje się nie tylko w odniesieniu do innych form współ- lub róż-
nofunkcyjnych, ale stanowi odcinek jakiegoś ciągu wzajemnie po-
wiązanych form, należy do »rodziny słowotwórczej«, jak by rzecz
można, czego nie należy mieszać z rodziną wyrazu". Brodowska-
Honorowska, Zarys..., s. 56, por. też artykuł J.
Wierzechowskiego, Uwagi słowotwórczo-leksykologicz-
ne, BPTJ XVIII, 1959, s. 223-229.

zasadzić : zarosnąć : zakrzewić więc zadrzewić lub rozrosnąć się : rozkrzewić się więc rozdrzewić się.

Podobnie, istnienie szeregu wykopać : zakopać : wkopać stanowi ważny czynnik przy tworzeniu i funkcjonowaniu takich formacji, jak wykorzenieć : zakorzenieć (się) : wkorzenieć.

Jest to więc zerwanie z linearnym charakterem badań słowotwórczych uwzględniających albo formę, albo tylko treść wyrazu²⁷.

3. Cele i metoda pracy

Celem pracy jest ukazanie w ujęciu synchronicznym związków, które zachodzą między czasownikiem z formantem rozdzielonym a wyrazami motywującymi we współczesnym języku polskim, w tym także w gwarach. Będzie więc chodziło o przedstawienie sposobów derywacji tych czasowników, dystrybucji i znaczenia prefiksów i sufiksów, a także o ukazanie relacji semantycznych zachodzących między motywowanymi czasownikami i ich motywującymi podstawami.

Czasowniki z formantem rozdzielonym, jako skróty większych wypowiedzi można uznać za odpowiedniki rozwiniętych zdań werbalnych lub nominalnych, stąd zastosowanie w większości dotychczasowych opracowań interpretacji logiczno-syntaktycznej W. Doroszewskiego. Metodę tę, w odniesieniu do analizy formacji czasownikowych stosują m. in. R. Grzegorzczkova, Z. Saloni i A. Krupianka.

W nowszych pracach analiza syntaktyczna ustępuje miejsca analizie semantycznej, np. w pracy J. Miodka, w której przeładowanie semantyką wypada na niekorzyść analizy formalnej. W ramach modeli składniowych autor rejestruje odpowiedniości leksykalno-składniowe, nie wnikając w kategoriałne procesy słowotwórcze. Podobnie postępuje T. Giermak-Zielińska²⁸.

W niniejszym opisie rezygnuję z analizy syntaktycznej, pojmowanej jako nadrzędne kryterium klasyfikacji, gdyż dla opracowania czasowników z formantem rozdzielonym wydaje mi się ona mało przydatna, ponieważ funkcja syntaktyczna czasownika denomi-

²⁷ J. W i e r z c h o w s k i proponuje uwzględniać jednocześnie i zagadnienie formy i zagadnienie treści, zgodnie z definicją wyrazu jako najmniejszej znaczącej jednostki języka, por. Rozczłonowanie zasobu leksykalnego, BPTJ XXII, 1963, s. 77-87.

²⁸ G i e r m a k - Z i e l i Ń s k a, op. cit.

nalnego nie zależy od jego cech formalnych²⁹. Tymczasem niektórzy autorzy - zwolennicy interpretacji syntaktycznej - zaliczają ten sam czasownik, np. cukrować w znaczeniu 'czynić cukrem, zamieniać w cukier' do formacji orzecznikowych, zaś w znaczeniu 'posypywać cukrem' do formacji dopełnieniowo-okolicznikowych, tak jak byśmy tu mieli do czynienia z homonimem słowotwórczym. W rzeczywistości, czasownik cukrować ma jedną podstawę derywacyjną (cukier), jeden formant słowotwórczy. -ować i w obu znaczeniach jest tranzytywny. Wysuwając powyższe zastrzeżenia, rezygnuję z podziału czasowników na orzecznikowe, pośrednio-orzecznikowe i dopełnieniowo-okolicznikowe lub podmiotowe i przedmiotowe, które to podziały występują często w opracowaniach językoznawczych, także i dlatego, że nie ma jednolitych kryteriów takiego podziału.

Właściwości syntaktyczne czasownika są uwzględnione na niższym poziomie klasyfikacji, co dzieje się przy okazji stosowania parafrazy, a także zaznaczania tranzytywności lub intransytywności formacji.

Za punkt wyjścia nie biorę więc typów składniowych grup syntaktycznych, lecz sposoby derywacji czasowników z formantem rozdzielonym wśród których, ze względu na skład morfemowy formantu wyróżniam następujące grupy:

1) czasowniki prefiksально-sufiksalne³⁰: od - banal - ić, u - człowiecz - yć, za - les - ić itd.,

2) czasowniki prefiksально-sufiksально-zaimkowe³¹: prze - jaśn - ić się, roz - cham - ić się, za - katarz - yć się itd.,

²⁹ Por. dwa czasowniki: asfaltować 'pokrywać asfaltem' i brykietować 'robić brykiety' identyczne pod względem formalnym (ten sam typ podstawy słowotwórczej i formant), a umieszczone przez R. Grzegorzczukową w dwu różnych typach logiczno-syntaktycznych. Zarzuty przeciwko nieprzydatności klasyfikacji syntaktycznej do analizy czasowników denominalnych sformułowała H e r e j-S z y m a Ń s k a, op. cit., s. 19.

³⁰ Tradycyjnie jako sufiks traktuję samogłoskę tematyczną czasownika -i-, -e-, itd., chociaż z punktu widzenia synchronicznego jest ona właściwie tylko elementem paradygmatu, stąd też derywacja tego typu jest często nazywana derywacją prefiksально-paradygmatyczną, por. R. G r z e g o r c z y k o w a, J. P u z y n i n a, Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego, Warszawa 1979, s. 12; P u z y n i n a, Typy formantów słowotwórczych..., s. 187-188.

³¹ W języku polskim zaimek się, traktowany jako samodzielny

3) czasowniki prefiksally-zaimkowe: na - chodźć się, za - czytać się, w - słuchoć się itd.

W dwu ostatnich rodzajach derywacji się formalnie stanowi człon zestawienia, funkcjonalnie zaś należy do formantu, a nie do podstawy słowotwórczej³². Przyjmuję więc, że czasowniki z formantem rozdzielonym powstają w wyniku różnego rodzaju derywacji, w której mogą brać udział prefiksy, sufiksy i zaimek się występujący w funkcji morfemu słowotwórczego.

W ramach każdego rodzaju derywacji przeprowadzam klasyfikację według typów słowotwórczych, która obejmuje grupy czasowników o tym samym prefiksie, sufiksie i charakterze gramatycznym podstawy. W tak opracowanych klasach strukturalnych przeprowadzona zostaje analiza semantyczna czasowników. Dokonuje się tego powszechnie stosowaną metodą transformacji, np. odgłowieć (rybę) 'odciąć głowę rybie', zapluskwieć (mieszkanie) 'zanieczyścić mieszkanie pluskwami'. W pracy cytuje się cały zebrany materiał językowy.

Dąży się do wydzielenia znaczeń szerokich, obejmujących dużą ilość derywatów, np. znaczenie 'usunięcie, pozbawienie tego, na co wskazuje podstawa' występujące w czasownikach z prefiksem od(e)-, roz(e)-, wy-: odgrzybić, odpletwić, odszczurzyć, rozjarzmić, rozkapturzyć, gwarowe rozlejęć, wymóździć, wylesić, wyrzybić itd. Uwzględnia się także znaczenia wąskie, jeśli są o-

wyraz, jest zarazem współformantem. W języku rosyjskim, w którym zaimek ten został unieruchomiony i przeszedł do grupy postfiksów, mówi się o typie prefiksally-sufiksally-postfiksally, por. Grammatika sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka, Moskwa 1970, s. 287.

³² Z punktu widzenia formalnego się jest zaimkiem, funkcjonalnie - morfemem słowotwórczym. Jest więc pewnego rodzaju niekonsekwencja terminologiczna w nazwie grupy: czasowniki prefiksally-sufiksally, prefiksally-sufiksally-zaimkowe i czasowniki prefiksally-zaimkowe, z której zdaje sobie sprawę. Należałoby raczej mówić o czasownikach prefiksally-sufiksallynych z obligatoryjnym elementem się i analogicznie - o czasownikach prefiksallynych z obligatoryjnym elementem się. Byłyby to jednak nazwy zbyt długie. Trudno też nazywać się postfiksem, gdyż w języku polskim jest to element samodzielny, który może występować przed lub po czasowniku. Na funkcję słowotwórczą się zwróciła uwagę Wilczek z e w s k a, op. cit., s. 121-134, Bogusławski, op. cit., s. 72-79 i n. Por. też dyskusję Z. Salonięgo z K. Wilczewską dotyczącą traktowania się jako morfemu słowotwórczego: Z. Salonię, W sprawie się, JP LV, 1975, s. 25-33.

ne bardzo wyraźne, np. znaczenie `zakończenie czynności odbywającej się w ukryciu` występujące w czasownikach z prefiksem pod(e)-: podmaślić `dać łapówkę`, podpylić `ukraść` lub znaczenie `defekt w realizacji czynności, dzianiu się czego` występujące w czasownikach z prefiksem prze-: przegapić (okazję), przeoczyć, prześlepić.

W obrębie typu słowotwórczego zwraca się uwagę na przechodność lub nieprzechodność czasownika, chociaż nie zawsze jest to możliwe do ustalenia ze względu na brak ustabilizowanych połączeń syntaktycznych, przede wszystkim w czasownikach w charakterze okazjonalnym. Jak wiadomo bowiem, ten sam czasownik, zależnie od kontekstu, może występować bądź jako przechodni, bądź jako nieprzechodni.

Zawsze jest jednak zaznaczona przechodność bądź nieprzechodność czasowników odrzeczownikowych o znaczeniu `uczynienie tym lub stanie się tym, jak podstawa` z suf. -ić lub -eć oraz czasowników odprzymiotnikowych o takim samym znaczeniu, tj. `uczynienie takim lub stanie się takim, jak podstawa`, np. schłopić // schłopieć, zwielmożnić // zwielmożnieć, osierocić // osierocieć. Czasowniki te mają bowiem takie samo znaczenie, różnią się zaś tylko tym, że te z -ić są przechodnie, natomiast z -eć nieprzechodnie.

Materiał językowy podawany jest w kolejności alfabetycznej, a poszczególne hasła zawierają następujące elementy: po pierwsze - korelat znaczeniowy (tylko w wypadku wyrazów pozasłownikowych), często zbudowany w oparciu o własne doświadczenie językowe, po drugie - kontekst i po trzecie - źródła³³. W wypadku haseł słownikowych zrezygnuję z tych trzech elementów opisu.

Jeśli czasownik został odnotowany tylko w źródłach gwarowych, cytowany jest w oddzielnej grupie znajdującej się na końcu każdego typu słowotwórczo-semantycznego. Natomiast w wypadku, gdy ten sam czasownik wystąpił również i w innych źródłach, a więc nie tylko w źródłach gwarowych, zostaje podany łącznie z całym materiałem z zaznaczeniem różnorodności lokalizacji.

³³ Brak lokalizacji przy hasle oznacza, że wyraz występuje w Słowniku języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego. Inne źródła będą podane tylko wtedy, gdy wyraz nie został zanotowany w tym słowniku. W wypadku haseł słownikowych nie podaje się pełnej lokalizacji (stronica), ponieważ są to wyrazy hasłowe.

W odniesieniu do materiału gwarowego starano się pominąć wszelkie zjawiska będące odbiciem systemu fonetycznego danej gwary, chociaż nie zawsze było to możliwe³⁴. Nie umieszczono więc wszystkich zanotowanych gwarowych wariantów fonetycznych, gdyż dla pracy o charakterze słowotwórczym nie jest to konieczną. Tak więc z różnych zapisów gwarowych wybrano jeden, a mianowicie ten, który jest najbardziej zbliżony do języka ogólnopolskiego, np. okoblecić się Karł, zaskórczyć Karł, mimo istnienia wariantów: okoblecęc są Sycht, uokobić się Szymcz, zaskuść Sycht, zaskórczyć Maz, które nie są już cytowane. W wypadku braku takiej możliwości, aby umożliwić naukową konfrontację materiału cytuje się go w pisowni pierwowzoru.

Jeśli czasownik występuje w różnych źródłach gwarowych, podaje się tylko jedną jego lokalizację³⁵, np. przykołkować Karł, mimo że wyraz ten notuje w monografii słowotwórstwa gwarowego również W. Cyran.

4. Charakterystyka materiału językowego

Zasadniczą część materiału, bo ok. 66% stanowią czasowniki wyekscerpowane ze Słownika języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego.

Z opisu słowotwórczego wyłączone zostaną czasowniki zleksykalizowane³⁶ oraz te, które mają "podstawę słowotwórczą związa-

³⁴ Istniejące słowniki gwarowe przedstawiają w tym względzie dużą różnorodność, bowiem w zależności od założeń metodologicznych ich autorów stosuje się w nich pisownię różnego rodzaju, np. fonetyczną, półfonetyczną itd.

³⁵ Lokalizacje stanowią w kolejności: J. Karłowicz, Słownik gwar polskich, t. I-VI, Kraków 1900-1911; M. Szymczak, Słownik gwary Domaniewka w powiecie łęczyckim, cz. I-VIII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1973; B. Sychta, Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej, t. I-VII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967-1976, a dopiero potem inne źródła gwarowe, por. też wykaz źródeł.

³⁶ "Granice systemu słowotwórczego (w opisie synchronicznym) stanowi całkowita leksykalizacja formacji, przy której staje się ona niepodzielnym znakiem przedmiotu myśli. Granica ta z natury rzeczy jest płynna i niewyznaczalna [...] bo uzależniona od subiektywnego czynnika świadomości". Grzegorz Kowala, Puzyr i na, Z zagadnień słowotwórstwa..., s. 251.

ną"³⁷. W zasięgu opisu pozostają więc tylko derywaty wykazujące wyraźny związek semantyczny ze znaczeniem podstawy, a więc motywowane, również te z "nadwyżką semantyczną", których semantyka jest jednak na tyle przejrzysta, że można je zaliczyć do odpowiedniej klasy słowotwórczo-semantycznej³⁸. O każdym z tych derywatów można powiedzieć: posiadający związek z tym, co oznacza czasownik wzorcowy.

Ponadto analizuję tylko czasowniki dokonane, gdyż w opozycji czasownik dokonany : czasownik niedokonany nacechowanym semantycznie jest człon pierwszy. Zgodnie z tym założeniem pomijam czasowniki typu podśpiewywać, podskakiwać, pobrzękiwać, chociaż można się w nich być może dopatrzeć występowania formantu rozdzielonego, jak czyni to C. Piernikarski³⁹.

W wypadku braku formy dokonanej "dotwarzam" ją, zaś formę kontekstową podaję obok w nawiasie, np. upublicznić (upubliczniać) lub cytuję kontekst. Podobnie postępuję w wypadku, gdy w materiale występuje imiesłów lub rzeczownik odsłowny, np. zalozić (zalodzenie), ulistnić (ulistnienie), odkrzaczyć (odkrzaczone nieużytki). Zdaję sobie jednak sprawę z tego, że forma osobowa niedokonana, imiesłów oraz rzeczownik odsłowny mogły powstać na zasadzie samej analogii do odpowiednich form już istniejących w języku, a więc niezależnie od istnienia lub braku formy dokonanej.

Wyrazy nowo tworzone są z natury rzeczy bardzo dobrym materiałem do analizy słowotwórczej, ponieważ badając je chwyta się proces słowotwórczy niejako na żywo, w samym jego przebiegu. Od-

³⁷ Termin "podstawa słowotwórcza związana" używany jest od dawna w językoznawstwie rosyjskim. Do językoznawstwa czeskiego wprowadził go J. Horecký, a w językoznawstwie polskim używają go m. in. autorki pierwszej synchronicznej syntezы słowotwórstwa polskiego - R. Grzegorzycowa i J. Puzynina.

³⁸ W sprawie "nadwyżek semantycznych" por. przyp. 25, a ponadto artykuł M. H o n o w s k i e j, O pojemności znaczeniowej derywatów, JP XLIV, 1964, s. 194.

³⁹ Typ pobrzękiwać tworzony jest, wg C. Piernikarskiego, od analogicznych simplicjów za pomocą dwu współformantów: po- oraz -iwa-, czy innych odpowiedników tego sufiksu. Do formalnego uzasadnienia tej tezy nadaje się szczególnie język czeski, w którym wiele czasowników tego typu nie ma morfologicznych odpowiedników dokonanych, np. pobrnkávát (brak *pobrnkat), pobekávát (brak po-bečét), por. C. P i e r n i k a r s k i, Czasowniki z prefiksem po- w języku polskim i czeskim, Warszawa 1975, s. 72.

pada czynnik zmian znaczeniowych, wszystkie formacje mają swe pierwotne, etymologiczne znaczenie, wobec tego świetnie nadają się do analizy słowotwórczo-semantycznej. Biorąc to pod uwagę, uwzględniam nie tylko neologizmy słowotwórcze, zróżnicowane pod względem genetycznym i funkcjonalnym, ale także okazjonalizmy, neologizmy indywidualne, formacje potencjalne, często nie mające egzemplifikacji w źródłach pisanych⁴⁰. Część z nich pochodzi z audycji radiowych i telewizyjnych ostatnich sześciu lat, inne zostały "zasłyszane" w języku potocznym. Przyjmuję więc inne kryteria niż H. Satkiewicz⁴¹, która badając produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka ogólnopolskiego eliminuje formacje ekspresywne, neologizmy artystyczne i środowiskowe, neologizmy indywidualne i okazjonalne, gdyż uważam, że pewne typy nieproduktywne w języku ogólnopolskim mogą się pojawiać w różnych odmianach stylowych polszczyzny.

Podobnie, nie pomijam czasowników opatrzonych kwalifikatorami: "dawny"; "przestarzały", gdyż ich obecność pozwala wnikliwiej sprecyzować wnioski dotyczące produktywności poszczególnych typów.

Jak już zaznaczyłam, podstawowy zrąb materiału stanowią czasowniki zebrane ze "Słownika języka polskiego" pod red. W. Doroszewskiego. Prócz tego, materiał ogólnopolski wyekscerpowano jeszcze z ok. 100 dodatkowych źródeł, na które złożyło się 80 pozycji literackich (poezja i proza), 10 czasopism i gazet (materiał zbierany fragmentarycznie w ciągu kilku ostatnich lat) i 10 opracowań językoznawczych.

Wśród utworów literackich uwzględniono dorobek artystyczny 28 pisarzy i poetów, takich jak T. Hołuj, E. Redliński, J. Iwaszkiewicz, M. Pawlikowska-Jasnorzewska, J. Kawalec, T. Karpowicz, M. Białoszewski, K. I. Gałczyński, M. Wańkiewicz i inni.

Zebrany w ten sposób materiał stanowi ok. 22% wszystkich czasowników.

⁴⁰ Por. różnice w pojmowaniu terminów: neologizm i formacja potencjalna przez J. Puzyninę i D. Buttler; J. P u z y n i n a, O pojęciu potencjalnych formacji słowotwórczych, Por. Jęz. 1966, z. 8, s. 329-338; D. B u t t l e r, Neologizmy i terminy pokrewne, Por. Jęz. 1962, s. 5-6, s. 239.

⁴¹ S a t k i e w i c z, op. cit., s. 9 i 12.

Jeśli chodzi o materiał gwarowy, to w celu zebrania go przejrano prawie trzydzieści źródeł, takich jak: słowniki i monografie gwarowe, a także atlasy. Należy nadmienić, że w części z nich nie znaleziono żadnych przykładów, albo że były to czasowniki występujące również w języku ogólnopolskim.

Czasowniki występujące tylko w gwarach stanowią 12% zebranego materiału.

I. CZASOWNIKI PREFIKSALNO-SUFIKSALNE

Zostaną tu opisane typy słowotwórczo-semantyczne, według których tworzą się we współczesnej polszczyźnie nowe derywaty będące skrótami grupy nominalnej lub werbalnej. Derywaty te są utworzone za pomocą równoczesnej sufiksacji i prefiksacji. Sądzę, że taka niezależna derywacja prefiksalnie-sufiksalna jest możliwa nawet wówczas, gdy istnieje obok czasownik bez prefiksu. Ze względu na niemożliwość ustalenia w takim wypadku kierunku derywacji, a tym samym podstawy derywacyjnej, mówię o podwójnej motywacji, tj. motywacji imiennie-werbalnej, np. odgruzować, oszańcować, dosocjalizować, przeczernić¹ itd.

Czasowniki prefiksalnie-sufiksalne mogą być motywowane rzeczownikiem, przymiotnikiem lub innymi częściami mowy, np. zaimkiem, liczebnikiem, przysłówkiem, wykrzyknikiem itd. W związku z tym wyróżniam trzy rodzaje motywacji, tj. motywację rzeczownikową (także rzeczownik z przyimkiem, np. dośrodkować piłkę, tj. dorzucić piłkę do środka), przymiotnikową i motywację innymi częściami mowy.

Czasowniki z pref. do-

1. Motywacja rzeczownikowa

Znaczenie: 'uzupełnienie, dodanie czego':

Typ: do- + -ić // -yc: dodrzewić², dokarmelić Białoś M 97, doleścić, dosmaczyć (potrawę) Przyj 7 IV 1977, doświetlić 'zao-

¹ Ponieważ czasowniki te niczym nie różnią się od czasowników nie posiadających odpowiedników prostych, zostają omówione łącznie, por. też uwagi zawarte we Wstępie - Metody analizy słowotwórczej.

² Jeżeli czasownik został zanotowany w Słowniku języka pol-

patrzyć w dodatkowe oświetlenie", dotlenić 'dodać tlenu': Czy boks dotlenia? Pol 10 XI 1977, dozielenić.

Typ: do- + -ować: dorewolucjonizować³ (Judyma) Kult 45/1975, dosocjalizować Kult 45/1975, dowartościować: Zanussi dowartościował negatywnie pojęcie osobistej kariery [...] Kult 36/1977.

Gwary: doborovac (piaski) 'zalesić' Sycht.

W czasownikach tych podstawy spełniają rolę zbliżoną do dopełnienia, konkretyzując czasownik wzorcowy dosadzić (las, bór), dać (rewolucjonizmu, socjalizmu) itd.

Znaczenie: 'osiągnięcie kresu przestrzennego':

Typ: do- + -ić // -yc: dołonić⁴ 'dostać się do łona, dolegać do łona; przybliżyć się' Leśm N 207, doręczyć 'dać, dostarczyć do ręki'.

Typ: do- + -ować: dośrodkować (piłkę) 'dorzucić do środka'.

W czasownikach tych zachowała się prymarna - lokalna funkcja prefiksu do- 'do granicy jakiegoś obszaru'. Ponieważ wymienione czasowniki nie mają najczęściej odpowiedniego *verbum simplex*, uznaję je za derywaty prefiskalno-sufiksalne.

Można jednak także widzieć w tych derywatach sufiksację wyrażenia przyimkowego, jak czyni to W. Śmiech, a nawet uniwerbiczację całych fraz, jak uważa I. Dulewiczowa⁵.

skiego pod red. W. D o r o s z e w s k i e g o, to nie podają jego lokalizacji, także i w tym wypadku, gdy występuje on również w innych źródłach.

³ Czasowniki: dorewolucjonizować, dosocjalizować, dowartościować mogą być także pojmowane jako derywaty odprzymiotnikowe wskazujące na dodanie, zwiększenie natężenia cechy.

⁴ W czasowniku, który mógł być wzorcem, tj. w dolegać 'ściśle przywierać' przedrostek do- został wyparty przez przy-, jako przedrostek semantycznie adekwatniejszy. W wieku XVIII zaszedł też proces odwrotny, który polegał na tym, że w takich czasownikach, jak: przydać, przywołać przedrostek przy- został zastąpiony przez do-. por. A. K r u p i a n k a, Czasowniki z przedrostkami przestrzennymi w polszczyźnie XVIII wieku, Warszawa-Poznań-Toruń 1979, s. 26.

⁵ W. Ś m i e c h, O czasownikach polskich pochodnych od wyrażań przyimkowych, RKJ LTN XXI, Łódź 1975, s. 117-119; I. D u l e w i c z o w a, Czasowniki denominalne w języku polskim i rosyjskim, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981, s. 93.

2. Motywacja przymiotnikowa

Znaczenie: 'dodanie, zwiększenie natężenia cechy':

Typ: do- + -ić: dochrześcijanić (się)⁶ 'uczynić chrześcijańskim' Skub (Kras), dopełnić, dosentymentalnie Kult 45/1975, doseksualnić⁷ (Judyma) Kult 45/1975, doszczelnić 'uczynić szczelnym', dosycić 'uczynić sytym', dotrzeźwić 'uczynić trzeźwym; docucić', dowielmożnić (się) 'uczynić wielmożnym' Skub (Kras).

Czasowniki z pref. do-, motywowane rzeczownikiem lub przymiotnikiem, mają podobne znaczenie wtedy, gdy wskazują na uzupełnienie, dodanie przedmiotu lub cechy nazwanej w podstawie. Tę funkcję prefiksu do- można nazwać uzupełniająca. Rozwinęła się ona z funkcji lokalnej do- 'w kierunku granicy określonego obszaru' w takich czasownikach, jak: dodać, dosadzić.

Wyrazem konotującym te czasowniki jest przysłówek 'nieco, trochę'.

W czasownikach odrzeczownikowych pref. do- może ponadto wskazywać na stosunki przestrzenne.

Wszystkie omówione czasowniki są przechodnie.

Czasowniki z pref. na-

1. Motywacja rzeczownikowa

Znaczenie: 'nałożenie, naniesienie, nasypanie na powierzchnię czego':

Typ: na- + -ić: naledzić przestarz. rzad. 'pokryć lodem', namulić 'nanieść mułu', nastalić przestarz. 'nałożyć stal na powierzchnię czego', nawarstwić 'nanieść warstwę'.

Gwary: narivíc 'nawieźć niwę, tj. ziemię uprawną' Sycht,

⁶ Derywacja z ucięciem sufiksu -ski.

⁷ Utrwalenie się pewnych typów struktur prowadzi do tego, że stają się one modelami powtarzalnymi, dającymi się kopiować automatycznie. Nowe formacje mogą się motywować nie przez związek z określoną podstawą słowotwórczą, lecz przez powiązanie z całą grupą wyrazów, stąd często w jednym zdaniu występuje kilka

namaścić `nasmarować masłem', Sycht, nasłonić `nanieść słomy, nabrudzić' Sycht, natobaćć `nasypać, nabrudzić tabaką' Sycht.

Typ: na- + -ować: natałkować Miod 130.

Znaczenie: `napełnienie, nasycenie lub dodanie czegoś':

Typ: na- + -(n)ić// -yc: naludnić, napierzyć `napełnić pierzem' i `zaśmieszyć co pierzem' Dor, Karł, napowietrzyć, napurpurzyć Miod 108, narybić, napromienić (med.) nasłonecznić, naświetlić, nawęglić górn. `napełnić węglem zbiorniki', nawilgocić `nasycić wilgocią', nawodnić⁸.

Gwary: namuścić `napełnić muchami' Sycht.

Typ: na- + -ować: nagumować techn. `nasycić gumą', nawita-minować (med.).

Inne znaczenia:

Typ: na- + -ić// -yc: nabigosić rzad. może indyw. `narobić bogisu', nafioczyć pot. rzad. `nastroszyć włosy', nasępić (się) `nachmurzyć się jak sęp', nasobaczyć `nawymyślać', nazwyczajić daw. `nauczyć zwyczaju'.

Typ: na- + -ować: nakrzyżkować `naznaczyć kogoś krzyżem, tj. uczynić nad kimś znak krzyża' Miod. 90.

2. Motywacja przymiotnikowa

Znaczenie: `nadanie cechy nazwanej podstawą':

Typ: na- + -ić: naczulić fot. `nadać czułość na światło lub na jakąś barwę'; strukturalnie - `uczynić czułym', nagłośnić, napełnić Dor, Karł, napuszyścić `uczynić puszystym' Miod. 31, nasycić `uczynić sytym', nawilgotnić.

Gwary: nacęplić `nagrząć, uczynić ciepłym' Sycht.

Inne znaczenia:

takich ciągów słowotwórczych, np. Judyma Żeromskiego trzeba dosentymentalnić, doseksualnić, dosocjalizować i dorewolucjonizować, Kult 45/1975.

⁸ Od strony formalnej czasowniki: naludnić, nasłonecznić, nawodnić nawiązują do przymiotników z -n-, zaś semantycznie do rzeczownikowego typu `napełnić czym', z sufiksem -nić.

Typ: na- + -ić// -yc: napubliczyć⁹ 'naublizać, naurągać w miejscu publicznym' Miod 133.

Gwary: namaičec 'naciąć mialko, tj. drobno' Sycht, nanovíc 'nawieźć ziemi na pole z innego pola' Sycht.

W czasownikach o znaczeniu 'nałożyć, nanieść, nasypać na powierzchnię' wyraźnie wyczuwana jest funkcja lokatywna na-. Pod wpływem typu prefiksального: nasmarować, napastować (podłogę), natłuścić powstał nowy model słowotwórczo-semantyczny: na- + rzeczownik + -ić, w którym prefiks na- wskazuje kierunek 'na wierzch', a rzeczownik informuje nas o rodzaju materiału lub substancji, np. natałkować 'nasypać talku', nastalić 'nałożyć stal'.

W czasownikach o znaczeniu 'napełnić, nasycić czym' mamy zaznaczone przede wszystkim odcięcie intensywności, przy czym czynność nie musi dotyczyć koniecznie powierzchni przedmiotu; często chodzi bowiem o przeniknięcie przedmiotu na wskroś, np. napromienić, nawilgocić i inne. Ponieważ wzorzec stanowi czasownik napełnić mający postać współfunkcyjną z pref. za-, wiele czasowników tej grupy ma także oba warianty, por. narybić - zarybić, naludnić - zaludnić, nawilgocić - zawilgocić, nawodnić - zawodnić.

Czasowniki z pref. na- tworzone od imion są nieliczne; podobnie jest w gwarach. Z wyjątkiem czasownika napubliczyć 'naublizać', pozostałe są przechodnie.

Czasowniki z pref. nad(e)-

Są to formacje zupełnie rzadkie, utworzone od przymiotników z równoczesnym dodaniem suf. -i- lub -e-: nadcieńczyć daw. 'nieco zmniejszyć, uszczuplić', nadczuścić fot. 'zwiększyć czułość światłoczułej warstwy fotograficznej'; por. czasownik naczuścić o podobnym znaczeniu.

⁹ Czasownik ten można także traktować jako odprzysłówkowy 'naublizać publicznie'. Ze względu na niemożność odróżnienia w wielu wypadkach przymiotnika od przysłówka mówię najczęściej o motywacji przymiotnikowej, z wyjątkiem tych sytuacji, gdy forma przysłówka jest odmienna od przymiotnika lub gdy semantyka derywatu wskazuje na wykorzystanie wzorca odprzysłówkowego (por. motywacja innymi częściami mowy).

Prefiks nad(e)- wskazuje na czynność o słabym nasileniu, polegającą na zwiększeniu lub zmniejszeniu cechy derywatu.

Czasownikiem wzorcowym jest nadać w znaczeniu współcześnie rzadko używanym, tj. 'dać więcej niż trzeba, niż się należy; dołożyć, przydać, powiększyć'.

Czasowniki z pref. niedo-

1. Motywacja rzeczownikowa

Typ: niedo- + (n)ić// -yć: niedobiańczyć med., niedokrwic, niedopolitycznic (niedopolityczniony): Kabaret Olgi Lipińskiej jest niedopolityczniony. Tel 28 I 1979.

Czasowniki te wskazują na zbyt mały zasób tego, co jest nazwane w podstawie, tj. krwi, białka, polityki. Skrótowno znaczą: zbyt mało¹⁰.

Brak zanotowania w "Słowniku języka polskiego" pod red. W. Doroszewskiego czasowników *dobiańczyć, *dokrwic, *dopolitycznic (choć potencjalnie czasowniki takie mogły występować, gdyż były zgodne z semantyczno-słowotwórczym typem czasowników z formantem do-) pozwala dopatrywać się w derywatach: niedobiańczyć, niedokrwic, niedopolitycznic prefiksu niedo-, podstawy imiennej i wreszcie sufiksu -(n)ić, a więc widzieć w nich rezultat derywacji prefiksально-sufiksальной.

Czasowniki z pref. o-, ob(e)-¹¹

1. Motywacja rzeczownikowa

Znaczenie: 'otoczenie, pokrycie dookoła, wkoło, w sposób ogólnie ogarniający całą powierzchnię':

¹⁰ J. O t r ę b s k i zwraca uwagę na to, że formy z przeczeniem powstały w poszczególnych wypadkach wcześniej aniżeli formy bez niego. Początkowo istniała np. oboczność: niedoźrzały - źrzały// źrały, później dopiero pojawiła się oboczność niedoźrzały - doźrzały, por. Z dziejów wyrazów polskich. Partykuła i przyśówek do-, JP XLVII, 1967, s. 176-182.

¹¹ Prefiks o- występuje dziś obocznie w stosunku do pref.

Typ: o-, ob(e) + -(n)ić//-yć: obłocić, obrzeżyć¹², ociernić 'obłożyć cierniami', ocienić, ocmić przestarz. 'otoczyć ścią, tj. ciemnością', odarnić, odaszyć środ., odrzewić rzad. 'obsadzić drzewami', ojedwabić¹³ rzad. 'owinąć jedwabiem', okolic, obkolic daw., okrawędzić, okroplic, okrzewić rzad., okwiecić, olatarnić Skub. (Słow), oblodzić, omaczyć, omglić, omiesięcznić (omiesięczniać) 'oświetlić, okryć miesiącem, tj. księżycem' Gałcz P 273, omszyć, obostrożyć daw. 'otoczyć ostrogami', opajęczyć Dor, Sycht, oparkanić, oparawanić rzad., operlic, opierzyć, opłocić rzad. Dor, Sycht, opłomienić rzad. 'ogarnąć płomieniami', opopielic daw. 'obsypać popiołem', opromienić, opryszczyć, opuszyć (opuszać), opylic, obramić, obramienić, osaczyć // osoczyć, obsaczyć przestarz., osidlic 'opłatać sidłami', oskorupić, oskrzydlic, osłonecznić 'oświecić, oblać słońcem', osmużyć rzad. 'oświetlić smugą', ostalic indyw. 'otoczyć stałą', oszronić, oświetlic, otaborzyć przestarz., otarnić 'obsadzić co tarniną', otorbić biol. 'otoczyć torebką z tkanki łącznej', owidnokrężyć Skub (Kozm), owienńczyć rzad. 'okolic, otoczyć wieńcem', owłosic (owłosiony, owłosienie), obwonić indyw. 'otoczyć wonią', owronić (owroniony) Skub (Słow), owrzodzić, ozwierciedlic daw., ożałobic rzad.

Gwary: obabulic (się) 'owinąć się jak baba' Karł, obruźdicić 'otoczyć pole bruzdami' Cyr 44, opapuzyc//opapuzic 'owinąć, ciepło ubrać' Karł, Maciej, obrabic 'obszyć brzegi materiału' Sycht, otaflęc 'okryć obrusem' Sycht por. taflāk 'obrus', owapnic 'obielić wapnem' Cyr 44, uofsic 'pokryć, zanieczyścić' wszami' Szymcz, ozerdzić 'otoczyć żerdziami' Cyr 44.

Typ: o-, ob(e)- + -ować: obandować sport. 'otoczyć bandą', obrylantować przestarz. Skub (Ujej), obulwarować przestarz. 'o-

ob(e)- (genetycznie dwa odrębne prefiksy). Na temat opozycji fonetyczno-morfologicznej pref. o- i ob(e)- oraz ich wzajemnego stosunku, por. monografie A. Kurpianki i I. Dulewiczowej, w których prefiksy te omawia się łącznie bądź oddzielnie.

¹² Czasownik obrzeżyć różni się od pozostałych formacji tym, że ma bardziej skondensowaną strukturę, polegającą na "wyzerowaniu" różnych elementów. Podobnie czasownik obramić.

¹³ Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego notuje co prawda jedwabić, ale w znaczeniu 'czynić lśniącym jak jedwab'.

toczyć bulwarem', obunkrować, obciociować 'otoczyć ciociami' Wańk T 13, ocieniować indyw. 'otoczyć czymś dającym cień', odarniować, odeskować bud. 'obić deskami', ofilarować Białosz Sz 148, ogirlandować indyw. okotarować Miod 130, okołkować sport. 'obić kołkami (obuwie)', okołkować środ. 'obrysować kółkiem', okopcować, opalikować Miod 130, opłotować rzad., opalisadować, oprofilować techn., obramkować, oruruować techn. osiatkować, oskórować 'pokryć skórą', oszańcować, otaborować przestarz., otamować Miod 31, otęczować rzad., owitrażować Miod 31.

Typ: o- + -ać: opasać 'owinąć pasem', opętać Dor, Karł, osidlać 'opętać'.

Wymienione czasowniki z przyrostkami -(n)ić, -ować, -ać są przechodnie.

Typ: o- + -eć: ogrzybieć rzad. 'okryć się, tj. pokryć grzybami', okopcieć 'okryć kopciem', omszeć 'okryć się mchem', osędzić, oszedzić, oszedzić daw. 'pokryć się sadzią, tj. szronem'.

Czasowniki te są nieprzechodnie.

Znaczenie: 'zaopatrzenie, ubranie w co, nałożenie czego':

Typ: o-, ob(e)- + -(n)ić // -yc: oczepić 'okryć, opatrzyć czepcem, ustroić' Dor Karł, ogumić 'zaopatrzyć pojazd, wóz w opony gumowe', okajdanić rzad. 'zakuć w kajdany', okapturzyć 'ubrać w kaptur', okoralic¹⁴ 'ubrać w koral' Skub (Słow), ołachmanić 'okryć łachmanami', opancerzyć 'osłonić pancierzem', opierścienić (ręce) 'okryć pierścieniami', oplandaczyć (samochód) Hłas B 38, opłużyć 'zaopatrzyć w pługi do zgarniania śniegu i błota', osmyczyć (psa) 'wziąć na smycz' Miod 90, ostrunąć rzad. poet. 'zaopatrzyć w struny', obsprawnić¹⁵: Ostrzegam przed obsprawnianiem córki zbyt gruntownym. Przekr 1711/1978, obumowić 'połączyć siecią umów' Miod 130, ożaglić żegl. 'postawić żagle'. Czasownik oczepić jest formacją dezintegralną.

Do tego typu należą też czasowniki, które co prawda history-

¹⁴ "Więc gdy okoralą lica swe jarzębiny, to nie są tak jasne jak usta tego księdza przeora". Czasownik utworzony przez J. Słowackiego z aluzją do koloru czerwonego - koralowego owoców jarzębiny.

¹⁵ Czasownik utworzony na wzór obkupić o znaczeniu 'zaopatrzyć w sprawunki', z prefiksem ob- i sufiksem -nić.

cznie miały odpowiedniki bezprefiksalne (może w wyniku deprefiksacji), ale pod względem struktury łączą się z czasownikami prefiksально-sufiksальnymi. Są to: obarczyć 'włożyć komu ciężar na barki', objuczyć, ojuczyć, otroczyć daw. Dor, Sycht, odłużyć, obdłużyć, 'obciążyć', obarczyć długami'.

Gwary: opętlić 'zaopatrzyć w pętlę' Cyr 44, opłachcić (się) Karł, osęknąć 'ubrać w suknię', Sycht, obuzżać Sycht.

Typ: o- + -ować: ogumować, olinować, omasztować, onarzędziować¹⁶ Miod 31, opodatkować, oprzyrządować¹⁷ Miod 31, oskrócić 'nadać skrót' Miod 70, otrzewiczkować daw. 'obuć trzewiczki', owantować (owantowanie) żegl., ożaglować (ożaglowanie) żegl.

Typ: o- + -ać: okiełznać 'założyć kielźno', okutać 'odziać kutą' Now A 52, Karł.

Gwary: obuzdac Sycht.

Czasowniki te są przechodnie.

Czasowniki z przedrostkiem -o-, ob(e)- w znaczeniu przestrzennym 'dookoła' są podstawowym i tradycyjnym typem semantycznym w języku polskim.

Typowe dla znaczenia perlatywnego o-, ob(e)- są podgrupy czasowników wskazujących na obsadzenie, okrycie, ogrodzenie lub otoczenie czym. Czasowniki te stanowią wzorce dla nowych urozmaiconych leksykalnie derywatów, np. obsadzić (darnią, drzewami, krzewami, tarnią) > odarnić, odrzewić, okrzewić, otarnić; okryć (mchem, grzybami, jedwabiem, szronem) > omszyć, ogrzybić, ojedwabić, oszronić; ogrodzić (parkanem, płotem, siatką, bandą) > oparkanić, opłocić, osiatkować, obandować.

Niektóre z tych formacji miały lub mają odpowiednik prosty, genetycznie więc mogły być nim motywowane, np. opalisadować, oszańcować, otaborować, współcześnie jednak, ze względu na wyrazistość typu słowotwórczo-semantycznego z pref. o-, ob(e)- w funkcji perlatywnej motywowane są także imieniem; w takim wypadku możemy mówić o motywacji imiennie-werbalnej. Formacje nowsze

¹⁶ W. Doroszewski widzi tutaj kalkę rosyjskiego oborudovat', por. O kulturę słowa. Poradnik językowy, t. I-II, Warszawa 1968, s. 334.

¹⁷ W. Doroszewski oceniając poprawność językową neologizmów uważa oprzyrządować za formację niefortunną, por. ibidem, t. II, s. 424.

posiadają już tylko motywację imienną, np. otorbić, owłosić, obandować, okólkować i inne.

Znaczenie: 'oddzielenie, pozbawienie tego, na co wskazuje podstawa':

Typ: o- + -ić// -yc: ogłowić ogr. leśn. Dor, Dej, okurzyć Dor, Karł, opierzyć łow., osmużyć łow. 'ściągnąć skórę', tj. smuż'.

Gwary: obuścić rzad. 'pozbawić ucha' Sycht.

Typ: o- + -ować: okorować, oskórować techn.

Czasowniki te należą do słownictwa specjalnego, a przedrostek o-, ob(e)- jest w tej funkcji znaczeniowym wariantem przedrostka od(e)-. Produktynność tego typu jest ograniczona, gdyż znaczenie pozbawienia tego, na co wskazuje podstawa jest we współczesnej polszczyźnie realizowane przede wszystkim przez czasowniki z przedrostkiem od(e)-. Są to czasowniki przechodnie.

Znaczenie: 'uczynienie tym lub takim jak podstawa; stanie się tym lub takim jak podstawa':

Typ: o- + -ić// -yc: obabić: [...] zapomną ci, obabieni chłopi [...] Now Pr 9, także 'oczepić' Karł, obałwanić rzad. przestarz., odiablić Wilcz 137, okamienić przestarz. rzad. 'przemienić w kamień', omniszyć daw., osepić rzad. Dor, Karł, osłupić, osierocić, otumanić Dor, Karł, otrucić daw., owdowieć daw.

Czasowniki te są przechodnie.

Typ: o- + -eć: obałwanić rzad. przestarz., ogapieć daw. indyw., osepić, osowieć, osłupieć Dor, Sycht, osierocić przestarz., otrucić daw. 'zdrętwieć, stać się sztywnym', owdowieć.

Czasowniki te są nieprzechodnie.

Renata Grzegorzycowa¹⁸ pomija czasowniki odrzeczownikowe (z suf. -i-, -e-), wspomina zaś o istnieniu modeli z podstawą przymiotnikową (osiwieć, ochromieć, ocalić, osłepić), równocześnie jednak inne czasowniki odrzeczownikowe, takie jak np. zbabieć, zramoleć, spróżniać traktuje jako prefiksalnie-sufiksalne. Wydaje się, że właściwsze jest podejście C. Piernikarskiego, który wskazuje na to, że powstanie czasowników dokonanych relacyjnych bez pośrednictwa niedokonanych jest możliwe dlatego, że

¹⁸ R. G r z e g o r c z y k o w a, Czasowniki odmienne we współczesnym języku polskim, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969, s. 90 i 99.

istnieją wyraziste modele słowotwórcze: prefiks + temat imienny + sufiks -e-, np. osierocięć, owdowieć, zglupięć¹⁹.

Inne znaczenia:

-Typ: c-, ob(e)- + -(n)ić // -yć: opieścić poet. daw. 'wysła-
wić pieśnią', opluskwic 'wyzwać, oczernić' Kar 4/1975, osmyczyć,
obsmyczyć 'ostrzyć krótko', obsobaczyć posp. 'obrzucić wyzwiska-
mi', oszkapić posp. 'oszukać', oszwabić²⁰ posp. 'oszukać' Dor,
Karł, obślimaczyć rzad. 'pokryć służem'.

Gwary: oćaplęc (o roślinach) 'zwiędnąć' figl. 'posmutnieć'
Sycht, ogrzęc (o koniu) 'odcisnąć sobie nogę' Sycht, omiodzić
// omdzęc 'osłodzić miodem', 'powalać miodem' Karł, Sycht, opa-
cholic 'ostrzyć krótko włosy jak u pachołka' Karł. Czasownik o-
miodzić występuje w gwarach także w postaci z -n-, tj. omiod-
nić (kawę) Karł, Sycht.

Sufiks. -nić został zużyty w omiodnić ze względów fonetycz-
nych, tj. aby nie dopuścić do zmian w podstawie. W nowszych pra-
cach poświęconych słowotwórstwu mówi się w takim wypadku o kone-
ktywie, tj. elemencie morfologicznym, który ułatwia połączenie
tematu słowotwórczego²¹.

Typ: o- + -ować: oszparować rzad. 'pozatykać szpary, u-
szczelnić'.

¹⁹ Czasowniki proste albo nie są rejestrowane w słownikach, albo używane są bardzo rzadko i to zazwyczaj w niektórych odmia-
nach polszczyzny, bądź też pojawiają się wyłącznie w słownikach,
ale bez egzemplifikacji, utworzone często na zasadzie mechanicz-
nej deprefiksacji, por. G. P i e r n i k a r s k i, O dokonano-
ści czasowników procesywnych (receptywnych), Por. Jęz. 1970, z.
6, s. 376-385.

²⁰ Ze względu na znaczenie pierwotne czasowniki: oszwabić i
oszkapić można by zaliczyć do grupy: 'uczynienie takim jak pod-
stawa', gdyż oszwabić znaczyło: obciąć suknię jak Szwab, tj. ku-
so, krótko. Dalej linia metaforyzacji biegła od znaczenia ob-
ciąć } obedrzeć } ozołocić } obrabować. Oszwabić w zn. 'obrabo-
wać', uległo dalszemu przesunięciu, tj. 'obrabować dla zysku' a
więc oszukać, ocyganić. Dodatkowa adideacja do pogardliwego rze-
czownika "Szwab" wzmocniła ładunek ujemny czasownika (podobnie
było z czasownikiem oszkapić), por. S. R e c z e k, Oszwabić -
powłastka etymologiczna, "Profile" 1969, nr 5, s. 19-22.

²¹ Por. B. K r e j a, Z zagadnień analizy słowotwórczej,
[w:] Problemy współczesnego słowotwórstwa a dydaktyka uniwersyte-
cka, Warszawa 1972, s. 59-79 i K. N e t t e b e r g, O funk-
cji konektywnej przyrostków, "Scando Slavica" VII, 1961, s. 286-
-299.

Gwary: ospódkowac 'oczyścić rośliny okopowe z korzonków i piasku' Sycht; strukturalnie: . 'oczyścić spódk lub spodką'.

Typ: o- + -eć: oczorciec 'obrzydnąć jak czart': Nasze wichry, chłody [...] mi już do diabła oczorciały, Iwaszk S 141/III.

2. Motywacja przymiotnikowa

Znaczenie: 'uczynienie lub stanie się takim jak podstawa':

Typ: o-, ob(e)- + -(n)ić// -yć: obezmocnić²² 'uczynić bezmocnym', obezprzytomnić 'uczynić bezprzytomnym', obezsilic²³ 'uczynić bezsilnym', obezwładnić 'uczynić bezwładnym', obezwłasnowolnić 'uczynić bezwłasnowolnym', obiedzić²⁴ rzad. 'uczynić biednym', oblękitnić poet., ocalić, ocieplić (się) Dor, Szymcz, ocwanić posp. 'oszukać', ochromić daw., ogłupić, ogłuszyć, objaśnić, objawić, obluźnić, oblaskawić, obłatwić pot. Dor, Szymcz, obnażyć, oniemić, oniesmutnić 'uczynić niesmutnym', onieprzytomnić rzad. 'uczynić nieprzytomnym', onieśmielić 'uczynić nieśmiałym', opiekielnic poet., oprzytomnić rzad, osamotnić, osennić: [...] i gra i śnieżek prószy za oknem, za niedużym, i śnieżek cię osennia. Gałcz P 362, osiwić, osłabić, ostalić 'uczynić stalowym'. Skub (Ujej), osłepić, oswobodzić, oszalic daw. 'uczynić szalonym', osmielić (się) Dor, Szymcz, oswiadomić daw.,

²² Trzeba odnotować szybkie cofanie się elementu bez- w funkcji formantu przymiotnikowych antonimów słowotwórczych: mocny - bezmocny, przytomny - bezprzytomny. We współczesnej polszczyźnie całkowicie wyparł go w tej roli morfem nie-; neologizmy przymiotnikowe ze składnikiem bez- powstają dziś w drodze sufiksacji od wyrażen syntaktycznych, np. bez braku } bezbrakowy, bez objawów } bezobjawowy, a nie przez prefiksację przymiotnika podstawowego, por. D. B u t t l e r, Zmiany słownikowe w polszczyźnie przełomu w. XIX i XX, Por. Jez. 1972, z. 4, s. 201.

²³ Może pod wpływem rosyjskiego обессилеть.

²⁴ Większość formacji uznawanych w literaturze dotyczącej słowotwórstwa czasowników za odrzeczownikowe, w rzeczywistości posiada podstawę przymiotnikową. Fakt ten nie zawsze jest jednak dostrzegany, gdyż w procesie "uczasownikowienia" następuje tzw. dezintegracja formantu tworzącego odrzeczownikowy przymiotnik. W rezultacie braku formalnego wykładnika czasownik zewnętrznie sprawia wrażenie derywatu utworzonego bezpośrednio od rzeczownika, od którego powstał przymiotnik. Najczęściej dezintegracji ulega przymiotnikowy sufiks -sk- (≠* -bsk-) i -n- (≠* -bn-). Na zagadnienie dezintegracji formantów w językach słowiań-

oświeżyć, otępić, owidnić przestarz., oznajomić, obznajomić daw., obznajmić, oznajmić Dor, Karł. W niektórych czasownikach nastąpiła tu dezintegracja sufiksu przymiotnikowego -n-, np. obezpieczyć, obiedzić.

Gwary: uocińknyć 'trochę schudnąć' Szymcz, obščelęc (okna) 'uszczelnić' Sycht, derywacja z ucięciem -n-.

Czasowniki te są przechodnie.

Typ: o-, ob(e)- + -eć: obezdomnieć indyw., obezwładnieć rzad. 'uczynić bezwładnym', ochromieć daw., odziwnieć indyw., oniemieć Dor, Karł, osamotnieć, osłabieć, osmutnieć daw., otępieć, otężeć daw.

Czasowniki te są nieprzechodnie.

3. Motywacja innymi częściami mowy

Typ: o-, ob(e)- + -ić // -yć: obniżyć, oswoić.

W czasownikach odprzymiotnikowych mamy z jednej strony stare formacje, które genetycznie stanowią formę prefigowaną czasownika prostego, który dziś nie występuje, np. ocaleć, ocalić, osłabieć, lub występuje równoległe z formą prefiksálną; z drugiej strony - nowe derywaty, powstające wyłącznie przez równoczesne dodanie prefiksu o- i sufiksu -ić lub -eć, np. obezprzytomnieć 'stać się bezprzytomnym', obezwłasnowolnić 'uczynić bezwłasnowolnym', osennić, osamotnić, opiekielnąć itd. Semantyczno-słowotwórcza struktura tych czasowników jest jednakowa, bez względu na ich genezę.

Współcześnie typ czasowników z -o- + -ić jest wypierany przez typ: u- + -ić, np. o- + bezpiecz(ny) + -yć, o- + bezwłasnowoln(y) + -ić, o- + świadom(y) + -ić, o- + przytomn(y) + -ić, a dzisiaj: u- + bezpiecz(ny) + -yć, u- + bezwłasnowoln(y) + -ić, u- + świadom(y) + -ić, u- + przytomn(y) + -ić.

Produktywność słowotwórcza prefiksu o-, ob(e)- jako współformantu jest szczególnie silna w wieku XIX. Potwierdzają to ba-

zwrócić uwagę P. Zwoliński, zamieszczając w artykule bogatą bibliografię na ten temat, por. P. Zwoliński, Współczesne tendencje słowotwórcze (derywacyjne) języków słowiańskich, Z polskich studiów slawistycznych, S. 3, Językoznawstwo, Warszawa 1988, s. 89-99.

dania T. Skubalanki, która odnotowuje z poezji romantycznej, szczególnie Słowackiego, takie czasowniki, jak: obrylantować, o-jedwabić, olatarnić, operlic, opierścienić, osłonecznić, o-skrzydlić, owidnokrężyć i inne.

W języku współczesnym, szczególnie w terminologii fachowej, produktywność o-, ob(e)- jako jednego ze współformantów jest w świetle zebranego materiału bardzo duża. Inaczej uważa H. Satkiewicz, która nie wymienia ani jednej takiej konstrukcji²⁵. Autorka monografii prefiksu o-, ob(e)- - A. Krupianka - wskazuje zaś na trzykrotny przyrost czasowników odmiennych z pref. o-, ob(e)- w ciągu dwu ostatnich wieków w porównaniu ze stanem w wieku XVIII²⁶.

Szczególnie liczna jest grupa czasowników, w której pref. o-, ob(e)- wnosi znaczenie 'otoczyć czymś, pokryć wokół' lub 'zopatrzyć w coś'. Występuje tu dużo neologizmów należących do słownictwa specjalnego lub artystycznego, np. obandować, odeskować, oprofilować, orurować, okólkować, oplandeczyć, oprzyrzadować, omasztować, ożaglować, a także obciociować, ofilarować, owitrazować, ogirlandować, ostrunąć.

Drugim współformantem obok o-, ob(e)- jest najczęściej sufix -ować, który w czasownikach tworzonych od rzeczowników jest współcześnie najproduktywniejszym sufiksem (w formacjach starszych - sufix -ić), por. dawniej: odarnić, ogumić, obramić, ożaglić i dzisiaj: odarniować, ogumować, obramować, ożaglować.

Funkcja perlatywna o-, ob(e)- jest więc w czasownikach współformantowych szeroko reprezentowana, zaś ablatywność - w o wiele mniejszym zakresie, gdyż funkcję tę przejął współcześnie prefiks od-, por. ogłowieć : odgłowieć, okorować : odkorkować²⁷.

²⁵ Trzy czasowniki z pref. -o, które autorka wymienia, a mianowicie: okołkować, obetonować, oznakować uważa za derywaty powstałe drogą prefiksacji czasownika prostego, por. H. S a t k i e w i c z, Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka ogólnopolskiego, Warszawa 1969, s. 179. Wydaje się, że tak znaczna różnica w poglądach na produktywność pref. o-, ob(e)- wynika z odmiennych założeń metodologicznych związanych z wyborem materiału językowego poddanego analizie.

²⁶ A. K r u p i a n k a, Formacje czasownikowe z przedrostkiem "o-(ob-)" w języku polskim, Toruń 1969.

²⁷ Między przedrostkiem o-, ob(e)- i od(e)- występują jednak subtelne różnice polegające na tym, że znaczenie przedrostka od- nie zawiera informacji o usytuowaniu elementu lokalizowane-

Zmniejszenie produktywności o-, ob(e)- nastąpiło w jeszcze jednym wypadku, a mianowicie: w znaczeniu 'uczynić (stać się) takim lub tym...' i to zarówno w czasownikach orzeczownikowych, jak i odprzymiotnikowych. Czasowniki tego typu opatrzone są w słownikach kwalifikatorami "dawny" lub "przestarzały", a w niektórych z nich prefiks o-, ob(e)- został zastąpiony przez u-.

W gwarach pref. o-, ob(e)- wykazuje mniejszą produktywność. W większości gwarowych czasowników pref. o-, ob(e)- pełni funkcję perlatywną.

Czasowniki z pref. od(e)-

1. Motywacja rzeczownikowa

Znaczenie: 'usunięcie, pozbawienie tego, na co wskazuje podstawa':

Typ: od(e)- + -(n)ić // -yć: odchęcić przestarz., odchwaścić, oddzężyć²⁸ 'uwolnić z długów', oddrzewić Karp W 113, odfosforzyć Witk N 104, odgałęzić daw. 'pozbawić gałęzi', odgłowić techn., odgoryczyć spoż., odgrzybić, odkrzaczyć: [...] nieużytki - zao-rane, meliorowane i odkrzaczone po to, aby [...] GR 23 V 1980, odkurzyć²⁹, odliścić Karp Z 21, odemglic (odemglać) techn., odmrowczyć: Ale i to będzie na nic, jeśli nie odmrowczyć sąsiadów, Wańk A-P 141, odmyszyć³⁰, odnerwić med., odochocić (odochacać)

go wobec obszaru, natomiast przedrostek o-, ob(e)- komunikuje, że ukierunkowana czynność od granic jakiegoś lokalizatora wykonywana jest na większej jego przestrzeni, często przestrzeni wierzchniej, w każdym razie przestrzeni "ogólnie ogarniającej" cały lokalizator.

²⁸ W XIX w. istniał homonimiczny czasownik dłużyc 'mieć u kogo dług' i 'czynić dłuższym', który w XX w. w wyniku dehomonimizacji, tj. tendencji do eliminowania jednostek niedostatecznie "opozycyjnych" został zastąpiony przez formy prefiksalne: zadłużyc (się) - dług i wydłużyc (się) - długi, por. D. B u t-ł e r, Procesy dehomonimizacji w polszczyźnie ostatniego stulecia, Z polskich studiów slawistycznych, S. 5, Warszawa 1978, s. 9-15.

²⁹ Pierwotnie okurzyć w znaczeniu 'pokryć kurzem' i 'pozbawić kurzu'.

³⁰ W. Doroszewski oceniając poprawność neologizmu odmyszać

indyw. 'pozbawić kogo ochoty', odogonić Miod 130, odoleić, odpancernić (odpancerniony) Skub (Kras), odpaździerzyc (się)³¹, odpchlić, odperzyć Kaw. Sza 121, odpłetwić techn., odpowietrzyć, odpowierzchnić: odpowierzchnij swą głowę, odpowierzchnij swe ręce. Karp W 57, odproblemić Miod 90, odpromieniść Skub (Słow, Kras), odptaszyć (miasto) Miod 31, odpylić, odrefować mors. odrobaczyć med., odrybić, odrymić: I co się dało wszystko odrymiono. Przekr. 1712/1978, odsiarczyć (odsiarczać) chem., odskórzyć Miod 31, odspodnić in., odskarpetczyć: Wypluskamy sułtanek naszą urodziwą, tramwajarkę rozdianą z munduru, odspodnioną i odskarpetczoną, obłuskaną i wyklepaną. in., odszczecinić (odszczeciniać), odszczurzyć Dor, Sycht, odsnieżyć, odsmeścić (odsmezczać): Jakże są drogi "odsmezczenia" z nadmiaru niepożądanych drgań. Pol 28/1976, odtlenić chem. med., odwapnić zasłysz., odwęglić techn., odwilgocić, odwłóścić, odwodnić, odwonić, odwszyć, odziarnić, odzwyczaić, odżelazić, odżeleźnić³².

Gwary: oddevnić (o fasoli, grochu...) 'zmiękczyć, pozbawić twardości' Sycht, odlęzć 'wyludnić' Sycht, odmarxwić (ogród) 'wyrwać marchew' Sycht, odmuść 'wytępić muchy' Sycht, odsąćć 'poobcinać sęki' Sycht, odsmercć 'odjąć śmierci, wskrzesić' Sycht.

Typ: od(e)- + -awić: odwszawić Dor, Sycht.

Typ: od(e)- + -ewić: odrdzewić techn. 'pozbawić wodę rdzy'.

Typ: od(e)- + -ować: odgruzować, odkorować, odmetanować górń., odwirusować, odżużlować, odżyłować.

Gwary: odborovac 'wykarczować' Sycht, odskórować 'zdjąć kość' Dej, odślękovac 'odczyścić ze śluzu, np. ryby' Sycht; por. ślęk 'śluz'.

Typ: od(e)- + -izować // -yzować: odalkoholizować Miod 130,

---

podkreśla jego zgodność z polskim systemem słowotwórczym, por. D o r o s z e w s k i, O kulturę słowa..., s. 540.

³¹ M. Wańkiewicz używa tego czasownika w znaczeniu przenośnym: To dzięki medycynie język odpaździerzyc się z eufemizmów. Wańk K 348.

³² R. Grzegorzczkowska widzi w czasownikach odwodnić, odżeleźnić formacje odprzymiotnikowe z sufiksem -ić, ale równocześnie np. nawodnić traktuje jako formację odrzeczownikową; mówi więc raz o fundacji, raz zaś o motywacji, por. G r z e g o r c z y k o w a, op. cit., s. 90 i 93.

oderotyzować, odmetaforyzować rzad., odmineralizować chem., odmitologizować, odnomenklaturyzować Miod 130.

Typ: od(e)- + -owić: oddźwiękować techn. 'oddzielić pomieszczenie od dźwięków'.

Znaczenie: 'oddzielenie, odcięcie czegoś lub od czegoś':

Typ: od(e)- + -ić // -yć: odhaczyć rzad., odkotwiczyć, odtroczyć.

Gwary: odszpilić 'odpiąć, np. guzik' Karł.

Typ: od(e)- + -ować: odknagować 'zdjąć linę z knagi' żegl., odkołkować 'zdjąć z kołka', odkrzyżować 'zdjąć z krzyża' Skub. (Kras), odmarlować żegl., odprzodkować 'odciąć przodek od działa', odtrokować rzad.

Gwary: odpalować 'odciąć od pala' Cyr 45.

Czasowniki te oznaczają najczęściej oddzielenie tego, co w jakiś sposób zostało wcześniej przyłączone, por. odkotwiczyć - zakotwiczyć, odhaczyć - zahaczyć, odtroczyć - przytroczyć.

Znaczenie: 'oddzielenie, oznaczenie za pomocą czegoś':

Typ: od(e)- + -ować: odfajkować 'odnotować za pomocą znaczka...', odptaszковать 'odnotować stawiając ptaszka', odpłatować Miod 48.

Typ: od(e)- + -ić // -yć: odhaczyć 'odnotować za pomocą haczyka',

Znaczenie: 'wykonanie, ukończenie czegoś':

Typ: od(e)- + -ować: odcyfrować, odkalibrować³³ przestarz., odpęściłować rzad., odwizerunkować daw.

Znaczenie: 'odpowiedź na czynność wcześniejszą; odpłata':

Typ: od(e)- + -nąć: odcytnąć 'odpowiedzieć cyt.' Skub (Zal)

Typ: od(e)- + -ić: odwzajemnić 'odpłacić wzajemnością'; formacja dezintegralna.

Gwary: uodmuucić 'odrobić młócką' Szymcz; formacja dezintegralna.

Typ: od(e)- + -ować: odszkodować daw., odwetować daw.

Typ: od(e)- + -ać.

³³ Możliwy wariant fonetyczny czasownika okalibrować.

Gwary: odśpiewać `odpowiedzieć księdzu przy pieniach żałobnych' Górń.

Inne znaczenia:

Typ: od(e)- + -(n)ić: odzwierciedlić `odbić jak w zwierciadle', odszczególnić daw. `wyróżnić kogo lub co'.

Jednostkowe znaczenie mają też dwa czasowniki gwarowe, tj. odgruzęc (o koniu) `odcisnąć sobie nogę od chodzenia po grzęzynie' Sycht, por. ogrużęc; odszufłować (śnieg) `odrzucić szufłą' Maciej.

Derywaty odrzeczownikowe z pref. od(e)- stanowią w polszczyźnie produktywny i wyrazisty semantycznie typ słowotwórczy. Przedrostek ten w znaczeniu przestrzennym ma w języku polskim dawną tradycję. Czasownikami wzorcowymi są najczęściej czasowniki: odjąć, odciąć, oddzielić zaś podstawa słowotwórcza każdorazowo konkretyzuje je, wskazując np. na przedmiot ulegający oddzieleniu lub narzędzie, za pomocą którego czynność jest wykonywana. Późniejszą chronologicznie jest grupa czasowników wskazujących na "odwzorowywanie, wykonywanie czegoś", która pojawia się w polszczyźnie po wieku XVI³⁴. Wszystkie czasowniki są przechodnie.

2. Motywacja przymiotnikowa

Znaczenie: `pozbawienie, niwelacja właściwości nazwanej przymiotnikiem':

Typ: od(e)- + -(n)ić// -yc: odbanalnić, odbezpieczyć, odboleśnić Gałcz P 54, odbrązowić (odbrązowienie) `rozwiąć fałszywą legendę' Kult 42/1979, odcieleśnić rzad., odchropawić (się) Miod 96, odczłowieczyć, odniemczyć³⁵, oddorażnić praw. Pis, oddrastycznić Miod 69, oddziwnić: [...] z punktu widzenia mego oddziwnionego kompletnie codziennego poglądu życiowego. Witk N 247, oddzwięcznić jęz., odhumanistycznić Miod 31, odintelek-

³⁴ K r u p i a n k a, Czasowniki z przedrostkami przestrzennymi..., s. 88.

³⁵ Pod względem formalnym odniemczyć to formacja odrzeczownikowa, jednak pod względem semantycznym - odprzymiotnikowa o znaczeniu `pozbawić cech niemieckich'.

tualnić Miod 69, odintuicyjnić Miod 69, odintymnić (się) Miod 34, odkonkretnić, odkrólewszczyć (odkrólewszczony) Skub (Kras), odmartwić 'sprawić, że coś przestaje być martwe' Jud (Witk), odmystycznić, odmuzealnić nauk., odnosowić jęz., odosobowić (odosobowienie) 'pozbyć się cech osobowych': [...] odczuwa się zmęczenie, myśli odosobowienie. Witk N 84, odosobiścić Miod 31, odpatetycznić rzad. 'uczynić niepatetycznym', odpodniebiennić jęz., odpodobnić, odpoetycznić rzad., odpolszczyć, odpolitycznić³⁶ (odpolitycznienie wojska) Pol 48/1978, odpowszechnić Miod 69, odpsić (się) 'pozbawić cech psich': [...] szkoda, że się nie odpsiał. Wańk Z 76, odrealnić, odromantycznić, odrodzajowić Wilcz 139, odsłowliańszczyć, odrzeczywistnić rzad., odurzędowić Miod 31, odwszetcznić (drogi) Skub (Kras), odzmysłowić, odznanaczeniowić 'pozbawić cech znaczeniowych' Miod 70. Czasownik odbezpieczyć jest formacją dezintegralną.

Gwary: odciemnić Maciej.

Typ: od(e)- + -izować // -yzować: odakademizować Miod 130, odbiurokratyzować, odkonwencjonalizować Miod 130, odklasycyzować, odpersonalizować (stosunki) zasłysz., odrelatywizować Miod 31, odsemantyzować Miod 69, odsynchronizować Miod 69.

Typ: od(e)- + -ać: odanonimować Low S 248.

Czasowniki te są przechodnie.

Derywaty odprzymiotnikowe z pref. od(e)- wskazują na uczynienie jakimś w wyniku pozbawienia właściwości wcześniej nabytych. W znaczeniu tym pref. od(e)- jest antonimiczny do pref. za-, przy-, u-, do-, zaś czasowniki w ten sposób utworzone oparte są na tych samych wzorcach, co i formacje odrzeczownikowe.

Znaczenie: 'powrót do poprzedniej jakości przez podanie cechy, o której nabycie chodzi':

Typ: od(e)- + -(n)ić: odchudzić³⁷, odmłodzić (się), odmłodzić, odnowić, odświeżyć Dor, Szymcz.

Czasowniki te są przechodnie.

³⁶ W. Doroszewski oceniając poprawność formacji nie uważa jej za reżącą, ale mało precyzyjną, por. Doroszewski, O Kulturę słowa..., t. I, s. 316.

³⁷ Na przykładzie tego czasownika D. Wesołowska omawia kolejne etapy przejścia od prywatywnej, oddzielającej funkcji prefiksu od(e)- (= łac. ab-) do funkcji odtwórczej, odnawiającej (= łac.

Typ: od(e)- + -(ni)eć: odmłodnieć Dor, Karł.

Gwary: odsęřec (mięso, chleb) `skruszeć' Sycht por. sēri `wilgotny, mokry', `surowy'.

Czasowniki te są nieprzechodnie.

Jest to nieliczna i najmłodsza semantycznie grupa czasowników, wśród której występują kalki łacińskie (łac. re-)³⁸.

Znaczenie: `oddalenie od granicy obszaru lub czasu; oddzielenie od czegoś':

Typ: od(e)- + -ić// -yć: oddalić Dor, Karł, odosobnić, odroczyć `odsunąć na rok'.

3. Motywacja innymi częściami mowy

Typ: od(e)- + -ić: odciebić `odróżnić kogoś od ciebie': I to ciebie odciebia. Białosz W 217.

Gwary: odkořić `unowocześnić' Sycht; por. łoni `zeszłego roku, rok temu'.

Typ: od(e)- + -ować: odszupasować rzad. `odtransportować kogo "szupasem"'.
 Czasowniki współformantowe z pref. od(e)- są żywym typem słowotwórczym, szczególnie w połączeniu z sufiksem -ić// -yć, w mniejszym stopniu z sufiksem -ować i -izować.

Najczęściej występujący schemat znaczeniowy pozostaje taki sam w zakresie formacji odrzeczownikowych, jak i odprzymiotnikowych, a mianowicie: pozbawienie czego, także określonej właściwości. Należy też zwrócić uwagę na stosunkowo dużą ilość czasowników gwarowych z tym prefiksem.

Halina Satkiewicz dostrzega produktywność typu tylko wśród czasowników odrzeczownikowych, formacje odprzymiotnikowe uważa za stosunkowo nieliczne³⁹, por. liczne neologizmy: odboleścić, od-

re-). por. D. Wesołowska, Dlaczego się odchudzamy?, JP LXVII, 1967, s. 340-346.

³⁸ Na różne przyczyny powstawania tej grupy czasowników zwraca uwagę W. Smiech w artykule: Kształtowanie się funkcji semantycznych czasownikowego przedrostka od(e)- w języku ogólnopolskim, Z polskich studiów slawistycznych, S. 3, Językoznawstwo, Warszawa 1968, s. 43-51.

³⁹ S a t k i e w i c z, op. cit., s. 174.

drastycznie, oddziwnić, odhumanistycznie, odintelektualnie, odintymnie, odmartwić, odosobiścić, odosobowieć, odpolitycznie, odpowszechnić, odurzędować i inne. Przytoczone struktury stanowią jakby kontaminację dwu schematów: 'czynić jakimś' i 'pozbawić czego'.

Czasowniki z pref. od(e)- motywowane przymiotnikiem używane są szczególnie często w terminologii językoznawczej, np. oddźwięcznić, odnosować, odpodniebiennić, odpodobnić, odrodzajować, odznaczeniować 'pozbawić cech znaczeniowych'.

Dzięki dużej wyrazistości formalnej⁴⁰ pref. od(e)- często jest używany do tworzenia neologizmów, które dzięki precyzyjności struktury należą najczęściej do terminologii specjalnej, por. odgłować, odgrzybić, odnerwić, odogonić, odpłetwić, odpchlić, odrobaczyć, odsiańczyć, odszczurzyć, odwszyć itd.

Podobne formacje mamy i w gwarach: odmarchwić (ogród), odmuszyć (pokój), odskórować (drzewo) itd. Niektóre z tych formacji mogą razić zbytnią szczegółowością i w języku potocznym powodować nawet komizm, np. odgłować, odogonić, zgodne są jednak z systemem słowotwórczym i z ogólną tendencją panującą w różnych odmianach zawodowych polszczyzny, w których dąży się do formacji jak najbardziej precyzyjnych.

Pozostałe typy słowotwórczo-semantyczne czasowników prefiksально-sufiksalnych z od(e)- są mniej liczne.

Wszystkie czasowniki odrzeczownikowe są przechodnie, natomiast wśród derywatów odprzymiotnikowych występuje kilka czasowników nieprzechodnich.

⁴⁰ Świadczy o tym chociażby fakt, że czasowniki z pref. o-, ob(e)- zostały w wielu wypadkach zastąpione przez "wyrazistsze" i mniej homonimiczne od(e)-, np. okurzyć : odkurzyć, ogłować : odgłować, opierzyć : odpierzyć itd. Dawność tego zjawiska zauważył i opisał S. S i o n s k i, Prefiksy ob-//o- i ot-//o- w języku starobułgarskim i kilka wypadków tzw. drugorzędnej dekompozycji w języku nowobułgarskim, [w:] Symbolae grammaticae In honorem Ioanis Rozwadowski, Kraków 1927, s. 223-226.

Czasowniki z pref. po-

1. Motywacja rzeczownikowa

Znaczenie: `pokrycie, powleczenie czymś po powierzchni`:

Typ: po- + -ić// -yć: pobliżnić `pokryć bliznami`, Miod 90, pojuszyc⁴¹ `powalać juchą`, posiniaczyć, posmużyć indyw. `pokryć smugami`, pososić (ziemiaki) zasłysz., poszramić rzad., `pokryć szramami`.

Typ: po- + -ować: pokoperkować `posypać koperkiem` Miod 32, posiatkować `porysować w deseń siatki`.

Jest to najbardziej wyrazisty typ czasowników z pref. po-, powstały na wzór regularnego semantycznie czasownika pokryć, gdzie po- wskazuje na czynność odbywającą się na powierzchni. Nowo utworzone derywaty mają charakter indywidualny i są przechodnie.

Inne znaczenia:

Większość czasowników współformantowych z pref. po- nie tworzy określonego typu, który stanowiłby model dla nowych formacji. Znaczenie nowo powstałych derywatów zależy tylko od czasownika wzorcowego, którego użycie jest sprawą indywidualną, stąd dużo ekspresywizmów i czasowników mających jednostkowy charakter.

Typ: po- + -ić// -yć: podeptaczyć `pospacerować deptakiem` Miod 95, pofortunić `poszczęścić`, poflecić (poflecać) `pograć na flecie` Skub (Ujej), pokiełbasić (się) pot. żart. `pokręcić` Dor, Karł, pokryształić indyw. `pozamieniać w kryształy`, popięknoduszyć `zrobić coś tak jak pięknoduch` Miod 93, poszkapić (się) pot. `omylić się`, pozębić `postrzępić`, poturczyć⁴² daw.

⁴¹ Mączyński notuje czasownik zajuszyc, zjuszyć, brak zaś w Słowniku formy simpleks, co pozwala sądzić, że juszyc mogło powstać później w wyniku deprefiksacji, por. też Dor, który notuje juszyc jako czasownik dawny, jednak bez żadnego cytatu.

⁴² Słownik języka polskiego pod red. W. Dorosze w s k i e g o notuje turczyć ale bez cytatu (na wzór niemczyć, polszczyć). W języku polskim czasowniki tworzone od nazw państw, narodów, regionów, miast, wyznań, sekt religijnych, ugrupowań

`zrobić kogo Turkiem', poniemczyć przestarz., poślubić `połączyć ślubem`.

Gwary: pobankrocić `zbankrutować' Plut, potabaczyć `zażyć tabaki' Karł, Cyr 44.

Typ: po- + -ować: podziurować⁴³ `porobić dziury' Miod 32, podziwnować `pobyć w Dziwnowie' Miod 34, pogłówkować `popracować główką' Miod 32, pohaczkować `porobić haczkami' Miod 32, pohalować `powiedzieć "halo" do słuchawki' Miod 32, pokozakować przestarz. `powojować w kozackim wojsku', poprofezować⁴⁴, rzad. `popracować jakiś czas jako profesor', pomarginesować<sup>45</sup> Miod 32, pokawałkować `podzielić na kawałki': [...] pokawałkował spektakl GR 9 IV 1980, [...] że za pół wiersza płaci się jak za wiersz war to więc pokawałkować. Wańk Z 145, poszmatkować `poczyścić szmatką' Miod 32, potangować `potańczyć tango' zasłysz., powędkować (nad rzeką) Rad 17 II 1981.

Gwary: pokartować `potasować karty' Cyr 45, poszociować `pobronować pole' za pomocą szoci' Górn, poszyjkować `pobić po szyi' Karł.

Typ: po- + -izować: ponostaligizować Konw K 67. Większość de rywatów stanowią czasowniki przechodnie, chociaż mamy tu kilka i nieprzechodnich, np. podeptaczyć, ponostaligizować i inne.

Typ: po- + -eć: posowieć pot., poszerzenieć, poszmacieć `stać się takim jak szmata' Redl K 174.

Czasowniki te są nieprzechodnie.

społecznych i politycznych mają najczęściej pref. z(e)-//s(e)-, podczas gdy np. w języku czeskim wyjątkowo produktywny jest w tej funkcji właśnie pref. po-: poameričtit, poruštít, poněmčít, por. C. P i e r n i k a r s k i, Czasowniki z prefiksem po- w języku polskim i czeskim, Warszawa 1975.

⁴³ Czasownik ten notuje również M. Chmur a-K l e k o t o w a badając neologizmy utworzone przez dzieci. Możemy tu mieć o czynienia z analogią do czasowników dziurkować - podziurkować o identycznej semantyce, por. Odbicie tendencji słowotwórczych języka polskiego w neologizmach dzieci, PF XX, 1970, s. 153-159.

⁴⁴ Czasowniki: poprofezować, pokozakować mogły też być utworzone na wzór: starostować : postarostować, fiakrować : po-fiakrować, sekretarzować : posekretarzować, gdzie pref. po- per fektywizuje czasownik prosty i wskazuje na spędzenie jakiegoś od cinka czasu na czynności nazwanej czasownikiem prostym.

⁴⁵ Kondensacja wyrażenia: porobić marginesy lub na wzór ist niejącej opozycji: kratkować : pokratkować, kalibrować : pokali brować, cechować : pocechować, gdzie po- perfektywizuje sim pleks.

2. Motywacja przymiotnikowa

Znaczenie: 'uczynienie lub stanie się takim jak podstawa':

Typ: po- + -ić// -yć: pocienić rzad., podłużyć Dor, Szymcz, pogłościć Białosz Sz 129, pogrubić, pojaśnić przestarz., pojędrnić rzad., polepszyć (się) Dor, Karł, poluźnić (poluźnienie): [...] dla niego nakazem chwili było poluźnienie sznura. Konw Sz 58, pomniejszyć (się) Dor, Szymcz, poniżyć, poogromnić, poosobnić, poskromić, poszczególnić daw., potanić, poważnić daw., powiadomić, powiększyć (się)⁴⁶, poznajomić (się), pozdrowić⁴⁷ Dor, Karł.

Gwary: podravníc 'popędzić konia' Sycht (od dravni 'szybki').

Czasowniki te są przechodnie.

Typ: po- + -eć: polepszyć rzad., poleśnić: I coś w lesie raz jeszcze nie chcąc poleśniało Leśm P 489, posmutnić, pozimnić.

Czasowniki te są nieprzechodnie.

Być może z genetycznego punktu widzenia niektóre z wymienionych derywatów są prefigowaną formą czasowników prostych, które wyszły z użycia, np. dłużyć, lepszyć, mniejszyć, większyć, trudno jednak rozstrzygnąć to w sposób jednoznaczny, gdyż wymagałoby to prześledzenia historii poszczególnych wyrazów.

Współcześnie czasowniki te są motywowane tylko przymiotnikami i z opisowego punktu widzenia niczym się nie różnią od czasowników typu: uzwyczajnić, upalatalnić, czyli takich, które nigdy nie miały odpowiedników bezprefiksalnych.

⁴⁶ Derywaty: polepszyć, pomniejszyć, powiększyć są rzadki-
mi przykładami czasowników utworzonych od komparatywu.

⁴⁷ Czasownik ten ma bardziej skomplikowaną strukturę semantyczną niż pozostałe czasowniki, gdyż powstał zapewne w wyniku werbalizacji struktury opisowej: powitać życząc zdrowia, por. regularny semantycznie czasownik uzdrowić 'uczynić zdrowym'.

3. Motywacja innymi częściami mowy

Typ: po- + -ić: podwoić, pointymnić 'poczytać intymnie': [...] tytuł z półgołą pięknoscia zdaje się zachęcać. Pointymnijmy sobie. Wańk A-P 310, ponowić^{4B} 'powtórzyć na nowo', poprzędzić, posetnić daw., potroić, powielić 'powtórzyć wiele razy', nowzgardliwić 'powiedzieć wzgardliwie' Miod.94.

Typ: po- + -ować.

Gwary: pobak'erovac (sę) 'popsuć się' Szymcz, podłużkować 'pobronować "na dłużki"' Górn.

Czasowniki te zostały utworzone od podstaw przysłówkowych i liczebnikowych i mają zindywidualizowane znaczenia.

W derywatach prefiksально-sufiksalnych pierwotna funkcja lokalna pref. po- 'w kierunku określonego obszaru' w zasadzie nie występuje. W czasownikach odrzeczownikowych dość wyraźnie daje się wydzielić 'znaczenie pokrywania wierzchniej części przedmiotu za pomocą substancji lub materiału pomocniczego, chociaż często są to formacje utworzone doraźnie, np. pobliźnić, pokoperkować 'posypać koperkiem', pososić itd. W pozostałych wypadkach obserwujemy dużą różnorodność odcieni znaczeniowych, wynikającą z indywidualnego charakteru formacji, a ponadto brak wyrazistych modeli słowotwórczo-semantycznych, tak jak to było np. w wypadku czasowników z pref. do-, od(e)-, o-, ob(e)- i innych.

Czasowniki z pref. pod(e)-

1. Motywacja rzeczownikowa

Znaczenie: 'częściowe osiągnięcie celu; nieintensywna, niepełna realizacja':

Typ: pod- + -ić// -yc: podbaronić: warto odrastałki ukobiec i podbaronić. Wańk Z 164, podhrabić Wańk T 20, podindianić

^{4B} Możliwa jest też interpretacja: po nowemu (zrobić), a więc od wyrażenia przyimkowego, co jest chyba nawet bardziej zgodne z semantyką czasownika. Czasowniki tego typu omawia S m i e c h w artykule: O czasownikach polskich pochodnych...

(podindianiona) Wańk A-P 340, podchmielić 'podpić', podhumorzyć rzad. żart. 'podpić', podochościć,

Typ: pod- + -ować: podjazzować (podjazzowywać) 'dodać elementów jazzu' Miod 70, podmakilować 'podmalować (oczy) robiąc makijaż': Za dwie godziny się strzepnę, podmakiluję (oczy). Wańk A 389, podrasować (podrasowany) 'podrobić na rasę'.

Typ: pod- + -izować: podarabizować: podarabizowana malarka Wańk A-P 462, podindianizować: podindianizowane Meksykanki Wańk T 171, podkatechyzować Miod 131.

Czasowniki: podbaronić, podarabizować, podhrabić, podindianić//podindianizować zostały utworzone doraźnie przez Wańkowicza i mają znaczenie 'podrobić, tj. upodobnić do tego, co nazwane jest podstawą'.

Typ: pod- + -eć: podtatusieć pot. 'nieco się zestarzeć' Dor Karł; czasownik nieprzechodni.

Znaczenie: 'zakończenie czynności odbywającej się w kierunku od dołu (od spodu) ku górze lub pod czymś':

Typ: pod- + -ić//-yć: podmulić 'podmyć od spodu nanosząc muł', podpiwniczyć bud. 'podbudować piwnicę', podświetlić 'oświetlić od dołu', podsiniaczyć (oko).

Typ: pod- + -ować: podcyfrować 'podpisać coś swoimi inicjałami', podlewarować Miod 32.

Być może niektóre czasowniki, np. podmulić, podświetlić powstały w wyniku wymiany prefiksów za-, o- (zamulić, oświetlić) na prefiks pod(e)-. Wszystkie derywaty są przechodnie.

Znaczenie: 'zakończenie czynności odbywającej się w ukryciu':

Typ: pod- + -ić: podmaścić rzad. daw. 'dać łapówkę', podpylić posp. 'podwędzić'.

2. Motywacja przymiotnikowa

Typ: pod- + -ić//-yć: podwyższyć 'podnieść czyniąc wyższym' Dor, Szymcz; por. wyższy.

3. Motywacja innymi częściami mowy

Typ: pod- + -ić.

Gwary: podwyżić Szymcz.

W swoich pracach R. Grzegorzycowa⁴⁹ i H. Satkiewicz⁵⁰ notują tylko jeden czasownik denominalny z pref. pod-, a mianowicie: podpiwniczyć. Neologizmy Wańkowicza, a także czasowniki zanotowane przez J. Miodka wskazują jednak na szerzenie się pref. pod(e)- we współczesnej polszczyźnie. Omówione czasowniki są w większości przechodnie, z wyjątkiem np. podtatusieć, podhumorzyć, podchmieleć.

Czasowniki z pref. prze-⁵¹

1. Motywacja rzeczownikowa

Znaczenie: `przemienienie tego, na co wskazuje podstawa w wyniku dokonania jeszcze raz tej czynności:

Typ: prze- + -ić// -yć: przebarwić (się) Wilcz 136, przece-
nić⁵² Dor K, przelstoczyć, przekabacić pot. `przeciagnąć kogo na swoją stronę' Wańk W 239, Karł, por. gen. `przemienić kabat, tj. okrycie wierzchnie', przekopycić `przerobić na swoje kopyto' zasłysz., przenaturzyć daw. `zmienić naturę'.

Typ: prze- + -owić: przebranżowić Kiż 37/1977, Miod 131.

Typ: prze- + -ować: przebranżować Kar 15/1977, przefasonować

⁴⁹ Grzegorzycowa, op. cit., s. 93.

⁵⁰ Satkiewicz, op. cit., s. 173.

⁵¹ Pref. prze- kontynuuje dwa prefiksy prasłowiańskie, a mianowicie: *per- o znaczeniu `ruch z jednego miejsca do drugiego' i \*por- o znaczeniu `ruch przez środek, wskroś czego', por. S. Słowski, Funkcje prefiksów werbalnych w języku starosłowiańskim (starobułgarskim), Warszawa 1937.

⁵² W. Doroszewski oceniając poprawność derywatów przecenić `obniżyć cenę' i przecena zwraca uwagę na ich niezgodność z systemem słotwórczo-semantycznym języka polskiego, gdyż przecenić oznacza ocenić powyżej istotnej wartości, natomiast towar przeceniony, to towar objęty zniżką, por. Doroszewski, O kulturę słowa..., t. I, s. 336.

(domek) Kiż 32/1977, przepostaciować, przeprofilować ekon. prze-
skalować techn., przeszczelbować Miod 91, przeszeregować środ.,
przewymiarować, przezawodować in.

Typ: prze- + -yzować: przekategoryzować Miod 70.

Znaczenie: 'przemienienie w to, nadanie kształtu tego, na co wskazuje podstawa':

Typ: prze- + -(n)ić//-yć: przeanielić (się), przebielić
'przemienić w biel' Wilcz 139, przebóstwić (przebóstwiony) Skub
(Kras), Dor (rzad.), przedworzanić 'przemienić w dworzani' Skub
(Koz), przekościelić (przekościelony) 'przemieniony w ko-
ściół' Skub (Słow), przekacić 'przemienić w kata' Skub (Kras),
przekryształić daw., przepiekielnąć 'przemienić w piekło' Skub
(Kras), przepolaczyć daw. 'przerobić na Polaka', przepromienić
(przepromienić) indyw. 'przemienić w promień', przewłaszczyc
'przenieść prawo własności, władć', przezdrajczyć (przezdrajczy-
ny) 'przemienić w zdrajcę' Skub (Kras), przezłocić 'przemienić
w złoto' Wilcz 139.

Typ: prze- + -ać: przechwistać (się) 'stać się zwolennikiem
filozofii Leona Chwistka' Jud (Witk).

Typ: prze- + -ować: przewierszować lit. 'przerobić prozę na
wiersz'.

Typ: prze- + -owszczyć: przeżydowszczyć 'przemienić w Żyda'
Skub (Kras); może przyr. - ić//-yć od przymiotnika żydowski.

W obu znaczeniach pref. prze- jest związany ściśle z funk-
cją lokalną wskazując na przejście, przemieszczenie od jednego
punktu na obszarze do drugiego, w rezultacie czego następuje zmia-
na jakości. Czasownikami wzorcowymi są formacje przejsć (od je-
dnej postaci do drugiej) i przemienić (jedną postać na inną), np.
przebarwić (płaszcz) 'zmienić barwę', a więc przejść od jednej
barwy do drugiej, przeistoczyć 'przejść od jednej istoty, tj.
postaci do drugiej', przefasonować (domek) 'przemienić jego fa-
son z obecnego na inny', przezawodować (robotnika) 'przemienić je-
go zawód na inny'.

W definicjach słownikowych występują określenia: inaczej, na
nowo, jeszcze raz.

Znaczenie: 'spędzenie czasu na czym, przebywanie gdzie jakiś
czas':

Typ: prze- + -ić//-yć: przedolić 'przetrzymać dolę': Dolę twą skoro trzeba, wraz z tobą przedolę. Leśm P 289, przehultać rzad., przełajdaczyć (noc), przepróżniaczyć (dzień).

Typ: prze- + -ować: przedyrektorować: Dobrze byłoby, aby kandydaci na dyrektorów zanim przyjmą nominację [...], chociaż jeden dzień przedyrektorowali w jakimś dużym przedsiębiorstwie. GR 283/1977, przefajkować żart. 'przesiedzieć pewien czas paląc fajkę' Dor, przerobinsonować 'przebyć tak jak Robinson': [...] a starsi państwo mają przerobinsonować w samym środku Stanów Zjednoczonych. Wańk A 184, przeszachować daw., przeszpitalować Miod 34, przeturystować: W tym dwudziestym roku działały się rzeczy z Litwą i Zaolziem, których nie mogłem przeturystować. Wańk Z 211, Miod 94, przewartować 'przestać jakiś czas na warcie', przewiusować rzad., przezapustować indyw. 'przehulać na zapustach', przezebraniować (czas na zebraniu) Miod 34.

Tę funkcję pref. prze- określa S. Agrell jako perduratywną, tj. wskazującą na przebieg czynności ze szczególnie uwydatnionym początkiem i kresem. Wymienione wyżej czasowniki zostały utworzone w oparciu o stare wzorce werbalne, takie jak: przeczekać, przespać, przebyć, przesiedzieć, przetrwać.

Znaczenie perduratywne rozwinęło się na wzór analogii do czasowników lokalnych, w których pref. prze- wskazywał na przebieg zmiany miejsca ze szczególnie uwydatnionym punktem wyjścia (początkiem) i punktem dojścia (kresu), np. przejsść, przepłynąć, przenieść. Następnie znaczenie to zostało przeniesione na czasowniki nielokalne, w których również wskazywało na granicę, ale tym razem granicę czasową, tj. od momentu początkowego do końca.

W czasownikach z formantem rozdzielonym nastąpił dalszy stopień kondensacji kilkuwyrazowej struktury analitycznej: przepracować dzień jako dyrektor > przedyrektorować, przestać noc, godzinę, dwie itd. na warcie > przewartować, przepędzić jakiś odcinek czasu jako próżniak > przepróżniaczyć. Można więc mówić o duratywnym znaczeniu temporalnym tych formacji, które uwiadacznia się szczególnie wyraźnie w kontekstach.

Znaczenie: 'przetrwonienie, zmarnowanie czego':

Typ: prze- + -ić//-yć: przefujarzyć rzad. żart. 'przepuścić co będąc fujarą', przełajdaczyć (pieniądze), przeweselić indyw. 'przepuścić majątek na wesołe zabawy'.

Gwary: przelamparcie (majątek) Karł, przelékařec 'wydać pieniądze na lekarza' Sycht, przemaszkiecieć 'przetrwonieć na maszkiecie, tj. łakocie' Karł.

Typ: prze- + -ować: przebirbantować 'przetracić jak birbant' Miod 94, przesielankować⁵³ indyw. żart. 'przetracić mienie'.

Gwary: przelampować i przelampkować 'przebieć na lampki, tj. szklanki wódki', Karł; por. lampka, lampa 'szklaneczka do napojów'. Znaczenie to rozwinęło się w starych czasownikach, takich jak przegrać, przejeść, przebieć, które stanowiły wzorzec dla nowych derywatów. Ponadto, być może oddziaływać mógł także i drugi wzorzec, a mianowicie: czasowniki wskazujące na spędzenie czasu na czymś, np. przehulać (noc) → przehulać majątek (przez noc), przełajdaczyć (noc) → przełajdaczyć pieniądze (przez noc). W czasownikach tych został początkowo sprecyzowany tylko rodzaj czynności, następnie zaś, podkreślony także jej skutek.

Znaczenie: 'przedzielenie przedmiotu':

Typ: prze- + -ić// -yc: przepierzyć 'przedzielić' Dor, Karł, przepołowić Dor, Karł.

Typ: prze- + -ować: przeponiedziałkować (przeponiedziałkowany) 'przedzielić poniedziałkiem': Święto - te łańcuchy świąt - w tym roku ze zrostami niedzielnymi, tyle że przeponiedziałkowane. Białosz Sz 87.

Znaczenie: 'uintensywnienie czynności ponad jej zwykłe granice, często z niekorzystnym skutkiem':

Typ: prze- + -(n)ić: przekrwić (się): Masz przekrzione policzki. zasłysz., przeludnić 'przepełnić ludźmi', 'przepieścić (przepieśniony) 'przepełniony pieśniami' Skub (Kras).

Typ: prze- + -awić: przełzawić (przełzawiony) 'przepełniony łożami' Skub (Norw); być może od przymiotnika łzawy z pref. prze- i suf. -ić.

Typ: prze- + -yzować: przedyplomatyżować żart. 'przesadzić w dyplomacji'.

Znaczenie: 'defekt w realizacji czynności, działaniu się czego':

⁵³ Być może jest to derywat motywowany przymiotnikiem.

Typ: prze- + -ić// -yć: przegapić (okazję), przeoczyć Dor, Szymcz, prześlepić pot. Dor, Karł.

Czasowniki te oznaczają niepostrzegalność zmysłową lub niezamierzone postrzeżenie czegoś.

Znaczenie: 'przeniknięcie przedmiotu, przekroczenie linii, przeszkody, granicy czegoś':

Typ: prze- + -ić: prześwietlić.

Gwary: przegwoździć 'przebić gwoździem' Karł.

Typ: prze- + -eć: przeczasieć 'przekroczyć jakąś granicę czasu': [...] akcja filantropijna byłaby przeczasiała? Wańk T 64, por. przeczasieć 'spóźnić się; przejść swój czas' Karł.

Inne znaczenia:

Typ: prze- + -(n)ić// -yć: przemałpić (przemałpiać) indyw. 'przedrzeźniać', przekroplic 'przedestylować', przeołtarzyć 'przeobrazić dzięki ofierze na ołtarzu' Skub (Kras), przeskrzydlic daw. 'oskrzydlić', prześmiertnić 'przemienić przez śmierć' tu przen. 'zabić' Skub (Kras), z konektywem -t-.

Gwary: pr̥epovětřec 'przewietrzyć się', 'wyjść na powietrze' Sycht.

Typ: prze- + -ować: przekreskować daw. 'przegłosować kreskami', przemistrzować 'przedobrzyć, zrobić tak jak mistrz' Miod 34, przemłynkować 'przepuścić przez młynek', przeseksować 'przezielić, tj. rozdzielić według płci': Wprawna osoba przeseksowuje w ciągu 1 godziny około 13000 jednodniówek. Kult 1/1977.

Gwary: przepalować 'przesunąć pał w inne miejsce...', Cyr 45.

2. Motywacja przymiotnikowa

Znaczenie: 'przemienienie w wyniku nadania cech podstawowego derywatu':

Typ: prze- + -ić// -yć: przebohaterszczyć 'przemienić w typ bohaterski' Miod 91, przebłądnic 'przemienić w coś błędnego' Skub (Kras), przeinaczyć 'przemienić, czyniąc inakim (inako)' Dor, Karł, przenarodowić daw. 'przemienić pod względem narodowym', przeoryginalnić: Będziemy przeoryginalniali świat. Irzyk

W 351, przepolszczyć 'przełożyć na polski', 'nadać polski charakter'.

Znaczenie: 'zwiększenie natężenia cechy, często z niekorzystnym skutkiem, nadmiernie':

Typ: prze- + -ić// -yć: przechytrzyć (się), przeczernić 'uczynić zbyt czarnym' Miod 32, przedawnić, przedłużyć (się) Dor, Szymcz, przedobrzyć 'zrobić zbyt dobrym, przesadzić', przedrożyć 'przecenić, czyniąc zbyt drogim', przeduchowić, przefajnować środ. 'przesadzić; uczynić zbyt fajnym, tj. dobrym', przejaśkrawić, przejaśnić, przejawić 'uczynić jawnym', przemądrzyć 'uczynić zbyt mądrym', przepiększyć przestarz. 'uczynić nadmiernie pięknym', por. piękry, przepolitycznić: Nietrudno dostrzec, że ów obraz, który szkicuje Sandauer jest celowo przejaśkrawiony, przepolityczniony. Pol. 39/1979, przewyższyc.

Typ: prze- + -izować: przeintelektualizować 'przesadzić z wprowadzeniem pierwiastków intelektualnych', przepalatalizować Miod 70, przeseksualizować Miod 131, przesentymentalizować Miod 70; derywacja dezintegralna.

Formacje te nawiązują do czasowników wskazujących na przekroczenie linii, przeszkody, granicy czego, np. przebić, przekroczyć, przeniknąć, przesączyć, przepełnić. W czasownikach odprzymiotnikowych wskazujących na uintensywnienie czynności ponad zwykle granice nastąpiło przekroczenie, w sposób nadmierny, granicy ilościowej, np. przeczernić, przejaśkrawić, przepolitycznić, często na zasadzie opozycji z innymi przedrostkami, por. uczernić, dopolitycznić itd.

3. Motywacja innymi częściami mowy

Typ: prze- + -ić// -yć.

Gwary: przebystrzyć 'przepędzić szybko, tj. bystro' Maciej.

Typ: prze- + -ać: przekłamać⁵⁴ 'przekazać kłamliwie' in.

Typ: prze- + -ować.

Gwary: przedarmować (dzień) 'przepróżnować, spędzić darmo' Karł.

⁵⁴ Mechanizm powstania tego czasownika omawia W. C y r a n w artykule: Przekłamać, JP LX, 1980, s. 344.

Przedrostek prze- informuje o przemieszczeniu się jakiegoś elementu od jednego punktu do drugiego. Może to być punkt zlokalizowany na danym obszarze - stąd pref. prze- w funkcji lokatywnej, lub w czasie - stąd prze- w funkcji temporalnej.

Z funkcji lokatywnej prze- można wyprowadzić znaczenie zmiany, przemienienia w to, nadania kształtu tego, na co wskazuje podstawa. Model ten jest szczególnie produktywny przy tworzeniu czasowników odrzeczownikowych, por. najnowsze formacje - prze-fasonować, przeprofilować, przebranzować, przeszeregować, prze-zawodować.

Czasowniki te należą najczęściej do słownictwa specjalnego, szczególnie technicznego.

Od podstaw rzeczownikowych dość łatwo tworzą się też czasowniki o znaczeniu temporalnym, np. przepróżniaczyć (niedzielę), przezebraniować (czas), przeszpitalować (tydzień), przedyrektoro-wać (dzień) itd.

Z drugiej strony takie czasowniki, jak przesiedzieć, prze-mieszkać, przepędzić wychodzą z użycia i są zastępowane czasownikami z innymi przedrostkami, np. przepędzić noc → spędzić noc, lub konstrukcjami analitycznymi przesiedzieć (noc) → siedzieć przez całą noc, przemieszkać (pięć lat) → mieszkać przez pięć lat⁵⁵ itd.

Możemy w tym wypadku obserwować działanie w języku dwu ścierających się tendencji, a mianowicie: tendencji do syntetyczności i analityczności.

Inny produktywny typ czasowników z pref. prze- stanowią deriwaty odprzymiotnikowe wskazujące na intensywność czynności, często z odzieniem: `zbyt nadmiernie`, np. przejaskrawić, prze-politycznić, przeczernić.

Trzeba też zwrócić uwagę na to, że pref. prze- jest często wykorzystywany przez poetów romantycznych, szczególnie Z. Krasińskiego, por. przebóstwić, przebłądnąć, przekacić, przeołta-rzyć, przepiekielnąć, przepieścić, prześmiertnić, przezdrażyć i inne.

⁵⁵ To "wycofanie się" czasowników z prze- w funkcji temporalnej można wytłumaczyć homonimicznością prefiksu, który równocześnie oznaczał prze- lokatywne i dopatrywać się w tym : przejawu tendencji do eliminowania jednostek niedostatecznie "opozycyjnych", tj. zbyt mało zróżnicowanych.

Wszystkie czasowniki są przechodnie.

W gwarach pref. prze- jest rzadko wykorzystywany do tworzenia interesujących nas czasowników.

Czasowniki z pref. przy-

1. Motywacja rzeczownikowa

Znaczenie: 'osiągnięcie bliskości, sąsiedztwa czego':

Typ: przy- + -ić: przyziemić⁵⁶ lotn. 'obniżyć lot, tj. przybliżyć samolot do ziemi'; może utworzone bezpośrednio od wyrażenia przyimkowego - przy ziemi (lecieć).

Typ: przy- + -ować: przydyliżansować 'przyjechać dyliżansem' Mal (Chop).

Znaczenie: 'połączenie z czym w jedną całość, umocowanie tego połączenia; przyłączenie czegoś':

Typ: przy- + -ić// -yć: przygwoździć rzad. 'przybić za pomocą gwoździa', przyskrzynić 'przygnieść, przycisnąć oo wiekiem skrzyni' Dor, Karł, także w zn. przenośnym 'przymknąć w skrzyni, tj. w więzieniu' Dor, przyszpilić 'przypiąć szpilą' Dor, Karł, przytroczyć.

Gwary: pręgozjęć 'przybić gwoździe' Sycht, pšypavyzić 'przycisnąć wiezione zboże lub siano pawężem' Maz.

Typ: przy- + -ować: przyćwiekować indyw. 'przybić ćwiekami', przytrokować przestarz.

Gwary: przygwoździować Cyr 46, przykołkować 'przytwierdzić kołkiem' Karł, przykolankować 'przycisnąć kolankiem do ziemi' Karł, pšyspilkować Szymcz.

Typ: przy- + -ać: przypasać 'przypiąć do pasa'.

Znaczenie: 'zwiększenie, uzupełnienie zasobu czego':

⁵⁶ Także E. A. Zemska ja traktuje czasownik приземлить jako derywat utworzony od rzeczownika za pomocą jednoczesnego dodania prefiksu i sufiksu, por. E. A. Z e m s k a j a, Sovremennyj russkij jazyk. Slovoobrazovanij, Moskwa 1973, s. 295-296.

Typ: przy- + -yć: przysmaczyć (potrawę) przestarz. 'przydać smaku potrawie'.

Znaczenie: 'częściowa, niepełna, osłabiona realizacja':

Typ: przy- + -ić: przycienić 'przykryć cieniem', przymulić Dor, Karł., przypylić rzad. 'przysypać pyłem', przyniewolić przestarz. Dor, Karł.

Być może w niektórych czasownikach mamy do czynienia z wymianą prefiksów odbywającą się na zasadzie stosunków proporcjonalnych: zakryć : przykryć więc zamulić : przymulić itd.

Typ: przy- + -ować: przystopować rzad. 'przyhamować mówiąc "stop"'.
 56

Inne znaczenia:

Typ: przy- + -ić// -yć: przyzwyczać (się), przywłaszczyć 'przyjąć na "właść", tj. własność'; może także motywacja przymiotnikiem włas(t)ny.

Typ: przy- + -ować: przypalantować posp. 'przyłać komu palantem'.

2. Motywacja przymiotnikowa

Znaczenie: 'częściowa, niepełna, osłabiona realizacja':

Typ: przy- + -ić// -yć: przyciszyć, przydłużyć daw., przyniżyć Dor, Karł.

Renata Grzegorzczkova⁵⁷ wśród czasowników prefiksalnie-sufiksalnych wymienia jeszcze: przyciemnić, przybliżyć, przykrócić, przytępić i inne, jakkolwiek dalej zaznacza, że większość z nich ma oboczne czasowniki bezprefiksalne (bliżyć notuje już Mączyński) i genetycznie są to zapewne deverbativa. Z opisowego punktu widzenia można je uznać za derywaty o podwójnej motywacji, tj. motywacji imiennej i werbalnej.

Inne znaczenia:

Typ: przy- + -ić: przymilić daw., przysposobić 'przyuczyć, przystopować czyniąc sposobnym do czego'; derywacja z ucięciem
 57

⁵⁷ Grzegorzczkova, op. cit., s. 94.

Gwary: przyłaskawić 'przytulić kogoś' in., prēmocnić 'przy-mocować' Sycht.

3. Motywacja innymi częściami mowy

Typ: przy- + -ić// -yć: przysporzyć 'przydać sporo czego', przyswoić 'przyjąć za swoje'.

Typ: przy- + -nać: przytaknąć 'przyświadczyć', przywtórzyc mówiąc "tak" Pol 26/1975, Karł.

W czasownikach prefiksalnie-sufiksalnych pref. przy- występuje rzadko i to zarówno u romantyków skłonnych do neologizowania, jak i w polszczyźnie współczesnej; podobnie jest i w gwarach. Wiąże się to zapewne z ogólną tendencją do wypierania tego prefiksu, szczególnie w funkcji przestrzennej i zastępowania go przez pref. do-. Większość derywatów to czasowniki przechodnie.

Czasowniki z pref. roz(e)-

1. Motywacja rzeczownikowa

Znaczenie: 'rozdzielenie czegoś na części, niekiedy poczynając od środka w różne strony':

Typ: roz(e)- + -ić// -yć: rozgałęzić (się), rozpołowić, rozproszyc (się) (uwagę) Gałcz P 228, Karł, rozpylić, rozwarstwić, rozwióknąć techn.

Typ: roz(e)- + -ować: rozczłonkować, rozczłonować, rozkawałkować, rozczęzować rzad. 'rozłożyć na kolory tęczy', rozwarstwo-
wać przestarz.

Znaczenie: 'napełnienie, pokrycie czym powierzchni, często w różnych kierunkach':

Typ: roz(e)- + -(n)ić// -yć: rozblękitnić daw., rozblękitnić poet. 'napełnić błękitem', rozgoryczyć 'napełnić goryczą', rozgwieździć//rozgwieździć (się) książk., rozliścić (się), rozkompleksić Konw K 167, rozkwiecić, rozochocić, rozświecić (się).

Gwary: yostrupić Szymcz.

Typ: roz(e)- + -yzować: rozliryzować indyw. 'nasycić, prze-
poidć co liryzmem'.

Znaczenie: 'zwiększenie zasięgu przestrzennego, objęcie więk-
szego zakresu':

Typ: roz(e)- + -(n)ić// -yć: rozdalić rzad. 'rozprzestrzenieć
w dal', rozkraczyć, rozkrzewić, rozluźnić daw., rozprzestrzenieć
(się) Dor, Karł, rozprzedać (rozprzedać) rzad. poet. 'rozpost-
rzeć, rozsunać jak przędzę', rozsiecić indyw. 'rozpostrzeć co
jak sieć', rozwachlarzyć 'rozpostrzeć na kształt wachlarza' rzad.
poet., rozwidnokreżyć 'rozszerzyć wkoło jak windokrąg' Skub
(Kras), rozwinogronić 'rozprzestrzenieć jak winogrona' Wańk Z
160, rozwiślić 'rozciągnąć wzdłuż jak Wisłę' Karp O 196.

Gwary: rozwiechcić 'rozgłosić, wypowiedzieć' Karł.

Typ: roz(e)- + -ować: rozplakatować, rozwachlarzować (roz-
wachlarzowanie słowotwórcze) zasłysz.

Znaczenie: 'usunięcie, pozbawienie tego, na co wskazuje pod-
stawa':

Typ: roz(e)- + -ić// -yć: rozdnieć daw. 'wyjąć dno (z bec-
ki)', rozjarzmić rzad. 'uwolnić od jarzma', rozkapurzyć 'roze-
brać z kaptura' daw., rozkrochmalić pot., rozkułaczyć 'zlikwido-
wać kułactwo' Miod 32, rozpierzyc 'pozbawić piór', rozprawiczyć
'pozbawić prawości': [...] rozprawicza mnie ta przekłeta wojna.
Wydrz O 107, rozsepić rzad. 'rozchmurzyć czoło', rozślubić 'ro-
zerwać ślub' Skub (Kras), roztajemniczyć daw. 'pozbawić tajem-
nicy'.

Gwary: rozbracęc (są) Sycht, rozlejczyć Cyr 44, rozperiażęc
'roztrwonić pieniądze' Sycht, rozpapuśęc 'wypatroszyć np. rybę;
wyjąć pępuh' Sycht.

Typ: roz(e)- + -ować: rozbranzować (sklep) Miod 34; możliwa
jest także interpretacja odprzymiotnikowa.

Typ: roz(e)- + -ać: rozkiełzać//rozkiełznać, rozpasać, roz-
pętać.

Typ: roz(e)- + -ować: rozbryłować: [...] kpię sobie z ta-
kich jak ja, którzy chcieliby rozbryłować miasto. Kaw Sz 36,
rozklinować, rozkopcować, rozlejcować 'rozwiązać lejce': Co Ja-
dzia? mruknał- kobyłę rozlejcowawszy [...]. Redl K 77.

Gwary: rozluśńiowac `rozebrać wóz, pozbawić luśni' Sycht.

Znaczenie to jest antonimiczne względem czasowników z pref. za-, natomiast synonimiczne z pref. od(e)-, por. rozklinować : odklinować : zaklinować, rozkopcować : odkopcować : zakopcować itd.

Być może w poszczególnych wypadkach mamy tu do czynienia z wymianą prefiksów, najczęściej: o-, u-, za-, s-, np. ujarźmić i rozjarźmić; opierzyć, upierzyć i rozpierzyć; okapturzyć, zakapturzyć i rozokapturzyć; okiełznać i rozkiełznać; opętać, spętać i rozpętać.

Wszystkie omówione dotychczas znaczenia dają się łatwo wyprowadzić z kierunkowej funkcji prefiksu roz(e)-, tj. `z jednego wspólnego obszaru', natomiast różnorodność leksykalna spowodowana jest zróżnicowaniem semantycznym czasowników wzorcowych, takich jak: rozebrać, rozdzielić, rozerwać, rozrosnąć itd.

Znaczenie: `uczynienie tym lub takim jak podstawa':

Typ: roz(e)- + -(n)ić// -yć: rozanielić, rozbufić Wańk Z 160, por. bufa; rozdiamentić indyw. `rozbłysnąć jak diament', rozfalbanić Wańk A-P 316, rozgrzywić Leśm N 13, rozjędzić (rozjędzony) indyw. `rozłożyć się jak jędra', rozkudlić, rozłabędzić indyw. `rozśpiewać jak łabędź', rozłajdaczyć rzad., rozmurować Leśm P 222, rozpromienić, rozpróżniaczyć, rozrubić indyw. `uczynić czerwonym jak rubin', rozjęczyć poet. `rozjaśnić', roztopolić Leśm P 170, roztumanić Miod 91, rozwiemożyć (się) daw., rozwiemożnić przestarz., rozwodnić `rozcieńczyć wodą', rozwydrzyć (się) Dor, Karł, rozzwierzęcić, rozżaglić `rozpiąć jak żagle' Skub (Słow), rozżagwić rzad. `rozpalić jak żaglew'.

Typ: roz(e)- + -ać: rozkudłać (włosy).

Typ: roz(e)- + -ować: rozamorować `rozkochać w sobie tak jak Amor', rozjęczować Skub (Ujej, Słow).

Inne znaczenia:

Typ: roz(e)- + -(n)ić// -yć: rozbezwstydzić: Co tak ich rozwiążło, rozbezwstydziło, rozklepało. Redl K 57, rozbliźnić (rozbliźniać) indyw. `rozjątrzyć bliźnię', rozbombić `rozgnieść bombami': Rozbombić - to tyle co wystrzelać i rozgrabić. Lov Dz 222, rozfletnić `roznieść za pomocą fletu' Leśm P 60, rozgitarzyć Miod

134, rozglific archit. 'rozszerzyć otwór przez wykonanie glifu', rozjuszyć, rozszczególnić daw. 'podać szczegółły'.

Gwary: rozburdosić 'rozmierzić, np. o snopkach' Klich, por. burdos 'snopek prostej słomy żytniej, źle związany', uosfurmarlić (majątek) 'roztrwonić' Szymcz, rozklamorzyć 'rozwalić, zniszczyć' Zar; por. klamory 'stare łachy...'; rozmaczyć 'rozpiąć' Karł, rozpapużyć 'rozebrać, rozwinąć' Karł.

Typ: roz(e)- + -ować: rozbeatlesować (rozbeatlesowany) Miod 98, rozkartkować środ. 'rozpisać na kartkach', rozmityngować (rozmityngowany) Miod 98, roznegliżować rzad., roznerwować daw. 'wytrącić z równowagi', roztotkować (roztotkowany): [...] jesteśmy roztotkowani. Miod 136.

Typ: roz(e)- + -eć.

Gwary: rozšitřec 'rozrzucić' Sycht; šitra 'bałaganiarz'.

Wszystkie derywaty odrzeczownikowe są przechodnie.

2. Motywacja przymiotnikowa

Znaczenie: 'uczynienie lub stanie się takim jak podstawa':

Typ: roz(e)- + -ić// -yć: rozcieńczyć, rozcieplić Dor, Karł, rozczudnić (się), rozekliwić rzad., rozchciwić, rozchyżyć Leśm N 204, rozdelikacić (formacja dezintegralna), rozdlużyć rzad., rozgwaltownić rzad., rozjawić 'uczynić jawnym; rozgłosić', rozjaśnić, rozkudłaczyć⁵⁸, rozleniwić, rozluźnić, rozłaknić daw., por. łakny; rozmdławić (rozmdławiać) daw., rozmuzykalnić przestarz., roznamiętnić, rozogniścić indyw., rozogólnić, rozosobnić (się) 'uczynić osobnym', rozpiekielnąć (się) Gałcz Dz I 43, rozpięknąć (rozpiękniony), indyw., rozplodnić, rozpoetycznić: Do-cent się rozmarzył, rozpoetycznić. Pol 26/1979, rozpogodzić 'uczynić pogodnym', rozpotężnić daw., rozpowszechnić, rozrzedzić, rozserdecznąć daw., rozšłonecznić książk., rozsrebrnić indyw., roztkliwić, rozwidnić (się), rozwilżyć rzad. 'rozmoczyć co', rozwolnić (się), rozznajomić daw. 'uczynić znajomym', rozzuchwalić, rozeźlić pot., rozżałobnić Leśm P 312.

⁵⁸ Powinno być: rozkudłacić; -cz- wtórne, może pod wpływem czasowników typu rozcieńczyć. Ze względu na znaczenie derywatu nie wydaje się, aby mógł on zostać utworzony od rzeczownika kudłacz.

Gwary: rozrādčĕc 'rozcieńczyć' Sycht.

Czasowniki te są przechodnie.

Typ: roz(e)- + -(ni)ęć: rozpucołowacieć Wańk Z 174, rozrzednieć, rozwiemożnieć daw., rozwolnieć. W czasowniku: rozrzednieć mamy derywację z ucięciem sufiksu -ki.

Wszystkie derywaty są nieprzechodnie.

Znaczenie: 'pozbawienie, niwelacja właściwości nazwanej przymiotnikiem':

Typ: roz(e)- + -ić: rozpodobnić zasłysz.; może tylko wymiana prefiksu w czasowniku upodobnić, por. też rzeczowniki upodobnienie i rozpodobnienie.

Typ: roz(e)- + -yzować: rozhermetyzować rzad. 'spowodować, że coś przestanie być hermetyczne'.

3. Motywacja innymi częściami mowy

Typ: roz(e)- + -ić: rozdwoić, roztroić rzad. 'rozciąć na trzy części', rozwielokrotnić daw. 'rozpowszechnić wielokrotnie'.

Przedrostek roz(e)- w funkcji współformantu jest używany dość często, szczególnie w znaczeniu lokalnym 'z jednego wspólnego obszaru'. Może to być czynność odbywająca się od jakiegoś jednego punktu w kierunku odśrodkowym (ale po jednej linii) lub w wielu kierunkach.

Czasowniki rozpętać, rozsiodłać, rozuzdać itd., a więc o strukturze 'zdjąć to, pozbawić czego', genetycznie zapewne deverbale, mogły stanowić wzór dla nowych formacji, takich jak: rozkrochmalić, rozkułaczyć, rozbranzowić, rozbryłować i gwarowych: rozlejczyć, rozpępuszyć i innych. Czasowniki te są przechodnie.

Dość produktywny jest też przedrostek roz(e)- w połączeniu z pniami przymiotnikowymi, są to jednak w znacznej mierze twory indywidualne; przechodnie z sufiksem -ić// -yć i nieprzechodnie z sufiksem -(ni)ęć. Typowe dla pref. roz(e)- wyrażenie czynności wstępnej, wzrastającej nie występuje w czasownikach prefiksально-sufiksalnych jako znaczenie samodzielne, lecz jedynie jako dodatkowy odcień semantyczny, najczęściej przy czasownikach

tworzonych od przymiotników, np. rozjaśnić, roznamiętnić, rozpo-
tężnić, roztkliwić itd.

Według T. Skubalanki w poezji romantycznej XIX w. prefiks roz(e)- był szczególnie często wykorzystywany do tworzenia no-
wych czasowników, jakkolwiek trzeba zaznaczyć, że większość przy-
toczonych przez autorkę derywatów ma oprócz tego przedrostka tak-
że i inne współformanty, np. -ić i się: rozkurhanić się, rozli-
ścić się, rozpołudnić się, rozsilić się, należy więc do innego
typu.

Czasowniki z pref. u-

1. Motywacja rzeczownikowa

Znaczenie: 'uczynienie tym lub takim jak podstawa':

Typ: u- + -(n)ić// -yć: uanielić (się) książk. 'uczynić a-
niołem', ubagnić 'uczynić bagnem' rzad., ubaśnić (ubaśnienie)
'uczynić takim, jak baśń', ubóstwić, uczłowieczyć (się), ugre-
czyć: Wychodzi dama ugreczona z krakowskiej sceny przywleczona.
Tuw K 202, uharczerzyć (uczniów) Rad 23 III 1976, uhipopotamić
(uhipopotamiony) Witk N 133, ukobiecić: rodzice uradzili, że
warto odrastałki ukobiecić. Wańk Z 164, ulwić (ulwiony) przen.
'uczynić potężnym jak lew' Skub (Słow), umężczyźnić Miod 70, u-
notrdamić (unotrdamiony) Miod 34, uobywatelić, uobywatelnić
przestarz., 'uczynić obywatelem', uosobić, upostacić, upsić
Miod 92, upotwornić: [...] włości się po kraju upotworniona Kaś-
ka. Lov S 57, upupić 'uczynić z kogo głupca, tj. pupę', uskalić
Skub (Bork), uszatanić (uszataniony) Skub (Kras), utrupić posp. 'u-
czynić trupem' Dor, Karł, uwielmożyć, uwiośnić Skub (Kras), u-
zwierzęcić daw., użargonąć Miod 71.

Gwary: umarxvíc (są) 'uczynić cerę żółtą przez podawanie
soku z marchwi' Sycht, ustegníc 'uczynić stęgną, udeptać' Sycht.

Typ: u- + -owić: uchrystusowić Wańk K 332, uczasownikowić
Miod 70, ugabinetowić (klasy) zasłysz., uliczebnikowić Miod 72,
umiastowić 'uczynić miastem, przekształcić w miasto', upodmiotowić,
upostaciowić zasłysz., uprzemiotowić (klasę) Kult 11/1975,
uprzedrostkowić Miod 71, uprzymiotnikowić, uprzysłówkowić Miod

72, urodzajnikowić Miod 71, urzeczowić, urzeczownikowić, usyno-
wić, uwaiowić: Socjologowie zwracają uwagę na specyficzne zjawis-
sko rustyfikacji, tj. "uwaiowienia" niektórych dzielnic miej-
skich; uzetemesowić 'uczynić członkiem zetemesu' Miod 33.

Typ: u- + -ować: uchrystusować Skub (Kras), upostaciować,
uprzedmiotować, usalomonować 'uczynić kogo takim jak Salomon'
Skub (Słow).

Typ: u- + -yzować: uplanetyzować (uplanetyzowany) Miod 72.

Znaczenie: 'ubranie, zaopatrzenie w to, ozdobienie, ustroje-
nie tym, nałożenie tego, o czym mówi podstawa':

Typ: u- + -(n)ić//-yć: ubrylancić, ubukiecić rzad. 'ubrać
bukietami', udywanić (mieszkanie) Witk N 172, ufontannić Miod 32,
ufraczyć (ufraczony) żart. 'ubrać we frak', ugałęzić (ugałęzie-
nie), ugwieździć, uherbić, uiskrzyć rzad. 'usłać iskrami', u-
jarzmić daw., ujuczyć daw., ujedwabić daw., ukindźalić: Był
[...] ubrany i ukindźalony w autentyczne dary. Wańk W 144, uki-
rzyć daw. 'ubrać, pokryć kirem', uklejnocić, ukłosić, ukoralić
daw., ukręgosłupić 'zaopatrzyć w kręgosłup ideologiczny' Miod 32,
ukwiecić, ulampić Skub (Łap), ulistnić (ulistnienie): Bogatym
swym ulistnieniem osłania powierzchnię ziemi przed obfitym de-
szczem. Przekr 1712/1978, ulistwić (ulistwienie) techn., umaczyć
umięśnić: Są - na ogół - (dziewczyny) lepiej odżywione, wysporto-
wane, umięśnione. Lov S 312, unerwić, uorderzyć indyw. żart.,
uoreźnić (uoreźnienie) Skub (Kras), upancerzyć daw., upatynić
'pokryć patyną' Wańk A-P 356, upazurzyć (upazurzony), uperlić
poet., upierścienić, upierzyć Dor, Karł, upiżamić Miod 32, u-
płetwić Miod 92, urękawiczyć (urękawiczony), urękawicznąć: Wi-
dać go [...] wspartego urękawicznionymi rękami o balustradę.
Schulz SC 204, urękojmić, urzęścić: Odsłaniał rąbek pawiooki i
urzęsiony. Schulz SC 125, usamogonnić Redl A 43, uskrzydlić
książk., usłowić 'oznaczyć słowem' Miod 71, uszablić (uszablo-
ny) Skub (Słow), utrzewiczyć (utrzewiczony) Skub (Mick), uwach-
larzyć Skub (Słow), uwapnić Miod 92, uwęglić, uwłosić: Cała noc
weszła w uwłosienie. Schulz SC 147, uwodornić chem. 'działać wo-
dorem', uwzrocnić Miod 92, uwstręcić indyw., uzwoić techn., u-
żaglić (użaglenie) żegl., użylić (użylenie) petr.

Gwary: upchlić (upchlony) żart., usękrfic 'ubrać męża w suk-

nię, tj. zawojować go Sycht, uszpilić 'ubrać zapinając ubranie' Karł, uzapasić 'zaopatrzyć w zapasy' Karł.

Typ: u- + -ować: ukrzesłować (ukrzesłowiony) Miod 98, użuszkować (użuszkowanie), umaszynować (roboty) rzad., unerwować Miod 32, uplecować: [...] popieranie kandydatów, często "uplecownicych". Kult 11/1975, usensować: Duch ludzki niestrudzony jest w usensowaniu rzeczywistości. Fic R 61, usmakować Miod 34, usprzętować Miod 33.

Typ: u- + -ownić: useksownić 'dodać seksu' Miod 132; może od potencjalnego przymiotnika seksowny z sufiksem -ić.

Typ: u- + -ować: ubransoletować Miod 91, ubrylantować, ucukrować daw., udobrodziejstwiać daw., udokumentować, ufiokować przestarz., ufirankować indyw., ufrakować (ufrakowany) daw., ugarniturować Iwaszk. S III 201, uherbować przestarz., ukapeluszować (się) Miod 92, ukapturować daw., ukarminować, ukoronować daw., ukostiumować rzad., uliberiować przestarz. 'ubrać w liberię', ułożyskować techn., umedalować 'udekorować medalem', umuślinować daw., uorderować rzad., upiegować (upiegowany) Miod 98, upierścienić (się) rzad. Dor, Sycht, upończochować (się) Miod 92, uprzywilejować 'obdarzyć przywilejem', ustosunkować (się), uswastykować Miod 92, utorebkować Miod 92, użytkować (użytkowanie).

Inne znaczenia:

Typ: u- + -(n)ić// -yć: udowodnić 'podać dowód czegoś', ujaić (się) wulg. Dor, Cyr 44, ułapić 'ująć w łapę': Sznur ułapią paluszyńska, chwalże Pana, ziemia wszystka. Gaicz PI 319, Karł, uśmiercić Dor, Sycht, Karł, uświnić posp. Dor, Karł, utożsamić 'ustalić tożsamość', uwarstwić (uwarstwienie): [...] pokazując w głębi coraz głębsze pokłady swego uwarstwienia. Schulz SC 129, uwodnić 'uczynić połączonym z wodą', uzasadnić 'umotywić podając zasadę czegoś', uziemić 'uczynić połączonym z ziemią', uznoić 'umęczyć znojem'; może od przymiotnika znojny.

Gwary: ubrzeżać 'wzmocnić brzeg sukni' Sycht, udvärńić 'wstać drzewi' Sycht, uglinić (się) 'ubrudzić gliną' Karł, ugardlić Karł, upunkcēć 'ułożyć w punktach, obmyślić' Sycht, uřemřić (brzytwę) rzad., 'poostrzyć na pasku', Sycht, uskālēc 'uwiesić skal, tj. pał na karku krowie' Sycht, utrźmielić (się) 'upić się' Karł, uvřtčēc 'upleść koszt' Sycht.

Typ: u- + -owić: ujęzykować rzad., 'nauczyć kogo posługiwać się językiem', umiejscowić 'umieścić w określonym miejscu', u-przyczynować 'uzasadnić podając przyczynę', uterenowić środ. 'uczynić powiązaniem z terenem', uwarstwić (uwarstwienie), uży-dować 'umęczyć': [...] z głodu by ją powtórnie na krzyżu użydo-wił. Now P 40, Sycht.

Typ: u- + -ać.

Gwary: upuścić 'ucałować buźkę' Karł.

Typ: u- + -ować: uczłonować 'ułożyć członami' rzad., udia-logować 'ułożyć w formie dialogu', ukierunkować 'nadać kierunku', uklasować 'podzielić na klasy' Miod 133, uplacować daw. 'umieścić w jakimś miejscu, tj. na placu', uprofilować 'ustalić profil' Pis, uwarunkować 'uzależnić od określonych warunków'.

Gwary: upalować 'uwiązać u pala...' Cyr 45, uskórcować 'u-brudzić się, szczególnie smołą, żywicą...' Sycht, por. skórc; uwi-tkować 'upleść kosz' Sycht, uwrękować 'spowodować chorobę u krowy z powodu nadmiernego karmienia jej brukwią' Sycht, por. wrék 'brukiew', uwenerować 'uczcić jak Wenerę'.

Typ: u- + -izować: udialogizować, uhierarchizować 'uszere-gować'.

Typ: u- + -eć.

Gwary: uwręjecz 'wstawić wrota' Sycht, por. wierzeje.

Tworzenie czasowników przedrostkowo-przyrostkowych jest w języku polskim żywym procesem słowotwórczym, co widać szczególnie wyraźnie w odniesieniu do sytuacji, gdy jednym z elementów tworzących nową jednostkę językową jest przedrostek u-.

Halina Satkiewicz⁵⁹ uważa, że przedrostek u- występuje w czasownikach desubstantywnych bardzo rzadko, a nawet ogranicza jego występowanie do czterech przykładów: udialogować, umaszyno-wić, usprzętować i uterenowić. W świetle zebranego materiału spostrzeżenie to nie znajduje potwierdzenia, chociaż nie ulega wątpliwości, że czasowników deadiektywnych z pref. u- jest o wiele więcej niż desubstantywnych. Irena Dulewiczowa wśród wszystkich czasowników z pref. u- wymienia ok. 40% derywatów z motywacją rzeczownikową⁶⁰. Można więc mówić o produktywności pref. u-

⁵⁹ S a t k i e w i c z, op. cit., s. 174.

⁶⁰ D u l e w i c z o w a, op. cit., s. 123.

w połączeniu z podstawami rzeczownikowymi, przede wszystkim w dwu znaczeniach:

a) 'uczynienie tym lub takim jak podstawa',

b) 'ubranie, zaopatrzenie w to, ozdobienie, ustrojenie tym, nałożenie tego, o czym mówi podstawa'.

Przedrostek u- jest mało wyrazisty semantycznie, co według mnie może być dodatkową przyczyną jego dużej produktywności. W wielu wypadkach występuje on w czasownikach współrzędnych z pref. roz(e)-, o-//ob(e)-, wy-, przy czym te ostatnie czasowniki zawierają zawsze jeszcze dodatkową informację, są bardziej "konkretne" niż "ogólnikowe" czasowniki z pref. u-, por. rozgwieździć, rozliścić, rozkwiecić, rozwachlarzyć, rozżaglić i ugwieździć, ulistnić, ukwiecić, uwachlarzyć, użaglić, gdzie roz(e)- wskazuje na napełnienie, pokrycie czym powierzchni, często w różnych kierunkach, natomiast czasowniki z pref. u- znaczenia wielokierunkowości nie posiadają. Z pewnością ważną rolę odgrywają tu także i inne czynniki, takie jak np. upodobanie pisarzy i poetów, a nawet całych epok literackich do nadużywania pewnych typów słowotwórczych. Zagadnienie to jednak wykracza poza ramy niniejszego opracowania⁶¹.

Formacjami współrzędnymi są także czasowniki rozanielić (się), rozłabędzić, rozwiemożyć, rozwiościć, rozzwierzęcić (się) i uanielić (się), ułabędzić, uwiemożyć, uwiościć, uzwierzęcić, w których pref. u- jest, według mnie, mniej wyrazisty semantycznie niż roz(e)-.

Podobnie jest w wypadku czasowników z pref. o-//ob(e)-, por. okwiecić, operlić, opierzyć, oskrzydlić, owłościć, obrylantować, ojedwabić, okoralić, opierścienić, opancerzyć, ozaglić, które mają odpowiedniki z pref. u-.

Czasowniki z pref. o-//ob(e)- zawierają dodatkową informację o sposobie czynności, tj. 'dookoła, wokoło, w sposób ogólnie ogarniający całą powierzchnię', której pref. u- nie ma, gdyż tylko ogólnie konstatuje fakt pokrywania, ozdabiania, zaopatrywania w coś.

⁶¹ O szczególnej produktywności w poezji romantycznej czasowników z pref. u- o schemacie 'zaopatrzyć w co, pokryć czym' świadczą liczne neologizmy odnotowane przez T. Skubalanę, np. ukołczanić, ułampić, uszablić, uwachlarzyć, ukwiecić, uchmu-

Należy podkreślić, że w XVIII w. przedrostek u- występował dość często w formacjach z podstawami imiennymi. Świadczą o tym czasowniki odnotowane w języku komediopisarzy XVIII w. ukolorować, usrebrzyć, ustraszyć, uzłocić⁶².

Semantycznymi dubletami czasowników z pref. u- są dość często formacje z pref. wy-, por. ufraczyć//wyfraczyć, uorderować//wyorderować, uperlić//wyperlić, uflokować//wyflokować, ukoronkować//wykoronkować. W przypadku obu prefiksów mamy znaczenie: 'zaopatrzyć, ubrać w to, co jest ukazane w podstawie', chociaż przy formacjach z pref. wy- jest, według mnie, dodatkowo zaznaczony odcień gruntowności lub intensywności czynności.

Synonimiczność typów słowotwórczych czasowników współformantowych z pref. u-, roz(e), o-//ob(e)-, wy- była o wiele większa w wieku XIX⁶³. W wieku XX nastąpiły liczne zmiany w repartycji semantycznej wymienionych prefiksów, w wyniku czego część formacji należy dziś do przestarzałej warstwy słownictwa.

Prefiks u- dodany do podstawy rzeczownikowej oprócz dużej ilości synonimów jest często antonimiczny względem pref. od(e)-, który wskazuje na usunięcie, pozbawienie tego, co wcześniej zostało określone przez czasownik z pref. u-, por. uwłosić - odwłosić, ugałęzić - odgałęzić, uwapnić - odwapnić, upłetwić - odpłetwić, ulistnić - odliścić, uwęglić - odwęglić, upancerzyć - odpancerzyć i gwarowe - upalować - odpalować.

Pewne wątpliwości co do charakteru gramatycznego podstawy mogą nastroczać czasowniki z sufiksem -owić, -ować, szczególnie w tych wypadkach, gdy obok rzeczownika istnieje odpowiedni przymiotnik z suf. -owy, np. Chrystus - chrystusowy, Salomon - salomonowy, przedmiot - przedmiotowy, rzecz - rzeczowy, maszyna - maszynowy, miejsce - miejscowy. Genetycznie w poszczególnych przypadkach możemy mieć tu do czynienia z formacjami odprzymiotnikowymi, natomiast ze względu na motywację semantyczną przynajmniej i inne, por. T. S k u b a l a n k a, Neologizmy w polskiej poezji romantycznej, Toruń 1962.

⁶² Podaję za K r u p i a n k ą, Czasowniki z przedrostkami przestrzennymi..., s. 142.

⁶³ O doraźnym i fakultatywnym charakterze prefiksów w XIX w. pisali m. in. W. Doroszewski i D. Buttler, por. W. Doroszewski, Język T. T. Jeża (Zygmunta Miłkowskiego), Warszawa 1949, s. 311; Buttler, Zmiany słownikowe w polszczyźnie..., z. 5, s. 276-285.

mniej część z nich motywuje się tylko rzeczownikiem, np. umaszynować (halę produkcyjną), tzn. 'zaopatrzyć (halę) w maszyny'; uniejszcować, tzn. 'umieścić w określonym miejscu'; ugabinetować, tzn. 'zamienić w gabinet'. W innych, motywacja przymiotnikowa może być motywacją towarzyszącą motywacji głównej, tj. rzeczownikowej.

Podstawami rzeczownikowymi motywują się też liczne terminy językoznawcze, np. uczasownikować, uliczebnikować, uprzedrostkować, uprzymiotnikować, uprzysłówkować, urodzajnikować, urzecznikować.

Wszystkie czasowniki odrzeczownikowe są przechodnie.

2. Motywacja przymiotnikowa

Znaczenie: 'uczynienie takim jak podstawa':

Typ: u- + -(n)ić// -yć.

Czasowniki tej grupy są liczne i tworzone od różnego rodzaju podstaw przymiotnikowych zarówno bezsufiksalnych, jak i sufiksalnych. Najczęstszym sufiksem przymiotnikowym jest -ny lub sufiksy powstałe w wyniku jego rozszerzenia, np. -elny, -alny, -lwny, -otny i inne. Sufiks -ny najczęściej wchodzi w skład nowego derywatu czasownikowego, chociaż w procesie derywacji może także zostać odrzucony, co zdarza się jednak o wiele rzadziej.

Derywatami utworzonymi od przymiotników z suf. -ny lub jego pochodnymi są czasowniki uabstrakcyjnić (się) książk., uadekwatnić książk., uaksamitnić Tuv K 220, uaktualnić (się), uaktywnić (się), uanalitycznić Miod 70, uartystycznić, uascetycznić: Nie wahano się wtedy uaścetycznić baroku klasycyzmem, Ham P 262, uatrakcyjnić, ubajecznić rzad., ubezdźwięcznić (się) jęz., ubezłmiennić, ubezwładnić (się) przestarz., ubezwłasnowolnić praw., ubiblijnić (ubiblijnością) Miod 34, ucieleśnić (się), ucodziennić indyw., ucudownić Tuv K 166, uczuźnić Miod 131, uczynnić med., uczytelnić rzad., udaremnić, udelikatnić, udepresyjnić (udepresyjnienie): W rozważaniach nad związkami pomiędzy rozwojem cywilizacji i zjawiskiem "udepresyjnienia" społeczeństw nie należy zapominać [...]. Pol 42/1979, udobitnić, udogodnić, udokładnić przestarz., udosłownić Białosz P 74, Kult 3/1975, udostępnić, u-

dostojnić (się) przestarz., udotykalnieć Skub (Kras), udramatyz-
nić rzad., udroźnić med., udwuznacznice Konw K 53, udynamicznice,
udziecinnicie (udziecinniciać) rzad., udziedzicznice książk., udzie-
sięciokrotnice, udziwnice książk., udźwięcznić, udźwiękoodpornice
 Miod 131, ufektywnice: Ufektowanie plonów gospodarczych. Rad
 20 XI 1977, uelastycznice, uestetycznicie Miod 32, uetycznice
 książk., ufamilijnice: [W "Ojcu chrzestnym"], ufamilijnienie ma-
 fii służy ukazaniu możliwości jednoczesnego egzystowania jedno-
 stki w różnych hierarchiach wartości. Kult 28/1980, ufantastyczn-
ice Miod 70, ufikcyjnicie Miod 70, ufilozoficznice książk., ufizy-
kalnicie Miod 91, ufonetycznicie, ufrywolnicie: ...ufrywolnicie dzie-
 więtnastowieczną komedię francuską Lov S 200, ugeniałnicie Miod
 91, ugodnicie (się), ugramatycznice Miod 70, ugrzecznicie, uherme-
tycznicie: Stultery mówił, że to trzeba uhermetycznice. Gał P 60,
uhistorycznicie książk., uinformatywnice Miod 70, uintensywnice, u-
intymnicie, ujasnicie, ujawnicie, ujednorodnicie, ujednostajnicie, ujed-
nocześnicie rzad., ujędrnicie, ukapitalistycznice, uklasycznice, uko-
micznice rzad., ukonkretnice: Próbowałem je [...] ukonkretnice wśród
 ludzi [...]. Lov B 66, ukorzystnicie daw., ukoszmarnicie Miod 132,
ukrotnice techn., ukulturalnicie (się), ukunstownice Miod 70, uli-
rycznicie, uładnicie daw., uładnicie rzad., umajestatycznice rzad., u-
masywnice rzad., umetafizycznice: [...] nienasylenie [...] może
 być powodem umetafizycznienia dowolnych sfer działalności odpo-
 wiedniego osobnika. Witk N 65, umęznicie daw., umistycznice rzad.,
umodnicie, umonistycznice Rad 26 II 1979, umoralnicie, umozębnice
 przestarz., umuzycznice rzad., umuzykalnicie, unadrzędnicie Miod 70,
unaiwnice: Nie może łatwiej unaiwnice świata. Gomb F 41, unaocz-
nicie, unasiennice zootechn., unaturalnicie, unieczynnicie rzad., u-
niedołącznicie daw., uniedostępnice rzad., uniedroźnicie, uniemozęb-
nicie przestarz., uniepodobnicie daw., unieprzytomnicie rzad., unie-
skończonice: I nieskończoność unieskończonice zamiera w sobie.
 Witk T 250, unieśmiertelnice, unieważnicie, uniewidnicie (uniewid-
niony) Skub (Kras), uniewinnice, uniewolnicie daw., uniewyraźnicie
 rzad., uniezależnicie, uniezdatnicie daw., uniezdolnicie daw., unowo-
czesnicie, unowożytnice rzad., unowotnicie⁶⁴ daw., uobecnicie książk.,
uobiektywnice rzad., uobyczajnicie daw., uodpornice rzad., uodważ-

⁶⁴ Czasownik utworzony od daw. dziś gw. przysłotnika nowotny 'nowy, świeży'.

nić: [...] lecz to jej pytanie trąciło w nim, a raczej uodważni-
ło pewną ukrytą sferę uczuć. Irzyk P 69, uogólnić, uostrożnić: U-
ostrożnili oni swoje programy albo zrezygnowali na wszystkich po-
 lach. Irzyk P 350, upamiętnić, upartyjnić, upatetycznić, upeł-
noletnić praw., upełnomocnić, upełnoprawnić, upełnorolnić rząd.,
uperspektywicznić (się): [...] ogromnie się uperspektywiczył, ale
 zarazem mimo swej uroczyści zbanalizował. Irzyk P 169, upewnić
 (się), upienięznić ekon., upięknąć przestarz., upikantnić Miod
 92, uplastycznić (się), upłodnić rząd., upłynnić, upodatnić
 Miod 71, upodniebiennić jęz., upodobnić (się), upodrzędzić rząd.,
upoetycznić, upolitycznić, uporządnąć daw., upotoczyć rząd.,
upoważnić, upowszechnić⁶⁵, upowszednić przestarz., upozytywnić
 rząd., upraktyczyć, upożytecznieć, uprawdopodobnić, uprawnić,
uprawomocnić praw., uprecyzyjnić, uproduktywnić (się), uprosto-
duszyć indyw., uprywatnić, uprzeciętnić Miod 70, uprzestrzeni-
nić (uprzestrzenniony) Miod 72, uprzyjemnić, uprzystępnąć, u-
przytomnić, uprzyziemić: Wyidealizowany świat Iwy rozpadł się,
uprzyziemił. Lov P 29, upsychologistycznić Miod 91, upublicznąć
 (upubliczniać): [...] począł [...] upubliczniać swoje kosmiczne
 elukubracje. Kar 21/1977, urealnić, urealistycznić rząd., ure-
ligijnić Miod 132, urentownić, urodzinnić Miod 92, uromantycznić
 rząd., urównorzędnąć Miod 71, urytmicznić: [...] i trzeba było
 podejść do pionu, i odchyłać się odeń, i uskośnić, urytmicznić
 i unaoczyć. Gałcz P 58, urzetelnić, usamodzielić, usamoistnić,
usamotnić rząd., usamowolnić, usceniczyć, uschludnić (uschlud-
niać) rząd., usemantycznić Miod 71, usenśacyjnić książk., usen-
sownić, uskośnić Gałcz P 58 uskromnić (się) rząd., uskutecz-
nić przestarz., dziś żart. wiech., usłonecznić (usłonecznienie,
usłoneczniony), uspławnić, uspołecznić, usposobnić: Żywił mo-
 rza usposabniał mnie do śpiewu. Gombr B 117, usprawnić, ustate-
cznić, ustatycznić rząd., ustokrotnić, ustolecznić, usubiektyw-
nić Miod 71, usubtelnić, usymbolicznić indyw., uszczelnić Dor,
 Karł, usztucznić Miod 71, uśmieszyć, uświecić, utajnić, u-
teatralnić, utelewizyjnić, uteoretycznić Miod 71, utysiąckrot-

⁶⁵ Czasownik upowszechnić jest wg W. Doroszewskiego poprawny i ma znaczenie: 'uczynić powszechnym' w sposób bardziej gruntowny niż to wyraża czasownik rozpowszechnić, por. D o r o s z e w s k i, O kulturę słowa..., t. I, s. 615.

nić, uwczesnić Miod 32, uwiarygodnić, uwidocznić, uwidzialnić (się) rzad., uwiecznić, uwiekopomnić daw., uwiekowiecznić daw., uwielmożnić daw., uwielokrotnić, uwielostronnić, uwieloznacznić rzad., uwierzytelnić, uwilgotnić rzad., uwizualnić Miod 132, uwłasnowolnić praw., uwolnić Dor, Karł, uwspółcześnić, uwspółmiernić, uwspółrzędzić, uwstecznić, uwstrętnić daw., uwydatnić, uwygodnić: [...] życie było tylko uwygodnioną formą pokuty. Irzyk P 288, uwykwintnić Miod 132, uwyłączyć daw., uwyraźnić rzad., uwzajemnić Miod 71, uwzględnić, uzacnić (się) przestarz., uzależnić (się), uzalotnić (uzalotniać) Skub (Norw), uzamożnić daw., uzdatnić przestarz., uzdolnić, uzdrowotnić, uzewnętrznić, uzgodnić, uzgrabnić rzad., uznościć Miod 132, uzupełnić, uzwyczajnić (się): Technika [...] się uzwyczajnia. Wańk A 386, uzęglownić, używoć rzad., użyźnić.

Gwary: usławetnić Karł.

W procesie derywacji sufiks -n- może zostać też odrzucony, por. ubezpieczyć (się), udelikacić daw., ujawić daw. 'uczynić jawnym, (jawnie)', uniebezpieczyć: [...] wszystko komplikuje się i uniebezpiecza [...]. Lov Dz 192, uniesposobić daw., uobyczaić daw., uskromić, usposobić, upiększyć⁶⁶ i gwarowe uzwyczajić (się) Karł.

Od przymiotników z przyrostkiem -owy zostały utworzone następujące czasowniki: ubeatowić [...] ubeatowić swój utwór. Rad 3 I 1978, ubezpiecować Miod 131, ubojować (się), ubraćować rzad. 'uczynić przedmiotem kultu', uodowić, uoduchowić (się), uoduchowić (się) daw., udźwiękować (film), ugroteskować: [...] te, które prowincja ugroteskować nieco wulgarnie [...]. Lov S 87, uilościować rzad., ujazzować (się) Miod 132, ujednostkować Miod 70, ukrajować przestarz. Dor, Pis, uludować, umaszynować (się), umiedzynarodowić, umłodzieżować Miod 32, unarodowić, unaukować, unosować jęz., upaństwować, upowieściować, uprzemysłować, urentować (przedsiębiorstwo) Miod 132, usportować (młodzież) pot., ustylować zasłysz., uszczegółować rzad., uśredniojęzykować Miod 71, utorować Miod 71, uwojskować rzad., uwyrazować Miod 71, u-

⁶⁶ Czasownik upiększyć zachowuje współcześnie wyraźny związek semantyczny z przymiotnikiem piękny, zaś formalnie wiązany jest z dawnym przymiotnikiem piękry; por. być może analogię do czasowników polepszyć, zwiększyć, umniejszyć.

wzrokować Miod 71, uzabytkować Miod 32, uzawodować rzad., uzespołować rzad., uzmysłować daw., uzwiązkować Miod 33.

Niektóre czasowniki utworzone od przymiotników odrzeczownikowych z suf. -owy mogą w swej strukturze semantycznej nawiązywać także do podstawowego rzeczownika, np. ugroteskować 'uczynić groteskowym' lub 'uczynić groteską', umłodzieżować (się) 'uczynić młodzieżowym' lub 'upodobnić się do młodzieży'.

Zupełnie wyjątkowo odrzucony został suf. -owy w czasowniku utrójśylabić Miod 71.

Od przymiotników z suf. -liwy utworzono derywaty uniewątpliwic rzad., uobrzydliwić: [...] uobrzydliwienie nawet najszlachetniejszych zajęć i rozrywek. Witk N 113, upieszczotliwić jęz., usprawiedliwić, uzjadliwić (uzjadliwiać), użarliwić (użarliwiać) rzad.

Antonimami są czasowniki umożliwić - uniemożliwić, uszcześliwić - unieszczęśliwić, uważliwić - unieważliwić.

Przymiotniki (genetycznie imiesłowy) z suf. -ły stanowią podstawę derywatów uciąglić Miod 32, uczulić, udojrzać daw., udoroślić rzad., uniezwyklic książk., urównoleglic Miod 71, usmuklic (usmuklać) rzad., ustalic, uściślic, utrwalic, uwypuklic, uwznioślic, uzwięźlic, uzwyklic (się): W "Nocach i dniach" [...] następuje deheroizacja i "uzwyklenie" bojowników. Kult 6/1980.

Przymiotniki z innymi sufiksami rzadko stanowią podstawę derywacji, por. uciekawic Miod 32, ujaskrawic daw., ujednocic, uksiążęcic rzad., ulepszyć⁶⁷, uliteracczyć Miod 132, ułaskawic, ułatwic, umartwic (ząb) zasłysz., umniejszyć Dor, Karł, unieruchomic, uoczywistnic rzad., upospolic daw., uprzywozic rzad., urozmaic, uruchomic, urzeczywisc daw., urzeczywistnic, uspółdzielczyc, uświadcic, uświecczyć rzad., uszorstnic rzad., uwiadomic⁶⁸ przestarz., uwidomic daw., uwspanialic daw., uzuchwalic przestarz.

⁶⁷ Większość czasowników utworzonych od przymiotników może być interpretowana dwojako, np. uczulić, tj. 'uczynić czułym' albo 'uczynić bardziej czułym', a tylko sporadycznie mamy formalny wykładnik comparativu, por. ulepszyć lub umniejszyć.

⁶⁸ Dawne imiesłowy zostają potraktowane tak samo jak przymiotniki. Z trzech czasowników: uwiadomic, zawiadomic, powiadomic W. Doroszewski uważa pierwszy za nieco archaiczny, drugi ne-

Gwary: uwyszyć (się) (uwyszać się) 'uczynić wyższym' Karł.

Czasownik uchrześcijanić daw. 'uczynić chrześcijańskim' można uznać za derywat odprzymiotnikowy lub odrzeczownikowy (derywacja z ucięciem).

Stosunkowo rzadko występują też czasowniki utworzone od przymiotników bezsufiksalnych, por. ucalić 'ocalić', 'scalić', uciszyć (się), umalić daw., umądryć pot. rzad., umilić, uponurzyć rzad., utwardzić, uwłaszczyć i gwarowe udobrzyć Karł, unieskorzyć 'uczynić nieskorym' Karł.

Typ: u- + -ać: ubarokować Miod 91, ubrać rzad. 'uczynić brązowym', ufilmować Miod 32, ugalować daw. 'ubrać w galowy strój', ugroteskować Miod 32, ujakościować Miod 70, ulazurować rzad., uobrazować przestarz. 'uczynić obrazowym', upowieściować 'nadać formę powieściową', ustopniować 'uczynić stopniowym' Miod 71.

Z wyjątkiem czasownika udobruchać utworzonego od przymiotnika dobruchny, pozostałe derywaty utworzono od przymiotników z suf. -owy.

Typ: u- + -izować// -yzować: uscenizować przestarz., uschematyzować Miod 71, uteatralizować.

3. Motywacja innymi częściami mowy

Typ: u- + -ić: uniżyć (się), 'umieścić niżej', 'uczynić niższym' Dor, Karł, uprzedzić, uswoić daw. 'oswoić'.

Przedrostek -u jest we współczesnej polszczyźnie najczęściej używanym współformantem i to zarówno do tworzenia czasowników od podstaw substancywnych, jak i adiektywnych. W pierwszym wypadku elementem towarzyszącym prefiksowi u- są sufiksy; najczęściej -(n)ić, -owić, -ować, w drugim - prawie wyłącznie panuje sufiks -(n)ić, który obejmuje aż 96% wszystkich czasowników z pniem przymiotnikowym.

Czasowników odprzymiotnikowych jest ponad dwukrotnie więcej niż odrzeczownikowych, nie są one jednak tak zróżnicowane seman-

---

utralny, spotykany w mowie potocznej, trzeci - typowy dla stylu urzędowego, por. D o r o s z e w s k i, O kulturę słowa..., t. I, s. 370-371.

tycznie i słowotwórczo jak derywaty odrzeczownikowe. Wszystkie derywaty odprzymiotnikowe pozostają w obrębie jednego schematu: 'uczynić takim jak podstawowy przymiotnik', podczas gdy w derywatach odrzeczownikowych panuje pod tym względem różnorodność. Najliczniejsze są derywaty utworzone od przymiotników z suf. -ny, ponieważ obejmują one aż 70% czasowników odprzymiotnikowych. Często jest też w tym typie derywacja z ucięciem, szczególnie sufiksów przymiotnikowych -ny, -ki, -ski, -owy.

Jeżeli chodzi o łączliwość semantyczną, to wydaje się, że jest ona nieograniczona, gdyż czasowniki te powstają od różnego rodzaju przymiotników, np. jakościowych, relacyjnych itd. Przymiotniki te mogą wskazywać na cechy fizyczne, psychiczne, abstrakcyjne i inne. Nowe derywaty są tworzone od przymiotników z negacją lub bez negacji, np. udrożnić - uniedrożnić, udostępnić - uniedostępnić, umożliwić - uniemożliwić, upodobnić - uniepodobnić, uprzytomnić - unieprzytomnić, uwolnić - uniewolnić, uzależnić - uniezależnić, uzdatnić - uniezdatnić i inne. Czasowniki utworzone od przymiotników z przedrostkiem nie- są często opatrzone kwalifikatorem "dawny" lub "przestarzały", np. uniewolnić, uniepodobnić, uniezdatnić. Nowe czasowniki tworzone są najczęściej od przymiotników, które nie mają przedrostka nie-.

Część czasowników, spośród nowo utworzonych, ma charakter potencjalny, doraźny, np. ubeatowić, udepresyjnić, ufamilijnić, ufrywolnić, uascetycznić, uhermetycznić.

Podobnie jak w czasownikach odrzeczownikowych występuje tu duża liczba terminów specjalnych, np. językoznawczych: ubezdźwięcznić, udźwięcznić, ugramatycznić, unosowić, usemantycznić, uśredniojęzykować itd. Wszystkie derywaty zarówno odrzeczownikowe, jak i odprzymiotnikowe są przechodnie.

W gwarach czasowniki odprzymiotnikowe z pref. u- w funkcji współformantu są nieliczne; częściej nowo tworzone derywaty motywowane są rzeczownikiem, np. utabaczyć, upunkcić, usuknić, uzapasić, ugardlić i inne.

Czasowniki z pref. w(e)-

1. Motywacja rzeczownikowa

Znaczenie: `włożenie, wprowadzenie, wniknięcie w to, co jest określone podstawą`:

Typ: w(e)- + -ić// -yc: wcielić (się), wczłowieczyć (wczłowieczać) `wcielić się w człowieka` Skub (Kras), wistoczyć indyw. `włączyć w istotę (czego), wkamienić poet. `ucieleśnić, wyobrazić w kamieniu`, wkoleić `wprowadzić wykolejone wagony z powrotem na szyny`, włonić `wprowadzić w łono`, wnaturzyć indyw. `wcielić, wprowadzić w naturę`, wniebić (się) (wniebiać się) `wniknąć modlitwą w niebo` Skub (T. Oliz), wpieśnić (wpieśniony) `wnieść pieśnią, w pieśni` Skub (T. Oliz), wręczyć `włożyć w rękę`, wskrzynić `włożyć w skrzynię` Skub (Słów), wtajemniczyć `wprowadzić w tajemnicę`, wtroczyć daw. `wwiązać w troki`, wtrumnąć indyw. `włożyć w trumnę` Skub (Słów), wewłaszczyc `wprowadzić we władanie; we włość`, wziemić (wziemiać) `włożyć w ziemię, tj. przen. zrealizować, ucieleśnić` Skub (Słów), wzwyczaić (wzwyczaić (się)) daw. `wprowadzić w zwyczaj` Dor, Warch.

Podobne znaczenie mają czasowniki, które pod względem formalnym można by uznać za derywaty odprzymiotnikowe, jednak ze względów semantycznych należy raczej dopatrywać się tu derywacji od rzeczownikowej z ucięciem suf. -ość, tworzącym nazwy właściwości. Za taką interpretacją przemawia - z jednej strony - semantyka pref. w- `wprowadzenie, wniknięcie w głąb czegoś` - z drugiej - duża wyrazistość i liczebność całego omawianego typu, w którym podstawami derywacyjnymi są rzeczowniki.

W opisany powyżej sposób utworzono, jak sądzę, następujące czasowniki: wcieleśnić indyw. `wprowadzić w cielesny kształt, w cielesność`, wprzyszląć `wprowadzić w przyszłości` Skub (Kras), wsmuklić: [...] o panno wsmuklona w krzesło wiszące. Gałcz P 31, wsmętnić (wsmętniony) `wprowadzić w smętny nastrój, w smętność` Skub (Kras), wtkliwić (wtkliwiać) `wprowadzić w tkliwy nastrój, w tkliwość`, Skub (Kras).

Znaczenie: `wprowadzenie, wniknięcie do wnętrza czegoś`:

Typ: w(e)- + -ić: wkroplic 'wprowadzić krople', wmyci daw. 'przenycając wprowadzić'; wcisnąć 'podstępnie, ukradkiem',

Inne znaczenia:

Typ: w(e)- + -(n)ić: wmięszczanic⁶⁹ 'powiedzieć jak mięszczanin' Miod 94, derywacja z ucięciem; wniechętnić 'powiedzieć z niechęcią, tj. wprowadzić niechęć do swojej wypowiedzi' Miod 94; może od wyrażenia przysłówkowego "powiedzieć niechętnie".

Gwary: vřemnic 'zbić kogo' Sycht.

Formacji z pref. w(e)- utworzonych od podstaw imiennych jest niewiele, są one jednak wyraziste pod względem słowotwórczo-semantycznym. Tworzą zwartą grupę czasowników, w których prefiks w(e)- pełni funkcję lokalną wskazując na ruch do środka, do wewnątrz czegoś. Wzorcem są czasowniki dewerbalne o tym samym znaczeniu, takie jak: wbić, wleźć, włożyć, wniknąć, wpaść, wprowadzić, wsadzić itd. Te czasowniki wzorcowe łączą się najczęściej z wyrażeniem przyimkowym (w, na, do) tworząc w ten sposób nowe ciągi słowotwórcze, np. wnaturzyć (wprowadzić w naturę, wskrzynić (włożyć w skrzynię, wtrumnić (włożyć do trumny, wziemić (włożyć w ziemię. Te niecodzienne i niebanalne konstrukcje zostały utworzone przede wszystkim przez poetów romantycznych (najczęściej J. Słowacki i Z. Krasiński) wykorzystujących funkcję lokalną pref. w(e)- i oryginalne zestawienia wyrazów.

We współczesnej polszczyźnie jest to typ nieproduktywny.

Czasowniki z pref. wy-

1. Motywacja rzeczownikowa

Znaczenie: 'nadanie kierunku z wewnątrz na zewnątrz, poza obręb czegoś':

Typ: wy- + -ić// -yć: wydrożyć daw. 'zboczyć, zejść z drogi', wykoleić (się) 'wyskoczyć z szyn, tj. z kolei, kolein', wy-

⁶⁹ W takiej formie fonetycznej cytuje ten czasownik J. M i o d e k, por. Syntetyczne konstrukcje leksykalne w języku polskim, Wrocław 1976.

łonić (się), wynaczyć (wynaczenie, wynaczyniony) `wylać krew z naczyń krwionośnych', wysiedlić (się), wyświetlić (się).

Typ: wy- + -ować: wygawrować łow. `wyjść z gawry', wyokrętować (się) morsk. `wyrzucić z okrętu, wysadzić na ląd', wywagownikować rzad. `wyładować z wagonu'.

Gwary: vypasportovať (sę) `wyprowadzić się', `wygonić, wygnać' Szymcz.

Znaczenie: `pozbawienie, wydzielenie tego, na co wskazuje podstawa':

Typ: wy- + -(n)ić// -yć: wychwascić `wyrwać chwasty', wyjarzmieć daw. `uwolnić z jarzma', wyjuszyc (się) daw. dziś rzad. `pozbawić juchy, wytoczyć juchę', wykrwić daw. Dor, Karł, wyksiężyc (się) `wyłączyć księdza ze stanu duchownego', wylesić `pozbawić teren lasu', wyludnić `pozbawić ludzi', wyluskwieć daw. `pozbawić łuskiew', wymóždzyć med. `usunąć mózg', wynaturzyć (się), wyojczyźnić (się), wypierzyć (się) Dor, Karł, wyrybić rzad., wyskorupić (się) rzad., wyłaszczyć, wywnętrzyć (się) `wyjąć, otworzyć wnętrze' Dor, Karł (genetycznie od przysłowka: `wyjąć z wnętrza'), wyziarnić.

Gwary: věflaččec `pozbawić wnętrzości, tj. flaków' Sycht, wyobrożyć (psa) `zdjąć obrożę' Karł, věpapušec `wyjąć pępuch' Sycht.

Typ: wy- + -ać: wykiełznać//wykiełzać Dor, Karł, wypętać (się), wysupłać (się).

Typ: wy- + -ować: wykwitować `pozbawić kogo własności, tj. kwitu', wypestkować (jabłka) Miod 132, wyskrzynkować `wyjąć skrzynkę z telewizora' Miod 33.

Wszystkie czasowniki są przechodnie.

Typ: wy- + -(ni)eć: wyludnić `zostać pozbawionym ludzi, ludności'; strukturalnie od przymiotnika ludny, natomiast motywacja semantyczna wskazuje na związek z rzeczownikiem; wypotnieć daw. `wypłynąć z potem, w postaci potu'.

Czasowniki te są nieprzechodnie.

Większość derywatów wskazuje równocześnie na kierunek z wewnątrz na zewnątrz, poza obręb czegoś, gdyż znaczenie to tkwi w konotującym podstawie derywacji czasownika wzorcowym: wyjąć, wyzuć, wydzielić, np. wyjąć skrzynkę > wyskrzynkować, wyjąć pestki > wypestkować, wydzielić ziarno > wyziarnić itd.

Znaczenie: 'wyłożenie, wysłanie, wyperfumowanie tym, co jest określone podstawą':

Typ: wy- + -ić// -yć: wydywanic (wydywaniony) 'wyłożyć dywanem', wyglinić indyw. 'wylepić gliną', wygwieździć (się) 'pokryć gwiazdami', wy jardleić: Dygat wy jardlejony zdąża gdzieś [...]. Konw K 107 (od nazwy firmy "Yardley"), wymarmurzyć.

Gwary: wymulić 'pokryć mułem' Plut.

Typ: wy- + -awić: wyrdzawić rzad. 'pokryć rdzą'.

Typ: wy- + -owić: wywarsowić 'wyperfumować się Warszem' zasłysz.

Typ: wy- + -ować: wyfiokować indyw. 'wyperfumować', wymateracować daw. 'wyłożyć materacami', wy piżmować 'wyperfumować', wy płytować 'wyłożyć płytami' Miod 33, wy poduszkować: Widzi się mieszkania, w których [...] wszystko jest udywanione i wy poduszkowane. Witk N 172, wy parkietować (pokój) zasłysz., wy posadzkować daw. 'wyłożyć posadzką'.

Czasowników, w których zamiast nazwy narzędzia występuje nazwa materii pomocniczej, jest niewiele i mają one najczęściej charakter indywidualny. Są to czasowniki utworzone okazjonalnie na wzór istniejących wzorców, np. wyperfumować dla derywatów wy jardleić, wywarsowić, wyfiokować, wy piżmować; wysłać, wyłożyć dla derywatów wy parkietować, wy poduszkować, wydywanic i innych.

Znaczenie: 'ubranie, wystrojenie, zaopatrzenie w co':

Typ: wy- + -ić// -yć: wyfioczyć pot., wyfraczyć: [...] o kochach przedzierzających się w wyfraczonego fircyka. Now D 24, wy obroczyć daw. 'zaopatrzyć w obrok'.

Typ: wy- + -ować: wybreczysować (wybreczysowany) (!) 'ubrany w bryczesy' Skub (Mick), wycylindrować (wycylindrowany) rzad. żart. Dor, wydołeczковать (wydołeczkowy) Miod 98, wyfalbanować przestarz., wyfiokować (się) pot., wyfiszbinać żart., wyfrakować przestarz., wygorsetować rzad., wyguzikować (wyguzikowany) indyw., wy kamaszować (wy kamaszowany) przestarz., wykoronkować rzad., wylokować (się) przestarz., wy monoklować Miod 92, wyorderować (się) rzad., wyperukować rzad.

Czasowniki te mają charakter żartobliwy lub nawet ironiczny. Są to formacje indywidualne o charakterze okazjonalnym.

Znaczenie: 'uczynienie tym lub podobnym do tego, na co wskazuje podstawa':

Typ: wy- + -ić//-yć: wyanielić (się) książk. podn. 'uczynić podobnym do anioła', wyameryczyć 'wyjść na Amerykankę' Wilcz 136, wybóstwić Skub (Kras), wyjaszczurzyć 'wytrzeszczyć oczy jak jaszczur' Skub (Słow), wyksiężyć (się) daw. 'wyświęcić na księdza', wymajstrzyć rzad. 'wykonać jak majster', wyrafaelić 'uczynić podobnym do stylu Rafaela' Miod 92, wyraczyć (oczy) gw., wyrzepić (oczy) Dor, Karł.

Gwary: wymisić 'wykastrować, wywałaszyc, czyniąc jakby mni-chem' Karł.

Typ: wy- + -ować: wyarcydziełować 'wyjść na arcydzieło' Skub (Kras), wybrązować iron. 'nadać czemu charakter brązu, tj. wzniosłości', wywałować 'wyliczyć, zrobić tak jak A. Wat.' Jastrz (Irzyk).

Przekształcając te czasowniki otrzymujemy zwrot porównawczy, często o charakterze metaforycznym: 'uczynić takim jak' lub 'zrobić, wykonać tak jak', np. wymajstrzyć 'wykonać tak jak majster', wyjaszczurzyć (oczy) 'wytrzeszczyć tak jak jaszczur'. Są to formacje indywidualne o charakterze okazjonalnym.

Znaczenie: 'wykonanie, zrobienie czegoś za pomocą, przy użyciu tego, na co wskazuje podstawa':

Typ: wy- + -ić//-yć: wycyrklić daw. 'wykreślić za pomocą cyrkla', wydzwięczyć daw. rzad. 'wyrazić co za pomocą dźwięku', wyjęzyczyć (się) pot. 'wyrazić co za pomocą języka' Dor 'wygadać się' Karł, wykopcić rzad. 'wrysować kopciem', wy kudlić rzad. 'wytargać za kudły' Dor, Karł, wykursywić środ. 'wyróżnić w tekście za pomocą kursywy', wylodzić (wylodzony) 'wyjałowić przez lód', wymamczyć rzad. 'wykarmić będąc mamką', wypleśnić (wypleśniać) indyw. 'wyrazić co pieśnią', wypromienić daw. 'oświetlić promieniami', wysłowić (się) 'wyrazić co słowami' Dor, Karł, wytyczyć 'wyznaczyć tykami' Dor, Karł.

Gwary: wycabanić 'zwymyślać od cabanów' Karł, por. caban 'człowiek niezgrabny, cap', wygałganić 'zwymyślać od gałganów' Karł.

Typ: wy- + -ować: wybambusować indyw. 'wycwiczyć bambusem', wycyrklować 'wyznaczyć cyrklem', wykadrować film 'umieścić w

kadrze', wykołkować, wyliniować rzad. 'wyznaczyć za pomocą linii', wymłotkować rzad. 'wytluc młotkiem', wynawiasować 'wyodrębnić nawiasem' zasłysz., wypalikować 'wytyczyć palikami', wy-
pałować 'wybić pałą' Karł., wypląstkować sport. 'wybić pięścią piłkę', wypointować rzad. 'wyróżnić pointą', wyszlakować daw. 'wykryć dzięki szlakom, tj. śladom', wyszczegółować daw.

Typ: wy- + -ać: wykuć posp. 'wytargać za kudły, tj. włosy'.

Wszystkie wymienione czasowniki są przechodnie.

Znaczenie: 'wyznaczenie, wytworzenie tego, co określa podstawa':

Typ: wy- + -ować: wymiarować środ. 'ustalić miarę czego', wypośrodkować 'wyznaczyć pośrodek, środek czego', wyosiłować 'wyznaczyć oś', wyskalować techn. 'wyznaczyć skalę', wytrasować 'wytyczyć trasę'.

Znaczenie: 'wydobycie, uzyskanie, osiągnięcie czego':

Typ: wy- + -ić: wycwanić posp. 'wydobyć, uzyskać cwaniactwem', wymanić 'wyciągnąć' mańką, tj. lewą ręką' Dor, Karł., por. zażyć z mańki; wyniewolić daw. 'wymusić niewolą', wytumanić przestarz. 'wydobyć tumaniąc' Dor, Karł.

Typ: wy- + -ać: wyklamać 'wydobyć kłamstwem', wyklaniać rzad. 'osiągnąć co ukłonami'.

Typ: wy- + -ować.

Gwary: wyklamkować 'wystarać się o co namolnymi prośbami' Karł., wykolendować 'uzyskać pewną sumę pieniędzy przez kolędowanie' Karł.

Czasowniki te powstały na wzór dewerbatywów: wydobyć, wychodzić, wyprosić.

Inne znaczenia:

Typ: wy- + -(n)ić// -yć: wybrzusić (się), wykabłączyć Miod 92, wymulić 'wypłukać co w postaci mułu', wyszczególnić 'wyliczyć wymieniając szczegóły', wywzajemnić 'odpłacić wzajemnością', wyzębić przestarz. 'wyciąć w zęby', wyzwierciedlić indyw. 'uczynić gładkim jak zwierciadło'.

Być może czasownik wywzajemnić powstał w wyniku wymiany prefiksu od(e)- w derywacie odwzajemnić.

Gwary: vēkeļbasēc 'sprawić lanie' Sycht, wymodzić 'wymyślić coś dla mody' Cyr 44, wyrybić (kosę) 'wykrzywić kosę jak pletwy ryby' Cyr 44, wyskórzyć 'zrobić na złość, dokuczyc' Zar, wystęgnić MAGP m. 523.

Typ: wy- + -ać: wykpać daw. 'wyzwać od kpów'.

Typ: wy- + -ować: wykonceptować//wykonczytować 'wymyślić koncept', wykolegować (się) 'oszukać': Nie damy się nikomu wykolegować zasłysz., Ale mnie wykolegowałeś. zasłysz., wyportkować 'wykantować, oszukać': Tak cię wyportkują, że dostaniesz niższą stawkę. zasłysz., wyzerować (formację) in.

Gwary: vēmōnovac 'wymienić po imieniu, tj. mionie' Sycht, wykrukować 'wyśmiać kogoś' Karł, wyodłogować 'zostawić pole na kilka lat odłogiem' Karł, vēuškovac i vēušovac 'spoliczkować' Sycht, strukturalnie: 'wybić po uszach', wywekslować 'wymienić pieniądze' Plut.

Wymienione czasowniki są przechodnie.

Typ: wy- + -eć: wykopcieć indyw. 'zżółknąć od dymu, zrobić się takim jak kopeć; czasownik nieprzechodni.

2. Motywacja przymiotnikowa

Znaczenie: 'uczynienie lub stanie się takim jak podstawa':

Typ: wy- + -ić//-yć: wyaksamitnić, wyblękitnić rzad., wycieńczyć (się) Dor, Karł, wycieplić indyw. 'uczynić ciepłym', wyciszyć, wyczulić (się), wydalić (się), 'wyrzucić, usunąć daleko', wydelikatnić, wydlużyć (się) Dor, Szymcz, wydobrzyć Dor, Karł, wydorościć (wydoroślać) rzad., wygrzecznić daw., wyjaskrawić (się), wyjaśnić (się), wykolorować: [...] do ła się jeszcze wyserdaczy, wyportczy i wykolorowi (o pogodzie). Wańk Z 160, wymodnić Miod 33, wyoblić techn., wyodrębnić (się) 'uczynić odrębnym', wyogromnić (się) rzad., wyolbrzymić (się), wyosobnić, wypełnić (się), wyplęknąć (się), wypotęźnić Skub (Kras), wypróżnić (się) Dor, Sycht, wysłonecznić (się), wysmuklić, wysubtelnić (się), wysycić (się), wyszlachetnić, wysztywnić (się), wyślepić, wyślicznić iron., wyświeżyć (się), wyświątecznić (się), wywyższyć (się) Dor, Karł, wyzgrabnić.

W wyniku derywacji z ucięciem -n- powstały czasowniki: wy-

delikacić, wyjawić `uczynić jawnym (jawnie)`, wyosobić (się), wypogodzić (się), wyswobodzić (się).

Wymienione czasowniki są przechodnie.

Typ: wy- + -(ni)eć: wydostojnić Miod 134, wygrzecznąć Dor, `wyprzystojnić` Karł, wykułturnić: Festiwal opolski wyeleganciał i wykułturniał. Kar 31 VII 1977, wymłodnić rzad., wypogodnić, wyporządnąć, wyprzejrzyścić Miod 97, wypryzwoić rzad., wysolidnić: [...] prasa olsztyńska z pewnością od razu by wysolidniała. Kar 5/1977, wyspokojnić rzad., wysubtelnić, wyślicznić rzad., wyśpiewnić daw., wyzgrabnić, wyzimnić rzad.

W wyniku derywacji z ucięciem powstały czasowniki wydelikacić i wyelegancić: Festiwal opolski wyeleganciał. Karł 31 VII 1977. Możliwa jest także rzeczownikowa interpretacja tych derywatów.

Wszystkie czasowniki są nieprzechodnie.

Wymienione formacje (typ: wy- + -(ni)eć) mają, według mnie, formant rozdzielony, gdyż ich prostych odpowiedników (bez wy-) nie notują słowniki języka polskiego, chociaż czasowniki takie mogą istnieć, przynajmniej potencjalnie.

Znaczenie: `pozbawienie, utracenie cechy określonej podstawą

Typ: wy- + -ić: wyludować `pozbawić cech ludowych`, wynarodować `pozbawić cech narodowych`.

3. Motywacja innymi częściami mowy

Typ: wy- + -ić// -yć: wyprzedzić (się), wyźródłować `wyjaśnić źródłowo`: [...] wyźródłowi i używotni język. Leśm U 92.

Gwary: věnović `wynaleźć, odkryć na nowo` Sycht.

Typ: wy- + -ować: wygwałtować rzad. `wymusić gwałtem; wysztorcować rzad. `wysunąć sztorcem, na sztorc`.

Typ: wy- + -ać: wygalować (się) `wystroić się galowo`.

Czasowniki z formantem rozdzielonym, w których jednym z elementów tworzących derywat jest prefiks wy-, są w języku polskim starym typem derywacyjnym, współcześnie nadal produktywnym zarówno w połączeniu z pniami rzeczownikowymi, jak i przymiotnikowymi.

Szczególnie dużą ilością przykładów charakteryzowały się grupy, w których pref. wy- wnosił następujące znaczenia:

- a) `pozbawić, wyzuć z czego, wydzielić co': wyjądrzyć, wylesić, wyojczyźnić, wyrybić i inne;
- b) `wykonać, zrobić coś za pomocą, przy użyciu tego, na co wskazuje podstawa: wykursywić, wypieśnić, wycyrklić, wykadrować, wymłotkować;
- c) `ubrać, wystroić się w co': wyfraczyć, wycylindrować, wyguzikować, wyperukować.

W formacjach odprzymiotnikowych pref. wy- komunikuje najczęściej o nabyciu jakiejś cechy lub dokonaniu się jakiegoś stanu: wyaksamitnić, wygrzecznić, wyogromnić, wyporządnąć, wysubtelnić, wysztymić, wyślicznić itd.

Należy też zwrócić uwagę na to, że znaczenia, jakie wnosi pref. wy- do derywatów prefiksально-sufiksalnych, są takie same, jak w czasownikach utworzonych drogą tylko samej prefiksacji. Sufiksami, które występują jednocześnie z wy-, są najczęściej -ić, -ować (rzadko -eć) przy pniach rzeczownikowych, oraz -ić i -eć przy pniach przymiotnikowych. Derywaty odrzeczownikowe są najczęściej przechodnie (nieprzechodnie tylko sporadycznie), natomiast derywaty odprzymiotnikowe są bądź przechodnie (z suf. -ić// -yć), bądź nieprzechodnie (z suf. -eć).

Przedrostek wy- był często wykorzystywany przez poetów i pisarzy różnych epok do tworzenia neologizmów, np. wybreczysować, wycylindrować, wydywanąć, wyfiółkować, wyguzikować, wyglinić, wyjąrdleić, wyjaszczurzyć, wymonoklować, wypieśnić, wyprzejrzyścić, wyrafaelić, wywatować (od Wata), wyźródłować itd. Z drugiej strony - znaczna część czasowników z wy- należy do słownictwa przestarzałego lub dawnego, np. wydrożyć, wyfalbankować, wyjarznić, wyjuszyć, wykrwić, wyksiężyć, wylokować, wyłuskwić, wymarmurzyć, wymateracować, wyojczyźnić, wyposadzkować, wyszlakować `wykryć dzięki pewnym śladom' i inne.

Produktywność wy- daje się zauważyć szczególnie w języku potocznym, np. wyelegancić, wydostojnić, wykołegować, wykulturnić, wymodnić, wypestkować, wypłytować (podłogę), wyparkietować (pokój), wyskrzynkować (telewizor), wysolidnić, a także w słownictwie specjalnym, np. wygawrować, wykursywić, wymóżdżyć, wyokrętować, wypiastkować, wyskalować itd.

Również w gwarach pojawiają się czasowniki prefiksalnie-sufiksalne z pref. wy-, których nie ma w języku ogólnopolskim, np. wyflaczyć, wypepuszyć, wymodzić, wyuszkować i inne.

Czasowniki z pref. wz-

W funkcji współformantu prefiks wz- występuje zupełnie sporadycznie, np. wznowiąć; czasownik utworzony od przymiotnika nowy.

Czasowniki z pref. za-

1. Motywacja rzeczownikowa

Znaczenie: 'zapełnienie, zanieczyszczenie, zarażenie tym, co jest określone podstawą':

Typ: za- + -(n)ić// -yć: zabiurokracić (stosunki) 'zapełnić biurokracją' Miod 132, zaciźbić rzad. 'zapełnić ciźbą', zadzumić: [...] będziesz unikał jak ten zadzumiony pani swej małżonki. Now D 38; zaflegmić 'zapełnić flegmą', zagłonić (zagłoniony staw) Miod 34; zagoryczyć rzad. 'zaprawić goryczą', zagracić Dor, Karł, zagrzułńczyć zasłysz., zagrzybić 'zarażić grzybem', zajagliczyć (zajagliczony) rzad., zakompleksić (się), zaleszczyć 'zapełnić, zarybić leszczami' Rad. 17 II 1981, zaludnić 'zapełnić ludźmi', zamuszyć 'zabrudzić przez muchy', zapaździerzyć (zapaździerzenie), zapchlić, zapędraczyć Miod 33, zapluskwić, zaplemnić 'wprowadzić plemnię', zapowietrzyć, zarobaczyć med. 'zakazić pasożytami', zarybić, zarzęsić (się): [...] staw zarzęsiony, zgniła trawa. Tuw K 16, Sycht, zasłowiczyć (gaj) Miod 33, zasnobić (zasnobiiony) indyw. 'zarażony, dotknięty snobizmem', zaszczurzyć Dor, Sycht, zasniecić roln. 'zarażić zboże śniecią', zaświetlić (błone fotograficzną) 'zapełnić światłem, tj. prześwietlić', zawilgocić, zawodnić rzad. 'zapełnić wodą', zawończyć (zboże), zawonąć rzad. 'napełnić wonią', zawszyć Dor, Karł, zażabić: [...] widzę wewnątrz siebie swoje dzieciństwo [...] spychane w zażabiony staw. Now D 50.

Gwary: zabopcyć 'zabrudzić suchym łajnem' Szymcz, zalężć 'zaludnić' Sycht, zapużęc 'zapełnić, zanieczyścić pugami' Sycht (od puga 'kleszcz owczy'), zaślęxcęc 'zalać ślęxtą' Sycht (od ślęxta 'płynna potrawa dla prosiąt, najczęściej z mleka...').

Typ: za- + -ywić: zarobaczywić 'zapuścić gdzie robaki'; strukturalnie: 'uczynić robaczywym'.

Typ: za- + -awić: zawszawić rzad. 'zawszyć' Dor, Szymcz.

Typ: za- + -ać: zawajdać: Żeromski zawajdany [...] Miod 98; od nazwiska reżysera - Wajda.

Typ: za- + -ować: zafenolować rzad. 'zanieczyścić fenolem', zafleczerować (ząb) 'zapełnić ząb fleczerem' Miod 33, zakomplementować (zakomplementowany) 'zarzucić komplementami' Miod 34.

Gwary: zarekovac (staw, rzekę) 'zapełnić rakami hodowlanymi' Sycht.

Typ: za- + -izować: zachemizować Miod 34.

Wszystkie czasowniki są przechodnie.

Znaczenie: 'zakrycie, zalanie, zasypanie, zasadzenie czymś znacznej powierzchni':

Typ: za- + -ić// -yć: zabliźnić 'zasklepić bliznę, pokryć bliznami', zabluszczyc rzad. 'zarosnąć bluszczem', zabłocić, zachwaścić, zacnić 'zakryć ęną', zadarnić, zadrzewić, zajuszyc 'zalać juchą', zakrzaczyć rzad. zakrzewić, zakwiecić daw., zalesić, zaliścić Miod 92, zalodzić (zalodzenie), zamaczyć przestarz., zamaścić Klek, zamglić (się), zamszyć roln. 'zarosnąć mchem', zamulić, zaniwić indyw. 'pokryć niwą', zaoksykorcić 'zasmarować oksykortem' Miod 33, zaoliwić techn. 'zalać, zanieczyścić oliwą', zaołować (lufę), zapajęczyć⁷⁰ rzad. 'pokryć pajęczyną', zaperzyć roln. 'zachwaścić perzem' Dor, Szymcz, zapiaszczyć, zapniaczyć 'pokryć pniakami' Miod 33, zaryżyć (zaryżony) Miod 98, zasadzić 'pokryć sadzą' Miod 33, zaskorupić, zasłomić 'pokryć słomą' Klek, zaśniedzić 'zakryć śniedzią', zatabaczyć, zatrawić (się) 'zarosnąć trawą' Miod 33, Karł, zatorfić geogr., zatumanić rzad. 'zasłonić, zamglić' Dor, Karł, zażywić rzad.

Gwary: zalępic 'zasadzić dużo lip' Sycht, zamarxvlic (ogró-

⁷⁰ Por. znaczenie tego czasownika w gwarach: 'zapleść; szczególnie zagrodzić płotem'; Dor Cyr Karł.

dek) `zasiać marchew` Sycht, zaolścić `zadrzewić olszyną` Sycht, zapażłać `zachwasić pole` Sycht; por. pażłać `chwast perz`.

Typ: za- + -ować: zadachować `pokryć dachem` Miod 33, zadarniować rzad. `pokryć darnią`, zagruzować `zasypać gruzem`, zaklepkować `zakryć klepkami` Miod 48, zakopcować (warzywa) `zakryć kopcem`, zakołcować `pokryć kołcami` Miod 33, zaksiążkować `zapełnić książkami` Miod 132, zazygzakować Miod 94.

Typ: za- + -awić: zamglawić (zamglawiać) leśn. `rozpylić w postaci mgły`; znaczenie strukturalne `zakryć mgłą`.

Wszystkie czasowniki są przechodnie.

Znaczenie: `zaopatrzenie, ubranie w co, założenie czego`:

Typ: za- + -ować: zabedekerować `zaopatrzyć w bedekery` Miod 92, zabiletować `zaopatrzyć kogo w bilet`, zakapturować daw., zakombajnować Miod 33, zamaszynować (zamaszynowanie) Dor K II/158, zaprotezować in.

Witold Doroszewski⁷¹ ocenia czasowniki zabiletować i zamaszynować jako rażące.

Gwary: zabasztować `zaopatrzyć brzeg np. rzeki w baszty, tj. tamy`. Karł, zafirankować `założyć firankę, zasłonić firanką` MAGP m. 398.

Typ: za- + -ić// -yć: zakapturzyć `założyć kaptur`, zaklipić `zaopatrzyć w klipsy`, zaobroczyć Miod 33, Cyr 44.

Gwary: zadnić (beczkę) `zaopatrzyć dnem` Karł, zajazić (rzekę) Cyr 44.

Wszystkie czasowniki są przechodnie.

Znaczenie: `wykonanie, zrobienie czegoś za pomocą, przy użyciu tego, na co wskazuje podstawa`:

Typ: za- + -ić// -yć: zahaczyć `zaczepić hakiem`, `zamknąć na hak`, zakluczyć⁷² `zamknąć na klucz` Miod 94, Cyr 44, zakobylić hist. `zagrozić kobylicą`, zakolić daw. `zamknąć kołem`, zakotwiczyć `zaczepić kotwicę`, zakotwić bud. `przymocować za po-

⁷¹ Doroszewski, O kulturę słowa..., t. II, s. 156, 153.

⁷² Wydaje się, że czasownik ten powstał bez udziału języka rosyjskiego. Dane geografii lingwistycznej wyrazu (por. MAGP m. 133) nasuwają jednak podejrzenie o możliwości wpływu języka niemieckiego.

mocą kotew', zalufić 'strzelić lufę na bramkę': ale zalufił!
 Miod 33, zamotyczyć środ. 'zakopać motyką', zaoczyć 'zauważyć
 oczyma' Leśm N 43, zapętlić 'zawiązać na pętłę', zasuplić (się)
 indyw. Dor, zaszyplic (się) Maciej, zaszpilić daw. 'zapiąć szpil-
 ką' Dor, Karł, zawęzlić rzad. 'zawiązać na węzeł', zazębić 'za-
 czepić zębami'.

Gwary: zadrewnić 'zatkać dziurę drewnem' Sycht, zagożyć
 'zagłębić gwóźdź w kopyto końskie' Szymcz, zaknykcic 'zadusić
 knykiem' Karł, zakrapic 'zamknąć drzwi za pomocą krapki' Sycht,
 por. krapa 'kłpcek do zamykania furtki', zapłocęc 'zagrozić
 płotem' Sycht, zapajęczyć 'zagrozić płotem' Karł, zařemnić 'za-
 wliżać rzemieniem' Sycht, zaskoblęc 'zamknąć drzwi na skobel'
 Sycht.

Typ: za- + -ować: zaćwiekować daw. 'zabić, zamocować ćwie-
 kiem', zaharpunować środ. 'zabić harpunem', zaiksować 'zakreś-
 lić przez "iks"' Miod 34, zakłódkować 'zamknąć' Miod 34, MAGP m.
 133, zakołkować 'zatkać kołkiem', zakordonować 'zagrozić kor-
 donem', zaprzedkować wojsk. 'założyć przodek do działa...', za-
 skoblować rzad. 'zamknąć na skobel', zaszufladkować 'zali-
 czyć...', zaszeregować.

Gwary: zaklasować 'zaliczyć do odpowiedniej klasy' Szymcz,
zakluczować MAPG m. 133, zakłótować 'zamknąć na kłódkę' MAGP m.
 133, por. też zakłódkować, zawązłowac 'zawiązać na węzeł' Sycht.

Typ: za- + -ać: zakciukać 'zamęczyć wytykając kciukiem' Kar
 31 VII 1977: Zakciukali - już nie mam siły, zapętać 'zaplątać
 na pęta' Dor, Karł, zasuplić.

Typ: za- + -nąć.

Gwary: zahaknąć 'zawiesić na haku', 'zamknąć' Karł.

W niektórych czasownikach mamy znaczenie: 'połączenie w jed-
 ną całość, umocowanie tego połączenia' antonimiczne do znacza-
 nia: 'oddzielenie, odcepienie czegoś (lub od czegoś)', które
 wnosi prefiks od(e)-, por. zahaczyć - odhaczyć, zakotwiczyć - od-
 kotwiczyć, zasuplić - odsuplić, zakołkować - odkołkować, za-
 przedkować - odprzedkować i inne. Czasownikiem wzorcowym jest
zaczeplić.

Wszystkie czasowniki są przechodnie.

Znaczenie: 'uczynienie takim jak lub tak, jak na to wskazuje
 podstawa; przejawienie właściwości tkwiących w podstawie':

Typ: za- + -ić//-yć: zagabnić `zamienić w bagno; uczynić bagnem', zaiwnić `zrobić coś z zapałem, tj. tak jak "Iwan" Dor, w gwarach: `zadłużyć się' Karł, zakamienić przestarz. `uczynić takim jak kamień', zapromienić `zajaśnić jak promień', zartęcić `zabłyszczeć jak rtęć' Miod 94, zasepić (się) `zachmurzyć się jak sęp', zaskalić rzad. `uczynić twardym jak skała', zastalić przestarz. `zahartować jak stal', zaślimaczyć `zamoczyć, zamazać jak ślimak`.

Gwary: zagiździć `zachwasić ziemię uprawną', por. gizda przezwisko Cygana' Plut, zakiębsić `zachwasić ziemię uprawną' Plut, zamikicić `skłamać jak Mikita, tj. kozioł' Karł.

Typ: za- + -ać.

Gwary: zaborsukać//zaborciuchać `zabrudzić, uczynić podobnym do borsuka' Cyr 43.

Wszystkie czasowniki są przechodnie.

Typ: za- + -eć: zaświetleć daw. `zajaśnić światłem`.

Typ: za- + -owieć: zabrylantowieć indyw. `załśnić jak brylant`.

Dwa ostatnie czasowniki są nieprzechodnie.

Znaczenie: `uwydatnienie początku czynności, która trwa jakiś czas; zapoczątkowanie jej`:

Typ: za- + -ić//-yć: zachęcić `zapoczątkować chęci', zafajczyć `zacząć palić fajkę' Miod 132, zapieśnić Skub (Was), zawalczyć `zatańczyć walca' zaślysz., zawstąpić `zacząć wstęp, od wstępu' Miod 33.

Typ: za- + -ować: zaantyfonować `zacząć odmawiać antyfonę' Miod 92, zakaprysować `zacząć stroić kaprysy', zapoczątkować Dor, Szymcz.

Trudności interpretacyjne sprawiają czasowniki zanieprzyjaźnić (zanieprzyjaźniony), zaniemówić, zaniewidzieć, w których prefiks za- wskazuje na inchoatywność, tj. tak jak w czasownikach wymienionych wyżej, a których powstanie można tłumaczyć dwójako: zacząć nieprzyjaźnić > zanieprzyjaźnić, zacząć być niemową > zaniemówić, zacząć być niewidomym > zaniewidzieć; mogą to jednak być także derywaty utworzone tylko drogą prefiksacji za + nie + przyjaźnić, za + nie + mówić, za + nie + widzieć.

Znaczenie: `zamknięcie, umieszczenie, schowanie wewnątrz tego, co jest określone podstawą`:

Typ: za- + -ować: zabarkować rzad. `załadować na barkę, umieścić na barce`, zabunkrować techn. `zamknąć w bunkrze`, zadziennikować `napisać w dzienniku`, pot. Miod 34, zahangarować środ., zakajutować `zamknąć w kajucie` Miod 92, zaokrętować `zapisać marynarza na listę załogi statku`, zapudłować `zamknąć w pudle, tj. w więzieniu`, Miod 134, zapułapkováć `założyć pułapkę` in., zapuszkować spoż. `zamknąć w puszcze`, zarubrykować środ. `wpisać do rubryki`, zawagonować `załadować do wagonów`.

Typ: za- + -ić// -yć: zakaszubić (się), zakleszczyć techn. `zamknąć jak w kleszczach`, zapudlić `zamknąć w pudle, tj. w więzieniu` in.

Wszystkie czasowniki są przechodnie.

Znaczenie: `wskazanie na to, że czynność odbywa się w kierunku obszaru, który jest znacznie oddalony`:

Typ: za- + -ić: zaczeluścić (się) daw. `zaprzepaścić`; strukturalnie: `zagubić się w czeluści`, zagłębić (się), zaprzepaścić `doprowadzić do zguby` Dor, Karł; strukturalnie: wpaść w przepaść.

Znaczenie prefiksu za-, które symbolicznie można by określić `daleko, głęboko`, jest szczególnie silnie egzemplifikowane przykładami z XVIII w. (i wcześniejszymi)⁷³; współcześnie jednak jest to typ nieproduktywny.

Inne znaczenia:

Typ: za- + -ować: zaaferować `zainteresować, zająć się aferą` Wydrz U 338, zabonować `zapisać bon` Miod 33, zabytować `stworzyć byt` Miod 92, zaniedzielować `zabarwić niedzielą`: Poniedziałek ma cieplejsze zabarwienie jest zaniedzielowany [...]. Białośz Sz 134, zaoctować (zaocтовanie) `zamienić w ocet, tj. skwaśnić`, zaresorować `zanudzić rozmową o resorach`: Myśmy już tak wszystkich zaresorowali, że lepiej skończmy z tym tematem. Tel 6 II 1980, zarobinsonować Miod 33, zaspirytusować Miod 33, zaprzychodować księg. `zapisać co po stronie przychodu; zaksię-

⁷³ K r u p i a n k a, Czasowniki z przedrostkami przestrzennymi..., s. 66-69.

gować jako przychód', zaustępować 'założyć ustępy' Miod 33, zausterkować Miod 33.

Typ: za- + -ić//-yć: zabombić Miod 33, zacielić 'zapłodnić samicę...', zadłużyć (się) 'zaciągnąć długi', Dor, Karł, zagar-dlić 'zadusić ściskając gardło': Bezpośrednią przyczyną śmierci [...] było zadławienie przez zagarwienie. in. Cyr 44, Karł, zągłowić techn. 'uformować koniec nitu w kształt główki', zakinić (zakiniiony) 'zaczarować kinem': Wychodzisz zatumaniony, zasnuty, zakiniiony [...]. Gałcz P 190, zakroplic 'zapuścić krople', zamanić 'zażyć z mańki' Miod 97, zaskórzyć 'zająć za skórę' Miod 97, 'zasłużyć sobie na karę' Sycht, Karł, zaszczenić 'zapłodnić samicę...', zateatrzyć (zateatrzony) 'zaczarować teatrem' Miod 34, zawłaszczyc praw. 'zająć na własność'.

Gwary: zakapocić (sę) 'prześcignąć, pokonać kogo, np. przy pracy', 'zawstydzić' Szymcz, zapewne od kapota w specyficznym znaczeniu; zaognić (są) 'ulec zaostreniu' 'zaczerwienić' się' Sycht, zasłowić 'zaręczyć słowem' Karł, zaspokojic 'zapewnić spokój' Sycht, zarzeszyć 'zawiązać związek' Karł.

Typ: za- + -eć: zawiośnić indyw. 'zapachnieć wlosną'.

Wymienione wyżej czasowniki mają indywidualne znaczenie, często trudne do ustalenia ze względu na brak kontekstu, np. zaspirytusować może znaczyć 'zasmarować, zapędzlować ranę spirytusem' lub 'zapić się spirytusem' itd., zausterkować 'zauważyć usterkę' lub 'zapisać coś jako usterkę' itd. Dokładne znaczenie nowej formacji zależy przede wszystkim od znaczenia czasownika wzorcowego, bez jego znajomości trudno niejednokrotnie przewidzieć znaczenie derywatu, por. zaresorować to nie 'założyć, zaopatrzyć w resory' por. zamaszynować, zaprotezować, lecz 'zanudzić rozmową o resorach'; zagardzić to nie, jak oczekiwaliśmy, 'zachorować na gardło', por. zagrypić, zakatarzyć (się), tylko 'zadusić zaciągając pętlę na gardle'.

Większość derywatów odrzeczownikowych stanowią czasowniki przechodnie. Formacje nieprzechodnie są bardzo rzadkie, np. zawświetleć, zabrylantowieć, zawiośnić i inne.

2. Motywacja przymiotnikowa

Znaczenie: 'uczynienie lub stanie się takim jak podstawa':

Typ: za- + -ić// -yć: zabiaławić 'uczynić białawym' Kaw W 166, zabłękitnić rzad., zaciszyć, zadawnić daw., zadomowić, zadowolnić przestarz. i zadowolić (się) 'zaspokoić', strukturalnie 'uczynić dowolnym, tj. zależnym tylko od swojej woli' (formacja dezintegralna), zagiłuszyć Dor, Górn, zamatowić Kaw W 166, zanędznić 'zamorzyć czyniąc nędznym' daw., zaniebieścić, załatwić Dor, Szymcz, zanieczyścić Dor, Szymcz, zaoblić (zaoblenie) środ. 'zaokrąglić', zaokrąglić Dor, Karł, zapełnić (się), zapewnić, zapłodnić Dor, Karł, zaślepić Dor, Karł, zaśmielić daw. 'uczynić śmiałym', zatwardzić, zawiadomić, zawierzytelnić przestarz. 'uwierzytelnić', zaznajomić, zażyźnić daw.

W wyniku derywacji z ucięciem powstały czasowniki zaplenić 'uczynić plennym', zawęzić książk. 'uczynić wąskim, węższym' Dor, Szymcz.

Gwary: zaciemnić 'zasłonić czyniąc ciemnym' Karł, zaletnić 'zagrzać np. kawę' Sycht, zaneluszc 'zaniedbać np. gospodarstwo', tj. uczynić nielusim' Sycht, (od nelus 'brudny, niechlujny'), zaswéżęc 'zakonserwować potrawy w wekach, aby były świeże' Sycht.

Typ: za- + -wić: zagęstwić rzad. 'uczynić gęstym'. Czasownik semantycznie motywowany jest przymiotnikiem, strukturalnie zaś nawiązuje wprost do rzeczownika gęstwa.

Wszystkie wymienione czasowniki są przechodnie.

Typ: za- + -eć: zadawnieć daw., zasłabieć daw.

Czasowniki te są nieprzechodnie.

3. Motywacja innymi częściami mowy

Typ: za- + -ić// -yć: zaniżyć środ., zawyżyć środ.

Gwary: załonić 'być zacofanym' Sycht, od łoni 'rok temu'.

Typ: za- + -eć: zacichaczeć 'wyjść, zejść kogoś cichaczem' Miod 94.

Typ: za- + -kać: gwary - zacytkać 'uciszyć mówiąc "cyt" Karł.

Przedrostek za- jest współformantem produktywnym, szczególnie w niektórych typach czasowników odrzeczownikowych (ponad 180 formacji). Dotyczy to przede wszystkim znaczenia lokalnego informującego o tym, że czynność odbywa się na jakimś obszarze obejmującym kolejno swoim zasięgiem znaczną jego część, najczęściej

wierzchnią. W rezultacie tej czynności następuje zapełnienie, zanieczyszczenie powierzchni, bądź jej zakrycie, zalanie, zasypanie, zasadzenie czymś; S. Słoński do najstarszych czasowników o tym znaczeniu zalicza: zakryć, zamazać, zaplwać⁷⁴. Nowe formacje nawiązują także do innych czasowników z pref. za-, najczęściej do takich, jak: zasadzić, zarosnąć, zasmarować, zapełnić. Wykorzystując wymienione czasowniki wzorcowe tworzy się całe ciągi seryjne denominatywów. I tak, np. staw można zarzęścić i zagłonić (na wzór zakryć), a także zarybić, zaleszczyć i zażabić (na wzór zapełnić); pomieszczenie można zaś zagrzybić, zapchlić, zapluskwić, zaszczurzyć, zarobaczyć itd. (na wzór zapełnić); glebę, ziemię, można: zadarnić//zadarniować, zachwaścić, zape-rzyć, zadrzewić, zakrzewić, zalesić, zabluszczyć, zakwiecić, zamszyć, zatrawić itd. (na wzór zarosnąć, zasiać, zasadzić). Niektóre z tych derywatów nawiązując do czasownika wzorcowego zasiać, zasadzić wskazują na świadomą i celową działalność człowieka, np. zadrzewić, zakrzewić, zalesić, zakwiecić - inne zaś - nawiązując do czasownika zarosnąć, np.: zamszyć (glebę), zatrawić (ogród), wskazują na to, że czynność odbywa się niejako poza jego wolą i udziałem. Czasowniki z prefiksem za- odnoszą się często do zjawisk, czynności itd. negatywnych, np. nabycie choroby, zarażenie się nią, zanieczyszczenie czegoś insektami: zadzumić, zagrzuźliczyć, zaflegmić, zarobaczyć, zajagliczyć, zawszawić itd.

Wymienione dotychczas znaczenia są antonimiczne w stosunku do czasowników z prefiksem od(e)-, np. zarybić - odrybić, zasszczurzyć - odszczurzyć, zapchlić - odpchlić, zapluskwić - odpluskwić, zawszyć - odwszyć i inne. Antonimiczność prefiksów za- i od(e)- występuje też w innych typach słowotwórczo-semantycznych, np. wykonanie, zrobienie czegoś za pomocą, przy użyciu tego, na co wskazuje podstawa.

Jeżeli chodzi o czasowniki zawierające podstawę przymiotnikową, to są one nieliczne, utworzone dawno; zaledwie kilka z nich należy do neologizmów artystycznych, natomiast wszystkie tworzą w zasadzie jeden typ słowotwórczo-semantyczny.

Prefiks za- jest produktywny również w gwarach i to w tych samych semantyczno-słowotwórczych typach, co i w języku ogóln-

⁷⁴ S ł o Ń s k i, Funkcje prefiksów werbalnych..., s. 332-334.

polskim, por. ogólnopolskie - zadrzewić, zalesić, zasadzić i gwarowe - zalipić, zaolszyć, zamarchwić; ogólnopolskie - zachwascić, zaperzyć i gwarowe - zapazłączyć; ogólnopolskie - zabić, zadusić i gwarowe - zagardlić, zaknykcić; ogólnopolskie - zamknąć (drzwi) i gwarowe - zakłódkować, zakluczować, zaskoblić, zakrapić i zakluczyć.

Czasowniki z pref. z(e)-//s(e)-

1. Motywacja rzeczownikowa

Znaczenie: 'uczynienie tym lub takim jak podstawa; stanie się tym lub takim jak podstawa':

Typ: z(e)-//s(e)- + -ić//-yć: sceprzyć rzad., schłopic przestarz. 'uczynić chłopem', scudzoziemczyć, sfrancuzić, skamienić, skatoliczyć, skoralić rzad., skretynić rzad., skryształić przestarz., spiołunąć Skub (Ujej), spluskwic: Dystans spluskwia człowieka. 'Ham M 137, spoczwarzyć, spoganić, spolaczyć, sposążyć, spróchnić daw. 'zamiechnić w próchno', sprusaczyć rzad., strupić daw. rzad. 'zamienić w trupa, tj. uśmiercić duchowo', zauatriaczyć Miod 71, zbelfrzyć: [...] banalnie zbelfrzony drobień u boku belfra olrzyńskiego. Gombr. F 24, zbóstwić daw., zbyczyć Chmiel 90, zdeszczyć (zdeszczony) Miod 136, zdiablić przestarz., zednić 'zamienić w dzień' Skub (Kam), zeuropejczyć daw., zgołoborzyć rzad., zgreczyć (się) rzad., zlenić rzad., złachmanić, zmotylić (zmotyłony) indyw. 'ułożyć, upiąć w kształt motyla', zmuzułmanić, znicestwić 'unicestwić' Skub (Ujej), zniewieścić daw., zoczyć Miod 34, zrycerzyć (zrycerzony). 'zamienić w rycerza' Skub (Słow), zsenatorzyć daw., zeskorupić rzad. 'zamienić w skorupę', zesłonić 'uczynić (wiersz) podobnym do poezji A. Słonimskiego' Jastrz (Irzyk), zeszkapić, zeszkielecić 'zamienić w szkielet' Skub (T. Oliz), zeszmacić posp. 'uczynić szmatą', zeszronić rzad., zeszternić 'uczynić podobnym do poezji A. Sterna' Jastrz (Irzyk), ześredniaczyć, (ześredniaczenie wsi) środ., zwęglić, zwieśniaczyć (zwieśniaczenie miasta) Pol 23/1978, zewzwerzyć: Kogo w tej chwili zewzwerzycasz, drogi przyjacielu, Chińczyku-alkoholiku? Know K 163, zżebraczyć rzad.

Gwary: zbańić Szymcz.

Typ: z(e)-//s(e)- + -ować: sprostytuować 'sprowadzić do poziomu prostytutki', spróchnicować roln. 'zamienić w próchnicę', zbluzować (suknię) środ. 'zrobić luźną jak bluzka', zemerytować (zemerytowany) 'zrobić emerytem' Wańk 339, zgruzować rzad. 'zamienić w gruzy', zgroteskować 'nadać charakter groteski' Miod 34, zmułować rzad. 'zamienić w muł', zrzeczownikować rzad. 'zrobić rzeczownikiem'.

Gwary: zgąskovac 'stać się gąską, tj. zejść na dziady' Sycht.

Typ: z(e)- + -yfikować: zidiotyfikować 'zrobić idiotą': On nas tu chciał omamić, nabuając, skorumpować, zidiotyfikować. Gałcz P 12.

Typ: z(e)-//s(e)- + -izować// -yzować: sfreudyzować 'nadać cechy właściwe teorii Freuda' Witk N 210, skretschemeryzować 'nadać cechy charakterystyczne dla teorii Kretschmera': Czysta, tj. nieświadomiona, niemyta dusza, tj. snarc niesfreudyzowany i nieskretschemeryzowany [...]. Witk N 210, zafrykatyzować (niezafrykatyzowany) Miod 72, zbaudelaizować Jastrz (Irzyk), por. Baudelaire; zhitleryzować, zhoracjonizować rzad. 'nadać utworowi cechy Horacego', zholandyzować 'nadać cechy Holendra' Wańk A-P 224, sprozaizować rzad. 'nadać utworowi poetyckiemu cechy prozy', zesławizować książk. 'uczynić Słowianinem', zżargonizować 'uczynić żargonem' Miod 133.

Czasowniki te są przechodnie.

Typ: z(e)-//s(e)- + -(ni)ęć: scarnapieć 'stać się zwolennikiem filozofii Rudolfa Carnapa' Jud (Witk), schłopieć, sfilistrzeć, sfrancuzieć, skatoliczeć, skobiecieć: [...] rozrosła się ostatnio i skobieciała. Lov S 327, skołzczeć Dor, Karł, skozuszeć rzad. 'zmienić się w kozuch, tj. w stężalą masę', skretynieć zasłysz., skulfonieć posp. 'stać się kulfonem', skrowieć⁷⁵ Chmiel 90, skuropatwieć Witk N 142, skurtyzanieć Witk T 273, spanieć, spasożytnieć rzad. 'stać się pasożytem', sperzynieć 'obrócić w perzynę', Skub (Kras), spierniczeć posp. 'stać się "piernikiem"', spiorunieć (spioruniać), spięknoduszeć Miod 96, spoganieć, spolaczeć, sposążeć daw., spykniczeć: [...] impondera-

⁷⁵ Czasowniki utworzone od nazw zwierząt zostały omówione przez M. Chmielowiec, por. Czasowniki zwierzęce, JP XVI, 1936, s. 87-90.

bilii, których dawniej nie widziałem, ujrzałem nagle po przejściu pewnej granicy spykniczenia. Witk N 284, spróżniaczeć rzad., spsieć//zepsieć, spurytanieć rzad., zbaranieć Chmiel 90, Karł, zbolszewiczeć rzad., zborsuczeć rzad. `upodobnić się w zachowaniu do borsuka; zdziwaczeć, zczłowieczeć: Yeti: Wiem, co robię. Jeszcze do reszty nie zczłowieczałem. ŚM 41/1976, zgołocień daw. `stać się gołotą`, zhipochondryczeć Witk N 60, zjełopień Witk N 73, złabędzieć indyw. żart. `zamienić się w łabędzia`, złyceć rzad. `stać się łykiem`, zmaniaceć rzad. `stać się maniakiem`, zmarmurzeć rzad., zmieszczanieć, zminiaturzeć Witk N 126, zmniszeć daw., zmoskwiczeć daw., zmuleć rzad. `zamienić w muł`, zmuzułmanieć, znicestwieć Skub (Ujej), zniewieścieć, zniewolniczeć rzad., zognieć daw. `stać się ogniem`, zramoleć, zroślinnieć: [...] jak Dafne zroślinniałaś drżąca. Jasn P I 501, zrućynieć rzad., zsienkiewiczzeć `stać się podobnym do Sienkiewicza` Miod 97, zszerszenieć, zeszkapieć, zeszmacieć posp. `stać się szmatą`, zurzędniczeć, zwałobieć (zwałobienie) med., zewierzęcieć, zżeleźnieć daw. `stać się jak z żelaza`.

Gwary: zjakubieć `zgłupieć` Karł, zmaciczeć: `rzepa albo grule zmacicejom i puscom kiełty w dole, mówi się o ziemniakach przerośniętych i niesmacznych do jedzenia` Karł, spudlec `stać się brzydkim, zestarzeć się` Sycht, por. pudło wulg. `starsza kobieta`.

Typ: z(e)-//s(e)- + -owieć: sfijołowień Miod 32, zmarmurowieć `zesztywnieć jak marmur`, zwołowieć (o kobiecie) Chmiel, zzielonoświątkowieć: Jestem skłonny[...] zzielonoświątkowieć. Wańk A 51.

Czasowniki te są nieprzechodnie.

Znaczenie: `napełnienie tym, nadanie tego, zaopatrzenie w to, co jest określone podstawą`:

Typ: z(e)-//s(e)- + -ować: sprofilować `nadać profil`, spuęntować książk. `skończyć puentą`, zartretyzmować (zartretyzmowany), zdefektować Miod 34, złapówkować (złapówkowany) Miod 34, zniuansować (zniuansowany): [...] jednocześnie różnie z życiowego punktu widzenia rzeczy, które wymagają bardziej reaktywnie zniuansowanych aparatów odbiorczych. Witk N 311, znałogować `popaść w nałóg`, znerwicować (znerwicowany) pot. `chory na nerwicę`,

zrytmować 'nadać rytm', zrelaksować (zrelaksowany) Miod 136, zrewoltować (zrewoltowany) np. film, Miod 136, zwariantować Miod 71.

Typ: z(e)-//s(e)- + -izować// -yzować: schandryzować (schandryzowany) Miod 34, zapatyzować (zapatyzowany) indyw. 'napełnić apatię', zemfatyzować (zemfatyzowany) Miod 72, zmetryzować (wiersz), zneurastenizować rzad., zrytmizować.

Typ: z(e)-//s(e)- + -ić// -yć: spurpurzyć daw. 'zabarwić na purpurowo', zdreszczyć 'przeszyć dreszczem' Miod 34, zgoryczyć rzad. 'napełnić goryczą', zmrowić rzad. 'przeniknąć mrowiem', zobyczaić daw. 'ogładzić pod względem obyczajów', zoreźzyć 'uzbroić się' Skub (Słów).

Gwary: skrokfić 'postawić krokwie na dachu' Maz.

Czasowniki te są przechodnie.

Znaczenie: 'ogarnięcie działaniem lub procesem całego przedmiotu, pokrycie całej powierzchni albo różnych jej części':

Typ: z(e)-//s(e)- + -ić// -yć: ścienić przestarz. 'okryć cieniem', zgrzebienić (zgrzebieniony) 'pokryć falami' Miod 34, zgrzywić (zgrzywiony) indyw. 'pokryć falami morskimi', skroplić (ziemię) Kult 3/1975, złodzić 'pokryć lodem', zmulić 'pokryć mulem', zobłoczyć (zobłoczony) indyw. 'zakryć obłokiem', sposoczyć daw. 'splamić posoką', zesiniaczyć//zsiniaczyć 'zrobić wiele siniaków'.

Typ: z(e)-//s(e)- + -ować: sfiszkować 'spisać na fiszkach' Miod 34, skaskadować techn. 'uporządkować za pomocą kaskad', stelewizować rzad., zguzować (zguzowany) 'zająć (tkankę) przez guz' Miod 34.

Typ: z(e)-//s(e)- + -izować// -yzować: skutynizować (skutynizowany) bot. 'pokryć kutyną', spaletyzować techn. 'zorganizować transport przy użyciu palet' (transport spaletyzowany), spiro-technizować, 'zniszczyć za pomocą pirotechniki' Miod 133; derwacje z ucięciem; stelefonizować rzad., zetatyzować ekon. 'upaństwowić', 'przenieść na etat', zmotoryzować (Polskę).

Czasowniki te są przechodnie.

Typ: z(e)-//s(e)- + -(ni)ec: spatynieć Wańk A P 145, złodnieć 'pokryć lodem'.

Czasowniki te są nieprzechodnie.

Znaczenie: `zespolenie w całość, zgromadzenie razem`:

Typ: z(e)-//s(e)- + -ić//-yć: skawalić, spromienić `skupić promienie`, sprzymierzyć rzad., stroczyć rzad. `związać trokiem`, zbliżniaczyć (zbliżniaczony) miner. `zrosnąć się razem jak bliźniaki`, zbrylić rzad. `zbić w bryłki`, zdźwięczyć `złączyć w dźwięki` Miod 91, zistoczyć, zroczyć daw. `ustalić termin`, Linde w znaczeniu `złączyć, zjednoczyć się`, zrzeszyć Dor, Karł, zeskalić górn. techn. `złączyć, wzmocnić, uszczelnić grunt za pomocą zaczynu...`, zsojuszyć daw., zestalić `zespoić, złączyć`.

Gwary: zbliźnić: `owca lub krowa zbliźniła, tj. miała dwoje cieląt lub jagniąt` Karł, stowarzyć `zgromadzić towary` Karł.

Typ: z(e)-//s(e)- + -ować: sfederować `złączyć w federację`, skadować film `połączyć poszczególne kadry`, sprzedmiotować `połączyć dwa przedmioty` Kult 1/1975, zgettować (ludzi), `zgromadzić w getcie` Pol 50/1977, zlagrować Pol 50/1977, zrękoować daw. `złączyć rękę komu, tj. zaręczyć kogo z kim`, zestosunkować `połączyć, związać...`, zuniować daw. `połączyć unią`.

Gwary: skłódkować `złączyć kłódką` Cyr 46, sparować `skojarzyć parę młodych` Cyr 46.

Typ: z(e)-//s(e)- + -izować//-yzować: skoalizować rzad. `związać w koalicję`, zsyndykalizować `złączyć w syndykaty`:

Przemysł pogrzebowy jest zsyndykalizowany. Wańk A 353.

Czasowniki te są przechodnie.

Typ: z(e)-//s(e)- + -eć: skłaczeć rzad. `zbić w kłaki`.

Gwary: zgrupieć `sciąć się w grupy` Maciej, zmacierzeć (o roju pszczoł) `złączyć się z macierzą, przyłączyć się do innego roju` Karł.

Czasowniki te są nieprzechodnie.

Inne znaczenia:

Typ: z(e)-//s(e)- + -ić//-yć: sfajczyć gw. miejska `spalić, zniszczyć pożarem` (znaczenie przenośne); sfujarzyć (sfujarzony): [...] dom sfujarzony przez budowlanych. Miod 136, skudlić (włosy) `splatać w kudły`, spatałaszyć posp. `zrobić co źle`, spieniężyć, zbarczyć łow. `postrzelić ptaka w skrzydło`, zbaweńnić techn. `rozdzielić włókno...`, zdłużyć (się) `zadłużyć się`, zlichwić daw. `zabrać za długi`, zliścić: [...] jakby ogrodnik zliścił takie grona [...] za wiezionym drzewem. Karp T 53, złozić

indyw. 'zbić', złuczyć 'zgiąć w łuk' Miod 94, zmóżdżyć: Intelekt nie zmóżdżył jemu pachnących złocistych tkanek. Jasn P I 346. zoczyć Dor, Szymcz, zwiolonczelić: [...] i że to tylko tak wymyślono, rozfletniono i zwiolonczelono, a że cały bal to tylko larwa. Gałcz P 60, zeźniwić 'zebrać jako źniwo' Skub (Kras), zżeglarzyć 'balladę Mickiewicza "Świtezianka" naśladować w wierszu pt. "Żeglarz" Skub (Berw).

Gwary: zgałganić 'zniszczyć, przetrwonić' Karł, zgradobicić 'zniszczyć' Maz, zjajczyć 'zapłodnić' Karł, zeczurlic 'zniszczyć' Sycht, spierunic 'skłąć wyrazem "pierun"' Cyr 44.

Typ: z(e)-//s(e)- + -czyć: zesromczyć daw. 'zhańbić'.

Typ: z(e)-//s(e)- + -ać: zdurniać 'zwymyślać kogo od durniów, zbesztać', skudłać (włosy).

Typ: z(e)-//s(e)- + -ować: skliszować poligr. 'sporządzić kliszę', skrachować rzad. 'spowodować krach', spastiszować 'uczynić pastiszem' Miod 131, spiorunować (spirunowany) Miod 98, splagiować 'popeźnić plagiat', splusować 'wykonać coś na plus (ponad plan)' Miod 34, sposiłkować 'spożyć jako posiłek' Miod 131, spsychoanalizować 'podać psychoanalizie' Witk N 300, zakordować 'oprzeć pracę na akordzie', zalbumować rzad. 'wydać w formie albumu', zblatować wiech. 'zjednać sobie kogo dając blat, tj. łapówkę', por. nm. Blatt 'papierowe pieniądze'; zbruderszaftować (zbruderszaftowany) Miod 98, zdyscyplinować Miod 133, zegzekutować Miod 91, zindeksować rzad. 'sporządzić indeks', zlotkować łow. 'postrzelić ptaka w lotki', zrejentować 'spisać umowę u rejenta' Miod 34, zrogować łow. 'zranić rogami', zugorować Miod 34, zukosować środ. 'ściąć na ukos', zusterkować 'zrobić usterkę' Miod 34, zezłomować Miod 34.

Gwary: sfelerować (się), skorować//skórować 'obłupić z kory' Cyr 46, skretować 'zryć jak to robi kret' Cyr 46, zmasuować 'zjeść masło' Klich.

Typ: z(e)-//s(e)- + -izować: spluralizować Miod 72, sterminologizować Miod 70.

Prefiks z(e)-//s(e)- w funkcji współformantu używany jest we współczesnej polszczyźnie bardzo często. Szczególnie ciekawa jest werbalizacja nazwisk, najczęściej pisarzy, poetów i filozofów. Utworzone w ten sposób czasowniki wskazują na naśladowanie ich stylu pisania, sztuki poetyckiej, filozofii itd., np. scar-

napieć, sfreudyzować, zhoracjonizować, skretschmeryzować, zbau-
delairyzować, z sienkiewiczęć, zeszternieć i inne. Równie często
mamy do czynienia z werbalizacją nazw ludzi ze względu na ich
wyznanie, wykonywaną pracę, poglądy i przekonania, a także po-
stawy życiowe, np. skatoliczeć, spoganieć, spurytanieć, zboł-
szewiczeć, zbelfrzyć, zmniszeć, zmuzułmanić, zniewolniczeć. Od
nazw mieszkańców i nazw narodowości utworzone zostały czasowniki
sprusaczyć, sfrancuzieć, zaustriaczyć, zeuropejczyć, zgreczyć,
zesławizować, zmoskwiczeć i inne. Dużo czasowników wskazuje na
nadawanie lub przybieranie cech ujemnych, co jest regułą w tzw.
"czasownikach odzwierzęcych", np. zbyczyć, zeszkapić, zbersuczeć,
skrowieć, skuropatwieć, spsieć//zepsieć, zbaranieć, zezwierzę-
cieć, spoczwarzyć itd. Pejoratywny odcień części czasowników z
pref. z(e)-//s(e)- wiąże się też z tym, że są one derywowane od
podstaw, które już same mają charakter ujemny, np. sceprzyć, skre-
tynić, spluskwić, zeszmacić, złachmanić, skurtyzanieć, skulfo-
nieć, zmaniaczeć, zeszmacieć i inne.

Większość czasowników odrzeczownikowych jest przechodnia z
wyjątkiem znaczenia: 'uczynienie lub stanie się tym...', gdzie
mamy do czynienia z czasownikami przechodnimi i nieprzechodnimi,
mniej więcej w takiej samej proporcji.

2. Motywacja przymiotnikowa

Znaczenie: 'uczynienie lub stanie się takim jak podstawa':

Typ: z(e)-//s(e)- + -(n)ieć//-yć: scalić 'uczynić całym',
schłńszczyć (się): Radio Tirana wciąż nadaje jakieś audycje po
polsku, ale nic nie można zrozumieć, tak im się schłńszczyła pol-
szczyzna. Ham P 221, scudzoziemszczyć, skarczemnić (skarczem-
niać) indyw. 'uczynić karczemnym', skudziacić//skudziaczyć, spie-
kielnić rzad., spłyć, spokrewnić (się) Dor, Sycht, skrewnić
daw., spotęźnić daw., spotwornić rzad., spowolnić rzad., spo-
winowacić, spowszechnić daw. dziś rzad., spowszednić rzad., spo-
żytecznić daw., stechnokratycznić (stechnokratyczniony) Miod 136,
ściszycić, zalegorycznić: [...] żeby wszystko się dało zalegorycz-
nić przy organach fryzjera Antoine'a. Gałoz P 60, zbezecnić daw.,
zbezsilnić daw., zbezwładnić daw., zbrązowić indyw., zdłużyć 'u-

czynić długim', zdrobnić jęz., zeuropejszczyć, zgłośnić rzad., zglupić przestarz., zgluszyć przestarz., zgrubić, zjednoczyć, zjędrnić rzad., zlepszyć 'uczynić lepszym', zliszyć daw. 'uczynić lichym', zluźnić, zmałopolszczyć Miod 71, zmętnić, zmęźnić rzad., zmocnić, zmogilnić 'uczynić mogilnym'; Bładość zmogilniła oblicza obecnych. Leśm U 239, znarodowić daw., znieczulić, zniepewnić daw., znieprawić przestarz., znieprzyjaźnić daw., zneruchomić przestarz., znieśmiertelnić: [...] i prosiła, żeby wierszem, żeby walcem umuzycznić ją, rzewnie znieśmiertelnić. Gałcz P 79, zobfidić daw., zobojętnić przestarz., zolbrzymić przestarz., zozmaić daw., zrubasznąć rzad., zruszczyć, zrzczywistnić daw. 'uczynić rzeczywistym', zesłabić daw., zesłowiańszczyć rzad., zesłowiańszczyć rzad., zeswojszczyć rzad., zesztywnić przestarz., zeświecczyć, zużytecznić daw., zwięzić, zwielmożnić daw., zwiększyć, zwołnić Dor, Górn, zwulgarnić, zwyrodnąć, zzięmszczyć Wilcz 139, zzuchwalić daw., zeźlić: Pewnego razu zeźlony brakiem żarcia dla świń nanosił im flaków. Rep 252, zżyźnić.

W wyniku derywacji z ucięciem powstały derywaty: spotężyć daw., spotworzyć, sprozańczyć 'uczynić prozaicznym' [...] chociaż mi niejeden zarzucił, że sprozańczę wszystko, Irzyk P 262, ścieniść 'uczynić cienkim, cieńszym', zbezsilić Skub (Kras), zdiennikarzyć 'uczynić dziennikarskim': I tylko on wie, jak bardzo zdiennikarzył swój talent. Ham P 194, zjurzyć daw. dziś gwar. 'uczynić' jurnym', zniechłuić indyw., zniekształcić 'uczynić niekształtnym', zniesławić książk., zeszkaradzić daw., zwilgocić. W cytowanych czasownikach mamy ucięcie przymiotnikowego sufiksu -n(y), -k(i), -sk(i), chociaż trudno przesądzić, czy niektóre z nich nie powstały wprost od rzeczownika.

Gwary: zeczzyć 'zglodnić' Karł, zdozrzyć 'stać się dobrym' Karł, zlekczyć 'stać się lżejszym' Szymcz, zluźnić Szymcz, zmałczyć Kuc 93, zeżodnić 'stać się rzadszym' Dor, Szymcz.

Typ: z(e)-//s(e)- + -wić: zgestwić 'uczynić gęstym' strukturalnie - może od rzeczownika gęstwa.

Typ: z(e)-//s(e)- + -czyć: znadziemczyć 'uczynić nadziejskim' Skub (Kras); może powinno być znadziemszczyć, podobnie jak spolszczyć, zesłowiańszczyć itd.

Typ: z(e)-//s(e)- + -izować// -yzować: zarabizować 'nadać ce-

chy arabskie', schamityzować 'nadać cechy chamickie', schaotyzo-
wać rzad. 'uczynić chaotycznym', sfabularyzować, sfrazeologizo-
wać (sfrazeologizowany) Miod 72, sfunkcjonalizować książk., zgo-
tycyzować rzad. 'nadać cechy gotyckie', skategoryzować: Kwestio-
nariusz ma skategoryzowany charakter pytań. in, sklerykalizować
 'uczynić klerykalnym', skonwencjonalizować, skosmopolityzować
 rzad., spoganizować daw., rzad., sproblematyzować Miod 70, spro-
wincjonalizować rzad., sprymityzować, stypizować, zakademizować
 książk., 'uczynić akademickim', zarytmetyzować mat. 'przedstawić
 w postaci arytmetycznej', zbanalizować: [...] ogromnie się uper-
 spektywizował, ale zarazem mimo swej uroczyści zbanalizował.
 Irzyk P 169, zgreycyzować rzad., zhellenizować, zhermetyzować
 techn., zidiotyzować daw., zinfantyilizować, zitalizować, zliry-
zować Miod 71, zlogicyzować Miod 71, zmetaforyzować Miod 133,
zmonologizować, zmorfologizować jęz., zmuzykalizować Miod 71,
znaturalizować, zregionalizować rzad., zrutenizować, zrygoryzo-
wać Miod 71, zsemasjologizować (zsemasjologizowany) Miod 72, zse-
mityzować rzad., zesłowacyzować rzad., zwulgaryzować.

W czasownikach z suf. -izować//-yzować mamy derywację z ucię-
 ciem sufiksów, najczęściej: -n(y), -iczn(y), -k(i), -sk(i),
-ow(y) i innych. Część derywatów ma podwójną motywację przymiot-
 nikowo-rzeczownikową, np. stypizować 'uczynić typowym' i 'spro-
 wadzić do jednego typu', zbanalizować 'uczynić banalnym' i 'stać
 się banałem', spoganizować 'uczynić pogańskim' i 'uczynić poga-
 ninem', skosmopolityzować 'uczynić kosmopolitycznym' i 'uczynić
 kosmopolitą'.

Wszystkie czasowniki wymienione są przechodnie.

Typ: z(e)-//s(e)- + -eć: scherleć Miod 96, schinścić,
scotliwieć: Ludwiczku, scotliwiałeś okropnie. Irzyk W 624, scu-
dzieć: Brzegi z emaliowanych łęgów z pasącymi holendrami scu-
działy. Wańk Z 227, sklepścieć pot. 'stać się klepskim', skła-
sycznieć Miod 134, skolorowieć: [...] wyraźnie się zmieniają,
skolorowieli. Biał Sz 156, skonsumpcyjnieć: Wystarczy wskazać
 [...] "skonsumpcyjniecie"-młodzieży. Pol 46/1977, spierwotnieć:
 [...] rodzina w tak małym kółku spierwotniona, ale zgodna. Irzyk
 P 265, spieszczotliwieć Miod 70, sponurzeć, sposagowieć rzad.,
spowolnieć, sprovincjonalnieć Miod 135, sprzezroczyć indyw.,
sprzyziemnieć (sprzyziemnienie): Wystarczy wskazać stwierdzone
 przez badaczy spłaszczanie, sprzyziemnienie celów życiowych częś-

ci młodzieży. Pol 46/1977, strywialnieć, zbezsilnieć, zburzua-
zyjnieć, zdawnieć daw., zdostojnieć rzad., zdowcipnieć rzad.,
zdumnieć Skub (Słow), zdziwnieć Miod 134, zestetycznieć Miod 134,
zgrzecznieć przestarz., zjesienieć (zjesieniwały) indyw. 'o tra-
wie, liściach: stać się jesiennymi, tj. zwiędłymi, zeschniętymi',
złazurowieć Miod 97, złirycznieć Miod 34, zliszajowacieć med.
'stać się liszajowatym', złżeć Dor, Karł, zmałomównieć Miod
34, zmłodnieć 'stać się młodym', zmoźnieć, znarodowieć daw.,
zniećnieć daw., znieprzyzwocieć Miod 97, znieszczęśliwieć rzad.,
znormalnieć Chor M 160, znosacieć daw. 'stać się nosatym', 'do-
stać nosacizny', znudnieć daw., zobczec daw. 'ulec obcym wpły-
wom', zogramnieć Skub (Słow), zokrutnieć Skub (Kras), zolbrzy-
mieć⁷⁶ Skub (Kaczk, Słow), zordynarnieć, zrakowacieć, zrodzini-
nieć Miod 97, zrogowacieć, zrubasznieć rzad., zrusieć daw., zru-
szczec przestarz., zesceptycznieć Miod 134, zsilnieć Skub (Słow),
zeskromnieć rzad., zesłabieć, zestrasznieć indyw., zeszkaradnieć
przestarz., 'zeświecczec', zuniwersalnieć Miod 97, zwieczornieć:
Liść na dębie zwieczorniać. Leśm N 122, zwiemoźnieć daw., zwil-
gotnieć, zwłóknieć, zwodnieć 'stać się wodnistym', zwolnieć,
zewstrętnieć rzad., zewszechmocnieć Skub (Słow), zwyrażnieć Miod
97, zezwyczajnieć Miod 134.

Gwary: zlekc'ć Tomasz, zmcnieć Karł.

Na istnienie i możliwość powstania wymienionych derywatów,
tj. dokonanych czasowników procesywnych zakończonych na -eć, mi-
mo braku odpowiedników niedokonanych zwraca uwagę C. Piernikar-
ski⁷⁷ wyjaśniając mechanizm tego procesu.

Typ: z(e)-//s(e)- + -wieć: zgęstwieć daw.

Typ: z(e)-//s(e)- + -nać: zeświątnąć 'stać się świętym' Skub
(Słow).

⁷⁶ Być może mamy tu do czynienia tylko z prefiksacją czasow-
nika olbrzymieć zanotowanego również przez T. Skubalanę; mogą
to być jednak dwa różne rodzaje derywacji niezależne od siebie.

⁷⁷ Piernikarski, O dokonaności czasowników..., s.
376-385.

3. Motywacja innymi częściami mowy

Typ: z(e)-//s(e)- + -ić//-yć: zdwoić, zdziesięciokrotnieć, zestokrotnieć rzad., zniżyć, zwielokrotnieć.

Typ: z(e)-//s(e)- + -eć: zestokrotnieć indyw., zwielokrotnieć.

Prefiks z(e)-//s(e)-⁷⁸ jest obok pref. u- najbardziej produktywnym współformantem zarówno w czasownikach odrzeczownikowych, jak i odprzymiotnikowych. Oprócz tworzenia licznych derywatów od nazw mieszkańców i nazw narodowości (por. czasowniki odrzeczownikowe) tworzy także formacje, których podstawą słowotwórczą są przymiotniki przynależnościowe tworzone od miejsca pobytu lub pochodzenia, np. schiińszczyć, zeuropejszczyć, zmałopolszczyć, zesłowiańszczyć, zarabizować, schamityzować, zitalizować, zhellenizować, zmonologizować, zesłowacyzować i inne. W czasownikach odprzymiotnikowych brak derywatów od nazw własnych, które występowały w formacjach odrzeczownikowych, por. scarnapieć, zsienkiewiczęć, sfreudyzować itd.

Czasowniki odrzeczownikowe są zróżnicowane pod względem semantycznym, podczas gdy czasowniki odprzymiotnikowe należą do jednego typu: 'uczynić takim lub stać się takim'. Ten typ semantyczny jest bogato egzemplifikowany także czasownikami odrzeczownikowymi.

Pierwotna funkcja przestrzenna prefiksu z(e)-//s(e)- dostrzeżona przez S. Słońskiego w języku starosłowiańskim nie jest typowa dla współczesnej polszczyzny⁷⁹. Występuje w niewielkiej grupie czasowników oznaczających zespolenie w całość, zgromadzenie razem, złączenie dwu lub więcej przedmiotów w jedną całość, np. zdźwiężyć 'złączyć w dźwięk', skadrować 'złączyć poszczególne kadry', sprzedmiotować 'złączyć dwa przedmioty', zgetto-

⁷⁸ Na temat genezy pomieszania w języku polskim przedrostków (i przyimków) wywodzących się z psł. *jbzъ i *stъ oraz zróżnicowania Słowiańszczyzny w zakresie użycia wy- i iz- zob. B. Ostromęcka-Frączak, Rozwój funkcji czasownikowego prefiksu wy- w języku polskim oraz wy- i iz- w języku rosyjskim, Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Naukowych ŁTN XXX, 2, Łódź 1976, s. 1-15.

⁷⁹ H. Satkiewicz nie notuje takich czasowników, por. S a t k i e w i c z, op. cit.

wać 'zgromadzić w getcie', zlagrować, zsyndykalizować. Czasowniki te są całkowicie przejrzyste pod względem budowy i znaczenia i nawiązują do starych wzorców werbalnych, takich jak: zebrać, ściągnąć, spleść, złączyć, sprząc itd.

Przedrostek z(e)-//s(e)- w znaczeniu przestrzennym: 'w kierunku jednego wspólnego obszaru' jest produktywny w typie , czasowników z zaimek się.

W gwarach pref. z(e)-//s(e)- jest często używany do tworzenia czasowników prefiksalnie-sufiksalnych i to zarówno od podstaw rzeczownikowych, jak i przymiotnikowych.

II. CZASOWNIKI PREFIKSALNO-SUFIKSALNO-ZAIMKOWE

Czasowniki prefiksально-sufiksально-zaimkowe, podobnie jak czasowniki prefiksально-sufiksalne, tworzone są tylko od imion. Ponieważ najczęściej nie mają one odpowiedników w postaci czasowników prostych (z zaimkiem się lub bez) ani odpowiedników przedrostkowych bez zaimka się, należy uznać, że współformantami są tu aż trzy elementy: prefiks, sufiks i zaimek się, przy czym prefiks i zaimek jest wzięty z czasownika wzorcowego, zaś wybór sufiksu zależy od znaczenia imienia. Są to więc tzw. refleksiwa tantum. Ołbrzymia ich większość powstała od razu w tej formie, tj. z zaimkiem się, a więc z pominięciem ogniwa pośredniego, jakim jest analogiczny czasownik czynny. Jest więc sprawą drugorzędną, czy ten lub inny derywat został utworzony na wzór typu umyć (kogo) i umyć się, tj. czy potencjalny odpowiednik czynny nie jest tu wykluczony.

W wielu wypadkach taki potencjalny odpowiednik czynny istnieje. Wynika to z nawyku i tendencji do łączenia w parę obu odpowiadających sobie postaci czasownikowych, tj. formy czynnej i biernej z się. Proces ten, powtarzając się w naszej świadomości językowej, automatycznie prowadzi do pewnego rodzaju derywacji wstecznej polegającej na odrzuceniu się. Stąd w wielu wypadkach forma czynna jest wtórna w stosunku do czasownika z się.

Zupełnie wyjątkowo może też zdarzyć się taka sytuacja, że istnieje prosty czasownik z się, np. czuć się, pokusić się, natomiast czasownik przedrostkowy z się, np. wyczuć się, wypokusić się nie powstaje w wyniku prefiksacji czasownika prostego, lecz ma budowę bardziej skomplikowaną, wskazującą na inny sposób derywacji. Znaczenie czasowników wyczuć się 'wyzbyć się czucia' i wypokusić się 'wyzbyć się pokus' pozwala dopatrywać się tutaj motywacji rzeczownikowej i wykorzystania czasownika wzorcowego — wyzbyć się. Są to więc, według mnie, formacje prefiksально-sufiksально-zaimkowe.

Czasowników prefiksarno-sufiksarno-zaimkowych jest o wiele mniej niż czasowników prefiksarno-sufiksarnych, dlatego też nie zostaną one sklasyfikowane według typów słowotwórczo-semantycznych, lecz jedynie według prefiksów, tym bardziej że ich znaczenia są zindywidualizowane. Zwrócona jednak zostanie uwaga na charakter gramatyczny podstawy (podobnie jak w czasownikach prefiksarno-sufiksarnych, chociaż już bez graficznego wydzielenia rodzajów motywacji) i element sufiksalny.

Czasowniki z pref. do-

dogołębnić się: [...] w godzinach szczytu łatwiej się u nas dogołębnić niż dodzwonić. Kar 9/1977, dopokoić się 'doczekać się pokoju' Skub (Kras), dotrupić się 'upić się' Wilcz 137, por.: Facet się nie dotrupił. Wańk Z 119, dotentegować się 'dogadać się' Wilcz 143.

Gwary: dopełnać się 'dorobić się pieniędzy' Sycht.

Z wyjątkiem czasownika dotentegować się pozostałe derywaty są utworzone od rzeczowników.

Czasowniki z pref. na-

nacząłowiczyc się: I jam się dość dla świata nacząłowiczyl. Leśm P 469, naustronić się: Leśm P 469, nanicestwić się: Świat się już dla mnie dość nanicestwił i naustronił. Leśm P 469, naiglic się 'zaopatrzyć się w igły' Miod 90, naindyczyć się 'nastraszyc się jak indyk', naślepic się posp. 'natrudzić się długo, napatrzeć się', natwardzić się [...] aby się nie mógł natwardzić, to znaczy naprężyć mięśni. Wańk Z 97.

Gwary: napastuřovac się 'najeść się do syta jak pastur' Sycht, nażedovic się 'napracować się jak Żyd' Sycht,

Z wyjątkiem odprzymiotnikowego natwardzić się pozostałe czasowniki są odrzeczownikowe.

Czasowniki z pref. o-//ob(e)-

obabić się pot. 'ożenić się' Dor, Karł, Kuc, ochłopić się posp. 'wyjść za mąż', oszalić się 'okryć się szalem' Miod 90, owężyć się 'owinać się (czymś) jak wąż' Wilcz 137, owiośnić się indyw. 'stać się wiośnianym' Dor z wyrażenia: okryć się wiosną.

Gwary: obałdęc są 'ożenić się' Sycht, obączkać się 'obejść się jak bączek' Karł, obkredować się//okredować się 'określić, obrysować naokoło siebie koło kredą święconą' Karł, okobiecić się 'ożenić się' i 'stać się kobietą' Karł, okołtunąć się 'ożenić się (nieszczęśliwie)' Karł, por. kołtun, okoźlic się (o kozie) Karł, okrowić się Karł, obłachmanić się 'obedrzeć się' Karł, omaćkać się 'obejść się jak Maciek' Karł, omeżzyć się Cyr 44 Karł, opartęzić się 'ożenić się' Karł, operażęc są 'zarobić dużo pieniędzy' Sycht, otaborować się 'otoczyć się taborem' Karł, otobačęc są 'pobrudzić się tabaką', 'zażyć tabaki' Sycht, Karł.

Od podstaw przymiotnikowych zostały utworzone czasowniki: obosęc są 'zdjąć obuwie' Sycht; strukturalnie - uczynić bosym, oczerstwić się 'oświeżyć się' Karł, może z pierwotnego *odczerstwić się 'pozbawić czerstwości' co zgadzałoby się z funkcją semantyczną pref. od(e)-; ozemrzić są 'ochłodzić się' Sycht.

W gwarach zaskakuje duża ilość czasowników prefiksalnie-sufiksalnie-zaimkowych z pref. o-//ob(e)-, szczególnie odrzeczownikowych. Na wzór ogólnopolskiego ożenić się powstały czasowniki: obabić się, ochłopić się, okobiecić się, obiałczyć się, okołtunąć się, omeżzyć się, opartęzić się i inne.

Czasowniki z pref. od(e)-

Funkcja lokalna pref. od(e)- zachowała się w czasownikach wskazujących na oddzielanie się: odgałęzić się, odręczyć się¹ żart. 'zerwać zaręczyny, tj. odjąć rękę', odwarstwić się med.

¹ Być może zaszła tu tylko wymiana prefiksów, por. zaręczyć się na tle istniejącej w polszczyźnie opozycji za-, do-: odkryc-zakryć, odkurzyć - zakurzyć.

(o tkance) 'oddzielić się warstwowo od sąsiadującej warstwy...'.
 Wy...'.
 Związek z czasownikami prefiksalnie-sufiksalnymi wskazującymi na pozbycie, usunięcie czegoś (także właściwości) widać w derywatach: odchamić się: Wiesz, jak nazwane moje pójście do muzeum? Odchamianiem się [...]. Dz A 1977/3, oddziadzić się: Już się nawet trochę oddziadziłem, [...] bo śpię na sprężynowym łóżku, mogę sobie pojeść i mam pewną ilość własnych pieniędzy' Kaw P 131, odfrajerzyć się Wańk T 59, odstworzyć się 'przestać być stworzeniem bożym' Skub (Kras), odlodnić się 'przestać być zimnym jak lód' Skub (Kras), odstaroświecić się Miod 90.

Gwary: odnałożęć się 'odzwyczaić się od nałogu' Sycht, odnaśec się 'odwyknąć od nas' Sycht, odtabać się 'odzwyczaić się od tabaki' Sycht.

Czasowniki te mają znaczenie: 'przestać być tym (lub takim) jak podstawa', i odnoszą się tylko do ludzi. Wzorzec stanowił zapewne czasownik odzwyczaić się (od bycia: chamem, dziadem, frajerem itd.).

Indywidualne znaczenie mają czasowniki: odcieśnić się 'odłączyć się' Skub (Kras), odśmiechnąć się przestarz. 'odwzajemnić się uśmiechem' i czasownik gwarowy odiwanić się 'odczepić się' Dej.

Czasowniki z pref. po-

pokrewnić się 'połączyć się z kimś węzłami pokrewieństwa', pokolońskować się Miod 91, posnobować się², posportować się Miod 131.

Gwary: pobartkować się 'pomocować się jak Bartek' Karł, po-burdosić się 'pomierzwic' Klich, od "burdos" 'źle związany snopek owsa', pogrupić się 'połączyć się, zrosnąć' Karł, pokobiecic się 'stać się kobietą' Karł, pokumać się Karł, pokumotrować się Karł, poparkać się (o samicach) 'zostać zapłodnioną, połączyć się w parę', Szymcz, porękować się 'podać sobie ręce' Karł, Cyr 45, posankować się 'pojeździć sankami' Karł.

² W wypadku czasownika "posnobować się" można mówić o motywacji imiennie-werbalnej, gdyż w Słowniku Języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego zanotowano także czasownik snobować się (z Broszkiewicza i Słonimskiego).

Od przysłówków utworzono czasowniki: pocierpliwić się `pocze-
kać cierpliwie` Karł, polepić się (o sytuacji) `poprawić się`
Górń od comparatiwu - lepii; poranić się `pospieszyć się, wcześ-
nie coś dokonać` Karł.

Czasowniki z pref. pod(e)-

podkatarzyć się: Miałem całą noc otwarte okno i podkatarzy-
łem się. zasiłsz., por. zakatarzyć się.

Gwary: podśmerować se `podpić sobie szmer, tj. wódkę` Karł.

Prefiks pod(e)- ma tu znaczenie: "nieco", "trochę".

Czasowniki z pref. prze-

przerobaczyć się `przemienić się w robaka` Skub (Kras), prze-
poczwarzyć się Now Pr 30, przepoczwarzować się Konw K 77, prze-
twarzyć się `przemienić twarz` Skub (Słow). W czasownikach tych
pref. prze- wskazuje na przemienienie, zamianę w to (lub z te-
go), na co wskazuje podstawa.

Jednostkowe znaczenia mają inne odrzeczownikowe czasowniki:
przejęzyczyć się, przeozonować się `przeniknąć ozonem` Miod 131.

Od podstaw przymiotnikowych utworzono: przeterażniejszyć się
(przeterażniejszać się) (o czasie) `przemienić się na terażniej-
szy` Skub (Kras), przewrażliwić się rzad. `stać się nadmiernie
wrażliwym`.

Czasowniki z pref. przy-

przyglinić się `przyczepić się do kogoś jak glina` Miod 34,
przyliścić się `przylepić się jak liść`: Motyl się skrzydłem do
małwy przyliścił. Leśm N 118.

Gwary: przychopać się (do dzieła) `przyłożyć się pilnie do
dzieła` Karł, přenašec sa `przywyknąć do nas` Sycht, przyliścić
się `przyłasic się jak lis` Karł.

Czasowniki z pref. roz(e)-

Funkcja lokalna pref. roz(e)- zachowała się w czasownikach wskazujących na rozdzielenie czegoś na części najczęściej od jednego punktu wyjściowego w różnych kierunkach: rozkrzaczyć się, rozkonarzyć się rzad. 'rozrosnąć się w konary', rozramienić się daw., rozwidlić się. W czasownikach tych widać nawiązanie do typu dewerbalnego: rozejść się, rozrosnąć się. Podobnie jest w gwarowym czasowniku rozkostrzewić się Karł, Klich.

Od podstaw rzeczownikowych zostały utworzone także czasowniki wskazujące na stanie się tym lub takim, jak podstawa, często z dodatkowym odcieniem intensywności: rozamstrongrzyć się³: [...] rozamstrongrzą się domy. Miod 97, (od nazwiska L. Armstronga); rozchamić się indyw., rozgałganić się: Ojciec mówi do matki, że się rozgałganiłem. Redl L 39, rozindyczyć się pot., rozpijaczyć się, rozścierwić się indyw., roztrziptać się daw.

Gwary: rozbaranić się Karł, rozbeczkować się (o kobiecie) 'stać się jak beczka' Cyr 46, rozindorzyć się Karł, rozkokosić się Karł, rozkwaczyć się, rozmałpć się 'stać się rozpustnym' Sycht, rozpudlec się 'stracić urodę; stać się jak pudło' Sycht, por. pudło 'stara kobieta'.

Jak widać, seria czasowników ekspresywnych, motywowanych zasadniczo nazwami osób (także w przenośni), jest bardzo bogata nie tylko w języku ogólnopolskim, lecz także w gwarach.

Indywidualne znaczenia oraz jednostkowe wzorce mają czasowniki: rozdeszczyć się rzad. 'rozpadać się' Dor, Karł, rozfalić się (rozfalać się) 'rozejść się falami' Skub (Kras), rozgołębić się Wilcz 138, rozkurhanić się 'pokryć się kurhanami' Skub (Słow), rozkurzawić się Gałcz Dz 43, rozłunąć się indyw. poet. 'rozjaśnić się łuną', rozleżawić się rzad. 'rozplakać się do łez', rozmuzykować się 'rozkochać się w muzyce', rozparkować się indyw. 'rozłożył się parkiem (artyleryjskim)', rozpiorunąć się 'rozpuścić jak pioruny' Skub (Słow), rozpiosenkować się: Telewizja nam bowiem się rozpiosenkowała. GR 176/1979, rozpieśnić się (rozpieśniać się) 'rozśpiewać się' Skub (T. Oliz), rozpierszczyć się

³ W derywacie tym mamy konektyw -rz-.

się rzad., rozpłaszczyć się 'rozebrać się z płaszcza' Miod 32, rozpoezjować się indyw. 'zainteresować się poezją', rozpołudnić się indyw. 'rozjaśnić się w południe', rozpsalmić się indyw. poet.. 'rozśpiewać się', rozptaszyć się (rozptaszać się) Miod 96, rozpurpurzyć się indyw., rozręczyć się (rozręczać się)⁴ żart. 'rozerwać zaręczyny', rozsejmikować się 'rozmiłować się w sejmiku', rozskrzydlić się poet. 'rozwinąć skrzydła', rozślócić się rzad. 'rozpadać się', rozślodyczyć się (rozślodyczać się): Na sercu bóstwa, w rękach miłości, innych się krew rozślodycza. Jasn P II 338, rozstepić się 'rozciągnąć się jak step' Wilcz 139, rozśnieżyć się 'rozpadać się' Dor, Karł, rozwieńczyć się 'rozwinąć się na kształt wieńca', rozwióścić się poet. 'rozmaić się włosną', rozwnuczyć się 'rozrodzić się' Skub (Kras), rozezwierzęcić się (rozezwierzęcać się) 'stać się pełnym ptaków, zwierząt' Miod 96, rozżabić się 'rozkrzycheć się jak żaba' Wańk Z 154, rozwstrętnić się 'nabrać wstrętu' Skub (Kras).

Gwary: Na wzór czasowników rozdeszczyć się, rozśnieżyć się utworzono zapewne rozpsocić się Kuc 37; por. psota 'słota'. Indywidualne znaczenie ma czasownik roznaturzyć się 'roznamiętnić się' Karł.

Od podstaw przymiotnikowych zanotowano tylko kilka derywatów: rozhojnić się 'stać się hojnym' Miod 134, rozhardzić się, rozkrólewszczyć się 'nabrać cech królewskich' Leśm Sz 73, rozsiłić się 'stać się silnym' Skub (Kras), rozserdecznić się 'rozżalić się' Skub (Słow), rozświętecznić się indyw.

Gwary: rozcieplić się Kuc 35, rozgorszyć się 'rozłościć się' Zar.

Od przysłówka utworzono tylko jeden derywat - rozgłębić się (rozgłębiać się) 'rozszerzyć się' Skub (Kras).

Wśród czasowników prefiksalnie-sufiksalnie-zaimkowych derywaty z pref. roz(e)- stanowią jedną z dwu najliczniejszych grup. Drugim współformantem jest prawie zawsze przyrostek -(n)ić, a tylko w pojedynczych derywatach występuje przyrostek -ować. Omawiane czasowniki nawiązują wyraźnie do typu dewerbalnego tworząc całe ciągi semantyczne, np. rozpadać się } rozdeszczyć się, roz-

⁴ Być może mamy tu tylko do czynienia z derywacją przedrostków pozostających w opozycji antonimicznej: rozręczać się - rozręczyć się. wymienną

śnieżyć się, rozślócić się, rozpsocić się; rozśpiewać się) roz-
pieśnić się, rozpiosenkować się, rozpsalmić się.

Dla każdego nowo utworzonego derywatu można znaleźć wzorzec dewerbalny, często o jednostkowym charakterze. Ten typ tworzenia nowych czasowników odmiennych był szczególnie produktywny w okresie romantyzmu (szczególnie Z. Kasiński i J. Słowacki), jakkolwiek występuje on także i później, najczęściej w poezji: rozkurzawić się, rozłunąć się. We współczesnej polszczyźnie ten typ jest może mniej produktywny, chociaż zupełnie przejrzysty znaczeniowo, por. najnowsze derywaty: rozpiosenkować się, rozpoezjować się, rozptaszyć się, rozżabić się, rozzwierzęcić się, rozpłaszczyc się, a także czasowniki gwarowe, np. rozbeczkować się, rozbaranić się, rozmałpić się i inne.

Czasowniki z pref. u-

Od podstaw rzeczownikowych utworzono następujące czasowniki: ukołczanić się 'uzbroić się w kołczan' Skub (Słow), upalmić się 'pokryć się palmami' Skub (T. Oliz), uratować się 'ubrać się kupując ubranie na raty' Rad 17 X 1977, uteścić się: [...] albo żeby mama miała wbrew woli uteścić się jakimś małpiszonem. Wańk Z 177, uzielić się Wilcz 139.

Gwary: uglinić się 'ubrudzić się gliną', uczaplić się 'usiąść niezdarnie jak czapla' Karł, ukaśkać się 'obłócić się, opić się' Karł, ukykać się 'skaleczyć się' Kuc 294; por. kyka 'ogień'; uremönkować się 'upić się remönkiem, tj. wódką' Sycht, u-
ślunąć się 'ubrudzić się, usmolić się jak śluńca' Sycht, por. śluńca 'kobieta nie dbająca o swój wygląd zewnętrzny', uzimować się, uzimać się 'obrazić się' Kuc 236, użabić się 'ubrudzić się' Sycht, użedović się 'dobrze się najeść (jak Żyd)' Sycht.

Od podstaw przymiotnikowych utworzono następujące czasowniki: ubezdrożyć się 'uczynić się bezdrożnym': Ubezdrożyć się muszą na ziemi i niebie. Leśm N 70, ugłośnić się, ulotnić się, uniebnić się 'stać się rajskim' Skub (T. Oliz), uświętecznić się (u-
świętecznić się) indyw. 'uczynić się świętecznym', uwietrzić się (uwietrznąć się) Miod 96, uwyrazić się: I zaraz już się uwyraziły przekupki krzyczące [...] Wańk Z 246, uzręcznieć się: Uzręcznieć się gnuśnie... Leśm N 119.

W czasownikach: ubezdrożyć się i uniebianić się mamy derywacje z tzw. dezintegracją formantu tworzącego odrzeczownikowy przymiotnik z suf. -ny, -ski⁵. W rezultacie braku formalnego wykładnika w adiektywnej bazie derywacyjnej obu czasowników sprawiają one zewnętrznie wrażenie derywatów utworzonych bezpośrednio od substantiwów, od których powstały odpowiednie przymiotniki.

Gwary: uchciwić się Karł, uleczyó się Kuc 47, uprzeciwnió się 'uwziąć się i zrobić przeciwnie' Karł, użodnić są 'zobojętnieć w wierze, przestać darzyć kogo uczuciem' Sycht, por. żóden 'nikt', 'obojętny w stosunku do wiary'.

Czasowniki z pref. w(e)-

Funkcja lokalna pref. w(e)- została zachowana w czasownikach: wgłębić się, wjeżyć się (w ziemię) 'wbić się jak jeź' Wilcz 142, wklinić się 'wbić się klinem', wskibić się 'wejść w skiby' Miod 94.

Indywidualne znaczenie i wzorce werbalne mają czasowniki: wdrzewić się indyw. 'wcielić się w drzewo', wdrewnić się: Stefek wciela się, a raczej wdrewnia się w swoją rzeźbę, której szuka. Kaw W 94, wnerwić się 'wpaść w nerwy' zasłysz., wpromienić się Skub (Słów), wpiętnować się, wślonecznić się Skub (Słów), wślupić się indyw. 'wpatrzeć się jak słup w coś', wtwarzyć się indyw. 'wpatrzeć się w co zwróciwszy się twarzą', weńnić się poet. 'wczuć się w co przez sen'.

W studium o neologizmach romantyków aż pięć spośród cytowanych czasowników wymieniono jako neologizmy utworzone przez J. Słowackiego: wdrzewić się, wpromienić się, wślonecznić się, wślupić się, wtwarzyć się⁶. Trzeba też zaznaczyć, że w omawianej grupie czasowników pref. w(e)- występuje łącznie z suf. -ić;

⁵ Dezintegracja tych sufiksów występuje we wszystkich językach słowiańskich, por. P. Z w o l i ń s k i, Wspólne tendencje słowotwórcze (derywacyjne) języków słowiańskich, Z polskich studiów slawistycznych, S. 3, Językoznawstwo, Warszawa 1968, s. 89-99.

⁶ T. S k u b a l a n k a, Neologizmy w polskiej poezji romantycznej, Toruń 1962.

wyjątkowo w czasowniku wpiętnować się 'wrazić się piętnem' z suf. -ować.

Czasowniki z pref. wy-

Funkcja lokalna pref. wy-: 'z wnętrza na zewnątrz, poza obręb czegoś' zachowała się w następujących derywatach: wybieścić się: Skandal z satyry się wybieści, tj. wyjdzie jak bies. Wilcz 142, wykłócić się (wykłaszać się) Wilcz 136, wyżawić się 'wyplakać się lejąc łzy', wymatnić się 'wyjść z matni', wyperlić się 'wysypać się jak perły' Skub (Słow), wyplomienić się (wyplomieniać się) 'wynurzyć się jak płomień' Miod 94, wysferzyć się 'wyjść ze swojej sfery', wyskrzydlić się 'wylecieć skąd za pomocą skrzydeł' Skub (Kras), wysmużyć się 'wydobyć się w postaci smugi'.

Gwary: wykiścić się (o owsie) 'dostać kiści' Karł, wy kiszkać się 'wyjść z choroby lub z trudnych interesów' Karł.

Znaczenie: 'pozbawienie, wydobyć się z tego, co jest ukazane w podstawie' występuje w czasownikach: wyczuć się 'wyzbyć się uczucia': Ja już się smucić ani cieszyć nie umiem - wyczułem się zupełnie - tylko wegetuję i czekam, aby się prędzej skończyło. Mał (Chop), wypokusić się 'wyzbyć się pokus' Wilcz 142, wy-
polaczyć się 'przestać być Polakiem'.

W kilku czasownikach mamy znaczenie: stanie się tym lub takim, jak podstawa, np. wybohaterzyć się (wybohaterzać się) Skub (Kras), wykogucić się: Wykogucił się w głupią kogucią maskę. Schulz SC 124, wymagistrzyć się pot. Miod 33, wymałpiać się (wymałpiać się): Daj spokój, Willy - poskramiają go inni - nie wymałpiaj się! Wańk Z 238, wysiostrzyć się: Wysiostrzenie się podwójnych rekinów na bęcwałowiskach wodnych [...]. Witk N 138, wysnobować się indyw. 'upozować się na snoba', wyzwierzyć się 'skierować na kogo swój gniew'.

Gwary: wyalegantować się Karł, wygachować się Karł.

Jednostkowe wzorce werbalne mają następujące czasowniki: wy-
bufić się: [...] sweterek wybufił się mocno na piersiach. Redl J 90, wyklinić się i wyklinować się geogr. geol. 'zmaleć, zniknąć (o warstwach skalnych)', wyprysznicować się indyw. 'wymyć się

pod prysznicem', wyperuczyć się 'wystroić się w perukę' Miod 92, wystrunąć się: Wystrunęła się przed nim równa, zgłajszachtowana stalowa waga, Wańk Z 93.

Gwary: wyčasować się 'wypocząć' Maz, wygaić się 'wyłożyć pieniądze na zakupienie drzewa w lesie' Karł., wykopycić się 'wyrócić się' Górn., wěnozďřec są 'wyczyścić sobie nos' Sycht.

Od podstaw przymiotnikowych (lub odpowiadających im przysłówków) utworzono derywaty: wybuć się 'wyrósnąć zbyt bujnie' Miod 34, Maz, wycwanic się śród. 'wykręcić się od czego' i 'stać się cwany' Miod 34, wydziczyć się (wydziczać się) 'zachować się w dziki sposób', wyglupić się 'wyjść na głupiego', wykoszmarnić się (wykoszmarniać się) indyw. 'wydać się koszmarnym', wyletnić się pot. 'wystroić się, ubrać się po letniemu' Dor, Karł, wyniedzielnic się 'ubrać się po niedzielnemu': Niektórzy z nich są wynie dzielnieni, uroczyści, w ciemnych ubraniach [...]. Pol 24/1979, wynieśmiertelnic się 'wyzwolić się od śmierci, stać się nieśmiertelnym' Skub (Kras, Słow), wyopaczyć się⁷ daw. 'stać się opaczny', wypłyć się (wypłycać się) 'stać się płytkim', wyprzyjemnić się (wyprzyjemniać się) indyw. 'stroić przyjemne miny', wyrzewnić się (wyrzewniać się) indyw. 'wypowiedzieć się rzewnie, tj. z czułością', wyuprzejmic się zasłysz., wyzłośliwic się (wyzłośliwiać się) 'robić złośliwe uwagi'.

Rzadko tylko inne części mowy niż rzeczowniki i przymiotniki stanowią podstawę derywacji, por. wychopić się daw. 'wybiec, wylecieć szybko', wypsnąć się pot. 'wymknąć się...' i 'gwarowe: wycnić się 'stracić wszystko, tj. do cna', Karł, wygórować się 'wyrósnąć' Karł, wypstyć się 'wystroić się' Maz, wyrzychlic się 'wyrwać się...' Karł.

W derywatach czasownikowych omawianego typu przedrostek wy- jest jednym z najczęściej używanych współformantów (obok z(e)-////s(e)-, roz(e)-, za-). Drugim współformantem jest prawie zawsze przyr. -ić. Wśród derywatów czasownikowych dominują zdecydowanie neologizmy stylu artystycznego i to zarówno z okresu romantyzmu, np. wybohaterzyć się, wynieśmiertelnic się, wyperlic się, wyskrzydlic się, jak i z okresów późniejszych: wybuflic się, wykoszmarnić się, wymalpic się, wyprzyjemnić się, wyrzewnić

⁷ Derywacja z ucięciem sufiksu -n- lub wprost od przysłówka opak, na opak.

się, wyprysznicować się, wysiostrzyć się, wystrunąć się i inne.

1.

Czasowniki z pref. za-

Na zapełnienie, zanieczyszczenie, zarażenie tym, co jest nazywane podstawą wskazują czasowniki: zagrypić się pot. Dor, zakatarzyć się, Dor, Szymcz, zacieplić się 'zapełnić się ciepłem' indyw. Dor, zapryszczyć się Konw K 182. W gwarach zanotowano jeszcze: zabłeszyc się Karł (nawiązujące do czasownika zapchlić się) por. błecha 'pchła', zaměvíc są 'zapełnić się mewami' Sycht, zamotyliczyć się 'zarazić się motylicą' Karł, zapšćelěc są 'zaroić się od pszczoł' Sycht, zavodnić są (o owcach, królikach) 'zdechnąć...' Szymcz, strukturalnie - 'zarazić się, zachorować pijąc wodę'.

Czynność pokrywania powierzchni nazywają czasowniki: zagwieździć się rzad. 'pokryć się gwiazdami' oraz gwarowe - zatrawnić się 'pokryć się trawą, trawnikiem' Karł.

Czynność zaopatrzenia, ubrania w co, założenia czegoś. precyzują czasowniki: zagełtrzyć się Miod 92, zaokularzyć się Miod 92, i gwarowe: zapłāšćěc są 'założyć płaszcz, okryć się płaszczem' Sycht, zapłāxōěc są 'okryć się płachtą' Sycht, zašalovac są 'założyć szal, zakryć się szalem' Sycht. Nieco inną semantykę ma czasownik zapieniężyc się 'przyjść do zasobu pieniędzy' Karł; strukturalnie: 'zaopatrzyć się w pieniądze'.

Zachowanie się jak to, na co wskazuje podstawa. określają czasowniki: zaciętrzewić się Dor, Szymcz, zaindyczyć się pot. Dor, zaindorzyć się rub. Dor, Karł, zašlimaczyć się 'zamknąć się gdzie jak ślimak', zapijaczyc się 'zapić się jak pijak'. W gwarach ponadto: zadupić się 'zagapić się' Karł, zagawronić się Karł, zadzładzić się 'zachmurzyć się jak stary dziad' Cyr 44, zakukuryczyć się 'zaperzyć się w gniewie' Karł. Wymienione czasowniki należą zarazem do intensiwów. Odcień intensywności mają też zapewne formacje: zabełcić się 'zapić się bełtem, tj. najtańszym winem' zasłysz., zaknajpować się daw., zakokainować się 'zażyć kokainę w dużej ilości' Witk N 340, zapeyotłować się 'za-

żyć peyotlu' Witk N 128; od peyotli 'środek odurzający, używka', gwarowe - zachmielić się 'zapić się' Karł.

Funkcja inchoatywna prefiksu za- występuje w czasownikach: zadeszczyć się, zadzdzżyć się rzad., zasłocić się rzad., Dor, Maz, zajeslenieć się poet. Dor, Karł, a ponadto gwarowe - zaburzyć się 'zanieść się na burzę' zasłysz., zapsocić się 'zanieść się na dłuższą psotę, tj. słotę' Kuc 37. Czasowniki nazywające zjawiska przyrody mają w języku ogólnopolskim i w gwarach najczęściej formę nieosobową.

Odcień inchoatywny mają także i inne czasowniki: zalaternić się 'zapalić się' Skub (Słow), zaperlić się książk. i poet. 'zabłysnąć, zajaśnieć jak perły', zasłonecznić się indyw. 'zajaśnieć słońcem' Skub (Słow), zateńczyć się Wilcz 136 i zazorzyć się indyw. 'zajaśnieć zorzą' i gwarowe - zarunic się 'zazielenić się'.

Jednostkowe znaczenia mają czasowniki: zapoczwarzyć się 'zamienić się w poczwarkę', zauporzyć się 'zaciąć się w uporze' Witk N 301.

Gwary: zabożyć się 'zakląć się na Boga' Karł, zadusiować się 'zakląć się "na mój dusiu"' Cyr 46, zababukać się 'ubrać się ciepło' Plut, zababulić się 'ubrać się jak babula' Karł; zaguźlić się 'zaplątać się' Tomasz, zapińdlac się 'zaplątać się w pindel, tj. węzeł' Sycht, zaboczyć się 'o krowie, która szykuje się do ataku' Plut, zacotować się 'zaczaić się na czatach' Szymcz, zakrasić się 'zaczerwienić się' Karł, zalufić się 'zaciągnąć się papierosem' Karł, zarosić się 'zamoczyć się' Karł.

Niejasne strukturalnie są czasowniki: zacudać się Karł i zacudować się 'zdziwić się bardzo' Klich, gdzie cud = dziw, por. zadziwić się.

Inne części mowy niż rzeczownik stanowiły podstawę derywatywów: zaktosić się 'zakochać się w "ktosiu"' Wilcz 143, zapatrokacić się 'stać się pstrokatym'.

W większości czasowników drugim współformantem był suf. -(n)ić, a jedynie w kilku formacjach suf. -ować i -ać: zaknajpować się, zakokainować się, zapeyotlować się i gwarowe - zapińdlac się.

Prefiks za- jest jednym z trzech prefiksów używanych najczęściej do tworzenia czasowników prefiksalnie-sufiksalnie-zaimko-

wych. Duża ilość takich czasowników występuje w języku potocznym i w gwarach; część z nich należy do neologizmów artystycznych.

Czasowniki z pref. z(e)-//s(e)-

Większość czasowników prefiksalnie-sufiksalnie-zaimkowych z pref. z(e)-//s(e)- wskazuje na zamianę w to, co jest nazwane podstawą lub stanie się tym. Ten typ słowotwórczo-semantyczny występuje też bardzo często w czasownikach prefiksalnie-sufiksalnie. Sufiksem występującym łącznie z pref. z(e)-//s(e)- jest najczęściej suf. -ić, rzadziej -ować i -izować.

Strukturę: pref. z(e)-//s(e)- + rzeczownik + -ić + się mają następujące czasowniki: skobieć się, skogucić się Miod 96, skrólić się Skub (Słow), skuldonić się 'stać się kuldonem, tj. mieszczaninem', skumotrzyć się rzad. Dor, Karł, skundlić się rzad., sprzepaścić się Skub (Słow), spścić się Miod 96, ściaraszyc się 'stać się ciarachem', zblaźnić się, zdurnić się rzad. zhitlerzyć się 'stać się zwolennikiem Hitlera' Miod 34, zlisić się: [...] myśleć sobie - zlisi mi się Królik. Wańk 336, zmahomeć się Wańk A 51, zmarmurzyć się, zniewolniczyć się Skub (Kras), zregenacić się Gałcz Dz I 199, zryzmianić się Skub (Kras), zesamolubić się Skub (Kras), zeschizmatyczyć się Skub (Kras), zsobaczyć się Wilcz 137, zsoplić się 'zamienić się w sopol' Miod 91, zurzędniczyć się, zwarszawić się: Aleś się zwarszawił [...]. Iwasz S II 238, zweżyć się: Wizja Augusta Zamojskiego zwięzonego (w tym znaczeniu, że zmienia się on powoli w kupę węży żółtych w czarne paski). Witk N 139, zwidnokrężyć się 'stać się widnokręgiem' Miod 97, zwilczyć się Chmiel 88, Karł.

Gwary: xsodačec są^B 'zajść w ciążę pozamałżeńską' Sycht, xsuxrać się Szymcz, skocurzyć się 'zwinąć się jak kocur' Karł, skozaczyc się 'upaść moralnie' Karł, spanić się | 'stać

^B Może do rzeczownika chodak 'ten, kto dużo chodzi' użytego w stosunku do kobiety łatwo nawijającej kontakty z mężczyznami. B. Sychta (por. źródła) nie notuje jednak takiego rzeczownika.

się panem...` Karł, zbracęć są Sycht, zmałpic się Karł, zmię-
tlić się `stać się miotłą` Cyr 44, zemszyć się `zszarzęć` Ma-
ciej, znoczyć się (o nadchodzącej nocy) `ściemnić się` Kuc, zwy-
drzyć się Karł.

Podobne znaczenie mają także czasowniki z suf. -ować, takie jak: sfrajerować się posp. `stać się frajerem, zachować się jak frajer`, skumotrować się `stać się czymś kumotrem` Miod 34, skumować się, skumplować się pot., skuzynować się, zbulbować się `stać się bubleń` Miod 134, zesnobować się Miod 134.

Jednostkowymi formacjami są: zmozaizować się `stać się moza-
istą, tj. wyznawcą religii mojżeszowej` Wańk 51 (derywacja z u-
cięciem -ista) i zdiabieć się: Zdiabiejcie się czym prędzej, w
imię najświętszych dla człowieka spraw. Jasn P II 133.

W niektórych czasownikach z pref. z(e)-//s(e)- zachowała się funkcja scalająca tego prefiksu: sfuzjować się `złączyć się dokonując fuzji` Miod 32, stowarzyszyć się⁹ `złączyć się w związek` Dor, zblokować się `zjednoczyć się w blok` Miod 133, zgru-
źlić się `zlepić się w gruzła`, zhufczyć się `złączyć się w hu-
fiec` Skub (Sien), ześnieżyć się `złączyć się w postaci śniegu` Wilcz 142.

Gwary: zgrupęć są `zbić się w grupy` Sycht, stowarzysować się `zaprzyjaźnić się, złączyć się` Karł.

Czasownikiem wzorcowym jest czasownik złączyć się.

Indywidualne znaczenie, nie dające się ująć w większe grupy semantyczne, występuje w czasownikach: z suf. -ić// -yć: skieł-
basić się Witk J 339, zmglić się `zajść mgłą, zamglic się`, zniedokwasić się `zapalić się` Skub (Słow) od niedokwas `tlen`; zesamobójczyć się `popęłnić samobójstwo` Skub (Kras).

Gwary: schuć się `nabrać ochoty` Karł, skopycić się `po-
tknąć się kopytem` Cyr 44, zrosić się `zmożyć się na rosie` Karł, ześnieć się `zarazić się śniecią` Karł, zdrożyć (się) `zmęczyć się podróżą` Karł, zbasić się `przegrać w grze w kości` Karł, znijaczyć się `zepsuć się` Kuc 52; strukturalnie: stać się nijakim.

⁹ Czasownik: stowarzyszyć się w języku ogólnopolskim występuje przede wszystkim w znaczeniu `złączyć się w związek` natomiast w znaczeniu `nawiązać przyjaźń, stać się towarzyszem` wychodzi z użycia. Znaczenie to zachowało się dotychczas w gwarach.

Z sufiksem -ować zanotowano następujące czasowniki: skulminować się: [...] nieistotność skulminowała się w koszmar. Gombr F 75, spanikować się 'ulec panice' Rep 166, spapierować się indyw. żart. 'zostać napisanym', stewizorować się Miod 134, zoczkować się 'porozumieć się wzrokiem' in., zósemkować się 'zgiąć się w ósemkę' Miod 34.

Z sufiksem -ać- tylko gwarowe spasać się 'opasać się paskiem' Karł, Szymcz.

Od podstaw przymiotnikowych zostały utworzone czasowniki: schytryć się Miod 96, sfikuścić się Rep 216, spañszczyć się rzad. 'przejawić pańskie zwyczaje'; strukturalnie: stać się pańskim; zbystrzyć się zasłysz., zdrożyć się 'stać się drogim' Miod 34, znamiętnić się Skub (Kras), znięskończyć się Skub (Kras), zrównoleglić się daw., zesetnić się Skub (Kras), zailnić się Skub (Słow).

Gwary: skrajejć się 'porzucić rybołówstwo i zająć się pracą właściwą ludności lądu stałego, szczególnie rolnictwem' Sycht, złakusić się 'stać się łakomym' Karł, może od przymiotnika *łakusi (por. nagusi), chociaż Słownik gwar polskich nie notuje takiej formy.

Derywatem o podwójnej motywacji rzeczownikowo-przymiotnikowej jest czasownik: zmitologizować się 'stać się mitologicznym' i 'stać się mitologią'.

Czasowniki odprzymiotnikowe mają znaczenie: 'stać się takim jak podstawa'.

Onomatopeiczną podstawę ma czasownik gwarowy: skukać się 'schować się' Karł.

Spśród czasowników prefiksalnie-sufiksalnie-zaimkowych formacje z pref. z(e)-//s(e)- należą do derywatów najliczniejszych. Szczególnie dużo jest czasowników odrzeczownikowych z tym prefiksem. Występują najczęściej w stylu artystycznym (liczne neologizmy Z. Krasińskiego, J. Słowackiego, S. Witkiewicza, M. Wańkowicza) i w języku potocznym.

Podobny stan jest w gwarach.

III. CZASOWNIKI PREFIKSALNO-ZAIMKOWE

Dużo derywatów czasownikowych powstaje w ten sposób, że do czasownika prostego dodaje się równocześnie prefiks i zaimek się, przy czym oba te elementy pełnią funkcję współformantów, a cały czasownik prosty wchodzi w skład wyrazu motywowanego, np. wczytać się, dodzwonić się, nachodzić się¹. Takich czasowników jest w języku polskim bardzo dużo, szczególnie wśród intensiwów² i dlatego w tej ostatniej grupie materiałów zostanie podany tylko przykładowo.

Czasowniki z pref. do-

Znaczenie: 'osiągnięcie celu w wyniku długotrwałej (intensywnej) czynności, często z dodatkowym elementem przewyciężenia trudności':

dobadać się, dochować się, dochrapać się (stanowiska) Dor, Szymcz, doczytać się Dor, Szymcz, dodzwonić się, dofilozofować się Wilcz 121, dohodować się, dogadać się, dokołatać się, domyślić się Dor, Karł, domacać się Wilcz 121, Szymcz, dopukać się, dorobić się Dor, Karł, dorozumieć się, dosmakować się, dosłuchać się, dostukać się, doszperać się Wańk A 339, dotelefonować się, dowężyć się, dowiedzieć się i inne.

¹ Pomijam tu takie czasowniki, jak: pobrzękiwać, postukiwać, w których tylko część czasownika motywującego weszła w skład wyrazu motywowanego. Ten typ, jakkolwiek tworzony również w oparciu o podstawę werbalną, różni się w sposób zdecydowany od omawianych wyżej czasowników.

² Na intensiwa słowotwórcze z się zwróciła m. in. uwagę K. Wilczewska, Czasowniki zwrotne we współczesnej polszczyźnie, Toruń 1966 i A. Bogusławska, Prefiksacja czasownika we współczesnym języku rosyjskim, Wrocław-Warszawa-Kraków 1963.

Gwary: domiarkować się 'domyślić się' Szymcz, dopytać się Szymcz i inne.

Ekspansja tego typu słowotwórczo-semantycznego jest wyjątkowo silna. Olbrzymia ilość konstrukcji analogicznych powstała w wyniku analogii do czasowników dowiedzieć się i dostać się, por. dowiedzieć się (badając, czytając, gadając, filozofując, rozumiejąc, słuchając, szperając, węsząc) } dobadać się, doczytać się, dogadać się, dofilozofować się itd. dostać się (pukając, kołatając, stukając) } dopukać się, dokołatać się, dostukać się.

Czasownik prosty, tj. bezprzedrostkowy, który staje się podstawą nowego derywatu precyzuje bliżej sposób osiągnięcia celu, który jest tylko ogólnikowo sformułowany w czasowniku wzorcowym.

Formacje analogiczne mają często synonimiczne podstawy, por. dodzwonić się, dotelefonować się. W gwarach ten typ jest także dość produktywny, być może pod wpływem języka literackiego.

Znaczenie: 'przyczynienie sobie ujemnych skutków w wyniku długotrwałej (intensywnej) czynności':

dobluźnić się Schulz SC 116, doigrać się Dor, Szymcz, dowojo-
wać się.

Gwary: dobrojic się 'doczekać się złego końca' Szymcz.

Czasowniki z pref. na-

Znaczenie: 'zakończenie czynności wykonywanej długo i intensywnie, często aż do zmęczenia, do syta':

nabaraszkować się, nabiadać się, nabiedować się, nabojować się, nachleptać się Dor, Karł, nachodzić się, nachorować się, nachrapać się, naczekać się, naczytać się, nacierpieć się, nadrep-
ptać się, nadumać się, nadyszeć się, nadziękować się Dor, Karł, nadźwigać się, nafiglować się, nafruć się Wańk A 373, naga-
wędzić się, nagłodować się, nagrasować się, nagwizdać się, na-
harować się, nahulać się, naigrać się przestarz. 'użyć do woli', najeść się Dor, Karł, najeździć się, najęczeć się Dor, Karł, nakichać się, nakołatać się, nakochać się Dor, Karł, nakombi-
nować się, nakrzyczeć się, nakwękać się, nalamentować się, na-
latać się, nałazić się, nałowić się, nałykać się, namachać się,

namarzyć się, namedytować się, namilczeć się, namyśleć się, nanosić się, napić się, Dor, Karł, napiec się, napłasać się, napłakać się, napodróżować się, napokutować się, napolemizować się, napolitykować się, napolować się, napościć się, napracować się, Dor, Karł, naprzykrzyć się Wilcz 140, narozmawiać się, naryczeć się, nasapać się, nasiedzieć się, naskakać się, naskamleć się, nasłużyć się, naspać się, naspacerować się Wilcz 122, naszczębiotać się, naszlochać się, naszperać się, naszukać się, natańczyć się, natęsknić się, natupać się, natyrać się pot., naujadać się, nawędrować się, nawojować się, nawozić się, nazgrzytać się, nazlewać się, nażałować się, nażartować się, nażerować się, nażyć się i inne.

Gwary: nabąbać się Karł, nabębnić się 'najeść się' Karł, nabizić s'e Szymcz, nacesać s'e 'zmęczyć się ciosaniem' Szymcz, nachlać się Karł, naxłipać s'e Szymcz, nachłapać się Karł, nachłęptać się Karł, naxolerować s'e Szymcz, naćkać s'e Szymcz, nażubać s'e Szymcz, nahanmkać s'a 'najeść się' Sycht, nagrabić s'e Szymcz, nagotować s'e Szymcz, nagrać s'e Szymcz, nańincyć s'e Szymcz, nakouatać s'e Szymcz, nauazić s'e Szymcz, nalecić s'e Szymcz, nanosić s'e Szymcz, napaćkać się Karł, nażyć s'e Szymcz, naweselić się Karł i inne.

Formacje o strukturze na- + verbum + się są niezwykle liczne i zupełnie swobodnie tworzone. Ich intensywność lub miara ilościowa jest często podkreślana przez dodatkowe wskaźniki, którymi są różne rodzaje okoliczników, np. bardzo, dużo, długo, wiele razy, do syta, do woli itd. W zależności od semantyki podstawy formacje te mogą kontekstualnie wskazywać na stan zadowolenia wykonawcy, np. najeść się, narozmawiać się, natańczyć się, ale mogą też oznaczać stan odwrotny, np. narobić się, nawozić się, napokutować się itd. Wzorcem były zapewne czasowniki powstałe w wyniku prefiksacji prostego czasownika zwrotnego, np. nacieszyć się, namęczyć się, namordować się, napieścić się, w których pref. na- podkreślał intensywność czynności.

Wyjątkowa łatwość w tworzeniu nowych czasowników³, polegają-

³ Podobnie jest w języku serbsko-chorwackim: nastati se, namučiti se, por. B. Kryżan-Stanović, Serbsko-chorwackie czasowniki ruchu - problemy ich interpretacji semantyczno-syntaktycznej, Studia z filologii polskiej i słowiańskiej

ca na tym, że praktycznie do każdego czasownika prostego można równocześnie dodać przedrostek na- i zaimek się, a otrzyma się czasownik o znaczeniu 'namięczyć się, nasycić się czynnością', doprowadziła do powstania całych ciągów słowotwórczych o charakterze synonimicznym, np. najeść się > nachleptać się, nałykać się, napić się, nażerować się; namęczyć się > naharować się, napracować się, nasłużyć się, natyrać się; nagadać się > narozmawiać się, naplotkować się; napłakać się > nakrzyczeć się, nalamentować się, naszlochać się; nachodzić się > nadreptać się, nafruć się, nalatać się, nałazić się, natupać się.

Przedrostek na- pełni w tych czasownikach funkcję augmentatywną, gdyż wskazuje na "nasycenie akcją".

W gwarach czasowniki z pref. na- i zaimkiem się są również częste. Notują je prawie wszystkie monografie i słowniki gwarowe. Szczególnie dużo przytacza tych czasowników J. Karłowicz i M. Szymczak, por. wykaz źródeł. Wartość semantyczna gwarowych czasowników z pref. na-, pnem werbalnym i zaimkiem się jest taka sama jak w języku ogólnopolskim, a różnorodność odcieni semantycznych wynika z większej ilości synonimicznych podstaw czasownikowych, często o charakterze ekspresywnym, por. czasowniki nazywające czynności związane z przyjmowaniem pokarmów i napojów.

Czasowniki z pref. o-//ob(e)-

Znaczenie: 'wykonanie czynności do przesady, w nadmiarze, powyżej granic normy':

obębnić się rub. 'obejść się', ocyckać się rub., ochlać się wulg. Dor, Karł, ocąpać się posp. Dor, Karł, obejść się, ojeść się Dor, Karł, obkupić się pot., opić się Dor, Karł, ożłopać się posp., ożreć się daw.

Gwary: obasować się 'obejść się' Karł, obuchać się 'obejść się' Karł, uobombać się 'obejść się' Tomasz, uobęxlać się Szymcz, obęckać się Karł, obciapać się Karł, ociaćkać się 'opić się'

XVI, 1977, s. 238-245. Genezę, budowę morfologiczną i właściwości składniowe polskich intensiwów z pref. na- omówił W. Śmiech, por. Intensiwa z prefiksem na- w języku polskim, RKJ ŁTN XXIII, Łódź 1977, s. 129-134.

Karł, obdudać się Karł, opaćkać się `obejść się' Karł, opoić się `upić się' Karł, obeżreć się Karł.

Jest to typ o ograniczonej produktywności zarówno w języku ogólnopolskim, jak i w gwarach, związany semantycznie z synonimicznymi, a często i ekspresywnymi nazwami czynności jedzenia i picia.

Znaczenie: `oswojenie się, obeznanie, przyzwyczajenie w wyniku wielokrotnego powtarzania czynności':

obczytać się, oczytać się, oblatać się, osłuchać się, obsluchać się, ostrzelać się, obsiedzieć się rzad. `zadomowić się, przyzwyczaić się...', otrzaskać się.

Maria Rutkowska⁴ uważa czasowniki obsiedzieć się i ostrzelać się za rusycyzmy i sądzi, że powstały one pod wpływem rosyjskich czasowników: obletatsja, obrabotatsja. We współczesnym języku polskim dopatruje się tylko dwu czasowników, w których o-//ob(e)- wskazuje na przyzwyczajenie, przywyknięcie do czegoś (dawniej jeszcze obmieszkać się), podczas gdy w języku rosyjskim czasowników tego typu jest więcej. Nie ma chyba potrzeby traktować tych czasowników jako rusycyzmów, gdyż ich powstanie można wytłumaczyć analogią do czasowników wzorcowych: obyć się, obeznać się, oswoić się, które wskazują na przywyknięcie, przyzwyczajenie się, natomiast czasownik prosty, stanowiący podstawę słowotwórczą, precyzuje rodzaj czynności⁵. Prócz tego omawiane znaczenie występuje także w czasownikach bez się, np. oblatać, ostrzelać, otrzaskać, chociaż mogą to być formy wtórne.

Czasowniki z pref. od(e)-

Znaczenie: `zakończenie czynności wykonywanej długo i intensywnie, często aż do zmęczenia, do syta':

⁴ M. R u t k o w s k a, Nie zauważone rusycyzmy (wschodniosłowianizmy) semantyczne w czasownikach polskich XVIII-XX wieku, Z polskich studiów slawistycznych, S. 5, Warszawa 1978, s. 293-299.

⁵ Za taką interpretacją przemawia także znaczenie imiesłów, por. człowiek bywały, tj. oblatany, odczytany, otrzaskany, osłuchany itd.

odcałować się, odchwalić się Mał (Chop), oddziękować się, ode-
spać się, odjeść się Dor, Maciej, odpatrzeć się, odpić się, od-
słuchać się.

Czasowniki te mają strukturę semantyczną: nasycić się cało-
waniem, chwaleniem itd. i zawsze występują z modalnym czasowni-
kiem zaprzeczonym: nie móc (się odjeść, odcałować itd.).

Maria Rutkowska⁶ uważa, że udział autorów kresowych w upow-
szechnianiu tego typu semantycznego jest bezsporny, gdyż jest on
szeroko reprezentowany w języku rosyjskim, ukraińskim i białoru-
skim, a w języku polskim pojawia się dopiero w XIX w. Trzeba je-
dnak zaznaczyć, że niektóre z tych czasowników występują także w
gwarach polskich, np. odjeść się zanotowany przez J. Maciejew-
skiego z ziemi chełmińsko-dobrzyńskiej, por. wykaz źródeł.

Znaczenie: `odmówienie osobistego udziału, uchylenie się, wy-
kręcenie się od czegoś`:

odmówić się (od obowiązku), odprzysiąc się (odprzysięgać się)
Dor, Karł, odrzec się, odżegnać się.

Gwary: odmyślić się `zrezygnować z powziętego zamiaru` Górn.

Nie ma chyba powodu dopatrywać się w tych czasownikach kalek
semantycznych z języków ruskich, jak sądzi M. Rutkowska, lecz ra-
czej można tu dostrzec skrzyżowanie funkcji lokalnej od(e)- `od
granicy określonego obszaru` i znaczenia: `odpowieź, odpłata na
czynność wcześniejszą`.

Znaczenie: `zrewanżowanie się lub występowanie w imię własn-
ych interesów`:

odciąć się, odegrać się Dor, Szymcz, odgryźć się (za krzywdę)
Dor, Szymcz, odkuć się (za nędzę).

Gwary: odkłonić się (odkłaniać się) `oddać ukłony` Karł.

Wszystkie wymienione czasowniki tworzą typy semantyczne o o-
graniczonej produktywności, a jest to związane z charakterem se-
mantycznym podstawy.

⁶ Rutkowska, op. cit., s. 296.

Czasowniki z pref. po-

Znaczenie: 'uwydatnienie początku czynności':

pochorować się, podźwigać się Wilcz 124, popłakać się.

Gwary: poszłochać się 'popłakać się szlochając' Karł.

Typ nieproduktywny.

Czasowniki z pref. prze-

Znaczenie: 'wykonanie czynności powyżej swoich możliwości fizycznych i granic normy':

przejeść się, przepalić się 'wypalić za dużo papierosów', prze-
pić się Dor, Karł, przepracować się.

Gwary: przegrzeszyć się 'przesadzić grzesząc' Karł.

Typ nieproduktywny.

Znaczenie: 'wykonanie czynności przez jakiś czas, z odwołaniem "dla przyjemności", "bez trudu"':

przedrzemać się, przejechać się, przejść się, przeleżeć się
Wilcz 131, przesiedzieć się Wilcz 131, przespacerować się, prze-
spać się.

Gwary: pšemodlić s'e 'spędzić jakiś czas na modleniu' Szymcz.

Wymienione czasowniki posiadają dublet czynny przechodni, np. przedrzemać (popołudnie), przesiedzieć (noc) itd., ale mimo tego, ze względu na odmienność semantyczną, przyjmuję, że podstawę słowotwórczą czasowników typu: przedrzemać się, przespacerować się stanowi prosty czasownik nieprzechodni⁷.

Znaczenie: 'uleganie złudzeniu optycznemu lub akustycznemu':
przesłyszeć się Dor, Karł, przewidzieć się.

Inne znaczenia:

przebać się indyw. 'przestać się bać', przekraść się 'przedostać

⁷ Podobnie postępuje Wilczewska, op. cit., s. 131.

się: Zamyka drzwi, przekrada się na palcach przez sień. Wydrz U 115, przesiąć się, przesmyknąć się 'przedostać się' Kaw W 5.

Czasowniki z pref. przy-

Znaczenie: 'osiągnięcie korzyści w wyniku czynności nazwanej w podstawie':

przygadać się, przymilić się Wilcz 140, przymówić się (do zakąski) Pol 38/1975, przypochlebić się Redl K 194, przysłużyć się.

Gwary: przyżenić się (do gospodarstwa) 'o zięciu, który po ślubie mieszka u teściów' Zar.

Czasowniki z pref. roz(e)-

Znaczenie: 'wykonanie czynności od fazy początkowej poprzez stopniowy wzrost natężenia do pełnej intensywności':

rozbalować się, rozbeczeć się, rozbełkotać się, rozbrykać się, rozbrzęczeć się, rozbuchać się pot. Dor, Karł, rozbulgotać się, rozchlipać się Redl A 17, rozcholerować się posp., rozchorować się, rozchrząkać się rzad., rozćwierkać się, rozczyhitać się, łow., rozdokazywać się, rozdućnić się rzad., rozdyskutować się rzad., rozdzwonić się, rozfanatyzować się rzad., rozfanfarować się rzad., rozfiglować się, rozfikać się żart., rozfilozofować się żart., rozflirtować się, rozfukać się przestarz., rozgadać się, rozgawędzić się przestarz., rozgaworzyć się, rozdakać się, rozdgerać się rzad., rozgestykulować się, rozgęgać się, rozwawrzyć się, rozwgizdać się rzad., rozhałasować się, rozhasać się, rozhuczeć się, rozhukać się, rozhulać się//rozgulać się Dor, Karł, rozejść się, rozjazgotać się pot., rozjęczeć się, rozkasłać się/rozkaszlać się, rozklaskać się, rozklęczeć się, rozkwiczeć się, rozmarudzić się rzad., rozmarzyć się Gałcz P 113, rozpachnić się Gałcz P 134, rozperorować się, rozpląsać się, rozplakać się, rozpolować się, rozpróżnować się, rozrechotać się, rozryczeć się, rozsapać się, rozsiąpić się, rozkakać się, rozszemrać się, rozszołchać się, rozszumieć się, rozzwargotać się, rozświego-

tać się//rozświergotać się, rozświętować się, rozświstać się
 Gałcz P 284, roztańczyć się, roztańcować się przestarz., rozter-
kotać się, roz tętnić się, roztokować się, roztupać się, roztyć
się, rozwarzyć się, rozwierzgać się, rozwrzeszczyć się, rozwyć
się, rozwdychać się rzad., rozzbytkować się i inne.

Gwary: rozskřečec są 'rozplakać się' Sycht, rozszaleć się
 Karł, rozwojować się Karł i inne.

Wymienione czasowniki mają odcień inicjalno-intensywny. Stosunek do podstawy, którą stanowi czasownik bezprzedrostkowy, można określić opisowo: rozplakał się, tj. zaczął płakać i teraz także płacze (coraz mocniej). Produktywność tego typu jest właściwie nieograniczona. Nowe czasowniki tworzą się zupełnie swobodnie, szczególnie przy pewnych typach semantycznych podstawy, takich jak np. określających rodzaj odgłosów wydawanych przez ludzi i zwierzęta.

Powstają ciągi słowotwórczo-semantyczne nawiązujące do czasownika wzorcowego. Na wzór rozgadać się powstały czasowniki: rozdyskutować się, rozfanfarować się, rozfilozofować się, rozgawędzić się, rozgderać się, rozgaworzyć się, rozgwarzyć się, rozpererować się i inne. W odniesieniu do zwierząt: rozgdakać się, rozgęgać się, rozwierkać się, rozczyhitać się, rozkwiczeć się, rozrechotać się, rozświegotać się.

Czasownik rozplakać się spowodował powstanie derywatów: rozbeczeć się, rozjęczęć się, rozryczeć się, rozszlochać się, rozwrzeszczyć się, rozwyć się i innych.

Czasownik rozdokazywać się stanowił wzór dla: rozfiglować się, rozhasać się, rozhułać się, rozhałasować się, rozzbytkować się itd.

W wypadku czasowników z pref. roz(e)- widać, jak silne i nieustanne jest działanie prawa analogii w słowotwórstwie.

Znaczenie: 'ruch odśrodkowy, rozprzestrzenienie się z jednego punktu na zewnątrz w różnych kierunkach':

rozbiec się Wydrz U 308, rozejść się Dor, Karł, rozjechać się, rozleźć się, rozlecieć się, rozpełznąć się, rozpłynąć się Gałcz Dz 99, rozrosnąć się, rozskoczyć się, rozsiąść się, rozstąpić się.

Typ o ograniczonej produktywności, przede wszystkim ze względu na występowanie najczęściej tylko z czasownikami ruchu, któ-

rych jest stosunkowo mało. W połączeniu z innymi podstawami przedrostek roz(e)- wskazuje najczęściej na intensywność czynności.

Inne znaczenia:

rozmyślić się, rozpłacić się przestarz. `rozliczyć się z kim płacąc należność`, rozwiedzieć się przestarz. reg.

Czasownik z pref. u-

Znaczenie: `zakończenie czynności wykonywanej długo i intensywnie, często aż do zmęczenia, do syta`:

ubeczeć się rzad. `nabeczeć się`, ubiegać się pot. `zmęczyć się bieganiami`, uchlać się posp. Dor, Karł, uchodzić się `dużo pochodzić, nachodzić się` Dor, Karł, Warch, udreptać się `zmęczyć się dreptaniem`, udyszeć się daw. Dor, Karł, ugadać się `nagadać się do woli` Dor, Karł, upłakać się pot. `zmęczyć się płakaniem` Dor, Karł, urobić się Wilcz 125.

Gwary: uuxożić się `nachodzić się` Warch, ududlać się `upić się` Karł, ulatać się `zmęczyć się bieganiami` Karł, upłasać się `natańczyć się` Karł, utańcować się `natańczyć się do woli` Karł, ujeść się `najeść się` Maciej.

Czasowniki te są sporadyczne zarówno w polszczyźnie ogólnej, jak i w gwarach; gdyż intensywność jest najczęściej wyrażana przez derywaty z pref. na-. Czasownikiem wzorcowym jest zapewne "umęczyć się".

Czasowniki z pref. w(e)-

Znaczenie: `zrobienie wyłomu w czymś traktowanym jako całość w wyniku czynności długotrwałej lub intensywnej`:

wciąć się, wdrażyć się, wdziobać się, wgryźć się, wjeść się, wkraść się, wkupić się Dor, Karł, włamać się, wemknąć się Dor, Karł, wpić się (palcami w coś), wprosić się Dor, Karł, werwać się, werznąć się Dor, Karł, wsmakować się: W ten koniak wsmakował się i wglębił. E 51, weźreć się.

Gwary: wmówić się Karł.

Wykonana czynność ma zazwyczaj charakter ruchu dośrodkowego, dlatego też obiekt działania wprowadzony jest przyimkiem w(e)- lub rzadziej do-. Czasowniki te wyrażają ponadto intensywność czynności i najczęściej oznaczają czynności fizyczne.

Znaczenie: 'wniknięcie, wgłębienie się w coś prowadzące do szczegółowego poznania czegoś':

wczytać się 'wniknąć w treść dzieła czytając', wczuć się (w czytając sytuację), wdumać się daw. 'wmyśleć się w co', wmodlić się rzad. 'wniknąć w co modląc się', wmarzyć się 'marząc wmyślić się w co', wmyślić się 'wniknąć w co myśląc', wpracować się przestarz., wsluchać się 'wniknąć w co słuchając', wżyć się 'wciągnąć się do nowego życia' Witk N 139.

W konstrukcjach omawianego typu mamy do czynienia, podobnie jak w grupie poprzedniej, z funkcją lokalną w(e)-, tj. 'do środka, do wewnątrz', z tym, że podstawami derywacyjnymi są tutaj czasowniki odnoszące się do myśli, wrażeń i uczuć i wskazujące na ześrodkowanie na czymś uwagi.

Znaczenie: 'zagarnięcie części cudzego przy pomocy czynności, na którą wskazuje podstawa':

wgrodzić się zasłysz.; wkosić się (w łąkę), worać się (w pole sąsiada), wrąbać się (w cudzy las), wzeńić się 'wejść w posiadanie czegoś żeniąc się' Dor, Górn, Sycht.

Gwary: wcyrlić się 'wrąbać się do pańskiego lasu'.

Jest to typ ograniczony znaczeniem czasownika prostego nazywanego najczęściej czynności związane z pracą na roli. Ponieważ przykłady polskie pochodzą z utworów kresowców M. Rutkowska uważa, że czasowniki te powstały pod wpływem języka rosyjskiego, za czym przemawia także, według autorki, fakt niewystępowania ich u pisarzy z Polski centralnej⁸. Trzeba jednak zaznaczyć, że ponieważ czasowniki te są także w gwarach polskich, np. w dialekcie malborskim (Górn) oraz na Podhalu (Karł) można je uznać za wspólny typ słowotwórczy występujący w obu językach niezależnie od siebie.

⁸ M. R u t k o w s k a, Próba porównania funkcji prefiksów werbalnych w języku rosyjskim i polskim (na materiale morfemów w-), "Slavia Orientalis" XVIII, s. 433-434.

Czasowniki z pref. wy-

Znaczenie: `zakończenie czynności wykonywanej długo i intensywnie, często aż do zmęczenia, do syta`:

wydokazywać się `wybawić się, wyhasać się dokazując`, wydrzemać się `nadrzemać się do woli, wyspać się`, wyhułać się `zabawić się do woli`, wykrzyczeć się Dor, Karł, wylatać się `nabiegać się` Dor, Szymcz, wymarudzić się rzad., wynarzekać się rzad. `wyżalić się`, wyplakać się, wypościć się, wyprztykać się pot. `wydać wszystkie pieniądze`, wyspać się Dor, Karł, wysiedzieć się, wyszaleć się `wyładować energię szalejąc`, wyśmiać się `naśmiać się`, wyżyć się.

Gwary: wyhałasować się i wyhałasić się Karł, wyjeść się Szymcz.

Czasowniki te występują najczęściej w kontekście z okolicznikiem czasu lub stopnia i miary, np. "do woli", "do syta", "całą noc". Jest to typ mało produktywny, gdyż funkcję tę pełnią w języku polskim inne prefiksy, przede wszystkim pref. na-.

Znaczenie: `odmówienie osobistego udziału, uchylenie się, wykręcenie się od niepożądanych ewentualności`:

wyklamać się (od obowiązku) `uwolnić się...`, wyklaniać się `uzyskać kłaniając się`, wykpić się, wykręcić się, wyłgać się pot. Dor, Karł, wymigać się pot. Dor, Karł, wymówić się, wyprosić się przestarz., wyprzysiąc się Wilcz 132.

Typ mało produktywny.

Znaczenie: `skierowanie czynności ze środka na zewnątrz`:

wybiadolić się `wyżalić się, wypowiedzieć się biadoląc`, wypisać się `wypowiedzieć się pisząc` Wilcz 143, wyszamotać się rzad. `wyrwać się, wydostać się szamocząc`, wywiedzieć się `wypytać się`. W tym ostatnim czasowniku nastąpiła chyba tylko wymiana przedrostka, por. dowiedzieć się.

Czasowniki z pref. za-

Znaczenie: `zagłębienie, pogrążenie, skoncentrowanie się na procesie polegające na jego intensywnym i dogłębnym poznaniu`:

zaczytać się, zadeliberować się `zamyślić się`, zadumać się Dor, Karł, zamedytować się `pogrążyć się w medytacji` Dor, Karł, zamyślić się, zapatrzeć się, zasłuchać się.

Czasowniki te wskazują na kompletne zaabsorbowanie wykonawcy procesem. Omawiane znaczenie występuje w czasownikach związanych z myśleniem, wrażeniami i uczuciami. Mogło ono powstać na wzór czasowników z pref. za- w funkcji przestrzennej `daleko, głęboko`, takich jak np. zanurzyć się, zatopić się w czytaniu, myśleniu, medytowaniu itd.

Znaczenie: `zakończenie czynności wykonywanej długo i intensywnie, często ze skutkiem ujemnym dla wykonawcy ("do zmęczenia")`:

zachlać się wulg. Dor, Karł, zadesperować się, zagadać się, zagalopować się Dor, Szymcz, zaharować się pot., zalatać się `zmęczyć się bleganiem`, zapić się pot., zapłakać się (na śmierć), zapracować się Dor, Szymcz, zarajcować się, zasiedzieć się Gombr 232, zasapać się i inne.

Część tych czasowników wskazuje na przekroczenie granicy czasownikowej podkreślając zbyt długi czas trwania czynności lub procesu, np. zagadać się, zarajcować się, zasiedzieć się, inne odnoszą się jakby do granicy możliwości, wytrzymałości ludzkiej, np. zalatać się, zapić się, zapracować się, zasapać się.

Danuta Buttler, przeprowadzając badania historyczne nad polszczyzną XIX i XX wieku, uważa, że typ czasowników, w których prefiks za- wskazuje na czynność odbywającą się z nadmierną intensywnością lub zbyt długo, uległ redukcji⁹.

Inne znaczenia:

⁹ D. B u t t l e r, Zmiany słownikowe w polszczyźnie przełomu w. XIX i XX. Cz. II. Budowa i znaczenie czasowników. Por. Jęz. 1972, z. 5, s. 276-285.

zakraść się, zarabować się górń. (o stropach) zawalić się w wyniku rabowania'.

Czasowniki z pref. z(e)-//s(e)-

Znaczenie: 'zakończenie czynności wykonywanej ze znacznym stopniem natężenia, często aż do zmęczenia':

zbeczeć się pot. 'spłakać się' Dor, Szymcz, schorować się przestarz., zdyszeć się, zhułać się 'pohulać bez umiaru', spłakać się, spracować się, stańcować się daw. dziś gw. 'zmęczyć się' Dor, Warch, stańczyć się, stęsknić się.

Gwary: zbidować się Szymcz, zdoić się 'upić się' Karł, zliść się Szymcz, zeznoić się Szymcz.

Produktywność tego typu jest ograniczona.

Znaczenie: 'ruch dośrodkowy, parcie do wewnątrz (kurczenie się) i tworzenie jedności z wielości elementów':

zbiec się, zbić się (w gromadę) Dor, Karł, zejść się Dor, Karł, zjechać się, zlecieć się, zleźć się, zrosnąć się, zstąpić się.

Znaczenie pref. z(e)-//s(e)- jest tu odwrotnością pref. roz(e)-. W czasownikach takich, jak zbiec się, zjechać się, zejść się itd. tkwią właściwie dwa znaczenia: po pierwsze - znaczenie przestrzennego przemieszczania się do środka, po drugie - znaczenie 'mnogości' sprawców danej czynności. Przemieszczenie się z różnych obszarów w kierunku jednego lokalizatora następuje dlatego, że mamy do czynienia z kilkoma sprawcami. Jest to stary typ słowiański, notowany już przez S. Słońskiego¹⁰, jednak dla współczesnej polszczyzny konstrukcje te nie są typowe.

Znaczenie: 'nawiązanie kontaktu, porozumienie się, uzgodnienie czegoś':

zdzwonić się, zgadać się, zgrać się (w orkiestrze) Wilcz 133, zgwizdać się 'zwołać gwizdaniem' Dor, Karł, skrzyknąć się, zmówić się: W fabryce zmówi się pięciu ludzi [...]. Pol 23/1975,

¹⁰ S. S ł o Ń s k i, Funkcje prefiksów werbalnych w języku starosłowiańskim (starobułgarskim), Warszawa 1937, s. 225-253.

Karł, sprzysiąc się Wilcz 133, zszepnąć się daw. 'porozumieć się szeptem', zestrzelić się (wzrokiem) Wilcz 133, stańczyć się 'skoordynować ruchy taneczne', stelefonować się, zwąchać się Dor, Karł, zwołać się, zwyć się 'zwołać się wyciem' Wilcz 133, zżyć się.

Gwary: zkonwinkować się 'porozumieć się' Karł.

Maria Rutkowska¹¹ uważa czasowniki typu: stelefonować się, zdzwonić się, za rusycyzmy. Wydaje się, że można je potraktować jako derywaty utworzone w wyniku werbalizacji wypowiedzenia zawierającego czasownik wzorcowy złączyć się, zwołać się (telefonując, dzwoniąc itd.), gdyż oba języki przejawiają w takich wypadkach podobne tendencje słowotwórcze.

---

¹¹ R u t k o w s k a, Nie zauważone rusycyzmy..., s. 299.

WNIOSKI

Omówiona w niniejszej pracy derywacja czasowników, dokonująca się za pomocą dwu lub trzech elementów formalno-strukturalnych, tj. prefiksu, sufiksu, a często także i zaimka się użytego w funkcji współformantu, pozwala na sformułowanie pewnych wniosków dotyczących tej grupy derywatów oraz kilku wniosków ogólnosiłowotwórczych.

1. Analiza słowotwórcza

Powstawanie czasowników z formantem rozdzielonym jest jednym z najbardziej istotnych przejawów tendencji do oszczędności środków językowego wyrazu. Na czasowniki te składają się trzy zróżnicowane pod względem rodzaju derywacji grupy: czasowniki prefiksalnie-sufiksalne, prefiksalnie-sufiksalnie-zaimkowe i prefiksalnie-zaimkowe. Czasowniki z formantem rozdzielonym, będąc skrótami połączeń wyrazowych, są świadectwem tendencji syntetycznych występujących w języku ogólnopolskim¹, a także w gwarach.

W pracy omówiono 3201 takich derywatów, z tym że około 850, tj. 26%, stanowiły czasowniki o charakterze zindywidualizowanym², zaś 400, tj. około 12% - formacje występujące tylko w gwaraach. Możemy więc ogólnie stwierdzić, że ten rodzaj derywacji, tj. tworzenie derywatów za pomocą jednoczesnego dodania do pod-

---

¹ Tendencje przeciwne, tj. analityczne zostały omówione przez J. A n n u s i e w i c z a w pracy Konstrukcje analityczne we współczesnym języku polskim, Wrocław 1978.

² Czasowniki te nie zostały zanotowane w Słowniku języka polskiego pod red. W. D o r o s z e w s k i e g o (najczęściej pochodzą z utworów współczesnych poetów i pisarzy, z radia, telewizji, prasy itd.) lub są w tym słowniku opatrzone kwalifikatorem: "indywidualny".

stawy słowotwórczej dwu lub trzech elementów jest często wykonywany w języku ogólnopolskim, a wydaje się, że również i w gwarach³.

Oto przegląd poszczególnych przedrostków wraz z podanymi w nawiasach liczbami utworzonych derywatów (na przykładzie czasowników prefiksalnie-sufiksalnych), por. tab. 1: u- (557), z(e)-//s(e)- (474), za- (258), o-//ob(e)- (222), wy- (212), od(e)- (170), roz(e)- (148), prze- (110), po- (73), na- (39), przy- (38), w(e)- (26), pod(e)- (24), do- (22), niedo- (3), nad(e)- (2), wz- (1).

Jak widać, do najbardziej produktywnych przedrostków należą: u-, z(e)-//s(e)-, za-, o-//ob(e)-, wy-, od(e)-, roz(e)- i prze-. Mniej czasowników tworzą przedrostki: po-, na-, przy-, w(e)-, pod(e)-, do-. Zupełnie nieproduktywne są: niedo-, nad(e)- i wz-.

Tworzenie czasowników od imion za pomocą jednoczesnego dodania prefiksu i sufiksu jest w polszczyźnie często stosowanym zabiegiem słowotwórczym. Czasowników utworzonych w ten sposób mamy w zebranych materiale prawie 2400 (por. tab. 1), w tym ponad 200 to formacje gwarowe.

W gwarach najproduktywniejsze są przedrostki: za- (41), z(e)-//s(e)- (29), u- (24), o-//ob(e)- (22), wy- (22), od(e)- (16) i roz(e)- (14). Pozwala to stwierdzić, że i w języku ogólnopolskim, i w gwarach produktywne są te same prefiksy.

Podstawami słowotwórczymi czasowników prefiksalnie-sufiksalnych są najczęściej rzeczowniki (w zebranych materiale - 1417). Są to przede wszystkim rzeczowniki rodzime niepodzielne słowotwórczo, rzadziej rzeczowniki podzielne. Obce podstawy słowotwórcze występują rzadko, przede wszystkim przy czasownikach z sufiksem -izować, w mniejszym stopniu -ować, np. odakademizować, uschematyzować, uscenizować, owantować, przefasonować, zafenolować,

³ Sformułowania dotyczące gwar są dość ostrożne, gdyż wydaje się, że materiał gwarowy zebrany tylko na podstawie słowników i monografii jest nie w pełni miarodajny, a przede wszystkim zbyt jednostronny, ponieważ czasowniki z formantem złożonym pojawiają się najczęściej podczas dłuższych, swobodnych wypowiedzi. Trudno jest je "wychwycić" w czasie odpowiedzi na pytania kwestionariusza.

Czasowniki prefik

Przyrostki	Motywacja							
		do-	na-	nad(e)-	niedo-	o-// ob(e)-	od(e)-	po-
<u>-(n)ić//-yć</u>	rzeczownik	9	25	-	3	112	70	18
	przymiotnik	8	10	2	-	45	49	21
	inne	-	-	-	-	2	2	8
	razem	17	35	2	3	159	121	47
<u>-ować</u>	rzeczownik	5	4	-	-	42	26	17
	przymiotnik	-	-	-	-	-	-	-
	inne	-	-	-	-	-	1	2
	razem	5	4	-	-	42	27	19
<u>-(ni)eć</u>	rzeczownik	-	-	-	-	9	-	3
	przymiotnik	-	-	-	-	10	2	3
	inne	-	-	-	-	-	-	-
	razem	-	-	-	-	19	2	6
<u>-izować// -yzować</u>	rzeczownik	-	-	-	-	-	6	1
	przymiotnik	-	-	-	-	-	8	-
	inne	-	-	-	-	-	-	-
	razem	-	-	-	-	-	14	1
Pozostałe przyrostki	rzeczownik	-	-	-	-	2	5	-
	przymiotnik	-	-	-	-	-	1	-
	inne	-	-	-	-	-	-	-
	razem	-	-	-	-	2	6	-
Razem		22	39	2	3	222	170	73

Tabela 1

salno-sufiksalne

Przedrostki										Razem
pod(e)-	prze-	przy-	roz(e)-	u-	w(e)-	wy-	wz-	za-	z(e)-// s(e)-	
13	45	14	78	107	26	74	-	146	103	843
1	21	11	42	360	-	44	1	31	89	735
1	1	2	3	43	-	2	-	3	5	32
15	67	27	123	470	26	120	1	180	197	1610
5	30	9	15	43	-	61	-	59	61	377
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	1	-	-	-	-	2	-	-	-	6
5	31	9	15	43	-	63	-	59	61	383
1	1	-	1	1	-	3	-	4	65	88
-	-	-	4	-	-	17	-	2	72	110
-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	3
1	1	-	5	1	-	20	-	7	139	201
3	2	-	1	3	-	-	-	1	27	44
-	4	-	1	3	-	-	-	-	39	55
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3	6	-	2	6	-	-	-	1	66	99
-	4	1	3	26	-	8	-	9	7	65
-	-	-	-	11	-	-	-	1	4	17
-	1	1	-	-	-	1	-	1	-	4
-	5	2	3	37	-	9	-	11	11	86
24	110	38	148	557	26	212	1	258	474	2379

Przymiotniki rzadziej niż rzeczowniki stanowią bazę motywacyjną czasowników prefiksально-sufiksalnych (917 formacji). Najczęściej są to przymiotniki z przyrostkiem -ny, -owy, -ski.

Czasowniki odrzeczownikowe i odprzymiotnikowe mogą powstawać, chociaż rzadko, w wyniku derywacji z tzw. ucięciem. W ten sposób są derywowane najczęściej czasowniki zawierające obce podstawy, np. odbiurokratyzować, przedypłomatyzować, spirotechnizować, spluralizować, stypizować, skosmopolityzować, uhierarchizować, zmotoryzować itd. Ucięciu ulega najczęściej rzeczownikowy sufix -izm, -acja, -ja, -ika oraz przymiotnikowy: -ny, -iczny, -ski, -ki.

Współformantami sufiksálnymi towarzyszącymi prefiksom są najczęściej przyrostki: -(n)ić//-yć, -ować, -eć, -izować//-yzować. Najproduktywniejszym z nich jest przyrostek -(n)ić//-yć dodawany jednakowo swobodnie do podstaw rzeczownikowych (843 czasowniki), jak i przymiotnikowych (735 czasowników). Podobnie jest z przyrostkiem -eć, trzecim pod względem produktywności. Przyrostek -ować, drugi pod względem produktywności, łączy się tylko z podstawami rzeczownikowymi. Przyrostek -izować//-yzować może się łączyć z podstawami rzeczownikowymi i przymiotnikowymi. Pozostałe przyrostki, tj. -ać, -owić, -nać, -awić, -wić, -czyć rzadko występują w funkcji współformantu. Przyrostki: -kać, -owieć, -ewić, -owszczyć, -ownić, -ywić wystąpiły tylko w pojedynczych derywatach czasownikowych.

Wyjątkowo też tylko podstawę derywacji może stanowić inna część mowy niż rzeczownik i przymiotnik: przysłówek, zaimek, liczebnik, wykrzyknik.

Czasowniki prefiksально-sufiksalne tworzą się najczęściej według następujących typów słowotwórczych:

A. Od podstaw rzeczownikowych:

<u>o-//ob(e)- + -(n)ić//-yć</u> ,	<u>u- + -ować</u> ,
<u>o-//ob(e)- + -ować</u> ,	<u>wy- + -(n)ić//-yć</u> ,
<u>od(e)- + -(n)ić//-yć</u> ,	<u>wy- + -ować</u> ,
<u>prze- + -(n)ić//-yć</u> ,	<u>za- + -(n)ić//-yć</u> ,
<u>roz(e)- + -(n)ić//-yć</u> ,	<u>za- + -ować</u> ,
<u>u- + -(n)ić//-yć</u> ,	<u>z(e)-//s(e)- + -eć</u> .

B. Od podstaw przymiotnikowych:

o-//ob(e)- + -(n)ić//-yć,

od(e)- + -(n)ić//-yć,

roz(e)- + -(n)ić//-yć,

u- + -(n)ić//-yć,

wy- + -(n)ić//-yć,

z(e)-//s(e)- + -(n)ić//-yć,

z(e)-//s(e)- + -ać,

Najproduktywniejszym typem słowotwórczym jest jednak wśród derywatów orzeczownikowych typ: za- + -(n)ić//-yć, a wśród derywatów odprzymiotnikowych: u- + -(n)ić//-yć.

W czasownikach prefiksalnie-sufiksalnych mogą się pojawiać dublety sufiksalne, lecz jest ich niewiele, przy czym są one najczęściej rezultatem występowania sufiksu -i- (w derywatach starszych) oraz sufiksu -owa- (w derywatach nowszych); rzadziej występuje kolejność odwrotna, np. odarnić i odarniować, ogumić i ogumować, ożaglić i ożaglować i inne.

Wszystkie derywaty czasownikowe tworzone od przymiotników należą właściwie tylko do dwu typów semantycznych, a mianowicie: 'uczynienie lub stanie się takim jak podstawa' i 'pozbawienie, niwelacja cechy nazwanej podstawą'.

Wśród derywatów orzeczownikowych panuje olbrzymie zróżnicowanie semantyczne, co wiąże się przede wszystkim z różnorodnością czasowników wzorcowych oraz ze zróżnicowaniem semantycznym podstaw, np. przedrostek roz(e)-, wy-, za- i inne.

Współformantem, obok prefiksu i sufiksu, może być także element "się", por. czasowniki prefiksalnie-sufiksalnie-zaimkowe, np. oddziazić się, owiośnić się, rozpłoskować się, wyniedzielnić się, zalatarnić się. W pracy omówiono 386 takich czasowników, co pozwala stwierdzić, że produktywność pozostałych współformantów, tj. prefiksów i sufiksów jest podobna jak w czasownikach prefiksalnie-sufiksalnych, por. tab. 2. Nowe czasowniki są najczęściej tworzone według następujących typów słowotwórczych:

roz(e)- + rzeczownik + -(n)ić//-yć + się,

• za- + rzeczownik + -(n)ić//-yć + się,

z(e)-//s(e)- + rzeczownik + -(n)ić//-yć + się,

wy- + rzeczownik + -(n)ić//-yć + się.

Czasowniki prefiksalnie-sufiksalnie-zaimkowe są przeważnie zindywidualizowane, występują najczęściej w stylu artystycznym, przy czym dają się wyraźnie wyodrębnić dwa okresy największej produktywności tych formacji⁴, a mianowicie: okres romantyzmu,

⁴ Podobnie uważa A. Krupianka, która stwierdza: "...prefik-

Czasowniki prefiksально-

Przyrostki	Motywacja	Przed						
		do-	na-	nad(e)-	niedo-	o-// ob(e)-	od(e)-	po-
-(n)ić//-yć	rzeczownik	4	6	-	-	15	11	4
	przymiotnik	-	1	-	-	3	2	-
	inne	1	-	-	-	-	-	3
	razem	5	7	-	-	18	13	7
-ować	rzeczownik	-	1	-	-	2	-	7
	przymiotnik	-	-	-	-	-	-	-
	inne	-	-	-	-	-	-	-
	razem	-	1	-	-	2	-	7
Pozostałe przyrostki	rzeczownik	-	-	-	-	1	-	2
	przymiotnik	-	-	-	-	-	-	-
	inne	-	-	-	-	-	2	-
	razem	-	-	-	-	1	2	2
Razem	5	8	-	-	21	15	16	

Tabela 2

sufiksально-зайкowe

rostki										Razem
pod(e)-	prze-	przy-	roz(e)-	u-	w(e)-	wy-	wz-	za-	z(e)-// s(e)-	
1	4	4	46	8	12	25	-	49	54	243
-	2	-	8	12	-	14	-	1	12	55
-	-	-	1	-	-	3	-	1	-	9
1	6	4	55	20	12	42	-	51	66	307
1	1	-	6	3	1	6	-	6	18	52
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
1	1	-	6	3	1	7	-	6	18	53
-	-	-	3	4	-	3	-	3	4	20
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
-	-	1	-	-	-	1	-	-	1	5
-	-	1	3	4	-	4	-	3	6	26
2	7	5	64	27	13	53	-	60	90	386

np. odstworzyć się Skub (Kras), odlodnić się Skub (Kras), roz-
kurhaniać się Skub (Słow), wślonecznić się Skub (Słow) i współ-
czesności, np. rozgałganić się (Redl L 39), uteścić się (Wańk Z
177), wymałpic się (Wańk Z 238), zwarszawić się (Iwaszk S II
238), oddziadzić się (Kaw P 131). Około 1/3 derywatów prefiksialno-
sufiksialno-zaimkowych stanowią czasowniki występujące tylko w
gwarach, np. dopieniędzyć się 'dorobić się pieniędzy', obiałczyć
się 'ożenić się', rozpsocić się 'rozpadać się', uchciwić się,
wynozdrzyć się 'wyczyścić sobie nos' i inne.

W trzeciej z omawianych grup, tj. w czasownikach prefiksialno-
-zaimkowych najproduktywniejszymi prefiksami są: na-, roz(e)- i
do-, np. dogadać się, napłakać się, rozdokazywać się, zupełnie
nieproduktywne są prefiksy po- i przy-, pozostałe zaś mają pro-
duktywność ograniczoną. W rozprawie wymieniono ponad 400 takich
czasowników, z tym że w zakresie intensiwów, np. z prefiksem do-,
na-, roz(e)-, zacytowano tylko część materiału⁵.

Czasowniki prefiksialno-zaimkowe w większości wypadków wska-
zują na zakończenie czynności wykonywanej długo, ze znacznym
stopniem natężenia, często aż do zmęczenia, "do syta", "do prze-
sady", powyżej możliwości fizycznych i granic normy. Znaczenie
to może występować w czasownikach z prefiksami: do-, na-, o-//
ob(e)-, od(e)-, prze-, roz(e)-, u-, w-, wy-, za-, z(e)-//
s(e)-, przy czym towarzyszy im zawsze element "się". Najwięcej
czasowników intensywnych mamy w następujących typach słowotwór-
czych:

- do- + czasownik + się,
- na- + czasownik + się,
- roz(e)- + czasownik + się.

Trzeba też zaznaczyć, że wśród czasowników omawianego typu
inne znaczenia, np. ruch dośrodkowy lub odśrodkowy, uwydatnienie

---

salne konstrukcje odmiennie nie były znamienne dla polszczyzny
XVIII w. Prawdziwy ich rozwój przypada dopiero na XIX w. dzie-
łki poezji romantycznej. Drugim okresem szczególnego rozwoju pre-
fiksialnych konstrukcji odmiennych jest polszczyzna współcze-
sna...", por. A. K r u p i a n k a, Czasowniki z przedrostka-
mi przestrzennymi w polszczyźnie XVIII wieku, Warszawa-Poznań-
-Toruń 1979, s. 154.

⁵ Z tego też względu nie podaje się danych ilościowych doty-
czących udziału poszczególnych prefiksów w procesie derywacji.

początku czynności itd. występują rzadko i tylko w niewielkiej liczbie derywatów.

2. Sposoby powstawania czasowników z formantem rozdzielonym

Pojawienie się czasownika z formantem rozdzielonym jest przeważnie poprzedzone występowaniem peryfrastycznej formy wypowiedzi funkcjonującej w tekście, bądź tylko w świadomości użytkowników języka polskiego, często równoległe z powstającym derywatem. To, o czym mówimy, co jest nazwane imieniem, najczęściej rzeczownikiem lub przymiotnikiem, dzięki dodaniu przedrostka i przyrostka ulega uproszowaniu, np. uczynić (kogoś) harcerzem) uharcerzyó, uczynić (kogoś) wrażliwym) uwrażliwić. Przyrostek zmienia rzeczownik lub przymiotnik w czasownik, natomiast przedrostek modyfikuje znaczenie nowej formacji wskazując na stosunki przestrzenne, temporalne, ilościowe i inne.

Znaczenie derywowanej nazwy jednowyrazowej jest najczęściej sumą znaczeń czasownika wzorcowego i podstawy słowotwórczej. Czasownik wzorcowy stanowi niejako punkt wyjścia całego szeregu innych derywatów wzorowanych na nim, zachowujących jego prefiks, a wprowadzający nową podstawę, którą jest najczęściej rzeczownik lub przymiotnik. W czasownikach z formantem rozdzielonym występuje więc zjawisko automatycznego, niejako powielania czasownika-wzorca, ponieważ wchodzi on w skład parafrazy słowotwórczej, której drugim członem jest przeważnie imię. I tak, na wzór czasownika zapełnić (staw) zostały utworzone derywaty: zagłonić, zaleszczyć, zarybić, zarzęsić, zażabić i inne. Na wzór czasownika zarazić urobiono formacje: zagrzybić, zaśniecić, zawoźczyć; czasownik rozpadać się (o deszczu) był podstawą derywatów: rozdeszczyć się, rozszłocić się i gw. rozpsocić się. Derywaty te mogły powstać dlatego, że istniał czasownik wzorcowy i że czasownik ten razem z rzeczownikiem lub przymiotnikiem tworzył grupę syntaktyczną, która mogła ulec skondensowaniu tworząc jeden wyraz. Utworzone w ten sposób czasowniki, będąc nazwami jednowyrazowymi są zarazem ekwiwalentem grupy syntaktycznej, która stanowi ich bazę motywacyjną. Możemy więc powiedzieć: otoczyć (o-

gród) parkanem lub oparkanić (ogród), dosadzić drzew (w ogrodzie) lub dodrzewić (ogród). W ten sposób powstaje zdecydowana większość czasowników z formantem rozdzielonym.

Oprócz tego istnieje jednak sporo nowych czasowników, które nie mają odpowiadającej im wielowyrazowej grupy motywacyjnej, np. odskarpetczyć, odspodnić, wylesić. Czasowniki te mogą powstawać dlatego, że w świadomości użytkowników języka utrwalił się model słowotwórczy, w którym, np. odskarpetczyć, odspodnić i wylesić łączy się z całą serią derywatów, w których pref. od(e)- i wy- wskazuje na usunięcie, pozbawienie tego, na co wskazuje podstawa. Nowe czasowniki są więc powoływane do życia niezależnie od tego, czy istnieje dla nich oparcie w grupie syntaktycznej, czy też nie istnieje. Powstałe w ten sposób neologizmy analogiczne jako zgodne z istniejącymi modelami nie budzą zastrzeżeń co do swojej poprawności, są jasne, zrozumiałe i precyzyjne⁶.

W niektórych czasownikach z formantem złożonym możemy, jak sądzę, mieć do czynienia z samą tylko wymianą prefiksów, np. zamulić ↔ przymulić, ponieważ w czasownikach wzorcowych istnieje identyczna opozycja, tj. zakryć : przykryć. Podobna wymiana prefiksów zaszła być może w szeregu czasowników gwarowych: przypalować ↔ upalować ↔ odpalować na zasadzie analogii do przywiązać : uwiązać : odwiązać, por. też zaręczyć ↔ odręczyć ↔ rozręczyć, okapturzyć ↔ zakapturzyć ↔ rozkapturzyć i inne.

3. Funkcja i rola czasownika wzorcowego

Czasownik wzorcowy jest niezwykle ważnym elementem w procesie derywacji czasowników. Świadczy o tym fakt, że wtedy, gdy mamy kilka czasowników wzorcowych (o podobnym znaczeniu, takiej samej podstawie słowotwórczej, lecz różnych przedrostkach) rozszerza się "rodzina słowotwórcza", gdyż nowe czasowniki nawią-

⁶ Nieznajomość modelu spowodowała pojawienie się wielu rażąco błędnych lub nieprecyzyjnych czasowników, takich jak np. oprzyrządować, przecenić, zabiletować, zamaszynować i innych, przeciwko którym ostro występował W. D o r o s z e w s k i, por. O kulturę słowa. Poradnik językowy, Warszawa 1968, t. I, s. 336, t. II, s. 156, 158 i n.

zują także do tych różnych form prefiksalnych czasowników wzorcowych. Tak więc istnienie dwu czasowników wzorcowych: zapełnić : napełnić pozwala na powtarzalność modelu w derywatach: zarybić : narybić, zaludnić : naludnić, zawilgocić : nawilgocić, zawodnić : nawodnić. Model okryć : zakryć powtarza się w całej serii derywatów analogicznych: odarnić : zadarnić, okrzewić : zakrzewić, ogrzybić : zagrzybić, ośnieżyć : zaśnieżyć, odrzewić : zardzewić. W takim wypadku mamy do czynienia ze splotem szeregu czynników, które mogły wpłynąć na powstanie tych derywatów. Trudno właściwie rozstrzygnąć, czy decydującym momentem było istnienie parafrazy, czy obecność czasowników wzorcowych z różnymi prefiksami.

Dzięki czasownikom wzorcowym powstają całe serie czasowników analogicznych, co widać szczególnie wyraźnie w tekstach najnowszych, gdzie w jednym zdaniu występuje kilka takich derywatów, np. Judyma Żeromskiego trzeba dosentymentalnić, doseksualnić, dosocjalizować i dorewolucjonizować. Kult 45/1975, Wychodzisz zatumaniony, zasnuty, zakiniony. Gałcz P 190, Był [...] ubrany i ukindżalony w autentyczne dary. Wańk W 144, Wystarczy wskazać stwierdzone przez badaczy skonsumpcyjnienie, spłaszczenie, spryziemnienie celów życiowych części młodzieży. Pol 46/1977, W ten koniak wsmakował się i wgłębił. E 51, Stefek wciela się, a raczej wdrewnia w swoją rzeźbę, której szuka. Kaw W 94, Docent się rozmarzył, rozpoetycznił. Pol 26/1979.

Trzeba też zaznaczyć, że czasownikami wzorcowymi są najczęściej stare deverbativa, które tworzą liczne związki wyrazowe. Wiele z nich wykazuje tendencję do stopniowej leksykalizacji, w związku z czym mogą one występować w znaczeniach abstrakcyjnych. Najczęściej powtarzającymi się w tej funkcji są czasowniki:

- ciąć (od-, wy-, s-, przy-),
- dać (do-, od-, wy-, roz-, przy-, z-),
- dzielić (od-, wy-, prze-, roz-),
- jać (od-, wy-, przy-, za-),
- jechać (do-, przy-, od-, wy-, w-, z-),
- kryć (od-, przy-, na-, po-, za-),
- pełnić (do-, wy-, na-, s-),
- sadzić (na-, od-, ob-, roz-, w-, wy-, za-).

Czasowniki te należą do najstarszej warstwy leksykalnej polszczyzny.

Czasowniki z formantem rozdzielonym są najczęściej bardzo precyzyjne pod względem znaczenia, zdarza się jednak, że bez znajomości czasownika wzorcowego znaczenie derywatu jest niejasne, np. czasownik zaresorować mógłby oznaczać: 'założyć resory' jednakże redaktorzy audycji telewizyjnej (z dn. 6 II 1980) użyli go w znaczeniu: 'zanudzić (telewidzów) rozmową o resorach'; podobnie zagardlić mogłoby oznaczać: 'zachorować na gardło', w rzeczywistości jednak znaczy: 'zadusić ściskając gardło'. Bywa tak w wypadku okazjonalizmów tworzonych zupełnie doraźnie i przypadkowo i wówczas tylko kontekst czy konsytuacja informuje nas o znaczeniu, dlatego też takie czasowniki funkcjonują w tekście często na zasadzie cytatu. Ich odrębność, rozbijająca spójność tekstu, jest zaznaczona przez cudzysłów lub użycie słów wyjaśniających: "czyli", "to jest", "to znaczy" i innych, np. Jakie są drogi "odśmiecania" z nadmiaru niepożądanych drgań. Pol 28/1976; Rozbombić - to tyle co wystrzelać i rozgrabić. Lov Dz 222; Socjologowie zwracają uwagę na specyficzne zjawisko rustyfikacji, tj. "uwsiwienia" niektórych dzielnic miejskich. Dor; W rozważaniach nad związkami pomiędzy rozwojem cywilizacji i zjawiskiem "udepresyjnienia" społeczeństw nie należy zapominać Pol 42/1979.

Frekwencja takich czasowników jest zazwyczaj bardzo niska, gdyż są to twory indywidualne i okazjonalne.

4. Zakres występowania czasowników z formantem rozdzielonym

Czasowniki z formantem rozdzielonym występują w różnych odmianach stylowych języka ogólnopolskiego, zwłaszcza w jego odmianie mówionej, a także w gwarach. Najczęściej pojawiają się one w języku potocznym, często w żargonie lub gwarze środowiskowej, a więc tam, gdzie tendencje do skrótu i ekspresji wypowiedzi są wyraźniejsze. Czasowniki te nie zawsze są akceptowane przez normę poprawnościową, gdyż często przyjmują cechy wulgaryzmów

lub powodują komizm i zbytnią familiarność⁷, np. odogonić, roz-krochmalic się, urękawicznic, zaustępować i inne.

Część czasowników z formantem rozdzielonym jest rezultatem świadomej działalności artystycznej, przede wszystkim poetyckiej, por. liczne neologizmy: olatarnic Skub (Słow), rozwidno-krężyć Skub (Kras), odlścić Karp Z 21, odmrowczyć (sąsiadów) Wańk A-P 141, przeponiedziałkować (święta) Białosz Sz 87, u-kobiecić (odrastałki) Wańk Z 161.

Czasowniki utworzone w ten sposób są bardzo oryginalne, gdyż łąnią ustalone związki frazeologiczne. Werbalizacji ulegają także zwroty metaforyczne, np. omiesięcznic 'oświetlić, okryć miesiącem, tj. księżycem', opajęczyć 'otoczyć płotem, tak jak pajęczyną', zaskórzyc 'mocno dokuczyć, tj. zająć jakby za skórę'. Szczególnie dużo neologizmów artystycznych jest w czasownikach prefiksalnie-sufiksalnie-zaimkowych.

Trzecią odmianą stylową polszczyzny, która charakteryzuje się używaniem czasowników z formantem rozdzielonym jest styl naukowy i terminologia specjalna. W tym wypadku nie chodzi o ekspresję, ale o dokładność i precyzję terminu, a także o wygodę w posługiwaniu się nazwą krótszą, np. osmużyć łow., okorować techn., odgłowić techn., oddorażnic praw., rozwióknic techn., ułożyskować techn., unosowić jęz., wymóždzić med., zabunkrować techn. i inne.

Czasowniki z formantem rozdzielonym występują także w gwaraach polskich, a reguły ich tworzenia są takie same jak w języku ogólnopolskim (por. tab. 3), np. gw. namuszyć i og. pol. narzybić; gw. obuszyć i og. pol. ogłowić; gw. odmarchwić i og. pol. odchwaścić; gw. rozlejczyć, rozpieniężyć i og. pol. rozjarzmić; gw. zaliścić, zamarchwić, zaolszyć i og. pol. zakrzewić itd.

Czasowniki z formantem rozdzielonym stanowią w polszczyźnie, szczególnie współczesnej, produktywny rodzaj derywacji. Nie jest to jednak proces charakterystyczny tylko dla współczesnego języka polskiego, lecz proces stary, o którego dawności świadczą

⁷ Cechy te wg Z. Kurzowej świadczą o tym, że mamy do czynienia z syntetyzmem, por. Recenzje i sprawozdania, JP LVII, 1977, s. 209-217.

Czasowniki występujące tylko w gwarach

Przedrostek	I. Czasowniki prefiksalnie- sufiksalne	II. Czasowniki prefiksalnie- sufiksalnie- zaimkowe	III. Czasowniki prefiksalnie- zaimkowe	Razem
<u>do-</u>	1	1	3	5
<u>na-</u>	8	2	24	34
<u>nad(e)-</u>	-	-	-	-
<u>niedo-</u>	-	-	-	-
<u>o-//ob(e)-</u>	22	17	11	50
<u>od(e)-</u>	16	4	2	22
<u>po-</u>	8	12	1	21
<u>pod(e)-</u>	1	1	-	2
<u>prze-</u>	10	-	2	12
<u>przy-</u>	8	3	-	11
<u>roz(e)-</u>	14	13	3	30
<u>u-</u>	24	14	6	44
<u>w(e)-</u>	1	-	2	3
<u>wy-</u>	22	12	3	37
<u>wz(e)-</u>	-	-	-	-
<u>za-</u>	41	30	-	71
<u>z(e)-// s(e)-</u>	29	24	5	58
Razem	205	133	62	400

takie czasowniki, jak: ożenić (się) i pokrzepić (się), których odpowiedniki proste, tj. żenić (się) i krzepić (się) są chronologicznie późniejsze⁸.

---

⁸ O tym, że jest to stary typ słowiański wspomina także I. Němec w pracy: *Genese slovanského systému vidového*, Praga 1958, s. 83 i W. Šmích w artykule: *O pochodzeniu czasowników typu bierać, pisywać w języku polskim*, JP LIII 1973, s. 192.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- A g r e l l S., Przedrostki postaciowe czasowników polskich, Materiały i Prace Komisji Językowej AU, t. VIII, Kraków 1918.
- A n u s i e w i c z J., Konstrukcje analityczne we współczesnym języku polskim, Wrocław 1978.
- A v i l o v a N. S., Razvitije otymennogo glagolnogo slovoobrazovanija, [w:] Glagol, narečije, predlogi i sojuzy v russkom literaturnom jazyke XIX w., Moskwa 1964.
- B o g u s ł a w s k i A., Prefiksacja czasownikowa we współczesnym języku rosyjskim, Wrocław-Warszawa-Kraków 1963.
- B r o d o w s k a - H o n o w s k a M., Ewolucja metod polskiego słowotwórstwa synchronicznego (w dziesięciolecie 1967-1977), Wrocław 1979.
- Nowe drogi polskiego słowotwórstwa, JP LIII, 1973.
  - O pojemności znaczeniowej derywatów, JP XLIV, 1964.
  - Zarys klasyfikacji polskich derywatów, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967.
- B u t t l e r D., Neologizmy i terminy pokrewne, Por. Jęz. 1962, z. 5-6.
- Procesy dehomonimizacji w polszczyźnie ostatniego stulecia, Z polskich studiów slawistycznych, S. 5, Warszawa 1978.
  - Zmiany słownikowe w polszczyźnie przełomu w. XIX i XX, Por. Jęz. 1972, z. 4-5.
- B u t t l e r D., K u r k o w s k a H., S a t k i e w i c z H., Kultura języka polskiego, Warszawa 1973.
- C h m u r a - K l e k o t o w a M., Odbicie tendencji słowotwórczych języka polskiego w neologizmach dzieci, PF XX, 1970, s. 153-159.
- C y r a n W., Przekłamać, JP LX, 1980.
- D o k u l i l M., Tvoření slov v češtině. I. Teorie odvozování slov, Praga 1962.

- D o r o s z e w s k i W., Język T. T. Jeża (Zygmunta Miłkowskiego), Warszawa 1949.
- Kategorie słowotwórcze, Sprawozdania TNW, Wydział I, Warszawa 1946.
  - Monografie słowotwórcze, PF XIII-XV, 1928-1931.
  - O kulturę słowa. Poradnik językowy, t. I-II, Warszawa 1968.
  - Wśród słów, wrażeń i myśli. Refleksje o języku polskim, Warszawa 1966.
- D u l e w i c z o w a I., Czasowniki denominalne w języku polskim i rosyjskim, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981.
- G i e r m a k-Z i e l i Ń s k a T., Polskie czasowniki przedrostkowe o znaczeniu przestrzennym i ich odpowiedniki w języku francuskim, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979.
- G o l o v i n B. N., Slovoobrazovatel'naja tipologija russkich pristavočnych glagolov, [w:] Slavjanskoje jazykoznanije, Moskwa 1959.
- Grammatika sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka, Moskwa 1970.
- G r z e g o r c z y k o w a R., Czasowniki denominalne w języku staro-cerkiewno-słowiańskim, RS XXVI, 1966.
- Czasowniki odimienne we współczesnym języku polskim, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969.
  - O logiczno-syntaktycznej strukturze czasowników denominalnych, Por. Jęz. 1963, z. 3-4.
- G r z e g o r c z y k o w a R., P u z y n i n a J., Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego, Warszawa 1979.
- Z zagadnień słowotwórstwa synchronicznego, Por. Jęz. 1959, z. 6-7.
- H e r e j-S z y m a Ń s k a K., Derywacja czasowników denominalnych we współczesnym bułgarskim języku literackim, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978.
- K a r o l a k S., O znaczeniach czasowników odimienych, [w:] Semantyka i słownik, Wrocław 1972.
- K l e m e n s i e w i c z Z., L e h r-S p ł a w i Ń s k i T., U r b a Ń c z y k S., Gramatyka historyczna języka polskiego, Warszawa 1964.
- K r e j a B., Z zagadnień analizy słowotwórczej, [w:] Problemy współczesnego słowotwórstwa a dydaktyka uniwersytecka, Warszawa 1972.

- Krupińska A., Czasowniki z przedrostkami przestrzennymi w polszczyźnie XVIII wieku, Warszawa-Poznań-Toruń 1979.
- Formacje czasownikowe z przedrostkiem "o-(ob-)" w języku polskim, Toruń 1969.
  - Próba logiczno-syntaktycznej klasyfikacji polskich czasowników przedrostkowych, Z polskich studiów slawistycznych, S. 3, Warszawa 1968.
- Krzyżan-Stanójewić B., Serbsko-chorwackie czasowniki ruchu - problemy ich interpretacji semantyczno-syntaktycznej, Studia z filologii polskiej i słowiańskiej XVI, 1977.
- Kuciała M., Rozwój literatywów dokonanych w języku polskim, Wrocław 1966.
- Kurkowska H., Budowa słowotwórcza przymiotników polskich, Wrocław 1954.
- Kurzowa Z., Recenzja książki J. Miodka, Syntetyczne konstrukcje leksykalne w języku polskim, JP LVII, 1977.
- Laskowski R., Derywacja rzeczowników w dialektach łaskich, t. I-II, Wrocław 1966 i 1971.
- Miodek J., Syntetyczne konstrukcje leksykalne w języku polskim, Wrocław 1976.
- Němec I., Genese slovanského systému vidového, Praga 1958.
- Netteberg K., O funkcji konektywnej przyrostków, "Scando Slavica" VII, 1961.
- Otrębski J., Z dziejów wyrazów polskich. Partykuła i przysłówki do-, JP XLVII, 1967.
- Ostromęczka-Frączak B., Czasowniki dwuformantowe z pref. wy- w języku polskim oraz wy- i iz- w języku rosyjskim, RKJ ŁTN XXII, Łódź 1976.
- Rozwój funkcji czasownikowego prefiksu wy- w języku polskim oraz wy- i iz- w języku rosyjskim, Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Naukowych ŁTN XXX, 2, Łódź 1976.
- Piernikarski C., Czasowniki z prefiksem po- w języku polskim i czeskim, Warszawa 1975.
- O dokonaności czasowników procesywnych (receptywnych), Por. Jęz. 1970, z. 6.
- Pomiąnowski W., Klasyfikacja rzeczowników odrzeczownikowych, Wrocław 1967.

- Problemy współczesnego słowotwórstwa a dydaktyka uniwersytecka, red. J. P u z y n i n a, Warszawa 1972.
- P u z y n i n a J., Typy formantów słowotwórczych w językach słowiańskich. Z polskich studiów slawistycznych, S. 5, Warszawa 1978.
- O pojęciu potencjalnych formacji słowotwórczych, Por. Jęz. 1966, z. 8.
- Pojęcie regularnej i nieregularnej konstrukcji morfemowej a fakty słowotwórcze, BPTJ XXV, 1967.
- R e c z e k S., Oszwabić - powiastka etymologiczna, "Profile" 1969, nr 5.
- R u t k o w s k a M., Nie zauważone rusycyzmy (wschodniosłowianizmy) semantyczne w czasownikach polskich XVIII-XX wieku, Z polskich studiów slawistycznych, S. 5, Warszawa 1978.
- Próba porównania funkcji prefiksów werbalnych w języku rosyjskim i polskim (na materiale morfemów w-), "Slavia Orientalis" XVIII, 1969.
- S a l o n i Z., O budowie słowotwórczej czasowników odimiennych, Por. Jęz. 1963, z. 8.
- W sprawie się, JP LV, 1975.
- S a t k i e w i c z H., Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka ogólnopolskiego, Warszawa 1969.
- S c h n e i d e r L., Morfosemantyczna analiza wyrazu, "Slavia Orientalis" XVI, 1967.
- S k u b a l a n k a T., Neologizmy w polskiej poezji romantycznej, Toruń 1962.
- S ł o Ń s k i S., Funkcje prefiksów werbalnych w języku starosłowiańskim (starobułgarskim), Warszawa 1937.
- Prefiksy ob-//o- i ot-//o- w języku starobułgarskim i kilka wypadków tzw. drugorzędnej dekompozycji w języku nowobułgarskim, [w:] Symbolae grammaticae in honorem Ioanis Rozwadowski, Kraków 1927.
- S z l i f i e r s z t e j n o w a S., Przymiotniki dzierżawcze w języku polskim, Wrocław 1960.
- Ś m i e c h W., Funkcje aspektów czasownikowych we współczesnym języku ogólnopolskim, Łódź 1971.
- Intensiwa z prefiksem na- w języku polskim, RKJ ŁTN XXIII, Łódź 1977.

- Kształtowanie się funkcji semantycznych czasownikowego przedrostka od(e)- w języku ogólnopolskim, Z polskich studiów slawistycznych, S. 3, Warszawa 1968.
  - O budowie czasowników typu odtańczyć 'odpłacić tańcem', RKJ ŁTN XI, Łódź 1965.
  - O czasownikach polskich pochodnych od wyrażań przyimkowych, RKJ ŁTN XXI, Łódź 1975.
  - O pochodzeniu czasowników typu bierać, pisywać w języku polskim, JP LIII 1973.
  - Przyczyny przechodności bądź nieprzechodności czasowników odmiennych bezprzedrostkowych w języku polskim, RKJ ŁTN XXII, Łódź 1976.
  - Rozwój form czasu teraźniejszego czasownika w języku polskim, Łódź 1967.
- Wesołowska D., Dlaczego się odchudzamy?, JP XLVII, 1967.
- Wierchowicki J., Rozczłonowanie zasobu leksykalnego, BPTJ XXII, 1963.
- Uwagi słowotwórczo-leksykologiczne, BPTJ XVIII, 1959.
- Wilczewska K., Czasowniki zwrotne we współczesnej polszczyźnie, Toruń 1966.
- Wróbel H., O zasadach opisu słowotwórczego polskich czasowników prefiksalnych, [w:] Studia gramatyczne II, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978.
- Volockaja Z. M., Semantičeskaja klassifikacija i sposoby obrazovanija otymennych glagolov, [w:] Strukturnaja tipologija jazykov, Moskwa 1966.
- Ząbkowska J., Kilka uwag o prefiksально-sufiksальnym sposobie derywacji we współczesnym języku rosyjskim, "Slavia Orientalis" XVIII, 1969.
- Zemskaja E. A., Sovremennyj russkij jazyk. Slovoobrazovanie, Moskwa 1973.
- Zwoliński P., Polsko-czeska paralela słowotwórcza, [w:] Z problemów współczesnych języków i literatur słowiańskich, Warszawa 1976.
- Wspólne tendencje słowotwórcze (derywacyjne) języków słowiańskich, Z polskich studiów slawistycznych, S. 3, Warszawa 1968.

SKRÓTY ŹRÓDEŁ

- Białosz M - M. Białoszewski, *Mylne wzruszenia*, Warszawa 1961.
- Białosz P - *Pamiętnik z powstania warszawskiego*, Warszawa 1976.
- Białosz Sz - *Szumy, zlepy, ciągi*, Warszawa 1976.
- Białosz W - *Wiersze*, Warszawa 1976.
- Chmiel - M. Chmielowiec, *Czasowniki zwierzęce*, JP XVI, 1931, s. 87-90.
- Chorom M - M. Choromański, *Miłosny atlas anatomiczny*, Poznań 1974.
- Cyr - W. Cyran, *Tendencje słowotwórcze w gwarach polskich*, Łódź 1977.
- Dej - K. Dejna, *Słownictwo ludowe z terenów województwa kieleckiego i łódzkiego (A-P)*, RKJ ŁTN XX-XXV, Łódź 1974-1980.
- Dor - *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1958-1969.
- Dor K - W. Doroszewski, *O kulturę słowa. Poradnik językowy*, t. I-II, Warszawa 1968.
- Dz A - *Dziennik Akademicki*, wydany przez SZSP w Łodzi; pojedyncze numery.
- E - *Ekspres reporterów*, red. R. Bratny, Warszawa 1978.
- Fic R - J. Ficowski, *Regiony wielkiej herezji*, Kraków 1975.
- Gańcz Dz. - K. I. Gańczyński, *Dzieła w pięciu tomach. Poezje*, t. I, Warszawa 1957.
- Gańcz P - K. I. Gańczyński, *Poezje*, Warszawa 1976.
- Gombr B - W. Gombrowicz, *Bakakaj*, Kraków (1957).
- Gombr F - W. Gombrowicz, *Ferdydurke*, Warszawa 1956.
- Gombr I - W. Gombrowicz, *Iwona księżniczka Burgunda*, Warszawa 1957.

- Gombr T-A - W. Gombrowicz, Trans-Atlantyk, Warszawa 1957.
- Górn - H. Górnowicz, Dialekt malborski, t. II, z. 1-2, Gdańsk 1973-1974.
- GR - "Głos Robotniczy", dziennik PZPR; pojedyncze numery.
- Ham P - J. Hamilton, Puste miejsce, Warszawa 1973.
- Ham M - J. Hamilton, Maleńka złota szubiennica, Warszawa 1970.
- Hłas B - M. Hłasko, Baza Sokołowska, [w:] Opowiadania, Warszawa 1976.
- Hłas P - M. Hłasko, Pierwszy krok w chmurach. Opowiadania, Warszawa 1957.
- Hoł R - T. Hołuj, Raj, Warszawa 1972.
- Hoł R i L - T. Hołuj, Róża i płonący las, t. I, Warszawa 1974.
- in - Pojedyncze przykłady z literatury.
- Irzyk N - K. Irzykowski, Nowele, Stanisławów 1906.
- Irzyk P - K. Irzykowski, Pałuba, Warszawa 1957.
- Irzyk W - K. Irzykowski, Wiersze i dramaty, Kraków 1977.
- Iwaszk S - J. Iwaszkiewicz, Sława i chwała, t. I-III, Warszawa 1956-1962.
- Jasn. P - M. Pawlikowska-Jasnorzewska, Poezje, t. I-II, Warszawa 1974.
- Jasn. W - M. Pawlikowska-Jasnorzewska, Wiersze, Warszawa 1967.
- Jastrz (Irzyk) - A. Jastrzębski, Uwagi o słownictwie Karola Irzykowskiego, Por. Jęz. 1951, s. 12-14.
- Jud. (Wit) - I. Judycka, Neologizmy Stanisława Ignacego Witkiewicza, Por. Jęz. 1950, s. 24-25.
- Kar - "Karuzela", tygodnik łódzki; pojedyncze numery.
- Karł. - J. Karłowicz, Słownik gwar polskich, t. I-VI, Kraków 1900-1911.
- Karp O - T. Karpowicz, Obrócone światło, Warszawa 1972.
- Karp T - T. Karpowicz, Trudny las, Warszawa 1964.
- Karp W - T. Karpowicz, Wiersze wybrane, Wrocław 1969.
- Karp Z - T. Karpowicz, Znaki równania, Warszawa 1960.
- Kaw O - J. Kawalec, Oset, Warszawa 1977.

- Kaw P - J. Kawalec, *Przepłyniesz rzekę*, Warszawa 1973.
- Kaw Sz - J. Kawalec, *Szukam domu*, Warszawa 1968.
- Kaw Sza - J. Kawalec, *Szara aureola*, Katowice 1973.
- Kaw T - J. Kawalec, *Tańczący jastrząb*, Warszawa 1972.
- Kaw W - J. Kawalec, *Wezwanie*, Warszawa 1968.
- KiŻ - "Kobieta i Życie", tygodnik warszawski; pojedyncze numery.
- Klek - M. Chmura-Klekotowa, *Odbicie tendencji słowotwórczych języka polskiego w neologizmach dzieci*, PF XX, 1970, s. 153-159.
- Klich - E. Klich, *Narzecze wsi Borki Nizińskie*, Kraków 1919.
- Konw K - T. Konwicki, *Kalendarz i klepsydra*, Warszawa 1976.
- Kuc - M. Kucała, *Porównawczy słownik trzech wsi małopolskich*, Wrocław 1957.
- Kult - "Kultura", tygodnik społeczno-kulturalny; pojedyncze numery.
- Leśm K - B. Leśmian, *Klechdy sezamowe*, Warszawa-Kraków 1950.
- Leśm N - B. Leśmian, *Napój cienisty*, Warszawa 1936.
- Leśm P - B. Leśmian, *Poezje zebrane*, Warszawa 1957.
- Leśm Sz - B. Leśmian, *Szkice literackie*, Warszawa 1959.
- Leśm U - B. Leśmian, *Utwory rozproszone. Listy*, Warszawa 1962.
- Lov B - J. Lovell, *Bał się nie udał czyli Rétif krakowski*, Kraków 1978.
- Lov Dz - J. Lovell, *Dziewczęta płaczą nadaremnie*, Kraków 1962.
- Lov L - J. Lovell, *Losy nie darowane*, Warszawa 1969.
- Lov P - J. Lovell, *Piekło mężczyzn*, Warszawa 1977.
- Lov S - J. Lovell, *Dziewczyny i sex*, Warszawa 1970.
- Łop G - T. Łopalewski, *Góra dawnych Bogów i inne opowiadania*, Warszawa 1977.
- Maciej - J. Maciejewski, *Słownik chełmińsko-dobrzyński*, Toruń 1969.
- MAGP - *Mały atlas gwar polskich*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1957-1970.

- Mal (Chpp) - J. Mally, O języku listów Chopina, Por. Jęz. 1951, s. 7-12.
- Maz - J. Mazur, Gwary okolic Biłgoraja, cz. 2, Fleksja, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978.
- Miod - J. Miodek, Syntetyczne konstrukcje leksykalne w języku polskim, Wrocław 1976.
- Mroź D - S. Mrożek, Dwa listy, Kraków 1974.
- Mroź O - S. Mrożek, Opowiadania, Kraków 1974.
- Now A - T. Nowak, A jak królem, a jak katem będziesz, Warszawa 1977.
- Now D - T. Nowak, Diabły. Dwunastu, Kraków 1977.
- Now O - T. Nowak, Obcoplemienna ballada. Opowiadanie, Warszawa 1977.
- Now P - T. Nowak, Psalm, Kraków 1974.
- Now Pr - T. Nowak, Prorok, Warszawa 1977.
- Pis - W. Pisarek, Słownik języka niby-polskiego, czyli błędy językowe w prasie, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978.
- Piw P - M. Piwowski, Przepraszam, czy tu biją?, "Dialog" 1975, nr 1.
- Plut - F. Pluta, Słownictwo Dzierżysławic w powiecie prudnickim, Wrocław 1973.
- Pol - "Polietyka", tygodnik; pojedyncze numery.
- Przekr - "Przekrój", tygodnik, pojedyncze numery.
- Przyj - "Przyjaciółka", tygodnik; pojedyncze numery.
- Rad - Audycje radiowe.
- Redl A - E. Redliński, Awans, Warszawa 1975.
- Redl J - E. Redliński, Ja w nerwowej sprawie, Warszawa 1969.
- Redl K - E. Redliński, Konopielka, Warszawa 1973.
- Redl L - E. Redliński, Listy z Rabarbaru, Warszawa 1967.
- Redl Z - E. Redliński, Zgrzyt, Warszawa 1971.
- Rep - Klucze do zdarzeń. Wybór reportaży z Polski i o Polsce, Warszawa 1976.
- Schulz K - B. Schulz, Kometa, Kraków 1957.
- Schulz S - B. Schulz, Sanatorium pod klepsydrą, Kraków 1957.
- Schulz SC - B. Schulz, Sklepy cynamonowe, Kraków 1957.

- Skub - T. Skubalanka, Neologizmy w polskiej poezji romantycznej, Toruń 1962.
- SM - "Świat Młodych", pismo dla młodzieży; pojedynczą numery.
- Sycht - B. Sychta, Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej, t. I-VII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967-1976.
- Szymcz - M. Szymczak, Słownik gwary Domaniewka w powiecie łączyskim, cz. I-VIII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1973.
- Tel - Audycje telewizyjne.
- Tomasz - A. Tomaszewski, Gwara Łopienna i okolicy w północnej Wielkopolsce, Kraków 1930.
- Tuw K - J. Tuwim, Kwiaty polskie, Warszawa 1977.
- Tuw W - J. Tuwim, Wjersze zebrane, Warszawa 1975.
- Wańk A - M. Wańkowicz, W pępku Ameryki, Warszawa 1976.
- Wańk A-P - M. Wańkowicz, Atlantyk-Pacyfik, Kraków 1975.
- Wańk K - M. Wańkowicz, Karafka la Fontaine'a, Kraków 1972.
- Wańk S - M. Wańkowicz, Na tropach Smętka, Warszawa 1974.
- Wańk T - M. Wańkowicz, Tędy i owędy, Kraków 1974.
- Wańk Z - M. Wańkowicz, Ziele na kraterze, Warszawa 1976.
- Warch - S. Warchoł, Gwary dawnej Ziemi Stężyckiej, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967.
- Wilcz - K. Wilczewska, Czasowniki zwrotne we współczesnej polszczyźnie, Toruń 1966.
- Witk J - S. J. Witkiewicz, Janulka, córka Fizdejki, [w:] Dramaty, t. II, Warszawa 1972.
- Witk N - S. J. Witkiewicz, Narkotyki - Niemyte dusze, Warszawa 1975.
- Witk T - S. J. Witkiewicz, Tumor Mózgowicz, [w:] Dramaty, t. I, Warszawa 1972.
- Wydrz C - A. Wydrzyński, Ciudad Trujillo, Warszawa 1977.
- Wydrz O - A. Wydrzyński, Odwrócone niebo. Opowiadania, Katowice 1962.
- Wydrz P - A. Wydrzyński, Ptaki z sadzy, Warszawa 1962.
- Wydrz U - A. Wydrzyński, Umarli rzucają cień, Warszawa 1973.

- Zar   - A. Zaręba, Słownik Starych Siołkowiec w powiecie polskim, Kraków 1960.
- zasłysz   - Czasowniki usłyszane i zanotowane w trakcie różnych rozmów.

U w a g a! Oprócz podanych wyżej źródeł przejrano także szereg nie wymienionych w spisie monografii gwarowych, w których nie znaleziono jednak interesujących nas czasowników. Są to następujące prace:

- P. Bąk, Gwara okolic Kramska w powiecie konińskim, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968.
- W. Cyran, Gwary polskie w okolicach Siedlec, Łódź 1960.
- W. Dobrzyński, Gwary powiatu niemodlińskiego, cz. II, Wrocław 1967.
- P. Gołąb, Gwara Schodni i okolicy, Wrocław 1955.
- M. Gruchmanowa, Gwary Kramsk, Podmokli i Dąbrówki w województwie zielonogórskim, Zielona Góra 1969.
- M. Gruchmanowa, Gwary zachodniej Wielkopolski, Poznań 1970.
- M. Kamińska, Gwary Polski centralnej, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968.
- F. Pluta, Dialekt głogówecki, cz. II, Wrocław 1964.
- Z. Sobierajski, Gwary kujawskie, Poznań 1952.
- B. Sychta, Słownictwo kociewskie na tle kultury ludowej, t. I-II, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980.
- M. Szymczak, Gwara Domaniewka i wsi okolicznych w powiecie łączyckim, Łódź 1961.
- Z. Zagórski, Gwary Krajny, Poznań 1964.

ПОЛЬСКИЕ ГЛАГОЛЫ С РАЗДЕЛИТЕЛЬНЫМ ФОРМАНТОМ
(резюме)

Настоящая монография "Польские глаголы с разделительным формантом" (z formantem rozdzielonym) состоит из трех основных частей: введения, анализа языкового материала и резюме. К диссертации приложены три таблицы представляющие продуктивность отдельных префиксов, суффиксов и целых словообразовательных моделей. Во вступлении автор монографии представляет историю вопроса и методологию работы, дает также дефиницию термина "разделительный формант". Глаголами с разделительным формантом автор считает префиксальные глаголы, у которых нет бесприставочных эквивалентов, и которые образовались в итоге вербализации словосочетаний, напр. odgłowić, zarybić, uzdrowić, zdzwonić się, wczytać się, odchamić się. И так, разделительный формант это такой формант, который состоит по меньшей мере из двух морфем не выступающих слитно, рядом, но разделенных словообразовательной основой.

Главную часть материала образуют глаголы выписанные из "Словаря польского языка" под редакцией В. Дорошевского (65%); остальные глаголы (23%) были собраны из 100 добавочных источников, в состав которых входит: 80 литературных произведений (поэзия и проза), 10 журналов и газет, 10 лингвистических работ, и кроме того материал теле- и радиопередач. Автор настоящей диссертации использовал еще 30 диалектных источников, а именно словарей, монографий и атласов (12% материала). Таким образом анализ был проведен на основании богатого и разнообразного материала, охватывающего 3201 дериватов, среди которых 850 глаголов это глаголы индивидуального характера, и 400 - глаголы диалектные.

Проводя синхронный анализ собранного материала автор работы выделяет три способа деривации глаголов:

- 1) глаголы префиксально-суффиксальные, значит такие, которые

образовались в результате одновременного присоединения к словообразовательной основе, чаще всего именной, префикса и суффикса, напр. za - les - ić, u - człowiecz - yć, od - banaln - ić;

2) глаголы префиксально-суффиксально-постфиксальные, в которых формант состоит из трех морфем, т. е. из префикса, суффикса и "się", напр. prze - jaśn - ić się, roz - cham - ić się, zakatarz - yć się;

3) глаголы префиксально-постфиксальные, в которых словообразовательной основой является простой глагол, а формантом - префикс и местоимение (постфикс) się, напр. na - chodzić - się, za - czytać - się, w - żenić - się.

Вышеуказанные три типа глаголов с разделительным формантом отвечают трем основным частям монографии. В пределах каждого отдельного способа деривации была проведена классификация по структурно-семантическим типам, которая охватывает группы глаголов с тем же префиксом, суффиксом, грамматическим характером основы и структурным значением. Это значение подано в словообразующей парафразе, напр. zapełnić rybami (staw) > zarybić, obsadzić drzewami (plac) > odrzewić.

Анализ собранного материала позволяет прийти к следующим выводам:

1. Образование глаголов с разделительным формантом является одним из наиболее существенных признаков стремления к экономности средств языкового выражения, значит к сокращениям, к синтетическим формам. Это старый процесс, - срав. ożenić (się), rozkzzerić, характерный и для других славянских языков и необыкновенно продуктивный в современном польском языке и в диалектах.

2. Глаголы эти выступают чаще всего в разговорном языке, часто в жаргоне или в профессиональном диалекте, напр. odpolitycznić (wojsko), ogumić (pojazd), przeszpitalować (tydzień), uharszerzyć (klase). Второй языковой областью является научный стиль и специальная терминология, напр. oddorażnić praw., odgłowić tech., uposowić jęz., wymóżdżyć med. Третьей стилевой разновидностью польского языка, которая характеризуется употреблением глаголов с разделительным формантом является художественный стиль, напр. olatarnić, rozwidnokreżyć, przeponiedziałkować (święta). Этот способ образования новых глаголов выступает тоже и в польских диалектах, напр. namuszyć (nawpuszczać much), odmarchwić (wygwać marchew), zaliścić (zasadzić lipami).

3. Появлению глагола с разделительным формантом чаще всего предшествует наличие перифрастической формы высказывания, действующей в тексте или только в сознании потребителей польского языка, часто параллельно с возникающим дериватом. Суффикс превращает тогда имя существительное, имя прилагательное, реже другую часть речи в глагол, а префикс изменяет значение новообразования, указывая на пространственные, временные, количественные и другие отношения. Рассматриваемые глаголы могли возникнуть потому, что существовал образцовый глагол, и что этот глагол вместе с именем существительным или прилагательным создавал синтаксическую группу (был мотивирующей основой), которая подверглась конденсации, создавая одно слово. Так по образцу глагола zapełnić (staw glonami, rybami, rzęsą, żabami, leszczami) возникли дериваты - zagłonić, zarybić, zarzęsić, zażabić, zaleszczyć. По образцу глагола zarazić, образовались глаголы - zagrzybić, zaśmiecić, zawoźczyć и другие.

4. Часто новые глаголы могут возникать независимо от того, существует ли для них база в синтаксической группе, напр. odskarżać, odspodnić, wylesić. Эти глаголы могли образоваться потому, что существует продуктивная словообразовательная модель, в которой префикс od(e-) и wy- указывает на отстранение, лишение того, на что показывает основа. Таким образом возникают целые серии дериватов (аналогичные неологизмы), напр. Judyta Żeromskiego trzeba dosentymentalnić, doseksualnić, dosocjalizować i dorewolucjonizować. Docent się rozmarzył, rozpoetycznił.

5. Образцовыми глаголами чаще всего являются старые *deverbative*, которые образуют многие словосочетания, напр. ciąć, dać, dzielić, jać, jechać, pełnić, sadzić, kryć и другие.

6. Некоторые глаголы с разделительным формантом отличаются небольшой частотностью, так как являются они индивидуальными и случайными образованиями. Их отличие нарушает связность текста, что обозначается кавычками или употреблением пояснительных слов "или", "то есть", "это значит" и других, напр. "Socjologowie zwracają uwagę na specyficzne zjawisko rustyfikacji, tj. «wsiowienia» niektórych dzielnic miejskich".

INDEKS OMÓWIONYCH CZASOWNIKÓW

Indeks zawiera wszystkie czasowniki cytowane w pracy. Lokalizacja informuje o miejscu występowania czasownika. Układ indeksu według przedrostków ma na celu ułatwienie poszukania czasownika gwarowego, np. uostrupić będzie umieszczone pod przedrostkiem roz(e)-; uofsić pod przedrostkiem o-//ob(e)- itd. Czasowniki opatrzone gwiazdką są "dotworzone" na podstawie zanotowanego czasownika niedokonanego, formy imiesłowu lub rzeczownika odsłownego.

do-

dobadać się 121, 122	domacać się 121
dobluźnić się 122	domiarkować się 122
doborovac 23	domyślić się 121
dobrolić się 122	dopełnić 24
dochowac się 121	dopełniażec się 106, 144
dochrapać się 121	dopokoić się 106
dochrześcijanić(się) 24	dopolitycznić 53
doczytać się 121, 122	dopukać się 121, 122
dodrzewić 22, 146	dopytać się 122
dodzwonić się 121, 122	dorewolucjonizować 23, 147
dofilozofować się 121, 122	doręczyć 23
dogadać się 121, 122, 144	dorobić się 121
dogołębnic się 106	dorozumieć się 121
doho'ować się 121	doseksualnić 24, 147
doigrać się 122	dosentymentalnić 24, 147
dokarmelić 22	dosłuchać się 121
dokołatać 121, 122	dosmaczyć 22
dolesić 22	dosmakować się 121
dołonić 23	dosocjalizować 23, 147
	dostukać się 121, 122
	dosycić 24

doszczelnić 24
 doszperać się 121
 dośrodkować 23
 doświetlić 22
 dotelefonować się 121, 122
 dotentegować się 106
 dotlenić 23
 dotrupić się 106
 dotrzeźwić 24
 dowartościować 23
 dowęszyć się 121
 dowiedzieć się 121, 122, 132
 dowielmożnić (się) 24
 dowojować się 122
 dozielenić 23

na-

nabarabzkować się 122
 nabąbać się 123
 nabębnić się 123
 nabiadać się 122
 nabiedować się 122
 nabizłić się 123
 nabigosić 25
 nabojować się 122
 nacierpieć się 122
 nacesać się 123
 naceplęc 25
 nachlać się 123
 nachłipać się 123
 nachłapać się 123
 nachłęptać się 122, 123, 124
 nachodzić się 16, 121, 122, 124
 nacholerować się 123
 nachorować się 122
 nachrapać się 122

naczekać się 122
 naczłowieczyć się 106
 naczulić 25, 26
 naczytać się 122
 naćkać się 123
 nadreptać się 122, 124
 nadumać się 122
 nadyszeć się 122
 nadziękować się 122
 nadźwigać się 122
 nażubać się 123
 nafiglować się 122
 nafioczyć 25
 nafruwać się 122, 124
 nagadać się 124
 nagawędzić się 122
 nagłodować się 122
 nagłośnić 25
 nagotować się 123
 nagrabić się 123
 nagrzać się 123
 nagrასować się 122
 nagumować 25
 nagwizdać się 122
 nahamkac się 123
 naharować się 122, 124
 nahulać się 122
 naigrać się 122
 naiglic się 106
 naindyczyć się 106
 nałinczyć się 123
 najeść się 122, 123, 124
 najeździć się 122
 najęczeć się 122
 nakichać się 122
 nakochać się 122
 nakołatać się (nakołatać się) 122,
 123

- nakombinować się 122
 nakrzyczeć się 122, 124
 nakrzyżkować 25
 nakwękać się 122
 nalamentować się 122, 124
 nalatać się 122, 124
 naleć się 123
 naleźć 24
 naludnić 12, 13, 25, 26, 147
 nałazić się (nałazić się) 122, 123, 124
 nałowić się 122
 nałykać się 122, 124
 namachać się 122
 namarzyć się 123
 namaśleć 25
 namedytować się 123
 namęczyć się 123, 124
 namałżeć 26
 namilczeć się 123
 namulić 24
 namuszyć (namużyć) 25, 149
 namyslać się 123
 nanicestwić się 106
 naniv'ic 24
 nanosić się (nanosić się) 123
 nanov'ic 26
 napaćkać się 123
 napasturować się 106
 napełnić 25, 147
 napić się 123, 124
 napiec się 123
 napierzyć 25
 napłasać się 123
 naplotkować się 124
 napłakać się 5, 123, 124, 144
 napodróżować się 123
 napokutować się 123
 napolemizować się 123
 napolitykować się 123
 napolować się 123
 napościć się 123
 napowietrzyć 25
 napracować się 123, 124
 napromienić 25, 26
 naprzykrzyć się 123
 napubliczyć 26
 napurpurzyć 25
 napuszyć 25
 narobić się 123
 narozmawiać się 123, 124
 narybić 25, 26, 147, 149
 naryczeć się 123
 nasapać się 123
 nasępić (się) 25
 nasiedzieć się 123
 naskakać się 123
 naskamleć się 123
 nasłonecznić 25
 nasłomic 25
 nasłużyć się 123, 124
 nasobaczyć 25
 naspać się 123
 naspacerować się 123
 nastalić 24, 26
 nasycić 25
 nąszczebiotać się 123
 nąszłochać się 123, 124
 nąszperać się 123
 nąszukać się 123
 nąślepić się 106
 nąświetlić 25
 natałkować 25, 26
 natańczyć się 123
 natęsknić się 123
 natobać 25

natupać się 123, 124
 natwardzić się 106
 natyrać się 123, 124
 naujadać się 123
 naustronić się 106
 nawarstwić 24
 naweselić się 123
 nawędrować się 123
 nawęglić 25
 nawilgocić 25, 26, 147
 nawilgotnić 25
 nawitaminować 25
 nawodnić 25, 26, 147
 nawojować się 123
 nawozić się 123
 nazgrzytać się 123
 naziewać się 123
 nazwyczać 25
 nażałować się 123
 niażartować się 123
 nażerować się 123, 124
 nażyć się 123
 nazędovic są 106

nad(e)-

nadcieńczyć 26
 nadczulić 26

niedo-

niedobiańczyć 27
 niedokrwic 27
 *niedopolitycznić 27

o-//ob(e)-

obabić się 28, 107

obabić 31
 obabulić (się) 28
 obaławanieć 31
 obaławanieć 31
 obandować 28, 30, 31, 35
 obarczyć 30
 obasować się 124
 obączkać się 107
 obciapać się 124
 obciociować 29, 35
 obczytać//oczytać 125
 obdudać się 125
 obdłużyć//odłużyć 30
 obezmocnić 33
 obezdomnieć 34
 obezpieczyć 34
 obezprzytomnić 33
 obezprzytomnieć 34
 obezsilić 33
 obezwładnić 33
 obezwładniać 34
 obezwłasnowolnić 33, 34
 obeżreć się 125
 obębnic się 124
 obęckać się 124
 obiedzić 33, 34
 obiańczyć (obażćec są) 107, 144
 objaśnić 33
 objawić 33
 objeść się//ojeść się 124
 objuczyć//ojuczyć 30
 obkolić//okolić 28
 obkredować się//okredować się
 107
 obkupić się 124
 oblatać się 125
 oblodzić 28

- obłuźnić 33
 obłachmanić się 107
 obłaskawić 33
 obłatwić 33
 obłąkitnić 33
 obłocić 28
 obnażyć 33
 obniżyć 34
 obosęć się 107
 obostrożyć 28
 obramić 28, 35
 obramienić 28
 obramować 35
 obramkować 29
 obrąbić 28
 obruździć 28
 obrylantować 28, 35, 66
 obrzeżyć 28
 obsaczyć//osaczyć//osoczyć
     28
 obsiedzieć się 125
 obsłuchać się//osłuchać się
     125
 obsmyczyć//osmyczyć 32
 obsobaczyć 32
 obsprawnić 29
 obścelić 34
 obślimaczyć 32
 obuchać się 124
 obulwarować 28
 obumowić 29
 obunkrować 29
 obuszyć (obusęć) 31, 149
 obuzdać 30
 obuzzyć 30
 obwonąć 28
 obznajmić//oznajmić 34
 obznajomić//oznajomić 34
 ocalić 6, 31, 33, 34
 ocaleć 34
 oclaćkać się 124
 ocieniować 29
 ocienić 28
 ocieplić (się) 33
 ociernić 28
 ocwanić 33
 ocyckać się 124
 ochlać się 124
 ochłopić się 107
 ochromieć 31, 34
 ochromić 33
 oczepić 29
 oczerstwić się 107
 oczorcieć 33
 odczytać się//obczytać się 125
 ocaplić 32
 oćmić 28
 odarnić 28, 30, 35, 141, 147
 odarniować 29, 35, 141
 odaszyc 28
 odeskować 29, 35
 odiaćbić 31
 odłużyć//obdłużyć 30
 odrzewić 11, 28, 30, 147
 odziwnieć 34
 ofilarować 29, 35
 ogapieć 31
 ogirlandować 29, 35
 ogłowić 31
 ogłowić//odgłowić 35, 149
 ogłupić 33
 ogłuszyć 33
 ogołocić 6, 7
 ogrzęzyc//ogruzyc//*odgruzyc 32,
     39
 ogrzybić 30, 147

- ogrzybieć 29
 ogumić 29, 35, 141
 ogumować 30, 35, 141
 ojedwabić 28, 30, 35, 66
 ojeść się//objeść 124
 ojuczyć//objuczyć 30
 okajdanić 29
 okamienić 31
 okapturzyć 29, 59, 146
 okiełznać 30, 59
 okobiecić się 18, 107
 okolic//obkolic 28
 okołkować 29
 okołtunić się 107
 okopcieć 29
 okopcować 29
 okoralic 29, 66
 okorować 31, 149
 okorować//odkorować 35
 okotarować 29
 okoźlic się 107
 okólkować 29, 31, 35
 okrawędzić 28
 okredować się//obkredować się
 107
 okroplic 28
 okrowić się 107
 okrzewić 28, 30, 147
 okurzyć 31
 okutać 30
 okwiecić 28, 66,
 olatarnić 28, 35, 149
 olinować 30
 ołachmanić 29
 omaćkać się 107
 omasztować 30, 35
 omączyć 28
 omężyć się 107
 omglic 28
 *omiesięcznić 28, 149
 omiodnić 32
 omiodzić//ombżęc 32
 omniszyć 31
 omszyć 28, 30
 omszeć 29
 onarzędziować 30
 oniemieć 34
 oniemić 33
 onieprzytomnić 33
 oniesmutnić 31
 onieśmielić 33
 opacholic 32
 opaćkać się 125
 opajęczyć 28, 149
 opalikować 29
 opalisadować 29, 30
 opancerzyć 29, 66
 opapuzzyć//opapuzić 28
 oparawanic 28
 oparkanic 28, 30, 146
 opartęzić się 107
 opasać 29
 operlic 28, 35, 66,
 opętać 29, 59
 opętlic 30
 opić się 124
 opiekielnic 33, 34
 openążęc są 107
 opierścienić 29, 35, 66
 opierzyć 28, 31, 59, 66
 opieśnić 32
 oplandeczyć 29, 35
 opluskwić 32
 opłachcić (się) 30
 oplócić 28, 30
 oplomienić 28

- opłotować 29
 opłużyć 29
 opodatkować 30
 opoić się 125
 opopielić 28
 oprofilować 29, 35
 opromienić 28
 opryszczyć 28
 oprzytomnić 33, 34
 oprządkować 30, 35, 146
 *opuszyć 28
 opylić 28
 orurować 29, 35
 osaczyć//obsaczyć//osoczyć 28
 osamotnić 33, 34
 osamotnić. 34
 osennić 33, 34
 osęknąć 30
 oszczędzić//oszczędzić//oszczędzić
 29
 osępić 31
 osępieć 31
 osiatkować 29, 30
 osidlić 28
 osidlać 29
 osierocić 17, 31
 osierocienie 17, 31, 32
 osiwieć 33
 oskorupić 28
 oskórować 29, 31
 oskrótować 30
 oskrzydlić 28, 35, 66
 osłabić 33
 osłabieć 34
 osłonecznić 28, 35
 osłuchać się//obsłuchać się
 125
 osłupić 31
 osłupieć 31
 osmutnieć 34
 osmużyć 28, 31, 149
 osmyczyć 29
 osowieć 31
 ospódkować 33
 ostalić 28, 33
 ostrunąć 29, 35
 ostrzelać się 125
 oswobodzić 33
 oswoić 34
 oszczędzić//oszczędzić//oszczędzić
 29
 oszalić się 107
 oszalić 33
 oszańcować 29, 30
 oszczędzić//oszczędzić//oszczędzić
 29
 oszkapić 32
 oszparować 32
 oszronić 28, 30
 oszwabić 32
 oszlepić 31, 33
 osmielić (się) 7, 33
 osnieżyć 147
 oświadczyć 33, 34
 oświetlić 28, 47
 oświeżyć 34
 otaborować 29, 30
 otaborować się 107
 otaborzyć 28
 otamować 29
 otarnić 28, 30
 otąfląć 28
 otęczać 29
 otępieć 34
 otępić 34
 otężeć 34

- otobaćec się 107
 otorbić 28, 31
 otroczyć 30
 otrupieć 31
 otrupić 31
 otrzaskać się 125
 otrzewiczkować 30
 otumanić 31
 *owantować 30, 137
 owapnić 28
 owdowieć 31, 32
 owdowieć 31
 owężyć się 107
 owidnokrężyć 28, 35
 owidnić 34
 owieńczyć 28
 owlośnić się 107, 141
 owitrażować 29, 35
 *owłosić 28, 31, 66
 *owronić 28
 owrzodzić 28
 ożemnić się 107
 oznajmić//obznajmić 34
 oznajomić//obznajomić 34
 ozwierciedlić 28
 ożaglic 29, 35, 66, 141
 *ożaglować 30, 35, 141
 ożałobić 28
 ożenić się 107, 151
 ożerdzić 28
 ożłopać się 124
 ożreć się 124
 uobombać się 124
 uobexłać się 124
 uociniknyć 34
 uofsić 28
 odakademizować 40, 137
 odalkoholizować 37
 odanonimować 40
 odbanalnić 15, 39
 odbezpieczyć 39, 40
 odbiurokratyzować 40, 140
 odboleśnić 39, 41
 odborovac 37
 odbrązować 39
 odcałować się 126
 odciąć się 126
 odciebić 41
 odcieleśnić 39
 odciemnić 40
 odcieśnić się 108
 odcyfrować 38
 odcytnąć 38
 odchamić się 5, 7, 108
 odchęcić 36
 odchropawić (się) 39
 odchudzić 40
 odchwalić się 126
 odchwaścić 36, 149
 odczłowieczyć 39
 oddalić (się) 13, 41
 oddłużyć 36
 oddoraźnić 39, 149
 oddrastycznąć 39, 42
 oddrevnić 37
 oddrzewić 36
 oddziałzić się 108, 141, 144
 oddziękować się 126
 oddziwnić 39, 42
 oddźwięcznić 39, 42
 oddźwiękować 38
 odegrać się 126
 *odemglic 36
 oderotyzować 38

od(e)-

- odespać się 126
 odfajkować 38
 odfosforzyć 36
 odfrajerzyć się 108
 odgałęzić (się) 36, 67, 107
 ogłowić//ogłowieć 35
 ogłowić 5, 6, 7, 16 36, 42,
 149
 odgoryczyć 36
 odgruzować 13, 37
 odgruzęć//ogrużęć 39
 odgryźć się 126
 odgrzybić 16, 36, 42
 odhumanistycznie 39, 42
 odhaczyć 38, 87
 odintelektualnić 40, 42
 odintuicyjnić 40
 odintymnić (się) 40, 42
 odiwanić się 108
 odjechać się 126
 odkalibrować 38
 odklasycyzować 40
 odklinować 59
 *odkłonić się 126
 odknagować 38
 odkońkować 38, 87
 odkonkretnić 40
 odkonwencjonalizować 40.
 odkopcować 59
 odkorować//okorować 31
 odkorować 37
 odkotwiczyć 38, 87
 *odkrólewsczyć 40
 odkrzaczyć 19, 36
 odkrzyżować 38
 odkuć się 126
 odkurzyć 13, 36, 107
 odleżać 37
 odliścić 36, 67, 149
 odlodnić się 108, 144
 odłonić 41
 odmarchwić (odmarchwić) 37, 42,
 149
 odmarlować 38
 odmartwić 40, 42
 odmetaforyzować 38
 odmetanować 37
 odmineralizować 38
 odmistyczyć 40
 odmitologizować 38
 odmłodzić 40
 odmłodzić 41
 odmłodzić (się) 40
 odmówić się 126
 odmrówczyć 36, 149
 odmuszyć (odmuśać) 37, 42
 odmuzealnie 40
 odmyszyć 36
 odmyslić się 126
 odnałożyć się 108
 odnaścać się 108
 odnerwić 36, 42
 odniemczyć 39
 odnomenklaturyzować 38
 odnowić 40
 odnosować 40, 42
 *odochocić 36
 odogonić 37, 42, 149
 odoleić 37
 odosobiścić 40, 42
 odosobnić 41
 *odosobowić 40
 odosobowić 42
 odpalować 38, 67, 146
 odpancerzyć 67
 *odpancernić 37

- odpatetycznić 40
 odpatrzeć się 126
 odpaździerzyć 37
 odpchlić 37, 42, 92
 odpersonalizować 40
 odperzyć 37
 odpić się 126
 odpluskwić 92
 odpłetwić 16, 37, 42, 67
 odpłotować 9, 38
 odpodobnić 40, 42
 odpodniebiennić 40, 42
 odpoetycznić 40
 odpolitycznić 40, 42
 odpolszczyć 40
 odpostaciować 38
 odpowietrzyć 37
 odpowierzchnić 37
 odpowszechnić 40, 42
 odproblemieć 37
 odpromienić 37
 odprzodkować 38, 87
 *odprzysiąc się 126
 odpsić (się) 40
 odptaszkować 38
 odptaszyć 37
 odpylić 37
 odrealnić 40
 odrefować 37
 odrelatywizować 40
 odręczyć (się) 13, 107, 146
 odrobaczyć 37, 42
 odroczyć 41
 odrodzajowić 40, 42
 odrdzewić 37
 odromantycznąć 40
 odrybić 37, 92
 odrymić 37
 odrzec się 126
 odrzeczywistnić 40
 odsącać 37
 odsemantyzować 40
 odsęrec 41
 *odsiarczyć 37, 42
 *odskarpetczyć 11, 37, 146
 odskórować 37, 42
 odskórzyć 37
 odsłowiańszczyć 40
 odsłuchać się 126
 odsmercęć 37
 *odspodnić 11, 37, 146
 odstaroświetczyć się 108
 odstworzyć się 108, 144
 odsupiać 87
 odsynchronizować 40
 odszczurzyć 16, 37, 42, 92
 odszczególnić 39
 *odszczecinić 37
 odszkodować 38
 odszpilić 38
 odszuflować 39
 odszupasować 41
 odsłëkować 37
 *odsміecić 11, 37, 148
 odsміechnąć się 108
 odsnleżyć 37
 odspiewać 39
 odświeżyć 40
 odtabać sa 108
 odtlenić 37
 odtroczyć 38
 odtrokować 38
 odurzędować 40, 42
 odwapnić 37, 67
 odwarstwić się 107
 odwetować 38

odwęglić 37, 67
 odwilgocić 37
 odwirusować 37
 odwizerunkować 38
 odwłosić 37, 67
 odwodnić 12, 13, 37
 odwonić 37
 odwszawić 37
 odwszyć 37, 42, 92
 odwszetcznąć 40
 odwzajemnić 38, 80
 odziarnić 13, 37
 odzmysłować 40
 odznaczeniować 40, 42
 odzwierciedlić 39
 odzwyczaić (się) 37, 108
 odzelażyć//odzeleżnić 37
 udłużować 37
 odżyłować 37
 uodmućcić 38

po-

pobakerować (se) 46
 pobankrocić 44
 pobartkować się 108
 pobliźnić 43, 46
 poburdzić się 108
 pocienić 45
 pocierpliwieć się 109
 pochorować się 127
 podeptaczyć 43, 44
 podłużkować 46
 podłużyć 45
 podrażnić 45
 podwoić 46
 podziurować 44
 podziwnować 44

podźwigać się 127
 *poflecić 43
 pofortunąć 43
 pogłosić 45
 pogłówkować 44
 pogrubić 45
 pogrupieć się 108
 pohaczkować 44
 pohalować 44
 pointymnić 46
 pojaśnić 45
 pojedrnić 45
 pojuszyc 43
 pokartować 44
 pokawałkować 44
 pokiełbasić (się) 43
 pokobiecic się 108
 pokolońskować się 108
 pokoperkować 43, 46
 pokazować 44
 pokrewnieć się 108
 pokrzepić (się) 151
 pokryształić 43
 pokumać się 108
 pokumotrować się 108
 polepić się 109
 polepszeć 45
 polepszyć (się) 45, 71
 poleśnić 45
 *poluźnić 45
 pomarginesować 44
 pomniejszyć (się) 45
 poniemczyć 44
 poniżyć 45
 ponostalgizować 44
 ponowieć 46
 poogromnić 45
 poosobnić 45

poparkać się 108
 popięknoduszyć 43
 popłakać się 127
 poprofezorować 44
 poprzedzić 46
 poranić się 109
 poręzkować się 108
 posankować się 108
 posetnić 46
 posiatkować 43
 posiniaczyć 43
 poskromić 45
 posmutnieć 45
 posmużyć 43
 posnobać się 108
 pososić 43, 46
 posowieć 44
 posportować się 108
 poszczególnić 45
 poszerzenie 44
 poszkącić (się) 43
 poszłochać się 127
 poszmacieć 44
 poszmatkować 44
 poszociować 44
 poszramić 43
 poszyjkować 44
 poślubić 44
 potabaczyć 44
 potangować 44
 potanić 45
 potroić 46
 poturczyć 43
 poważnić 45
 powędkować 44
 powiadomić 45, 72
 powielić 46
 powiększyć (się) 45

powzgardliwić 46
 pozdrowić 45
 pozębić 43
 pozimnieć 45
 poznajomić (się) 45

pod(e)-

*podarabizować 47
 podbaronić 46, 47
 podcyfrować 47
 podchmielić 47, 48
 pohrabić 46, 47
 podhumorzyć 47, 48
 *podindianić 46
 *poindianizować 47
 *podjazzować 47
 podkatarzyć się 109
 podkatechyzować 47
 podmakilować 47
 podmaścić 17, 47
 podmulić 47
 podochocić 47
 podpiwniczyć 47, 48
 podpylić 17
 *podrasować 47
 podsiniaczyć 47
 podsmerować se 109
 podświetlić 47
 podtatusieć 47, 48
 podwyższyć 47
 podwyżlić 47

prze-

przeanielić (się) 49
 przebać się 127
 przebarwić (się) 48, 49

przebielić 49
 przebirbantować 51
 przebłądnąć 52, 54
 przebohaterszczyć 52
 *przebóstwić 49, 54
 przebranżowić 11, 48
 przebranżować 48, 54
 przebystrzyć 53
 przecenić 48, 146
 przechwistać (się) 49
 przechytrzyć (się) 53
 przeczasieć 52
 przeczernić 53, 54
 przedarmować 53
 przedawnić 53
 przedłużyć (się) 53
 przedobrzyć 53
 przedolić 50
 przedrożyć 53
 przedrzemać się 127
 przeduchowić 53
 przedworzanić 49
 przedyplomatyżować 51, 140
 przydyrektorować 50, 54
 przefajkować 50
 przefajnować 53
 przefasonować 48, 49, 54,
 137
 przefujarzyć 50
 przegapić 17, 52
 przegrzeszyć się 127
 przegwoździć 52
 przehultać 50
 przeinaczyć 13, 52
 przeintelektualizować 53
 przeistoczyć 48, 49
 przejaskrawić 53, 54
 przejaśnić (się) 15, 53

przejawić 53
 przejechać się 127
 przejeść się 127
 przejęzyczyć się 109
 przekabacić 48
 przekacić 49, 54
 przekategoryzować 49
 przekłamać 53
 przekopyć 48
 *przekościelić 49
 przekraść się 127
 przekreskować 52
 przekropić 52
 przekrwać (się) 51
 przekryształić 49
 przelampkować 51
 przelampować 51
 przelamparcieć 51
 przeleżeć się 127
 przeludnić 51
 przełajdaczyć 50, 51
 *przełzawić 51
 *przemalpić 52
 przemaszklecić 51
 przemądrzyć 53
 przemistrzować 52
 przemłynkować 52
 przemarodować 52
 przematurzyć 48
 przeoczyć 17, 52
 przeortarzyć 52, 54
 przeoryginalnić 52
 przeozonować się 109
 przepalatalizować 53
 przepalić się 127
 przepalować 52
 przepić się 127
 przepiekielnąć 49, 54

- przepierzyć 51
 *przepieścić 51, 54
 przepiększyć 53
 przepoczwarzyć się 109
 przepoczwarzować się 109
 przepolaczyć 49
 przepolitycznić 53, 54
 przepolszczyć 53
 przepożowić 51
 *przeponiedziałkować 51, 149
 przepostaciować 49
 przepracować się 127
 przeprofilować 49, 54
 *przepromienić 49
 przepróźniaczyć 50, 54
 przerobaczyć się 109
 przerobinsonować 50
 przeseksualizować 53
 przeseksować 52
 prezentymentalizować 53
 przesiąść się 128
 przesiedzieć się 127
 przesielać 51
 przeskalować 49
 przeskrzydlić 52
 przesłyszeć się 127
 przesmyknąć się 128
 przespać się 127
 przespacerować się 127
 przeschować 50
 przeschęblować 49
 przescheregować 49, 54
 przeschępitalować 50, 54
 przesłepić 17, 52
 przesmiertnić 52, 54
 przesświetlić 52
 *przeterażniejszyć się 109
 przeturystować 50
 przetwarzyć się 109
 przewartować 50
 przeweselić 50
 przewidzieć się 127
 przewierszować 49
 przewisusować 50
 przewłaszczyć 49
 przewrażliwić się 109
 przewymiarować 49
 przewyższyć 53
 przezapustować 50
 przezawodować 49, 54
 *przezdrajczyć 49, 54
 przezebraniować 50, 54
 przeżłocić 49
 przeżydowszczyć 49
 psemodlic se 127
 pšelekařec 51
 pšepovětřec 52
przy-
 przybliżyć 56
 przyciemnić 56
 przycienić 56
 przyciszyć 56
 przychopać się 109
 przyćwiekować 55
 przydłużyć 56
 przydyliżansować 55
 przygadać się 128
 przyglinić się 109
 przygwoździć 55
 przygwoździować 55
 przykolankować 55
 przykołkować 18, 55
 przykrócić 56
 przylisać się 109

- przylić się 109
 przyłaskawić 57
 przymilić 56
 przymilić się 128
 przymówić się 128
 przymulić 56, 146
 przyniewolić 56
 przyniżyć 56
 przypalantować 56
 przypalować 146
 przypasać 55
 przypochlebić się 128
 przypylić 56
 przyskrzynieć 55
 przysłużyć się 128
 przysmaczyć 56
 przysporzyć 57
 przysposobić 56
 przystopować 56
 przyswoić 6, 57
 przyszpilić 55
 przytaknąć 57
 przytępić 56
 przytroczyć 38, 55
 przytrokować 55
 przywłaszczyć 56
 przyziemić 55
 przyzwyczaić (się) 56
 przyżenić się 128
 přemocnić 57
 přenašec sã 109
 přegozžec 55
 pšypavyzić 55
 pšyspilkovać 55

roz(e)-
 rozamorować 59
 rozamstrongrzyć się 110
 rozanielić (się) 59, 66
 rozbalować się 128
 rozbaranić się 110, 112
 *rozbeatlesować 60
 rozbeczeć się 128, 129
 rozbeczkować się 110, 112
 rozbełkotać się 128
 rozbezwstydzić 59
 rozbiec się 129
 *rozbliźnić 59
 rozblękicić 57
 rozblękitnić 57
 rozbombić 59, 148
 rozbracęc sã 58
 rozbranżować 58, 61
 rozbrykać się 128
 rozbryłować 58, 61
 rozbrzęczeć się 128
 rozbuchać się 128
 rozbufić 59
 rozbulgotać się 128
 rozburdościć 60
 rozcieńczyć 60
 rozcieplić (się) 60, 111
 rozekliwić 60
 rozcudnić (się) 60
 rozchamić się 15, 110
 rozchciwić 60
 rozchlipać się 128
 rozcholerować się 128
 rozchorować się 128
 rozchrząkać się 128
 rozchyżyć 60
 rozczłonkować 57
 rozczłonować 57
 rozczyhitać się 128, 129
 rozćwierkać się 128, 129

- rozdzielić 58
 rozdelikacić 60
 rozdeszczyć się 110, 111,
 145
 rozdiamenić 59
 rozdłużyć 60
 rozdnąć 58
 rozdokazywać się 128, 129,
 144
 rozdrzewić się 14
 rozdudnić się 128
 rozdwoić 61
 rozdyskutować się 128, 129
 rozdzwonić się 128
 rozejść się 110, 128, 129
 rozekłzać się 110
 rozeźlić 60
 rozfalbanić 59
 *rozfalić się 110
 rozfanatyzować się 128
 rozfanfarować się 128, 129
 rozfiglować się 128, 129
 rozfikać się 128
 rozfilozofować się 128, 129
 rozfletnić 59
 rozflirtować się 128
 rozfukać się 128
 rozgadać się 128, 129
 rozgałęzić (się) 57
 rozgałganić się 110, 144
 rozgawędzić się 128, 129
 rozgaworzyć się 128, 129
 rozgdakać się 128, 129
 rozgderać się 128, 129
 rozgestykulować się 128
 rozgęgać się 128, 129
 rozgitarzyć 59
 rozglifić 60
 *rozgłębić się 111
 rozgołębić się 110
 rozgorszyć się 111
 rozgoryczyć 57
 rozgrzywić 59
 rozgwałtownić 60
 rozgwarzyć się 128, 129
 rozgwieżdzić//rozgwiaździć (się)
 57, 66
 rozgwizdać się 128
 rozhałasować się 128, 129
 rozhardzić się 111
 rozhasać się 128, 129
 rozhermetyzować 61
 rozhojnić się 111
 rozhuczeć się 128
 rozhukać się 128
 rozhulać się//rozgulać się 128,
 129
 rozindorzyć się 110
 rozindyczyć się 110
 rozjarzmieć 16, 58, 59, 149
 rozjaśnić 60, 62
 rozjawić 60
 rozjazgotać się 128
 rozjechać się 129
 rozjęczeć się 128, 129
 *rozjędzić 59
 rozjuszyć 60
 rozkapturzyć 16, 58, 59, 146
 rozkartkować 60
 rozkasłać się//rozkaszać się
 128
 rozkawałkować 57
 rozkiełzać//rozkiełznać 58,
 59
 rozklamorzyć 60
 rozklaskać się 128

- rozklęczyć się 128
 rozklinować 58, 59
 rozkokosić się 110
 rozkompleksić 57
 rozkonarzyć się 110
 rozkopcować 58, 59
 rozkostrzewić się 110
 rozkraczyć 58
 rozkrochmalić (się) 58, 61, 149
 rozkrólewszczyć się 111
 rozkrzaczyć się 110
 rozkrzewić (się) 14, 58
 rozkudlić 59
 rozkudłać 59
 rozkudłaczyć 60, 61
 rozkułaczyć 58
 rozkurhanić się 62, 110, 144
 rozkurzawić się 110, 112
 rozkwaczyć się 110
 rozkwiczeć się 128, 129
 rozkwiecić 57, 66
 rozlejcować 58
 rozlejczyć 16, 58, 61, 149
 rozlecieć się 129
 rozleniwzić 60
 rozleźć się 129
 rozliryzować 58
 rozliścić (się) 57, 62, 66
 rozludnić 58
 rozluśniować 59
 rozluźnić 60
 rozłabędzić 59, 66
 rozłajdaczyć 59
 rozłaknić 60
 rozłunąć się 110, 112
 rozmałpć się (rozmałpć się) 110
 rozmamczyć 60
 rozmarudzić się 128
 rozmarzyć się 128, 147
 *rozmdławić 60
 *rozmityngować 60
 rozmurawić 59
 rozmuzykalnić 60
 rozmuzykować się 110
 rozmyślić się 130
 roznamiętnić 60, 62
 roznaturzyć się 111
 roznegliżować 60
 roznerwować 60
 rozochocić 57
 rozognić 60
 rozogólnić 60
 rozosobnić (się) 60
 rozpachnić się 128
 rozpapuzzyć 60
 rozparkować się 110
 rozpasać 58
 rozpełznąć się 129
 rozperorować się 128, 129
 rozpępuszyć (rozpępušć) 58, 61
 rozpętać 58, 59, 61
 rozpieklelnić (się) 60
 rozpieniężyć (rozpenążyć) 58
 rozpierścienić się 110
 rozpierzyć 58, 59
 *rozpieśnić się 110, 112
 *rozpięknąć 60
 rozpijaczyć się 110
 rozpiosenkować się 110, 112,
 141
 rozpiorunąć się 110
 rozplakatować 58
 rozpląsać się 128

- rozplacić się 130
 rozplakać się 128, 129
 rozplaszczyc się 111, 112
 rozplodnić 60
 rozplynąć się 129
 rozpodobnić 61
 rozpoetycznić 60, 147
 rozpoezjować się 111, 112
 rozpogodzić 60
 rozpolować się 128
 rozpołowić 57
 rozpołudnić się 62, 111
 rozpotężnić 60, 62
 rozpowszechnić 60
 rozprawiczyć 58
 rozpromienić 59
 rozproszyć (się) 57
 rozpróżniaczyć 59
 rozpróżnować się 128
 rozprzestrzenić (się) 58
 *rozprzedzić 58
 rozpsalmić się 111, 112
 rozpsocić się 111, 112, 144,
 145
 *rozptaszyć się 111, 112
 rozpucołowacieć 61
 rozpudlec są 110
 rozpurpurzyć się 111
 rozpylić 57
 rozramienić się 110
 rozrechotać się 128, 129
 *rozręczyć się 111, 146
 rozrosnąć się 110, 129
 rozrubinić 59
 rozryczec się 128, 129
 rozrzednieć 61
 rozrzedzić 60
 rozřadčec 61
 rozsapać się 128
 rozserdeczníc (się) 60, 111
 rozsejmikować się 111
 rozsepic 58
 rozsiapic się 128
 rozsiąść się 129
 rozsiecic 58
 rozsilić się 62, 111
 rozskakać się 128
 rozskoczyć się 129
 rozskrzydlic się 111
 rozskřecac są 129
 rozślócić się 111, 112, 145
 *rozślodyczyć się 111
 rozślonecznić 60
 rozsrebrnić 60
 rozstapic się 129
 rozstepic się 111
 rozszaleć się 129
 rozszczególnić 60
 rozszemrać się 128
 rozszlochać się 128, 129
 rozrozumieć się 128
 rozszwargotać się 128
 rozšitřec 60
 rozšcierwić się 110
 rozšlubić 58
 rozšnieżyć się 111, 112
 rozšwiątecznić się 111
 rozšwiętować się 129
 rozšwięgotać się//rozšwięgotat
 się 128, 129
 rozšwietlic (się) 57
 rozšwistać się 129
 rozštajemniczyć 58
 rozštańczyć się 129
 rozštańcować się 129
 rozšterkotać się 129

rozstępować 57, 59
 rozstępować 59
 rozstępnić się 129
 rotkliwić 60, 62
 roztokować się 129
 rotopolić 59
 *roztokować 60
 roztroić 61
 rotumanić 59
 rozupać się 129
 roztyć się 129
 roztrzeptotać się 110
 rozwachlarzyć 58, 66
 *rozwachlarzować 58
 rozwarzczyć się 129
 rozwarstwować 57
 rozwarstwić 57
 rozwidlić się 110
 rozwidnić (się) 60
 rozwidnokreżyć 58, 149
 rozwiedzieć się 130
 rozwierzgać się 129
 rozwilżyć 60
 rozwiechcić 58
 rozwielokrotnić 61
 rozwiemożnić 61
 rozwiemożnić 59
 rozwiemożyć (się) 59, 66
 rozwieńczyć się 111
 rozwinogronić 58
 rozwiolnić (się) 66, 111
 rozwiślić 58
 rozwióknąć 57, 149
 rozwnuczyć się 111
 rozwodnić 59
 rozwojować się 129
 rozwolnić 61
 rozwolnić (się) 60

rozwrzeszczyć się 129
 rozwstrętnić się 111
 rozwyć się 129
 rozwydrzyć (się) 59
 rozwdychać się 129
 rozzybtkować 129
 rozznajomić 60
 rozzuchwalić 60
 *rozzwierzęcić (się) 59, 66,
 111, 112
 rozżabić się 111, 112
 rozżaglić 59, 66
 rozżagwić 59
 rozżałobnić 60
 rozfurmanić 60
 rozstrupić 57

u-

uabstrakcyjnić (się) 68
 uadekwatnić 68
 uaksamitnić 68
 uaktualnić (się) 68
 uaktywnić (się) 68
 uanalitycznić 68
 uanielić (się) 62, 66
 uartystycznić 68
 uascetycznić 68, 74
 uatrakcyjnić 68
 ubagnić 62
 ubajecznić 68
 ubarokować 73
 *ubaśnić 62
 ubeatowić 71, 74
 ubeczeć się 130
 ubezdrożyć się 112, 113
 ubezdzwięcznić (się) 68, 74
 ubezmiennić 68

- ubezpieczyć (się) 34, 71
 ubezpiełciować 71
 ubez władnić (się) 68
 ubez własnowolnić 34, 68
 *ubiblijnić 68
 ubiegać się 130
 ubojować (się) 71
 ubóstwić 62
 ubransoletować 64
 ubrażować 73
 ubrażować 71
 ubrylancić 63
 ubrylantować 64
 ubřežęc 64
 ubukiecić 63
 ucalić 73
 uciąglić 72
 uciekawić 72
 ucieleśnić (się) 68
 uciszyć (się) 73
 ucodziennić 68
 ucudownić 68
 ucukrować 64
 uchciwić się 113, 144
 uchlać się 130
 uchodzić się 130
 uchrystusować 62
 uchrystusować 63
 uchrześcijanić 73
 uczaplić się 112
 uczasownikować 62, 68
 uczernić 53
 uczłonować 65
 uczłowięczyć (się) 15, 62
 uczujnić 68
 uczulić 72
 uczynnić 68
 uczytelnić 68
 udaremnić 68
 udelikatnić 68
 udelikacić 71
 *udepresyjnić 68, 74, 148
 udialogować 65
 udialogizować 65
 udobitnić 68
 udobrodziejstwować 64
 udobruchać 73
 udobrzyć 73
 udogodnić 68
 udójrzalić 72
 udokładnić 68
 udokumentować 64
 udomowić 71
 udoroślić 72
 udostłownić 68
 udostępnić 68, 74
 udostojnić (się) 68
 udowodnić 64
 udotykalnić 69
 udramatyznić 69
 udreptać się 130
 udroźnić 69, 74
 uduchowić (się) 71
 uduchownić (się) 71
 ududlać się 130
 udynamicznić 69
 udyszeć się 130
 udywanić 63
 udwuznacznąć 69
 udvėrnić 64
 *udziecinnić 69
 udziedzicznąć 69
 udziesięciokrotnić 69
 udziwnić 69
 udźwięcznąć 69, 74
 udźwiękwować 71

- udźwiękoodpornić 69
 udefektywnić 69
 uelastycznąć 69
 uestetycznić 69
 uetycznić 69
 ufamilijnić 69, 74
 ufantastycznąć 69
 ufikcyjnić 69
 ufilmować 73
 ufilozoficznąć 69
 uflokować 64, 67
 ufirankować 64
 ufizykalnić 69
 ufonetycznić 69
 ufontannić 63
 *ufraczyć 63, 67
 *ufrakować 64
 ufrywolnić 69, 74
 ugabinetować 68
 ugabinetowić 62
 ugadać się 130
 ugalować 73
 *ugałęzić 63, 67
 ugardlić, 64, 74
 ugarniturować 64
 ugenialnić 69
 uglinić (się) 64, 112
 ugłosić się 112
 ugodnić (się) 69
 ugramatycznąć 69, 74
 *ugreczyć 62
 ugroteskować 71, 72
 ugroteskować 73
 ugrzecznąć 69
 ugwieździć 63, 66
 uharcerzyć 62, 145
 uherbić 63
 uherbować 64
 uhermetycznić 69, 74
 uhierarchizować 65, 140
 *uhipopotamnić 62
 uhistorycznić 69
 uilościowić 71
 uinformatywnić 69
 uintensywnić 69
 uintymnić 69
 uiskrzyć 63
 ujaść (się) 64
 ujakościować 73
 ujarznić 59, 63
 ujaskrawić 72
 ujaśnić 69
 ujawnić 69
 ujawić 71
 ujazzowić (się) 71
 ujednocześcić 69
 ujednolicić 72
 ujednorodnić 69
 ujednostkowić 71
 ujednostajnić 69
 ujedwabić 63
 ujeść się 130
 ujędrnić 69
 ujęzykować 65
 ujuczyć 63
 ukapeluszować (się) 64
 ukapitalistycznąć 69
 ukapturować 64
 ukarminować 64
 ukaśkać się 112
 ukierunkować 65
 *ukindźalić 63, 147
 ukirzyć 63
 uklasować 65
 uklasycznąć 69
 uklejności 63

- ukłosić 63
 ukobiecić 62, 149
 ukończanić się 112
 ukomicznić 69
 ukonkretnić 69
 ukoralic 63
 ukoronkować 64, 67
 ukorzystnić 69
 ukostiumować 64
 ukoszmarnić 69
 ukrajować 71
 ukręgosłupić 63
 ukrotnić 69
 *ukrzesłować 64
 uksiążęcić 72
 ukulturalnić (się) 69
 ukunstownić 69
 ukykać się 112
 ukwiecić 63, 66
 ulampić 63, 66
 ulatać się 130
 ulazurować 73
 ulekczyć się 113
 ulepszyć 72
 uliberiować 64
 uliczebnikować 62, 68
 ulirycznić 69
 *ulistnić 19, 63, 66, 67
 *ulistwić 63
 uliteracczyć 72
 ulotnić się 112
 uludować 71
 *ulwić 62
 ułabędzić 66
 ułacnić 69
 uładnić 69
 ułapić 64
 ułaskawić 72
 ułatwić 72
 ułożyskować 64, 149
 *ułuskować 64
 umajestatycznic 69
 umalic 73
 umarxwic (są) 62
 umartwić 72
 umasowić 13
 umasowynić 69
 umaszynować 12, 13, 64, 65, 68, 71
 umączyć 63
 umądrzyć 73
 umedalować 64
 *umetafizycznic 69
 umężczyźnić 62
 umężnić 69
 umiastować 62
 umiejscowić 65, 68
 umiędzynarodowić 71
 *umięśnić 63
 umilić 73
 umistycznic 69
 umłodzieżować 71, 72
 umniejszyć 71, 72.
 umodnić 69
 umonistycznic 69
 umoralnić 69
 umożebnić 69, 74
 umożliwić 72, 74
 umuślinować 64
 umuzycznic 69
 umuzykalnić 69
 unadrzędnić 69
 unaiwnić 69
 unaocnić 69
 unarodowić 71
 unasiennić 69
 unaturalnić 69

- unaukować 71
 unerwić 63
 unerwować 64
 uniebezpieczyć 71
 uniebianić się 112, 113
 unieczynnić 69
 uniedołążyć 69
 uniedrożnić 69, 74
 uniedostępnić 69, 74
 unieвозмоwić 72, 74
 unieвозмоwić 69, 74
 uniepodobnić 69, 74
 unieprzytomnić 69, 74
 unieruchomić 72
 *unieskończyć 69
 unieskorzyć 73
 uniesposobić 71
 unieszczęśliwić 72
 unieśmiertelnić 69
 unieważnić 69
 uniewątpiwić 72
 *uniewidnić 69
 uniewinnić 69
 uniewolnić 69, 74
 uniewrażliwić 72
 uniewyraźnić 69
 uniezależnić 69, 74
 uniezdatnić 69, 74
 uniezdolnić 69
 uniezwyklic 72
 unizżyć (się) 73
 unosować 71, 74, 149
 *unotrądzić 62
 unowocześnić 69
 unowotnić 69
 unowozytnić 69
 uobecnić 69
 uobiektywnić 69
 uobrazować 73
 *uobrzydliwić 72
 uobyčajnić 69
 uobyčajzić 71
 uobywatelić 62
 uobywatelnić 62
 uoczywistnić 72
 uodpornić 69
 uodważnić 69
 uogólnić 70
 uorderzyć 63
 uorderować 64, 67
 *uoręźnić 63
 uosobić 62
 uostrożnić 70
 upalatalnić 45
 upalmić się 112
 upalować 65, 67, 146
 upamiętnić 70
 upancerzyć 63, 67
 upaństwować 71
 upartyjnić 70
 upatetycznić 70
 upatynić 63
 *upazurzyć 63
 *upchlic 63
 upełnomocnić 70
 upełnoletnić 70
 upełnoprawnić 70
 upełnorolnić 70
 uperlic 63, 67
 uperspektywicznić (się) 70
 upewnić (się) 70
 *upiegować 64
 upieniężnić 70
 upierscienić 63

- upierścieniować (się) 64
 upierzyć 59, 63
 upieszczotliwić 72
 upięknąć 70
 upiększyć 71
 upikantnić 70
 upiżamić 63
 upłasać się 130
 uplacować 65
 *uplanetyzować 63
 uplastycznąć (się) 70
 *uplecować 64
 upłakać się 130
 upłetwić 63, 67
 upłodnić 70
 upłynąć 70
 upodatnić 70
 upodmiotować 62
 upodniebiennić 70
 upodobnić 61, 70, 74
 upodrządnąć 70
 upoetycznić 70
 upolitycznić 70
 uponurzyć 73
 upończochować (się) 64
 uporządnąć 70
 upospolicić 72
 upostaciować 63
 upostaciować 62
 upostacić 62
 upotocznąć 70
 upotwornić 62
 upozytywnić 70
 upożytecznić 70
 upoważnić 70
 upowieściować 73
 upowieściować 71
 upowszechnić 70
 upowszednić 70
 upraktycznąć 70
 uprawdopodobnić 70
 uprawnić 70
 uprawomocnić 70
 uprecyzyjnić 70
 uproduktywnić (się) 70
 uprofilować 65
 uprostodusznić 70
 uprywatnić 70
 uprzedziwnić 70
 uprzeciwnić się 113
 uprzemysłowić 62
 uprzemysłować 63
 uprzędostkować 62, 68
 uprzędzić 73
 uprzemysłować 71
 *uprzestrzennić 70
 uprzyczynować 65
 uprzyjemnić 70
 uprzymiotnikować 68
 uprzysłówkować 62, 68
 uprzystępnić 70
 uprzytomnić 34, 70, 74
 uprzywilejować 64
 uprzyziemić 70
 uprzyzwoicić 72
 upsić 62
 upsychologistycznąć 70
 *upublicznąć 19, 70
 upunkować (upunkować) 64, 74
 upupić 62
 upuścić 65
 uratować się 112
 urealnić 70
 urealistycznąć 70
 ureligijnąć 70
 uremónkować się 112
 urentować 71
 urentownić 70

- *urękawiczníc 63, 149
 *urękawiczyć 63
 urękojnić 63
 urobić się 130
 urodzajnikowić 63, 68
 urodzinnic 70
 uromantycznic 70
 urozmaicić 72
 urównorzędnic 70
 urównoleglić 72
 uruchomic 72
 urytmicznic 70
 urzeczowić 63
 urzeczownikowić 68
 urzeczywiścić 72
 urzeczywistnić 72
 urzetelnic 70
 *urzęsić 63
 uřemnić 64
 usalomonować 63
 usamogonnić 63
 usamodzielnic 70
 usamoistnić 70
 usamotnić 70
 usamowolnić 70
 useksownic 64
 usensacyjnić 70
 *usensowić 64
 usensownic 70
 usemantycznic 70, 74
 usęknic 63
 uscenizować 73, 137
 uscenicznic 70
 uschematyzować 73, 137
 *uschludnić 70
 uskalic 62
 uskâlęc 64
 uskońnić 70
 uskórcovac 65
 uskromić 71
 uskromnić (się) 70
 uskrzydlic 63
 skutecznic 70
 *usłonecznić 70
 usławetnić 71
 usłowić 63
 usmakowić 64
 *usmuklic 72
 usplawnić 70
 uspołecznić 70
 usportowić 71
 usposobić 71
 usposobnić 70
 uspółdzielczyć 72
 usprawiedliwić 72
 usprawnić 70
 usprzętowić 64, 65
 ustalic 72
 ustatecznic 70
 ustatycznic 70
 ustęgnic 62
 ustokrotnić 70
 ustołecznic 70
 ustopniować 73
 ustosunkować (się) 64
 ustylowić 71
 usubiektywnić 70
 usubtelnić 70
 usuknić 74
 usynowić 6, 63
 usymbolicznic 70
 uswastykować 64
 uswoić 73
 *uszablic 63, 66
 *uszatanić 62
 uszczęgółowić 71

- uszczelnić 70
 uszczęśliwić 72
 uszorstnić 72
 uszpilić 64
 usztuczyć 70
 uślunczyć się 112
 uściślić 72
 uśmiercić 64
 uśmieszyć 70
 uśredniojęzykować 71, 74
 uświadomić 34, 72
 *uświętecznić się 112
 uświecczyć 72
 uświetnić 70
 uświnić 64
 utabaczyć 74
 utajnić 70
 utańcować się 130
 uteatralizować 73
 uteatralnić 70
 utelewizyjnić 70
 uteoretycznić 70
 uterenować 65
 uteścić się 112, 144
 utorebkować 64
 utorować 71
 utożsamić 64
 utrójjsylabić 72
 utrupić 62
 utrwalić 72
 *utrzewiczyć 63
 utrzymiścić (się) 64
 utysiąckrotnić 70
 utwardzić 73
 uwachlarzyć 63, 66
 uwapnić 63, 67
 *uwarstwić 64
 *uwarstwować 65
 uwarunkować 65
 uwczesnić 71
 uwenerować 65
 uwęglić 63, 67
 uwiadomić 72
 uwiarygodnić 71
 uwidocznić 71
 uwidomić 72
 uwidzialnić (się) 71
 uwiecznić 71
 uwiekopomnić 71
 uwiekowiecznić 71
 uwielmożnić 71
 uwielmożyć 62, 66
 uwielokrotnić 71
 uwielostronnić 71
 uwieloznacznąć 71
 *uwietrznić się 112
 uveřejec 65
 uwierzytelnić 71
 uwiośnić 62, 66
 uwilgotnić 71
 uvitčec 64
 uvitkovac 65
 uwizualnić 71
 *uwłosić 63, 67
 uwłasnowolnić 71
 uwłaszczyć 73
 uwodnić 64
 uwodornić 63
 uwolnić 71, 74
 uwojskować 71
 uvrěkovac 65
 uwrażliwić 72, 145
 *uwsłowić 63, 148
 uwspanialić 72
 uwspółczesnić 71
 uwspółmiernić 71

- uwspółrzędzić 71
 uwstecznic 71
 uwstręcić 63
 uwstrętnić 71
 uwydatnić 71
 *uwygodnić 71
 uwykwintnić 71
 uwyłączyć 71
 uwypuklić 72
 uwyrazić się 112
 uwyrazować 71
 uwyrażnić 71
 *uwyszyć (się) 73
 uwzględnić 71
 uwzajemnić 71
 uwzrocznić 63
 uwzrokować 72
 uwznioślić 72
 uzabytkować 72
 uzacnić (się) 71
 uzależnić (się) 71, 74
 *uzalotnić 71
 uzamożnić 71
 uzapasić 64, 74
 uzasadnić 64
 uzawodować 72
 uzdatnić 71, 74
 uzdolnić 71
 uzdrowić 5, 6, 7
 uzdrowotnić 71
 uzespołować 72
 uzetemesować 63
 uzewnętrznić 71
 uzgodnić 71
 uzgrabnić 71
 uzielić się 112
 uziemić 64
 uzimać się 112
 uzimować się 112
 *uzjadliwić 72
 uznysłować 72
 uznoić 64
 uznościć 71
 uzręcznieć się 112
 uzuchwalić 72
 uzupełnić 71
 uzwiązkować 72
 uzwierzyć 62, 66
 uzwięźlić 72
 uzwoić 63
 uzwyczajić (się) 71
 uzwyczajnić (się) 45, 71
 uzwyklić (się) 72
 użabić są 112
 *użaglić 63, 66
 użargonować 62
 *użarliwić 72
 użedować są 112
 użegłownić 71
 użodnić są 113
 użydować 65
 *użylić 63
 *użytkować 64
 używotnić 71
 użyźnić 71
 użozżyć są 130

w(e)-
 wciąć się 130
 wcieleścić 75
 wcielić (się) 75, 147
 wcyrlić się 131
 *wczłowieczyć 75
 wczuć się 131
 wczytać się 5, 121, 131

- wdrążyć się 130
 wdrewnić (się) 113, 147
 wdrzewić się 113
 wdumać się 131
 wdziobać się 130
 wemknąć się 130
 werwać się 130
 werznąć się 130
 weśnić się 113
 wewłaszczyć 75
 wezwycząić//wzwycząić się 75
 weźreć się 130
 wgłębić się 113, 147
 wgrodzić się 131
 wgryźć się 130
 wistoczyć 75
 wjeść się 130
 wjeżyć się 113
 wkamienić 75
 wklinić się 113
 wkoleić 75
 wkorzenieć 14
 wkosić się 131
 wkraść się 130
 wkroplic 76
 wkupić się 130
 włamać się 130
 włonić 75
 wmarzyć się 131
 wmięszczanić 76
 wmodlic 131
 wmówić się 131
 wmycić 76
 wmyślić się 131
 wnaturzyć 75, 76
 wnerwić się 113
 *wniebić (się) 75
 wniechętnić 75
 worać się 131
 wpić się 130
 *wpieśnić 75
 wpiętnować się 113, 114
 wpracować się 131
 wpromienić się 113
 wprosić się 130
 wprzyszlic 75
 wrąbać się 131
 wręczyć 75
 vřemnic 76
 wskibić się 113
 wskrzynić 75, 76
 wsłonecznić się 113, 144
 wsłuchać się 16, 131
 wsłupić się 113
 wsmakować (się) 130, 147
 wsmętnić 75
 *wsmuklic 75
 wtajemniczyć 75
 *wtkliwić 75
 wtroczyć 75
 wtrunnić 75, 76
 wtwarzyć się 113
 *wziemić 75, 76
 wzwycząić (się)//wzwycząić 75
 wżenić się 131
 wżyć się 131
 wy-
 wyaksamitnić 81, 83
 wyalegantować się 114
 wyameryczyć 79
 wyanielić (się) 79
 wyarcydziełować 79
 wybambusować 79
 wybiadolic 132
 wybiesić się 114

- wyblękitnić 81
 *wybohaterzyć się 114, 115
 wybóstwić 79
 wybrązować 79
 *wybreczysować zob. wybreczy-
 sować 78, 83
 wybrzuszyć (się) 80
 wybucić się 114, 115
 wybudzić się 115
 wycabanić 79
 wycieńczyć (się) 81
 wycieplić 81
 wyciszyć 81
 wycnić się 115
 wycwanić (się) 80, 115
 *wycylindrować 78, 83
 wycyrklić 79, 83
 wycyrklować 79
 wychopić się 115
 wychwaścić 77
 wyčasować się 115
 wyczulić (się) 81
 wyczuć się 105, 114
 wydalic (się) 81
 wydelikacić (się) 12, 82
 wydelikacieć 82
 wydelikatnić 81
 wydłużyć (się) 81
 wydobrzyć 81
 wydokazywać się 132
 *wydołeczować 78
 *wydoroślić 81
 wydostojnić 82, 83
 wydrożyć 76, 83
 wydrzemać się 132
 *wydywanic 78, 83
 *wydziczyć się 115
 wydzwiczyc 79
 wyelegancieć 82, 83
 wyfalbanować 78
 wyfalbankować 83
 wyflóczyc 78
 wyflokować (się) 67, 78
 wyflołkować 78, 83
 wyfiszbinować 78
 wyflaczyć (věflačec) 77, 84
 věflačec//wyflaczyć 77, 84
 wyfraczyć 67, 78, 83
 wyfrakować 78
 wygachować się 114
 wygaic się 115
 wygalować (się) 82
 wygałganić 79
 wygawrować 77, 83
 wyglinic 78, 83
 wygłupić się 115
 wygorsetować 78
 wygórować się 115
 wygrzecznic 81, 83
 wygrzeczniec 82
 *wyguzikować 78, 83
 wygwaltować 82
 wygwieździć (się) 78
 wyhałasić się 132
 wyhałasować się 132
 wyhulać się 132
 wyjardleic 78, 83
 wyjarzmic 77, 83
 wyjaskrawic (się) 81
 wyjaszczurzyć 79, 83
 wyjaśnic (się) 81
 wyjawić 13, 82
 wyjądrzyć 83
 wyjeść się 132
 wyjęzyczyc (się) 79
 wyjuszyć (się) 77, 83

- wykabłączyć 80
 wykadrować 79, 83
 *wykamaszować 78
 vēkelbasēc 81
 wykiełznać//wykiełzać 77
 wykiszkąć się 114
 wykiścić się 114
 wykłankować 80
 wyklinić się 114
 wyklinować się 114
 wykłamać 80, 132
 wykłaniać (się) 80, 132
 *wykłosić się 114
 wykogucić się 114
 wykolegować (się) 81, 83
 wykoleić (się) 76
 wykolendować 80
 *wykolorować 81
 wykołkować 80
 wykonceptować//wykoncypować 81
 wykopcić 79
 wykopcieć 81
 wykoronkować 67, 78
 wykopyć się 115
 wykorzenieć 14
 *wykoszmarnić (się) 115
 wykpać 81
 wykpić się 132
 wykręcić się 132
 wykrukować 81
 wykrwić 77, 83
 wykrzyczeńć się 132
 wyksiężyc (się) 77, 79, 83
 wykudlić 79
 wykudzić 80
 wykulturnieć 82, 83
 wykursywić 79, 83
 wykwitować 77
 wylatać się 132
 wylesić 16, 77, 83, 146
 wyletnić się 115
 wyliniować 80
 *wylodzić 79
 wylokować (się) 78, 83
 wyludować 82
 wyludnieć 77
 wyludnić 77
 wyłgać się 132
 wyłonić (się) 77
 wyłzawić się 114
 wyłuskwić 77, 83
 wymagistrzyć się 114
 wymajstrzyć 79
 *wymalpić się 114, 115, 144
 wymamczyć 79
 wymanić 80
 wymarmurzyć 78, 83
 wymarudzić się 132
 wymateracować 78, 83
 wymatnić się 114
 wymiarować 80
 wymigać się 132
 wymisnąć 79
 wymłodnieć 82
 wymłotkować 80, 83
 wymodnić 81, 83
 wymodzić 81, 84
 wymonoklować 78, 83
 wymówić się 132
 wymóždźyc 16, 77, 83, 149
 vēmonovać 81
 wymulić 78, 80
 *wynaczynić 77
 wynarodowić 82
 wynarzekać się 132
 wynaturzyć (się) 77

- wynawiasować 80
 *wyniedzielnąć się 115, 141
 *wynieśmiertelnąć się 115
 wyniewolić 80
 vĕnovíc 82
 wynozdrzyć się (vĕnozdrĕc sĕ)
 115, 144
 vĕnozdrĕc sĕ//wynozdrzyć się
 115, 144
 wyoblić 81
 wyobroczyć 78
 wyobrożyć 77
 wyodłogować 81
 wyodrębnić (się) 81
 wyogromnić (się) 81, 83
 wyojczyźnić 77, 83
 wyokrętować 77, 83
 wyolbrzymić (się) 81
 wyopaczyć się 115
 wyorderować (się) 67, 78
 wyosiować 80
 wyosobić (się) 82
 wyosobnić 81
 wypalikować 80
 wypałować 80
 wyparkietować 78, 83
 wypasportować (sĕ) 77
 wypełnić (się) 81
 wyperlić (się) 67, 114, 115
 wyperuczyć się 115
 wyperukować 78, 83
 wypestkować 77, 83
 wypępuszyć//vĕpĕpušĕc 77, 84
 wypętać (się) 77
wypląstkować 80, 83
 wypierzyć (się) 77
 *wypieścić 79, 83
 wypięknąć (się) 81
 wypisać się 132
 wypiżmować 78
 wyplakać się 132
 *wypłomienić się 114
 *wypłynąć się 115
 wypłytować 78, 83
 *wypoduszkować 78
 wypogodnić 82
 wypogodzić (się) 12, 82
 wypointować 80
 wypokusić się 105, 114
 wypolaczyć się 114
 wyportkować 81
 wyporządnąć 82, 83
 wyposadzkować 78, 83
 wypościć się 132
 wypośrodkować 80
 wypotężnić 81
 wypotnieć 77
 wypromienić 79
 wyprosić się 132
 wypróżnić (się) 81
 wyprysznicować się 114, 116
 wyprzedzić (się) 82
 wyprzejrzyscieć 82, 83
 wyprztykać się 132
 *wyprzyjemnić się 115
 wyprzysiąc się 132
 wyprzyswoiciec 82
 wypsnąć się 115
 wypstyć se 115
 wyraczyć 79
 wyrafaelić 79, 83
 wyrdzawić 12, 13, 78
 wyrzybić 16, 77, 81, 83
 wyrzuchić się 115
 wyrzepić 79
 *wyrzewnić się 115

- wysferzyć się 114
 wysiedlić (się) 77
 wysiedzieć się 132
 wysiostrzyć się 114, 116
 wyskalować 80, 83
 wyskorupić (się) 77
 wyskórzyć 81
 wyskrzydlić się 114, 115
 wyskrzynkować 77, 83
 wysłonecznić (się) 81
 wysłować (się) 79
 wysmuklić 81
 wysmużyć się 114
 wysnobić się 114
 wysolidnieć 82, 83
 wyspać się 132
 wyspokojnieć 82
 wystęgnąć 81
 wystrunąć się 115, 116
 wysubtelnić (się) 81, 83
 wysubtelnieć 82
 wysupłać (się) 77
 wyswobodzić (się) 82
 wysycić (się) 81
 wyszaleć się 132
 wyszamotać się 132
 wyszczególnić 80
 wyszczegółować 80
 wyszlachetnić 81
 wyszłakować 80, 83
 wýsztorcować 82
 wysztywnić (się) 81, 83
 wyślepić 81
 wysłiczenieć 82, 83
 wysłicznąć 81
 wysmiać się 132
 wyspiwnieć 82
 wyświątecznić (się) 81
 wyświetlić (się) 77
 wyświeżyć (się) 81
 wytrasować 80
 wytumanić 80
 wytyczyć 79
 wyuprzejmić się 115
 wyuszkować//věuškováć 81, 84
 věušovác 81
 wywagonować 77
 wywarsować 78
 wywatować 79
 wywekslować 81
 wywiedzieć się 132
 wywłaszczyć 77
 wywnętrzyć (się) 77
 wywyższyć (się) 81
 wywzajemnić 80
 wyzerować 81
 wyzębić 80
 wyzgrabnieć 82
 wyzgrabnić 81
 wyziarnić 77
 wyzimnieć 82
 *wyzłościwić się 115
 wyzwierciedlić 80
 wyzwierzyć się 114
 wyźródłować 82, 83
 wyżyc się 132
- wz-
- wznowiąć 84
- za-
- zaaferować 89
 zaantyfonować 88

- zababukać się 117
 zababulić się 117
 zabagnić 88
 zabarkować 89
 zabasztować 86
 zabedekerować 86
 zabełcić się 116
 zabielać 91
 zabiletować 86, 146
 zabiurokracić 84
 zabluszczyć 85, 92
 zabliznić 85
 zabłyszyć się 116
 zabłąkitnić 91
 zabłocić 85
 zaboczyć się 117
 zabombić 90
 zaborować 89
 zaboboczyć 85
 zaborsukać//zaborciuchać 88
 zabożyć się 117
 zabrylantowiec 88, 90
 zaburzyć się 117
 zabunkrować 89, 149
 zabytować 89
 zacichaczeć 91
 zacielić 90
 zaciemnić 91
 zacieplić się 116
 zaciętrzewić się 116
 zaciszyć 91
 zaciżbić 84
 zacotować się 117
 zacudać się 117
 zacudować się 117
 zacytkać 91
 zachemizować 85
 zachęcić 88
 zachlać się 133
 zachmielić się 117
 zachwaścić 85, 92, 93
 zaczeluścić (się) 89
 zaczytać się 16, 133
 zaćmić 85
 zaćwiekować 87
 zadachować 86
 zadarnić 85, 92, 147
 zadarniować 86, 92
 zadawnić 91
 zadawnić 91
 zadeliberować się 133
 zadesperować się 133
 zadeszczyć się 117
 zadłużyć (się) 90
 zadnić 86
 zadowić 91
 zadowolić (się) 91
 zadowolnić 91
 zadrevnić 87
 zadrzewić 14, 85, 92, 93, 147
 zadumać się 133
 zadupić się 116
 zadusiować się 117
 zadziadzić się 116
 zadziennikować 89
 *zadzumić 84, 92
 zadźdżyć się 117
 zafajczyć 88
 zafenolować 85, 137
 zafirankować 86
 zafleczerować 85
 zaflegnić 84, 92
 zagadać się 133
 zagalopować się 133
 *zagardlić 90, 93, 148
 zagawronić się 116

- zagetrzyć się 116
 zagęścić 12, 91
 zagięzić 88
 *zagłonić 84, 92, 145
 zagłębić (się) 89
 zagłowić 90
 zagłuszyć 91
 zagoryczyć 84
 zagoźzić 87
 zagrącić 84
 zagruzować 86
 zagrzuźliczyć 84, 92
 zagrypić (się) 90, 116
 zagrzybić 84, 92 145, 147
 zaguźlić się 117
 zagwieździć się 116
 zahaczyć 38, 86, 87
 zahaknąć 87
 zahangarować 89
 zaharować się 133
 zaharpunować 87
 zaiksować 87
 zaindyczyć się 116
 zaindorzyć się 116
 zaiwanic 88
 *zajagliczyć 84, 92
 zajazic 86
 zajesienic się 117
 zajuszyć 85
 zakajutować 89
 zakamienic 88
 zakapocić (się) 90
 zakaprysować 88
 zakapturzyć 59, 86, 146
 zakapturować 86
 zakaszubić (się) 89
 zakatarzyć (się) 15, 90, 109, 116
 zakciukać 87
 zakiełbasić 88
 *zakinić 90, 147
 zaklasować 87
 zaklepkować 86
 zakleszczyć 89
 zaklinować 59
 zaklipsić 86
 zakluczyć 86, 93
 zakluczować 87, 93
 zakłódkować 87, 93
 zakłótować 87
 zaknajpować się 116, 117
 zaknykcić 87, 93
 zakobylic 86
 zakokainować się 116, 117
 zakolcować 86
 zakolic 86
 zakołkować 87
 zakombajnować 86
 zakompleksić (się) 84
 *zakomplementować 85
 zakopcować 59, 86
 zakordonować 87
 zakotwic 86
 zakotwiczyć 38, 86, 87
 zakorzenic (się) 14
 zakraść się 134
 zakrasić się 117
 zakrapic 87, 93
 zakroplic 90
 zakrzaczyć 85
 zakrzewic 14, 85, 92, 147, 149
 zaksiązkować 86
 zaktosic się 117
 zakukuryczyć się 116
 zakurzyć 13, 107
 zakwiecić 85, 92

- zalatać się 133
 zalatarnić się 117, 141
 zalesić 7, 15, 85, 92, 93
 zaleszczyć 84, 92, 145
 zaletnić 91
 zalężyć 85
 zalipić (zalēpic) 85, 93
 zaliścić 85
 *zalodzić 19, 85
 zaludnić 26, 84, 147
 zalufić 87
 zalufić się 117
 załatwić 91
 załonić 91
 zamanić 90
 zamarchwić (zamarχvic) 85,
 93, 149
 zamaścić 85
 *zamaszynować 86, 90, 146
 zamatować 91
 zamaczyć 85
 zamedytować się 133
 zamęwić są 116
 zamglic (się) 85
 *zamgławić 86
 zamikicić 88
 zamotyliczyć się 116
 zamotyczyć 87
 zamszyć 85, 92
 zamulić 47, 56, 85, 146
 zamuszyć 84
 zamyslić się 133
 zaniebieścić 91
 zanieczyścić 91
 *zaniedzielować 89
 zaniemówić 88
 *zanieprzyjaźnić 88
 zaniewidzieć 88
 zanęlusęc 91
 zanędznić 91
 zaniwić 85
 zaniżyć 91
 *zaoblić 91
 zaobroczyć 86
 *zaoctować 89
 zaoczyć 87
 zaognić (są) 90
 zaokrąglić 13, 91
 zaokrętować 89
 zaoksykorcić 85
 zaokularzyć się 116
 zaoliwić 85
 zaolszyć (zaolšec) 86, 93, 149
 zaolować 85
 zapajęczyć 85, 87
 zapatrzeć się 133
 *zapaździerzyć 84
 zapazłaczyć 86, 93
 zapchlić 12, 84, 92, 116
 zapełnić (się) 91, 147
 zaperlić się 117
 zaperzyć 85, 92, 93
 zapeyotłować się 116, 117
 zapewnić 91
 zapędraczyć 84
 zapętlić 87
 zapętać 87
 zapiaszczyć 85
 zapić się 133
 zapieniężyć się 116
 zapięsnić 88
 zapijaczyć się 116
 zapindlac są 117
 zaplemnić 84
 zaplenić 91
 zapluskwić 12, 16, 84, 92

- zaplą^ććęc się 116
zaplą^ćścęc się 116
zapląkać się 133
zapłocęc 87
zapłodnić 91
zapniaozyć 85
zapoczątkować 88
zapoczwarzyć się 117
zapowietrzyć 84
zapracować się 133
zapromienić 88
zaprotezować 86, 90
zapryszczyć się 116
zaprzepaścić 89
zaprzodkować 87
zaprzychodować 89
zapsocić się 117
zapstrokacić się 117
zap^śćelęc się 116
zapudlić 89
zapudłować 89
zapa^łapkować 89
zapuszkować 89
zapu^żęc 85
zarabować się 134
zarajcować się 133
zarekować 85
zaresorować 89, 90, 148
zaręczyć 13, 107, 146
zarobaczywić 12, 85, 92
zarobaczyć 84, 92
zarobinsonować 89
zarosić się 117
zartęcić 88
zarubrykować 89
zarunąć się 117
zarybić 5, 11, 26, 84, 92,
145, 147
*zaryżyć 85
zarzeszyć 90
*zarzęsić (się) 84, 92, 145
zaremnić 87
zasadzić 85, 92
zasapać się 133
zasępić (się) 88
zasiedzieć się 133
zaskalić 88
zaskoblić (zaskoblęc) 87, 93
zaskoblować 87
zaskorupić 85
zaskórzyć 18, 90, 149
zasłabiec 91
zasłocić się 117
zasłomić 85
zasłonecznić się 117
zasłowić 90
zasłowiczyc 84
zasłuchać się 133
*zasnobić 84
zaspirytusować 89, 90
zaspokojic 90
zastalić 88
zasuplić (się) 87
zasuplać 87
za^śalovac się 116
zaszczenić 90
zaszczurzyć 84, 92
zaszeregować 87
zaślęcęc 85
zaszpilić 87
zaszufladkować 87
zaszyplić 87
zaślepić 91
zaślimaczyć 88, 116
zaśniecic 84, 145
zaśnledzić 85

zaśnieżyć 147
 zaśnić 91
 zaświetleć 88, 90
 zaświetlić 84
 zasnąć 91
 zatańczyć 85
 *zateatrzyć 90
 zatęczyć się 117
 zatorfić 85
 zatrawić (się) 85, 92
 zatrawniczyć się 116
 zatumanić 85, 147
 zatwardzić 91
 zausterkować 90
 zaustępować 90, 149
 zauporzyć się 117
 zawagonować 89
 *zawajdać 85
 zawalczyć 88
 zawązłowac 87
 zawęzić 91
 zawęźlić 87
 zawiadomić 72, 91
 zawierzytelnić 91
 zawilgocić 26, 84, 147
 zawlośnieć 90
 zawłaszczyć 90
 zawodnić 26, 84, 147
 zawodnić się 116
 zawończyć 84, 145
 zawnieść 84
 zawstąpić 88
 zawszawić 12, 85, 92
 zawszyć 12, 84, 92
 zawyżyć 91
 ząbnić 87
 zagnajomić 91
 zatorzyć się 117

zazygzakować 86
 *zażabić 84, 92, 145
 zażywczyć 85
 zażyźnić 91

s(e)-//z(e)-

scarnapieć 94, 98, 103
 scalić 99
 sceprzyć 93, 99
 scnotliwieć 101
 scudzić 101
 scudzoziemczyć 93
 scudzoziemszczyć 99
 schamityzować 101, 103
 *schandryzować 96
 schaotyzować 101
 scherleć 101
 schińszczeć 101
 schińszczyć (się) 99, 103
 schłopić 17, 93
 schłopieć 17, 94
 sɣodačec sɣ 118
 schorować się 134
 schucić się 119
 sɣuxrać sɣ 118
 schytrzyć się 120
 sfabularyzować 101
 sfajczyć 97
 sfederować 97
 sfelerować (się) 98
 sfijołowić 95
 sfikuśnić się 120
 sfilistrzeć 94
 sfiskować 9, 96
 sfrajerować się 119
 sfrancuzić 93
 sfrancuzieć 94, 99

- *sfrazeologizować 101
 sfreudyzować 94, 99, 103
 *sfujarzyć 97
 sfunkcjonalizować 101
 sfuzjować się 119
 skadrować 97, 103
 skamienić 93
 *skarczemnić 99
 skaskadować 96
 *skategoryzować 101
 skatoliczyć 94, 99
 skatoliczyć 93
 skawalić 97
 skiełbasić się 119
 skiepsćcieć 101
 sklasycznąć 101
 sklerykalizować 101
 skliszować 98
 skłaczać 97
 skłódkować 97
 skoalizować 97
 skobiecieć 94
 skobiecić się 118
 skocurzyć się 118
 skogucić się 118
 skolorowieć 101
 skołzczyć 94
 skonsumpcyjnieć 101
 *skonsumpcyjnieć 147
 skonwencjonalizować 101
 skopycić się 119
 skoralić 93
 skorować//skórować 98
 kosmopolityzować 101, 140
 skozaczyć się 118
 skożuszyć 94
 skórować//skorować 98
 skrachować 98
 skrajewić się 120
 *skretschmeryzować 94, 99
 skretować 98
 skretynić 93, 99
 skretynieć 94
 skrewnić 99
 skroknić 96
 skroplicć 96
 skrowieć 94, 99
 skrócić się 118
 skryształić 93
 skrzyknąć się 134
 skudlicć 97
 skudłać 98
 skudłacić//skudłaczyć 99
 skukać się 120
 skuldonić się 118
 skulfonieć 94, 99
 skulminować się 120
 skumotrować się 119
 skumotrzyć się 118
 skumować się 119
 skumplować się 119
 skundlicć się 118
 skuropatwieć 94, 99
 skurtyzanieć 94, 99
 *skutynizować 96
 skuzynować się 119
 *spaletyzować 96
 spanić się 118
 spanikować się 120
 spanieć 94
 spańszczyć się 120
 spapierować się 120
 sparować 97
 spasać się 120
 spasożytnieć 94
 spastiszować 98

- spatałaszyć 97
 spatynić 96
 sperzynić 94
 spętać 59
 spiekielnić 99
 spieniężyć 97
 spierniczyć 94
 *s pierwotnieć 101
 spierunić 98
 spieszczotliwieć 101
 spięknoduszed 94
 spiołunić 93
 *spiorunić 94
 *spiorunować 98
 spirotechnizować 96, 140
 splagiować 98
 spluralizować 98, 140
 spluskwić 93, 99
 splusować 98
 spłakać się 134
 spłyć 99
 spoczwarzyć 93, 99
 spoganieć 94, 99
 spoganić 93
 spoganizować 101
 spokrewnić (się) 99
 spolaczyć 93
 spolaczyć 94
 sponurzać 101
 sposągowieć 101
 sposążyć 94
 sposążyć 93
 sposiłkować 98
 sposoczyć 96
 spotężnić 99
 spotężyć 100
 spotwornić 99
 spotworzyć 100
 spowinowacić 99
 spowolnić 99
 spowolnić 101
 spowszechnić 99
 spowszednić 99
 spożytecznieć 99
 spracować się 134
 spoblematyzować 101
 sprofilować 95
 spromienić 97
 prostytuować 94
 sprowincjonalnieć 101
 sprowincjonalizować 101
 sprozaizować 94
 sprozaiczyc 100
 spróchnicować 94
 spróchnić 93
 spróżniaczeć 31, 95
 sprusaczyć 93, 99
 sprymityzować 101
 przedmiotować 97, 103
 sprzepaścić się 118
 sprzezroczyać 101
 sprzymierzyć 97
 sprzysiąc się 135
 *sprzyziemieć 101
 spsić się 118
 spsieć//zepsieć 95, 99
 spsyoanalizować 98
 spudlec 95
 spuwentować 95
 spurpurzyć 96
 spurytanieć 95, 99
 *spykniczyć 94
 stańcować się 134
 stańczyć się 134, 135
 *stechnokratycznić 99
 stelefonizować 96

- stelefonować się 135
 stelewizować 96
 stelewizorować się 120
 sterminologizować 98
 stęsknić się 134
 stowarzyć 97
 stowarzysować się 119
 stowarzyszyć się 119
 stroczyć 97
 strupić 93
 strywniać 102
 stypizować 101, 140
 ściaraszyć się 118
 ściemnić się 7
 ścienić 100
 ścienić 96
 ściszyć 99
 *zafrykatoryzować 94
 zakademizować 101
 zakordować 98
 zalbumować 98
 zalegorycznieć 99
 *zapatyzować 96
 zarabizować 100, 103
 *zartretyzmować 95
 zarytmetyzować 101
 zaustriaczyć 93, 99
 zbabić 94
 zbanalizować 101
 zbaranieć 95, 99
 zbarczyć 97
 zbaścić się 119
 zbaudelairyzować 94, 99
 zbaweźnić 97
 zbeczeć się 134
 *zbelfrzyć 93, 99
 zbeczeć 99
 zbezsilić 100
 zbezsilić 99
 zbezsilnieć 102
 zbezwładnić 99
 zbić się 134
 zbiec się 134
 zbidować się 134
 zblatować 98
 *zbliźniaczyć 97
 zbliźnić 97
 zblokować się 119
 zbluzować 94
 zbłaźnić się 118
 zbolszewiczyć 95, 99
 zborsuczyć 95, 99
 zbóstwić 93
 zbracęć się 119
 zbrązować 99
 *zbruderazować 98
 zbrylić 97
 zbublować się 119
 zburzuazyjnić 102
 zbyczyć 93, 99
 zbystrzyć się 120
 zczłowieczyć 95
 zdawnieć 102
 zdefektować 95
 *zdeszczycić 93
 zdiablić 93
 zdiabieć się 119
 zdłużyć (się) 97, 99
 zdobrzyć 100
 zdoić się 134
 zdostojnieć 102
 zdowcipnieć 102
 zdreszczycić 96
 zdrobnić 100
 zdrożyć się 119
 zdrożyć się 120

- zdurniać 98
 zdurnić się 118
 zdumnieć 102
 zdyscyplinować 98
 zdyszeć się 134
 zdwoić 103
 dziennikarzy 100
 dziesięciokrotnie 103
 dziwnieć 102
 dzwonić się 5, 134, 135
 zdźwignąć 97, 103
 zeczyc 100
 zednić 93
 zegzekutować 98
 zejść się 134
 zelżeć 102
 *zemerytować 94
 *zemfatyzować 96
 zemszyć się 119
 zesnować się 119
 zepsieć//spsieć 95, 99
 zesamobójczyć się 119
 zesamolubić się 118
 zęceptycznie 102
 zeschiżmatycznie się 118
 zesetnić się 120
 zesiniaczyć//zsiniaczyć 96
 zeskalić 97
 zeskorupić 93
 zeskromnieć 102
 zesławizować 94, 99
 zesłabieć 102
 zesłabić 100
 zesłonimić 93
 zesłowacyzować 101, 103
 zesłowińszczyć 100
 zesłowiańszczyć 100, 103
 zesromczyć 98
 zestalić 97
 zestetycznieć 102
 zestokrotnieć 103
 zestokrotnieć 103
 zestosunkować 97
 zestrasznieć 102
 zestrzelić się 135
 zeswojszczyć 100
 zesztarnieć 93
 zesztarnieć 99
 zeszkapić 93, 99
 zeszkapieć 95
 zeszkaradzić 100
 zeszkaradnieć 102
 zeszkielecić 93
 zeszmacić 93, 99
 zeszmacieć 95, 99
 zeszcronić 93
 zeszczywnieć 100
 ześniecić się 119
 ześnieżyć się 119
 *ześredniaczyć 93
 zeświecczyć 100
 zeświecczeć 102
 ześwlećnąć 102
 zetatyzować 96
 zeuropejczyć 93, 99
 zeuropejszczyć 100, 103
 zewstrętnieć 102
 zewszemocnieć 102
 zezduniec 98
 zezłomować 98
 zeznoić się 134
 zezwierzęcić 93
 zezwierzęcieć 95, 99
 zezwyczajnieć 102
 zeźlić 100
 zeźniwić 98

- zeżodnić 100
 zgadać się 134
 zgałganić 98
 zgąskovac 94
 zgettować 97, 103
 zgęstwić 100
 zgęstwieć 102
 zgłośnić 100
 zgłupić 100
 zgłuszyć 100
 zgołoborzyć 93
 zgołocień 95
 zgoryczyć 96
 zgotycyzować 101
 zgrać się 134
 zgradobicieć 98
 zgreyczować 101
 zgreczyć (się) 93, 99
 zgroteskować 94
 zgrubić 100
 zgrupieć 97
 zgrupić się 119
 zgruzować 94
 zgruźlicieć się 119
 *zgrzebień 96
 zgrzecznieć 102
 *zgrzywieć 96
 *zguzować 96
 zgwizdać się 134
 zhermetyzować 101
 zhellenizować 101, 103
 zhipochondryczec 95
 zhitleryzować 94
 zhitlerzyć się 118
 zholandyzować 94
 zhoracjonizować 94, 99
 zhufczyć się 119
 zhulać się 134
 zidiotyfikować 94
 zidiotyzować 101
 zindeksować 98
 zinfantylizować 101
 zistoczyć 97
 zitalizować 101, 103
 zjajczyć 98
 zjakubieć 95
 zjechać się 134
 zjednocicieć 100
 zjełopieć 95
 *zjesienieć 102
 zjędrnieć 100
 zjurzyć 100
 zkonwinkować się 135
 zlagrować 97, 104
 zlazurowieć 102
 zlecieć się 134
 zlekceć 102
 zlekcieć 100
 zlennieć 93
 zlepszyć 100
 zleźć się//złisć się 134
 zlichwieć 97
 zliycznieć 102
 zliryzować 101
 zliścieć 97
 zlisieć się 118
 zliszajowacieć 102
 zliszyć 100
 zlodnieć 96
 zlodzieć 96
 zlogicyzować 101
 zlotkować 98
 zluźnić 100
 złabędzieć 95
 złachmanieć 93, 99
 złakusieć się 120

- *złapówkować 95
 złożyć 97
 złuczyć 98
 złyceć 95
 zmaciczeć 95
 zmacierzeć 97
 zmahomecić się 118
 zmałomównieć 102
 zmałopolszczyć 100, 103
 zmałpić się 119
 zmaniaczeć 95, 99
 zmarmurowieć 95
 zmarmurzeć 95
 zmarmurzyć się 118
 zmasuować 98
 zmetaforyzować 101
 zmetryzować 96
 zmętnieć 100
 zmęźnieć 100
 zmglić się 119
 zmiałczyć 100
 zmieszczanieć 95
 zmiętleć się 119
 zminiaturzeć 95
 zmitologizować się 120
 zmłodnieć 102
 zmniszeć 95, 99
 zmocnieć 100
 zmocnieć 102
 zmogilnieć 100
 zmonologizować 101, 103
 zmorphologizować 101
 zmoskwiczeć 95, 99
 zmotoryzować 96, 140
 *zmotylic 93
 zmozaizować się 119
 zmóżnieć 102
 zmówić się 134
 zmóździć 98
 zmrowieć 96
 zmumiować 94
 zmulić 96
 zmuleć 95
 zmuzułmanieć 93, 99
 zmuzułmanieć 95
 zmuzykalizować 101
 znadziemczyć 100
 znałogować 95
 znamiętnieć się 120
 znarodowieć 100
 znarodowieć 102
 znaturalizować 101
 *znerwicować 95
 zneurastenizować 96
 znicestwieć 93
 znicestwieć 95
 zniecznieć 102
 zniechluić 100
 znieczulić 100
 zniepokwasić się 119
 zniekształcić 100
 zniepewnieć 100
 znieprawieć 100
 znieprzyjaźnieć 100
 znieprzyzwolicieć 102
 znieruchomieć 100
 znieskończenieć się 120
 zniesławieć 100
 znieszczęśliwieć 102
 znieśmiertelnieć 100
 zniewieścieć 95
 zniewieścieć 93
 zniewolniczeć 95, 99
 zniewolniczyć się 118

- zniżyć się 119
 *zniuansować 95
 zniżyć 103
 znoczyć się 119
 znosacieć 102
 znormalnieć 102
 znudnieć 102
 zobczec 102
 zobficić 100
 *zobłoczyć 96
 zobjętnić 100
 zobyczać 96
 zoccić 93
 zoczyć 98
 zoczować się 120
 zognieć 95
 zogromnieć 102
 zokrutnieć 102
 zolbrzymić 100
 zolbrzymieć 102
 zordynarnieć 102
 zoreżyć 96
 zósemkować się 120
 zrakowacieć 102
 zramoleć 31, 95
 zregenacieć się 118
 zregionalizować 101
 zrejentować 98
 *zrelaksować 96
 *zrewoltować 96
 zrękować 97
 zroczyć 97
 zrodzinnieć 102
 zrogować 98
 zrogowacieć 102
 zrosić się 119
 zrosnąć się 134
 zroślinnieć 95
 zrozmaicić 100
 zrównoleglić się 120
 zrubasznic 100
 zrubasznieć 102
 zrusieć 102
 zruszczeć 102
 zruszczyć 100
 zrutenizować 101
 zrutynieć 95
 *zrycerzyć 93
 zrygoryzować 101
 zrytmizować 96
 zrytmować 96
 zrzczochnikować 94
 zrzczywistnieć 100
 zrzeszyć 97
 zrzymianić się 118
 *zsemasjologizować 101
 zsemityzować 101
 zsenatorzyć 93
 zsienkiewiczzeć 95, 99, 103
 zsilnieć 102
 zsilnić się 120
 zsińcować//zesińcować 96
 zsobaczyć się 118
 zsojuszyć 97
 zsoplić się 118
 zstąpić się 134
 *zsyndykalizować 97, 104
 zszepnąć się 135
 zszerszenieć 95
 zugadorować 98
 zukosować 98
 zuniować 97
 zuniwersalnieć 102
 zurzędniczeć 95
 zurzędniczyć się 118
 zusterkować 98
 zużytecznieć 100
 zwariantować 96

zwarzawić się 118, 144	zwolnić 102
zwąchać się 135	zwoźnić 102
*zwątrobieć 95	zwołać się 135
zwęglić 93	zwołować 95
zwęzić 100	zwulgarnić 100
zwężyć się 118	zwulgaryzować 101
zwieczornić 102	zwyć się 135
zwielmożnić 17, 100	zwydrzyć się 119
zwielmożnić 17, 102	zwyraźnić 102
zwielokrotnić 103	zwyrodnić 100
zwielokrotnić 103	zzielonoświątkowiec 95
*zwieśniaczyć 93	zziemścić 100
zwiększyć 71, 100	zzuchwalić 100
zwidnokrężyć się 118	zżargonizować 94
zwilczyć się 118	zżebraczyć 93
zwilgocić 100	zżeglarzyć 98
zwilgotnić 102	zżeleźnić 95
*zwiolonczelić 98	zżyć się 135
zwłóknąć 102	zżyźnić 100
zwolnić 100	

SPIS TREŚCI

Wstęp	3
Stan badań	6
Podstawy teoretyczne	9
1. Wyjaśnienia terminologiczne	9
2. Metody analizy słowotwórczej	10
3. Cele i metoda pracy	14
4. Charakterystyka materiału językowego	18
I. Czasowniki prefiksalnie-sufiksalne	22
II. Czasowniki prefiksalnie-sufiksalnie-zaimkowe	105
III. Czasowniki prefiksalnie-zaimkowe	121
Wnioski	136
1. Analiza słowotwórcza	136
2. Sposoby powstawania czasowników z formantem rozdzielonym	145
3. Funkcja i rola czasownika wzorcowego	146
4. Zakres występowania czasowników z formantem rozdzielonym	148
Wykaz cytowanej literatury	152
Skróty źródeł	157
Польские глаголы с разделительным формантом (резюме) ...	163
Indeks omówionych czasowników	166